
2018

IV МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЯ

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ НАУКИ В КРАЇНАХ ЄВРОПИ ТА АЗІЇ

31 травня 2018 р.

Переяслав-Хмельницький

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«Переяслав-Хмельницький державний педагогічний
університет імені Григорія Сковороди»

молодіжна громадська організація
«НЕЗАЛЕЖНА АСОЦІАЦІЯ МОЛОДІ»

студентське наукове товариство історичного факультету
«КОМІТЕТ ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ ТА СУЧАСНОСТІ»

МАТЕРІАЛИ

IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції
**«Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки
в країнах Європи та Азії»**

31 травня 2018 р.

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ УКРАИНЫ
ГОСУДАРСТВЕННОЕ ВЫСШЕЕ УЧЕБНОЕ ЗАВЕДЕНИЕ
«Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет
имени Григория Сковороды»

молодежная общественная организация
«НЕЗАВИСИМАЯ АССОЦИАЦИЯ МОЛОДЕЖИ»

студенческое научное общество исторического факультета
«КОМИТЕТ ИССЛЕДОВАНИЯ ИСТОРИИ И СОВРЕМЕННОСТИ»

МАТЕРИАЛЫ

IV Международной научно-практической интернет-конференции
**«Проблемы и перспективы развития современной науки
в странах Европы и Азии»**

31 мая 2018 г.

СБОРНИК НАУЧНЫХ РАБОТ

Матеріали IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «**Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки в країнах Європи та Азії**» // Збірник наукових праць. – Переяслав-Хмельницький, 2018 р. – 210 с.

Материалы IV Международной научно-практической интернет-конференции «**Проблемы и перспективы развития современной науки в странах Европы и Азии**» // Сборник научных трудов. – Переяслав-Хмельницький, 2018 г. – 210 с.

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

В.П. Коцур,

доктор історичних наук, професор, дійсний член НАПН України,
ректор ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

В.П. Коцур,

доктор исторических наук, профессор, действительный член НАПН Украины, ректор ГВУЗ «Переяслав-Хмельницький государственный педагогический университет имени Григория Сковороды».

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

С.М. Рик – к.ф.н., доцент;

Г.Л. Токмань – д.п.н., професор;

Н.В. Ігнатенко – к.п.н., професор;

В.В. Куйбіда – к.біол.н., доцент;

В.А. Вінс – к.псих.н.;

Ю.В. Бобровнік – к.і.н.;

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

С.М. Рик – к.ф.н., доцент;

Г.Л. Токмань – д.п.н., професор;

Н.В. Ігнатенко – к.п.н., професор;

В.В. Куйбіда – к.біол.н., доцент;

В.А. Вінс – к.псих.н.;

Ю.В. Бобровнік – к.і.н.;

Члени оргкомітету інтернет-конференції:

І.В. Тиха,

А.П. Король,

Ю.С. Табачок.

Члены оргкомитета интернет-конференции:

И.В. Тыха,

А.П. Король,

Ю.С. Табачок.

Упорядники збірника:

І.В. Тиха,

А.М. Вовкодав.

Составители сборника:

И.В. Тыха,

А.М. Вовкодав.

СЕКЦІЯ: БІОЛОГІЧНІ НАУКИ

**Кадыр Бияшев, Жумагул Киркимбаева
Биржан Бияшев, Светлана Ермагамбетова, Серик Кошкимбаев
(Алматы, Казахстан)**

**БИОЛОГИЧЕСКИЕ СВОЙСТВА САЛЬМОНЕЛЛ, ВЫДЕЛЕННЫХ ПРИ КИШЕЧНЫХ ЗАБОЛЕВАНИЯХ
МОЛОДНЯКА ЖИВОТНЫХ**

Сальмонеллез относится к группе кишечных инфекций, однако борьба с ними и их профилактика значительно сложнее, чем с другими желудочно-кишечными инфекциями. Это связано с широкой циркуляцией многочисленных сероваров сальмонелл в природе, полиэтиологичностью, разнообразием путей внедрения в организм животного и человека [1, 2, 3].

При изучении этиологии заболеваний молодняка животных в условиях хозяйств, нами от больных, павших и клинически здоровых телят, ягнят и поросят было выделено 325 культур сальмонелл.

Биологические свойства выделенных культур изучали по культуральным, биохимическим, антигенным свойствам. Проведенные исследования по изучению морфологических, тинкториальных, культуральных и биохимических свойств 325 культур, выделенных от больных, павших и клинически здоровых телят, ягнят и поросят были типичными для рода Сальмонелл.

Для серологической идентификации выделенных культур пользовались общими и монорецепторными агглютинирующими сыворотками (О и Н). Результаты типирования 325 культур сальмонелл приведены в таблице 1.

При идентификации 325 культур, выделенных от телят, ягнят, поросят и что к *S.typhimurium* относятся - 91 (28,1%) культуры, *S.dublin* – 65 (20,0%), *S.abortusovis* – 58 (18,0%), *S.choleraesuis* – 49 (15,1%).

Следует отметить, что основной возбудитель сальмонеллеза людей *S.enteritidis* выделяется в 10,0 % (33 культуры),

В результате, на основе изучения морфологических, биохимических и антигенных свойств и степени патогенности выделенных культур были отобраны штаммы сальмонелл, выделенных от больных, павших телят, ягнят и поросят *S.typhimurium*, *S.dublin*, *S.enteritidis*, *S.choleraesuis*, *S.abortusovis*.

Таблица 1. Сероварианты сальмонелл, выделенных от молодняка животных

Серовары	Телята			Ягнята			Поросята		
	От больных	От павших	Из фекалий	От больных	От павших	Из фекалий	От больных	От павших	Из фекалий
<i>S.typhimurium</i>	12	20	7	11	21	8	8	16	6
<i>S.heidelberg</i>	3	6							
<i>S.abortusovis</i>				24	39	17			
<i>S.abortusegui</i>									
<i>S.choleraesuis</i>							21	33	13
<i>S.dublin</i>	15	36	8	2	7		3	6	2
<i>S.enteritidis</i>	8	14	5				2	3	1
<i>S.gallinarum</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>S.anatum</i>	1				1				
Всего исследованных культур	39	76	20	35	68	14	23	38	12

Вирулентность штаммов *S.typhimurium*, *S.dublin*, *S.enteritidis*, *S.choleraesuis*, *S.abortusovis*, выделенных от молодняка животных была изучена в опытах на белых мышах (Таб.2).

Белые мыши заражались внутрибрюшинно штаммами сальмонелл в различных дозах колониеобразующих единиц (КОЕ). Результаты оценивались по выживаемости подопытных животных.

Результаты опыта показали, что исследуемые культуры обладают достаточно высокой вирулентностью, особенно штаммы: *S. typhimurium* 42, *S.dublin* 31, выделенные от телят; *S. typhimurium* 9, *S.dublin* 14, *S.abortusovis* -37, выделенные от ягнят; *S. typhimurium* 52, *S.dublin* 71, *S.choleraesuis* -51 выделенные от поросят, вызывающие 100% гибель подопытных животных при дозе 10^3 КОЕ и выше. Во всех опытах проводилось бактериологическое исследование патматериала от павших животных. Постоянно выделялись заражающие культуры.

Таблица 2. Вирулентность штаммов сальмонелл, выделенных от телят, ягнят, поросят в опытах на белых мышах

Откуда выделен штамм	Наименование культур	Кол-во животных	Доза заражения (КОЕ)	Метод заражения	Результат		
					Пало	Выжило	% выживаемости
От телят	S. typhimurium 42	20	10 ³	В/б	20	-	-
		20	10 ⁴	-//-	20	-	-
		20	10 ⁵	-//-	20	-	-
		20	10 ⁶	-//-	20	-	-
	S.dublin 31	20	10 ³	-//-	20	-	-
		20	10 ⁴	-//-	20	-	-
		20	10 ⁵	-//-	20	-	-
		20	10 ⁶	-//-	20	-	-
От ягнят	S. typhimurium 9	20	10 ³	В/б	16	4	20
		20	10 ⁴	-//-	20	-	-
		20	10 ⁵	-//-	20	-	-
		20	10 ⁶	-//-	20	-	-
	S.dublin 14	20	10 ³	-//-	20	-	-
		20	10 ⁴	-//-	20	-	-
		20	10 ⁵	-//-	20	-	-
		20	10 ⁶	-//-	20	-	-
	S.abortusovis - 37	20	10 ³	-//-	20	-	-
		20	10 ⁴	-//-	20	-	-
		20	10 ⁵	-//-	20	-	-
		20	10 ⁶	-//-	20	-	-
От поросят	S. typhimurium 52	20	10 ³	-//-	20	-	-
		20	10 ⁴	-//-	20	-	-
		20	10 ⁵	-//-	20	-	-
		20	10 ⁶	-//-	20	-	-
	S.dublin 71	20	10 ³	-//-	20	-	-
		20	10 ⁴	-//-	20	-	-
		20	10 ⁵	-//-	20	-	-
		20	10 ⁶	-//-	20	-	-
	S.choleraesuis -51	20	10 ³	-//-	20	-	-
		20	10 ⁴	-//-	20	-	-
		20	10 ⁵	-//-	20	-	-
		20	10 ⁶	-//-	20	-	-

Примечание. Срок наблюдения 15 суток

Во всех опытах проводилось бактериологическое исследование патматериалов от павших подопытных животных (телята, ягнята, поросята). Постоянно выделялись заражающие культуры сальмонелл.

Результаты проведенных исследований свидетельствуют об этиологической роли изученных сальмонелл в заболевании телят, ягнят, поросят.

Наши исследования показали, что исследуемые штаммы сохранили типичные морфологические, тинкториальные, культуральные, биохимические, антигенные и патогенные свойства, характерные для соответствующих сероваров сальмонелл. Изучение штаммы S. typhimurium 42, S.dublin 31, S.abortusovis 37, S.choleraesuis 51, были отобраны, в качестве производственных штаммов, с целью применения их при разработке и конструирования инактивированных и живых (используя метод аттенуации) вакцин против энтероинфекции сельскохозяйственных животных и птиц.

Литература:

1. Рахманин П.П., Куликовский А.В. Эпизоотическое состояние и меры борьбы с сальмонеллезом. //Ветеринария. 1989, №7, С. 40-44.
2. Бияшев К.Б. Сальмонеллезы животных и меры борьбы (рекомендации)//Алматы, 1991. – С. 42.
3. Мишанин Ю.Ф. Справочник по инфекционным болезням животных. Ростов-на-Дону, издат. Центр «Март», -2002, - С. 437-499.

Научный руководитель:

доктор ветеринарных наук, профессор Бияшев Кадыр Бияшевич.

**Кадыр Бияшев, Жумагул Киркимбаева,
Биржан Бияшев, Светлана Ермагамбетова, Динара Сарыбаева
(Алматы, Казахстан)**

ИДЕНТИФИКАЦИЯ ЭШЕРИХИИ, ВЫДЕЛЕННЫХ ПРИ ЖЕЛУДОЧНО-КИШЕЧНЫХ ЗАБОЛЕВАНИЯХ МОЛОДНЯКА ЖИВОТНЫХ

Изучение степени распространенности энтеротоксигенных штаммов эшерихий с различными факторами патогенности является актуальной проблемой. Поэтому в течение ряда лет мы изучали распространение на территории Казахстана различных энтеротоксигенных штаммов эшерихий – возбудителей эшерихиоза животных и птиц [1, 2, 3].

В результате проведенных исследований по определению степени распространенности возбудителей энтероинфекций среди сельскохозяйственных и домашних птиц в хозяйствах в различных регионах Республики Казахстан нами выделено 170 культур эшерихии.

Выделенные культуры эшерихии обладали типичными культурально-биохимическими свойствами. На среде Эндо наблюдался рост в виде сочных круглых, гладких колоний красно-малинового цвета.

Ферментация с образованием кислоты и газа отмечалась на средах с глюкозой, лактозой, сахарозой, мальтозой, маннитом у всех 170 культур эшерихий, в том числе у культур, выделенных в ассоциации с сальмонеллами. Все культуры эшерихий были подвижными, образовывали индол и не разжижали желатин.

Нами были проведены исследования по выявлению способности культур эшерихий гемолизировать эритроциты у различных животных.

В расплавленный и остуженный мясо-пептонный агар добавляли 5% дефибринированной крови (в три колбы отдельно добавляли эритроциты кролика, барана и лошади) и разливали в чашки Петри. Чашки с кровяным агаром помещали в термостат на сутки для определения стерильности взятой крови. Затем чашки делились на секторы и каждый сектор обозначался номером исследуемой культуры. Петлёй делали посев кишечных палочек в намеченных секторах и чашки помещались в термостат на 18 часов. При образовании исследуемой культурой альфа-гемотоксина, в чашках с эритроцитами кролика отмечалась хорошо очерченная зона гемолиза, при образовании дельта-гемотоксина - узкая зона гемолиза вокруг колонии на чашках с эритроцитами лошади.

Для определения наличия бета-гемотоксина, на чашках Петри с эритроцитами барана, чашки с выращенной культурой помещали на сутки в холодильник. При продуцировании культурой бета-гемотоксина, после выдерживания в холодильнике, вокруг колоний наблюдается лизис.

При образовании исследуемыми культурами смешанного типа гемотоксина на чашках с эритроцитами различных животных, к основной зоне гемолиза добавлялась дополнительная зона лизиса эритроцитов.

По нашим данным из 170 культур продуцировали гемотоксин 148 (88,1%), из них бета-гемотоксин - 115 (78,3%), альфа-гемотоксин - 16 (11,1%), дельтагемотоксин – 4 (2,3%), смешанного типа гемотоксина (бета- и альфа- гемотоксина) - 13 (9%).

Следует отметить, что из 148 культур эшерихий, продуцирующих гемотоксины были выделены от павших животных - 86 (58,2%), больных - 37 (25,4%). Все 56 культуры эшерихий выделенные в ассоциации с сальмонеллами продуцировали гемотоксины, в основном бета-гемотоксин (67,3%).

Так как мы в доступной литературе не нашли данных об адгезивных свойствах эшерихий, выделенных от больных и павших животных, решили изучить наличие адгезивных антигенов у 170 культур эшерихий.

Адгезины у эшерихий выполняют роль пускового механизма в инфекционном процессе, обеспечивая микроорганизмам способность прикрепляться на эпителиальной поверхности кишечника и колонизировать его, а в дальнейшем воздействовать на организм энтеротоксинами. Колонизация кишечника патогенными эшерихиями является неотъемлемым этапом в патогенезе эшерихиоза. Поэтому при разработке более технологичных методов серо- и вакцинопрофилактики энтероинфекции животных и птиц, необходимо учитывать этот фактор патогенности с целью разработки эффективных средств защиты их от заболевания.

Выявление адгезивных антигенов проводилось в соответствии с «Методическими указаниями по бактериологической диагностике колибактериоза (эшерихиоза) животных», утвержденными ГУВ МСХ СССР в 1991 году и «Временным наставлением по применению агглютинирующих сывороток к адгезивным антигенам эшерихий K88, K99, 987P, F41, и A20», утвержденным ГУВ Госагропрома СССР от 21.02. 89.

Исследуемые культуры, выросшие на МПА и среде Минка исследовали в реакции агглютинации на стекле с адгезивными сыворотками, в начале с комплексной сывороткой, а затем, при наличии положительной реакции - с моновалентными сыворотками.

Культуры выросшие на МПА изучались с сыворотками K88, 987P и A20, а культуры выросшие на среде Минка - с сыворотками K99 и F41.

В результате исследований было установлено, что из 170 культур эшерихий - 68 (39,9%) дали положительную реакцию агглютинации с сывороткой K99; 18 (10,5%) - с сывороткой F41; 24 (14,1%) - с сывороткой K88; 2 (1,0%) - с сывороткой 987P; 2 (1,0%) - с сывороткой A20, а также в ассоциациях

F41+K99 – 8 (4,7%), K99+K88 - 11 (6,8%). Виявлено адгезиннегативные культуры – 56 штаммов.

При типировании 114 адгезинпозитивных культур эшерихий, используя О-типоспецифические агглютинирующие коли- сыворотки, были отнесены к следующим сероварам: 08 (1,5%), 09 (1,9%), 020 (8,4%), 0101 (62,2%), 0138 (11,2%), 0141 (25,7%), 0142 (20,2%) (0149 (1,9%). Установлено, что серовары 08, 09, 0141 имеют адгезивный антиген F41; 020, 0101 – K99; 0138 – A20; 0142 – K88; 0149 - 987P.

Нами проведены исследования по определению связи между патогенностью и наличием адгезивных антигенов у выделенных из патматериалов и проб фекалий адгезинпозитивных штаммов эшерихий. Всего в опыте проверено 50 штаммов с наличием адгезивных антигенов K99, K88, F41, A20 и 987P.

Вирулентные свойства культур эшерихий определяли путем постановки биологической пробы на белых мышах, массой 14-16г. Лабораторных животных заражали смывом суточной агаровой культуры эшерихий физиологическим раствором. Заражение проводилось внутрибрюшинно в дозе 10^9 КОЕ.

Из мышей зараженных адгезинпозитивными культурами E.coli погибло в течение первых 3 суток 49,1-%, через 4-7 суток –16,2%, осталось в живых через 7 суток после заражения -34,4%. Из внутренних органов всех погибших и оставшихся в живых от заражения мышей, обильно высевались заражающие культуры.

Результаты проведенных исследований показали, что между вирулентностью и обнаружением адгезивных антигенов существует определенная связь. При этом сочетание вирулентности культур и наличие адгезивных антигенов у эшерихий, выделенных от животных, колеблется на уровне 70,6%, т.е. из 114 культур эшерихий, у которых обнаружены адгезивные антигены, были патогенными для белых мышей.

Нами установлено, что наиболее патогенными для белых мышей являются серотипы 020 (K99), 0101 (K99), 0141 (F41), 0142 – K88 и серотипы 0101 и 0141, имеющие сочетания адгезинов K99+F41.

С целью подтверждения результатов экспериментальных исследований на лабораторных животных о патогенности адгезинпозитивных штаммов эшерихии, проведены опыты по изучению патогенности адгезинпозитивных штаммов эшерихии на телятах, ягнятах, пороссятах, цыплятах.

Для заражения подопытных животных мы использовали адгезинпозитивные штаммы эшерихии, выделенные от телят E.coli 143 (0101-K99), от ягнят E.coli 152 (0141-F41), от поросят E.coli 162 (0142-K88), от цыплят E.coli 183 (0101-K99). В качестве контроля нами взят эталонный штамм E.coli 81, взятый из ВГНКИ (Москва).

Телят, ягнят и поросят, месячного возраста, заражали внутрибрюшинно суточной агаровой культурой в дозах 10^9 , 2×10^9 , 5×10^9 и 10^{10} КОЕ, цыплят заражали в дозах – 10^8 , 10^9 , 2×10^9 , 3×10^9 , 5×10^9 КОЕ. Результаты опыта приведены в таблице 1. Подопытные животные в основном погибали на 8-12 сутки после заражения с явными признаками эшерихиоза. Проводились бактериологическое исследование патматериалов от павших подопытных животных. Постоянно выделялись заражающие культуры.

Таким образом, установлено, что 114 культуры, выделенных от животных и птиц по морфологическим, тинкториальным, культуральным, антигенным свойствам соответствовали роду Эшерихии, продуцировали гемотоксины, обладали адгезивными антигенами и были высоковирулентными.

В исследованных культурах E.coli, адгезины выявлялись как в отдельности, так и в сочетаниях. Установлено, что между вирулентностью эшерихий и способностью продуцировать адгезивные антигены существует определенная корреляционная связь. Сочетание вирулентности и наличие адгезинов выявлена у 70,6% исследованных культур E.coli. Приведенные данные показывают, что E.coli выделенные от больных и павших животных и птиц с признаками диареи, продуцируют фимбриальные адгезины, что свидетельствует об огромной роли их в патогенезе болезни. Поэтому при разработке более совершенных методов профилактики энтероинфекции животных, необходимо учитывать этот фактор патогенности, что позволит разработать эффективные средства профилактики.

Наши исследования показали, что исследуемые штаммы сохранили типичные морфологические, тинкториальные, культуральные, биохимические, антигенные и патогенные свойства, характерные для соответствующих сероваров эшерихии. Изученные адгезинпозитивные штаммы эшерихии E.coli 143, E.coli 152, E.coli 162 и E.coli 183, выделенные от телят, ягнят, поросят, цыплят были отобраны, в качестве производственных штаммов, с целью применения их при разработке и конструирования инактивированных и живых (используя метод аттенуации) вакцин против энтероинфекции сельскохозяйственных животных и птиц.

Таблица 33. Патогенность адгезинпозитивных штаммов эшерихии на телятах, ягнятах, пороссятах, цыплятах.

№	Наименование штамма	Вид животного	К-во животных	Доза заражения	Метод заражения	Результат		
						Пало	Выжило	% выживаемости
1	E.coli 143 (0101-K99)	Телята	10	10^9	В/б	2	8	80
			10	2×10^9	-/-	9	1	10
			10	5×10^9	-/-	10	-	-
			10	10^{10}	-/-	10	-	-

	Е.coli 81 (Контроль ный штамм)		10	10^{10}	-/-	9	1	10
2	Е.coli 152 (0141- F41) Е.coli 81	Ягнята	10	10^9	В/б	2	8	80
			10	2×10^9	-/-	10	-	-
			10	5×10^9	-/-	10	-	-
			10	10^{10}	-/-	10	-	-
			10	10^{10}	-/-	9	1	10
3	Е.coli 162 (0142- K88)) Е.coli 81	Поросята	10	10^9	В/б	2	8	80
			10	2×10^9	-/-	9	1	10
			10	5×10^9	-/-	10	-	-
			10	10^{10}	-/-	10	-	-
			10	10^{10}	-/-	9	1	10
4	Е.coli 183 (0101- K99) Е.coli 81	Цыплята	20	5×10^8	Под-но	18	2	10
			20	10^9	-/-	19	1	5
			20	2×10^9	-/-	20	-	-
			20	3×10^9	-/-	20	-	-
			20	5×10^9	-/-	20	-	-
Срок наблюдения 20 суток.								

Литература:

1. Полоцкий, Ю.Е., Авдеева, Т.А. Адгезивность, инвазивность и энтеротоксигенность кишечных инфекций [Текст]: / Ю.В.Полоцкий// Микроб., вирусол., иммунол.-1981, № 5.- С. 23-32.
2. Бовкун Г.Ф.1, Малик Н.И.2 Характеристика микробиоценоза кишечника при диспепсиях у телят. [Текст]: /Бовкун Г.Ф// Материалы Международного конгресса "Пробиотики, пребиотики, синбиотики и функциональные продукты питания. Фундаментальные и клинические аспекты" (Санкт-Петербург, 15–16 мая 2007 года)
3. Олейник, А.В. Расстройства желудочно-кишечного тракта у телят раннего возраста. [Текст]: / А.В. Олейник // Ветеринария. - 2009. - № 1. - С. 6-8.

Научный руководитель:

доктор ветеринарных наук, профессор Бияшев Кадыр Бияшевич.

**Кадыр Бияшев, Жумагул Киркимбаева, Биржан Бияшев,
Гулсин Нургожаева, Кайрат Жуманов
(Алматы, Казахстан)**

ВИДОВОЙ СОСТАВ ПАТОГЕННОЙ МИКРОФЛОРЫ ПРИ ЖЕЛУДОЧНО-КИШЕЧНЫХ ЗАБОЛЕВАНИЯХ НОВОРОЖДЕННОГО МОЛОДНЯКА ЖИВОТНЫХ

Сохранение новорожденных животных и выращивание здорового, хорошо развитого и приспособленного к новым условиям содержания молодняка составляет основу увеличения выхода продукции животноводства. Основные потери молодняка обусловлены желудочно-кишечными заболеваниями. Наиболее сложно сохранить молодняк в первые 2-7 сутки. На этот период приходится около 20 - 40 % падежа. Кроме того, переболевший в раннем возрасте молодняк хуже развивается в дальнейшем, снижается его резистентность и прирост массы [1, 2].

Желудочно-кишечные заболевания диагностируются по характерным клиническим признакам, патолого-анатомическим данным и на основании бактериологических исследований. Диагностировать желудочно-кишечные болезни, несложно. Труднее определить этиологический агент, тем более, что в 70 - 80% случаев болезнь имеет полиэтиологическую природу [3, 4].

Острые желудочно-кишечные заболевания телят, ягнят, поросят и цыплят широко распространены в Казахстане. По статистическим данным, они занимают первое место среди зарегистрированных в настоящее время в республике болезней новорожденных животных.

Работа выполнялась в соответствии с планом грантового проекта АР05132442 «Разработка технологии изготовления пробиотического препарата «Энтерокол» и создание его опытно-промышленного образца».

Целью наших исследований было изучение видового состава микрофлоры при желудочно-кишечных заболеваниях новорожденного молодняка животных.

Инфекционная болезнь у молодняка сельскохозяйственных животных (телят, поросят, ягнят), клинически проявлялась расстройством деятельности кишечника, пневмонией и артритами, наряду с общими признаками имелись клинические особенности по видам животных.

Болезнь у телят наблюдалась в возрасте от 10 и более суток. Заболевание протекало подъемом температуры тела до 40-42°C. Отмечается слабость, подавленность общего состояния. На 2-3 сутки болезни развивается понос (в кале слизь, кровь), иногда сопровождающийся тенезмами, часто возникает конъюнктивит, нарушается координация движений. Теленок вяло реагирует на окружающее, больше лежит, вытянув голову или запрокинув ее на грудь. При отсутствии лечения на 5-10 сутки болезни наступало гибель животного.

У ягнят заболевание наблюдалось чаще всего в первые дни после рождения. У новорожденных ягнят (1-5-дневных) оно протекало остро, в виде энтерита. Животные через несколько дней погибают.

Заболевшие поросята отказывались от корма, угнетены, лежат, температура тела повышается до 41-42°C. Поросята зарываются головой в подстилку, отмечается понос. Кожа ушей, шеи, нижней части груди и живота принимает цианотичную окраску. В результате поноса больные животные быстро слабеют, не встают и в тяжелых случаях погибали на 3-7-е сутки.

Патологоанатомические изменения у погибших животных имели картину катарального и катарально-геморрагического гастроэнтерита, на слизистой желудка, тонкого отдела кишечника и слепой кишки встречались язвы, отмечались множественные точечные кровоизлияния на слизистой желудка, тонкого и толстого отделов кишечника, под капсулой селезенки; региональные брыжеечные лимфатические узлы увеличены, отечны.

Материалом для бактериологического исследования служили паренхиматозные органы (сердце, печень, селезенка, почки), брыжеечные лимфатические узлы, мозг трубчатой кости и содержимое тонкого отдела кишечника павших и вынужденно убитых ягнят, телят и поросят с признаками острого расстройства желудочно-кишечного тракта, а также пробы фекалий от здоровых новорожденных животных. Из паренхиматозных органов, брыжеечных лимфатических узлов, мозга трубчатой кости и содержимого тонкого отдела кишечника высевы делали на МПА, МПБ, среду Китт-Тароцци, агар Эндо и Плоскирева.

Морфологические, тинкторальные и культуральные свойства выделенных культур изучали общепринятыми в микробиологии методами. При этом учитывали характер роста на МПА, МПБ, МППБ, кровяном агаре Цейсслера, на элективных средах Эндо, Левина, Плоскирева и висмут-сульфитном агаре. На твердых средах учитывали характер роста, форму, величину и цвет колоний, а в жидких средах - наличие осадка, пленки на поверхности, образование газа и пристеночного кольца. По морфологическим и тинкторальным свойствам все культуры имели типичные для соответствующего рода признаки. Результаты представлены в таблице 1.

Таблица 1 – Идентификация культур, выделенных от павших, больных и клинически здоровых телят, ягнят и поросят

От каких жив-х выделены культуры	Кол-во иссл. культур	Результаты исследования				
		<i>Escherichia</i>	<i>Salmonella</i>	<i>Klebsiella</i>	<i>Streptococcus</i>	<i>Proteus</i>
От павших и больных ягнят, телят и поросят	294	95	175	5	15	4
От клинически здоровых новорожденных животных	250	75	150	10	10	5
Всего	544	170	325	15	25	9

Как видно из таблицы 1, идентификации подвергнуто 544 культур, из которых 294 были изолированы от павших и больных ягнят, телят и поросят и 250 - из фекалий клинически здоровых новорожденных животных.

В ходе исследований было выделено 170 культур, принадлежащих роду *Escherichia*, 325 культур - *Salmonella*, 15 культур - *Klebsiella*, 9 культур - *Proteus* и 25 культур *Streptococcus* (*Diplococcus*). Выделенные культуры были изучены по морфологическим, тинкторальным и биохимическим свойствам.

Полученные результаты показывают, что при видовой дифференциации бактерий, выделенных как от павших и больных ягнят, телят и поросят, так и от клинически здоровых новорожденных животных, преобладающими были сальмонеллы и эшерихии, соответственно 59,7 % и 31,2 %.

Целью дальнейших наших исследований явилось определение патогенности выделенных культур от павших и больных ягнят, телят и поросят и - из фекалий клинически здоровых новорожденных животных, с целью определения их роли в этиологии заболевания молодняка животных.

Предварительно нами патогенность выделенных культур проверяли на белых мышах. Материалом для заражения служили смывы суточных агаровых культур стерильным физиологическим раствором, устанавливали взвесь бактерий в концентрации 10⁹ КОЕ по оптическому стандарту мутности. Культуры

вводились белым мышам внутрибрюшинно в дозах - 103 КОЕ, 105 КОЕ, 107 КОЕ и 109 КОЕ. На каждую дозу брали по 3 белых мыши массой 14 -16г.

Результаты опыта показали, что белые мыши, зараженные исследуемыми культурами, выделенных от павших и больных ягнят, телят, поросят погибали от дозы 103 КОЕ - 40 %, от -105 КОЕ- 80 % и 100 % - от доз 107 и 109 КОЕ. Наблюдение велось в течение 10 суток. Проводилось бактериологическое исследование павших белых мышей. Постоянно выделялась заражающая культура.

В результате, на основе изучения морфологических, биохимических и антигенных свойств и степени патогенности выделенных культур, в опыте на мышах, были отобраны штаммы сальмонелл, эшерихии, клебсиелы, выделенных от павших животных, с целью изучения их патогенности в опыте на телятах, ягнятах, поросятах (Таблица-1,2,3).

Все подопытные животные были месячного возраста. В качестве контроля нами в опыт взяты эталонные вирулентные штаммы, взятые из ВГНКИ (Москва).

Подопытных телят, ягнят, поросят заражали внутрибрюшинно суточной агаровой вирулентной культурой *S. typhimurium* 371 в соответствующих дозах. Подопытные животные в основном погибали на 6-12 сутки после заражения с явными признаками заболевания. Результаты опыта приведены в таблицах 1, 2, 3.

Таблица 1. Испытание вирулентности штаммов сальмонелл в опыте на телятах, ягнятах и поросятах

Номер штаммов	Вид животного	К-во жив-х	Доза заражения КОЕ	Способ заражения	Результат		
					Пало	Выжило	% выживаемости
№ 39	Телята	10	10 ⁹	в/брюшин	10	-	-
		10	2*10 ⁹	но	10	-	-
		10	4*10 ⁹	-//-	10	-	-
		10	6*10 ⁹	-//-	10	-	-
							Пали на 5-6 сутки
<i>S. typhimurium</i> 371		10	4*10 ⁹	в/брюшинно	10	-	- Пали на 6-9 сутки
№ 39	Ягнята	10	10 ⁹	в/брюшин	9	1	10
		10	2*10 ⁹	но	10	-	-
		10	4*10 ⁹	-//-	10	-	-
		10	6*10 ⁹	-//-	10	-	-
							- Пали на 7-10 сутки
<i>S. typhimurium</i> 371		10	4*10 ⁹	в/брюшинно	10	-	- Пали на 7-9 сутки
№ 39	Поросята	10	10 ⁹	в/брюшин	10	-	-
		10	2*10 ⁹	но	10	-	-
		10	4*10 ⁹	-//-	10	-	-
		10	6*10 ⁹	-//-	10	-	-
							-Пали на 8-12 сутки
<i>S. typhimurium</i> 371		10	4*10 ⁹	в/брюшинно	10	-	- Пали на 6-8 сутки

Таблица 2. Испытание вирулентности штаммов эшерихии в опыте на телятах, ягнятах и поросятах

Номер штаммов	Вид животного	К-во жив-х	Доза заражения КОЕ	Способ заражения	Результат		
					Пало	Выжил о	% выживаемости
№ 75	Телята	10	10 ⁹	в/брюшинно	6	4	40
		10	2*10 ⁹	-//-	9	1	10
		10	4*10 ⁹	-//-	10	-	-
		10	6*10 ⁹	-//-	10	-	-
							- Пали на 5-6 сутки
<i>S. typhimurium</i> 371		10	4*10 ⁹	в/брюшинно	10	-	- Пали на 5-6 сутки
№ 75	Ягнята	10	10 ⁹	в/брюшинно	8	2	20
		10	2*10 ⁹	-//-	9	1	10
		10	4*10 ⁹	-//-	10	-	-
		10	6*10 ⁹	-//-	10	-	-
							- Пали на 7-8 сутки
<i>S. typhimurium</i> 371		10	4*10 ⁹	в/брюшинно	10	-	- Пали на 7-9 сутки
№ 75	Поросята	10	10 ⁹	в/брюшинно	9	1	10
		10	2*10 ⁹	-//-	10	-	-
		10	4*10 ⁹	-//-	10	-	-

		10	$6 \cdot 10^9$	-/-	10	-	-Пали на 8-12 сутки
S. typhi - murium 371		10	$4 \cdot 10^9$	в/брюшинно	10	-	- Пали на 6-8 сутки

Таблица 3. Испытание вирулентности штаммов клебсиелл в опыте на телятах, ягнятах и поросятах

Номер штаммов	Вид животного	К-во жив-х	Доза заражения КОЕ	Способ заражения	Результат		
					Пало	Выжило	% выживаемости
№ 82	Телята	10	10^9	в/брюшинно	7	3	30
		10	$2 \cdot 10^9$	-/-	9	1	10
		10	$4 \cdot 10^9$	-/-	10	-	-
		10	$6 \cdot 10^9$	-/-	10	-	- Пали на 5-6 сутки
S. typhi - murium 371		10	$4 \cdot 10^9$	в/брюшинно	10	-	- Пали на 5-6 сутки
№ 82	Ягнята	10	10^9	в/брюшинно	9	1	10
		10	$2 \cdot 10^9$	-/-	9	1	10
		10	$4 \cdot 10^9$	-/-	10	-	-
		10	$6 \cdot 10^9$	-/-	10	-	- Пали на 7-8 сутки
S. typhi - murium 371		10	$4 \cdot 10^9$	в/брюшинно	10	-	- Пали на 7-9 сутки
№ 82	Поросята	10	10^9	в/брюшинно	9	1	10
		10	$2 \cdot 10^9$	-/-	10	-	-
		10	$4 \cdot 10^9$	-/-	10	-	-
		10	$6 \cdot 10^9$	-/-	10	-	- Пали на 8-12 сутки
S. typhi - murium 371		10	$4 \cdot 10^9$	в/брюшинно	10	-	- Пали на 6-8 сутки

Во всех опытах проводилось бактериологическое исследование патматериалов от павших подопытных животных (телята, ягнята, поросята, жеребята и цыплята). Постоянно выделялись заражающие культуры сальмонелл.

Результаты проведенных исследований свидетельствуют об этиологической роли изученных сальмонелл, эшерихии, клебсиелл в заболевании телят, ягнят, поросят, жеребят и цыплят.

Литература:

1. Тимашко М.А. Микрофлора пищеварительного тракта молодняка с.-х. животных. // М.А. Тимашко// - Кишенев, 1990., с. 21-28.
2. Бовкун Г.Ф.1, Малик Н.И.2 Характеристика микробиоценоза кишечника при диспепсиях у телят. [Текст]: /Бовкун Г.Ф// Материалы Международного конгресса "Пробиотики, пребиотики, синбиотики и функциональные продукты питания. Фундаментальные и клинические аспекты" (Санкт-Петербург, 15–16 мая 2007 года), с.53-59
3. Бондаренко В.М. Общий анализ представлений о патогенных и условно-патогенных бактериях. //Журн. микробиол., 1997, № 4, с. 20-26.
4. Субботин В.В. Профилактика желудочно-кишечных болезней новорожденных животных с симптомокомплексом диареи. Текст.: Ветеринария. - 2001. - №4. – с.12-13.

Научный руководитель:

доктор ветеринарных наук, профессор Бияшев Кадыр Бияшевич.

Горобець С.В., Гетманенко К.А., Євжик Л.А.
(Київ, Україна)

ОТРИМАННЯ МАГНІТОКЕРОВАНОГО БІОСОРБЕНТУ НА ОСНОВІ ГРИБА *AGARICUS BISPORUS*

Вступ

Проблема забруднення навколишнього середовища важкими металами в наш час є дуже актуальною. Пошук сорбентів біологічного походження став одним з найбільш перспективних напрямків вирішень цих проблем.

Існують методи хімічного виділення іонів важких металів (Cu^{2+} , Zn^{2+} , Mn^{2+} , Cr^{6+} , Cd^{2+} , Pb^{2+} , Co^{2+} , Au^{3+} та ін.) з рідких відходів стічних вод. Але ці методи мають ряд недоліків, такі як висока вартість, чутливість до зміни рН середовища, часткове видалення металів, вибірковість до видалення деяких металів. Плодові тіла грибів-макроміцетів можна вважати ефективними для вилучення іонів важких металів, адже доведено їх ефективність поглинання [1].

Основними компонентами клітинних стінок міцеліальних грибів є полісахариди і глюкан. В останні роки ця група полісахаридів викликає великий інтерес, що обумовлено їх високою здатністю до комплексоутворення і у зв'язку з цим можливістю їх використання в якості сорбентів [2, 3].

Оскільки гриби містять полісахариди різної будови (β -глюкани та хітин) [4], які в організмі людини здатні виконувати функції ентеросорбенту [5], завдяки таким властивостям як біосумісність, біодеградація, нетоксичність і бактерицидність [6, 7].

З огляду на вищеописані проблеми, **актуальним** є пошук перспективних сорбентів і доступних методів вилучення іонів важких металів зі стічних вод.

Мета і завдання дослідження

Метою дослідження є отримання магнітокерowanego біосорбенту на основі біомаси гриба *Agaricus bisporus*.

Для досягнення мети були поставлені такі завдання:

– визначити оптимальні умови виготовлення магнітокерowanego біосорбенту (МКБС) на основі біомаси гриба *Agaricus bisporus*;

– дослідити розмір кластерів, які формуються в процесі виготовлення МКБС у зовнішньому магнітному полі сепаратора.

Дослідження проводилось на кафедрі біоінформатики факультету біотехнології та біотехніки Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського».

Матеріали і методи

Метод отримання МКБС на основі біомаси гриба *Agaricus bisporus*

При проведенні експериментів використовували вирощений на компості гриб *Agaricus bisporus*.

Підготовка біомаси печериці для подальших досліджень включає такі етапи:

1. Висушування свіжого гриба в сушильній шафі при $t=60^\circ\text{C}$ до постійної ваги.
2. Подрібнення сухої біомаси за допомогою електричного млинка протягом 1 хв.
3. Просіювання біомаси печериці через сито діаметром комірки 0,5 мм.

Для проведення ВГМС готувався робочий розчин, шляхом змішування 1 г сухої подрібненої і просіяної біомаси гриба з 200 мл дистильованої води. Суспензію пропускали через високоградієнтну феромагнітну насадку (магнітну сітку). Частинки, що затримались на сітці змивали невеликою кількістю води і висушували в сушильній шафі за температури 105°C протягом 3–4 годин до постійної ваги для отримання абсолютно сухої речовини. Подрібнену біомасу переносили в скляні тиглі для зберігання в ексикаторі [8].

Для проведення ВГМС необхідно підготувати установку, схема якої представлена на рис. 1.

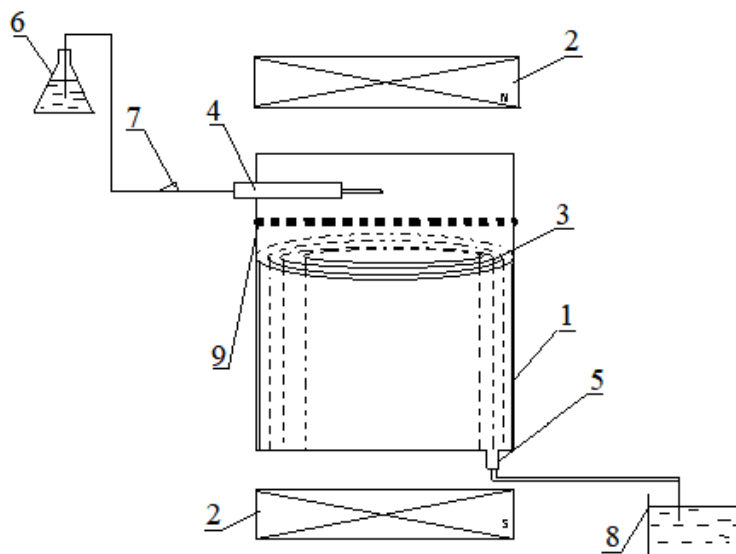

Рис. 1 Схема установки для проведення ВГМС

1 – кювета; 2 – магнітна система установки; 3 – сітка з низьковуглецевої сталі; 4 – вхідний патрубок; 5 – вихідний патрубок; 6 – ємність для робочої рідини; 7 – регулятор швидкості рідини; 8 – ємність для скидання відпрацьованої робочої рідини; 9 – перфорована пластина для розподілення потоку рідини.

Результати та їх обговорення

Відділення магнітної фази біомаси печериці проводилось за допомогою установки (рис. 1). За допомогою ПО «Gwyddion» було пораховано середні розміри даних зразків (рис. 2, 4).

До проведення ВГМС подрібненої біомаси гриба *Agaricus bisporus* середній розмір частинок грибів становить $1,34 \pm 0,02$ мкм (рис. 2).

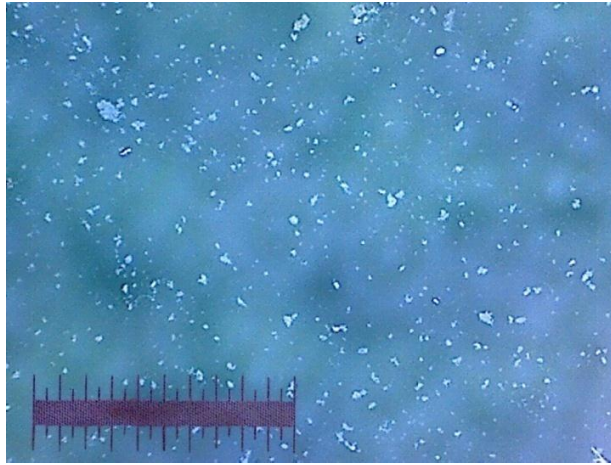

Рис. 2 Оптична мікроскопія сухої біомаси печериці до сепарації (шкала лінійки 100 мкм)

Побудовано розподіл частинок біомаси гриба *Agaricus bisporus* за розмірами (рис. 3).

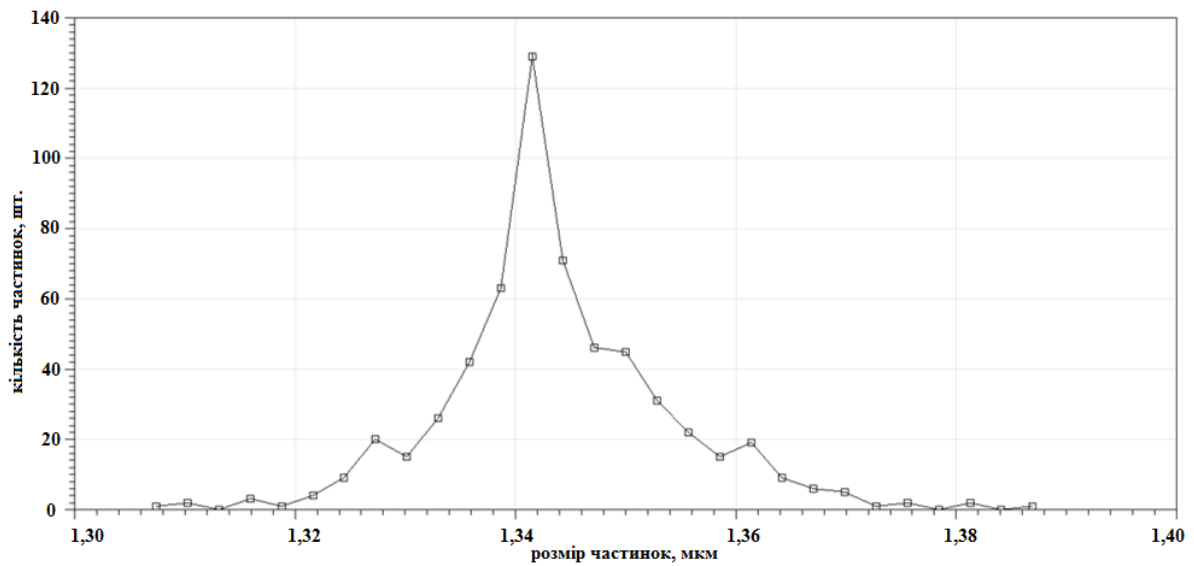

Рис. 3 Розподіл частинок печериці за розмірами до сепарації

Після проведення ВГМС біомаси гриба *Agaricus bisporus* отримали наступні результати, які зображені на рис. 4.

Рис. 4 Оптична мікроскопія сухої біомаси магнітної фази печериці (шкала лінійки 100 мкм)

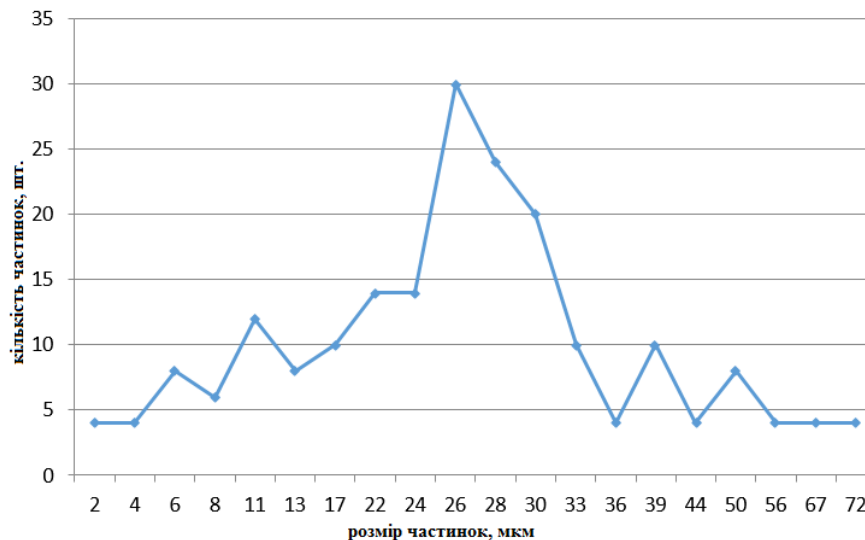

Рис. 5 Розподіл частинок за розмірами печериці після сепарації

Середній розмір частинок після сепарації становить $29 \pm 0,5$ мкм.

З результатів видно, що після проведення ВГМС розмір частинок значно збільшився, що можна пояснити кластеризацією частинок, що містять в своєму складі магнітні наночастинки, у зовнішньому магнітному полі сепаратора.

Висновки

Визначено основні оптимальні умови виготовлення магнітокерованого біосорбенту на основі біомаси гриба *Agaricus bisporus*. Середній розмір частинок подрібненої біомаси гриба *Agaricus bisporus* до проведення ВГМС становить $1,34 \pm 0,02$ мкм, а після – $29 \pm 0,5$ мкм.

Література

1. Bernas E. Edible mushrooms as a source of valuable nutritive constituents / E. Bernas, G. Jaworska, Z. Lisiewska // Acta Scientiarum Polonorum Technologia Alimentaria. – № 5(1). – 2006. – P. 5-20.
2. Wasser S. Medicinal mushrooms as a source of antitumor and immunomodulating polysaccharides / S. Wasser // Applied Microbiology and Biotechnology. – 2002. – №60. – p.258-274.
3. Королева В.А. Исследование сорбционной емкости кислоторастворимых хитозанов по отношению к бычьему сывороточному альбумину / В.А. Королева, М.Г. Холявка, С.М. Сазыкина // Вестник ВГУ. – 2015. – №4. – С. 85-89.
4. Рыбалка В.Б. Возможности хитиновых биосорбентов в решении технологических проблем очистки жидких радиоактивных отходов / В.Б. Рыбалка, Л.Ф. Горовой, В.Н. Косяков и др. // Техногенна безпека. – 2009. - №103. – С. 101-107.
5. Тарасенко Ю.А. Энтеросорбция как метод выведения из организма тяжелых металлов и радионуклидов / Ю.А. Тарасенко, И.И. Геращенко, Н.Т. Картель // Поверхность. – 2014. – №6(21). – С. 110-121.
6. Chernov N.K. Comparative analysis of biopolymer complexes from mushrooms/ N.K. Chernov, S.A. Osolina, L.S. Gural et al. // Modern directions. – 2013.– P.10.
7. Маркова М.Е. Сорбция тяжелых металлов высшими грибами и хитином разного происхождения в опытах in vitro / М.Е. Маркова, В.Ф. Урьян, Е.А. Степанова и др. // Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. – 2008. – №6. – С. 118-124.
8. Gorobets S.V. HighGradient Ferromagnetic Matrices for Purification of Wastewaters by the Method of Magnitoelectrolysis / S.V. Gorobets, N.A. Mikhaïlenko // Journal of Water Chemistry and Technology. – 2014. – №4. – P. 153–159.

Науковий керівник:

д.т.н., професор Горобець Світлана Василівна

**Горобець С.В., Гетманенко К.А., Радіонов О.А.
(Київ, Україна)**

ОТРИМАННЯ МАГНІТОКЕРОВАНОГО БІОСОРБЕНТУ НА ОСНОВІ ГРИБА *PLEUROTUS OSTREATUS*

Вступ

Гриби акумулюють іони важких металів з навколишнього середовища в значних кількостях. Важкі метали, які входять до компонентів викидів підприємств різних галузей промисловості. Ці метали, по харчовим ланцюгам, потрапляють до організму людини, порушуючи процеси обміну речовин.

Гриби є безпечними і недорогими сорбентами по відношенню до іонів важких металів, барвників і пестицидів. Тому досить актуальним питанням є пошук доступних методів вилучення небажаних речовин з продуктів харчування та стічних вод. Сорбенти з природних продуктів, серед яких особливе місце займає полісахарид хітин, завдяки таким його унікальним властивостям, як біосумісність, біодеградація, нетоксичність і бактерицидність володіють такими властивостями [1, 2].

Хітин і його деацетильоване похідне хітозан – єдині полісахариди, що містять атоми азоту і володіють унікальним високими сорбційними властивостями по відношенню до важких металів. До складу хітину і хітозану входять такі функціональні групи: гідроксильні, карбонільні, амініні, ацетиламідні, що забезпечують їм наявність декількох механізмів сорбції:

- 1) комплексоутворення (основний),
- 2) іонний обмін (характерний для лужних і лужноземельних металів),
- 3) поверхневу адсорбцію (адсорбційне осадження нерозчинних солей металів на поверхні структур клітинної стінки, є результатом електростатичного притягання),
- 4) зв'язування незаряджених атомів або молекул за рахунок електростатичного притягання.

Хелатне комплексоутворення обумовлене високою електродонорною спроможністю атомів азоту і кисню. Сорбційні властивості хітину і хітозану високі по відношенню практично до всіх іонів важких металів, за винятком лужних та лужноземельних елементів, і ефективні для видалення синтетичних барвників, бактерій, домішок, пестицидів, нафтопродуктів і неорганічних токсичних речовин. В механізмі сорбції хітину і хітозану центральна роль відводиться атому азоту з вільної електронної пари первинної аміногрупи, що забезпечує їм високу сорбційну ємність і вибірковість. Утворений зв'язок іона металу з азотом в подальшому посилюється взаємодією з гідроксильними та іншими функціональними групами з утворенням хелатів. У координуванні бере участь і кисень гідроксильної групи, що вступає у взаємозв'язок як вільний радикал. Сорбція n -валентних іонів металів відбувається на протонований хітин або хітозан з подальшим заміщенням протонів на іони металів і виділенням відповідної кількості водневих іонів. В результаті формується стійкий хелатний комплекс. Найбільш розповсюдженою є модель хелатного комплексу хітину з металами, до складу якого входять дві $-NH_2$ і $-OH$ або $-O-$ групи D-глюкозамінового залишку. При сорбції іонів металів важливим фактором є ступінь деацетилювання хітину [3, 4].

Постановка мети та завдання

Метою роботи є створення магнітокерowanego біосорбенту на основі гриба *Pleurotus ostreatus* для очищення стічних вод та продуктів харчування.

Відповідно до мети роботи були поставлені наступні завдання:

- визначити оптимальні умови виготовлення магнітокерowanego біосорбенту (МКБС) на основі біомаси гриба *Pleurotus ostreatus*;
- дослідити розмір кластерів, які формуються в процесі виготовлення МКБС у зовнішньому магнітному полі сепаратора.

Дослідження проводилось на кафедрі біоінформатики факультету біотехнології та біотехніки Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського».

Матеріали і методи

Було проведено високоградієнтну магнітну сепарацію (ВГМС) біомаси гриба *Pleurotus ostreatus*. Для проведення ВГМС підготовано установку, яка зображена на рис. 1.

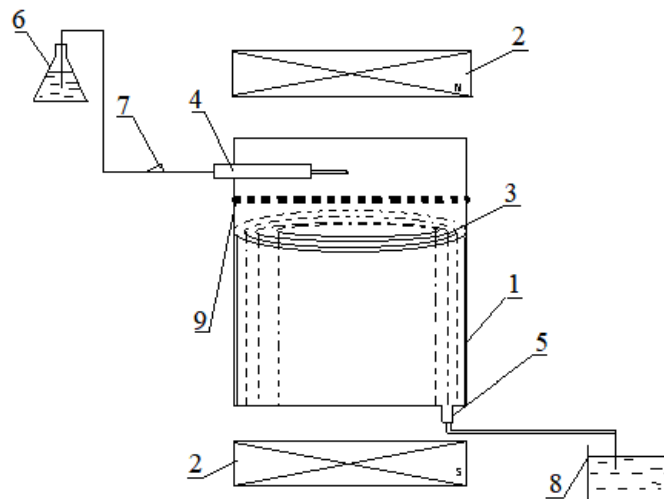

Рис. 1. Установка для проведення ВГМС

- 1 – кювета; 2 – магнітна система установки; 3 – сітка з низьковуглецевої сталі; 4 – вхідний патрубок; 5 – вихідний патрубок; 6 – ємність для робочої рідини; 7 – регулятор швидкості рідини; 8 – ємність для скидання відпрацьованої робочої рідини; 9 – перфорована пластина для розподілення потоку рідини.

Підготовка біомаси гриба включає такі етапи: висушування свіжої біомаси гриба до постійної маси у сушильній шафі при температурі 60°C протягом 7 – 10 год. Подрібнення сухої біомаси гриба на електромлині протягом 1 хвилини. Просіювання біомаси через сито (розмір комірок 0,5 мм на 0,5 мм) для відділення часточок, які будуть механічно затримуватись на магнітній сітці під час сепарації.

Для приготування робочого розчину необхідно зважити на аналітичних терезах 1 г сухої подрібненої біомаси гриба. Розчинити наважку у 200 мл дистильованої води. Після проходження всього розчину крізь установку потрібно промити магнітну сітку дистильованою водою для відділення магнітної фази. Щоб перевірити чи частинки не затримуються на сітці механічно було проведено оптичне мікроскопіювання магнітної сітки після сепарації (рис. 2).

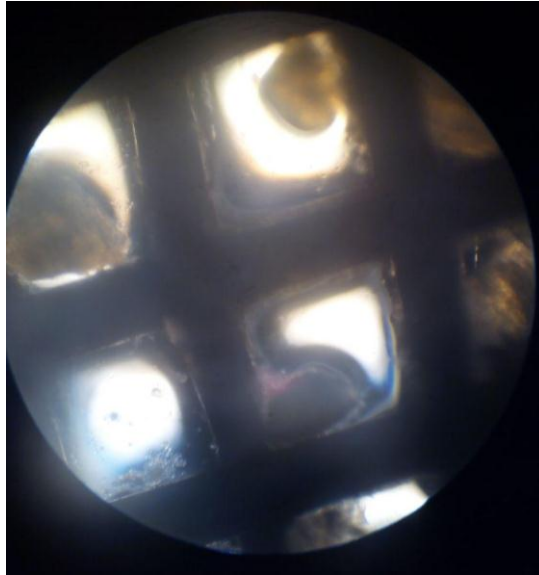

Рис. 2. Магнітна сітка після проведення ВГМС

Як бачимо з рис. 2, частинки, які затримались на сітці значно менші за розміри комірок, а отже вони не могли механічно затриматись.

Було просепаровано подрібнену біомасу гриба гливи. За допомогою ПО «Gwyddion» були порашовані середні розміри даних зразків (рис. 3,4).

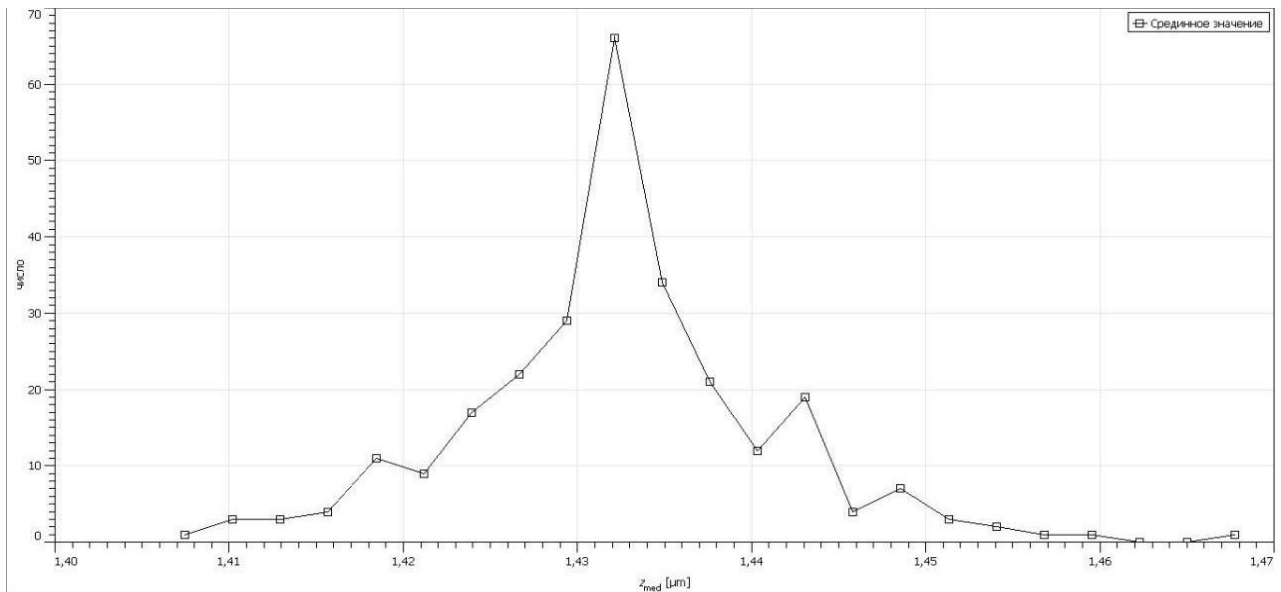

Рис. 3. Середні розміри частинок подрібненої біомаси гриба гливи звичайної

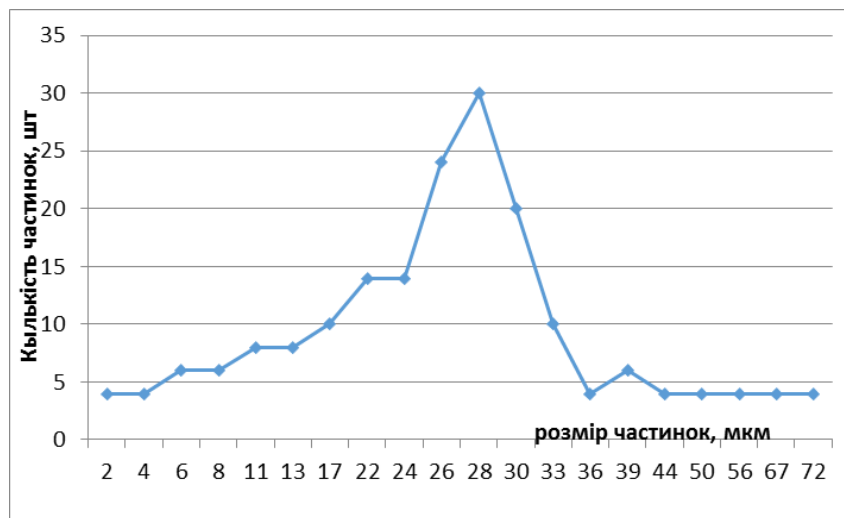

Рис. 4. Середні розміри частинок подрібненої біомаси гриба гливи звичайної після сепарації

Висновки

Визначено основні оптимальні умови виготовлення магнітокерowanego біосорбенту на основі біомаси гриба *Pleurotus ostreatus*. Середній розмір частинки гриба гливи звичайної до сепарації мають середній розмір $1,43 \pm 0,02$ мкм, тоді як після сепарації $29 \pm 0,5$ мкм.

Література:

1. Cherny N.K. Comparative analysis of biopolymer complexes from mushrooms/ N.K. Cherny, S.A. Osolina, L.S. Gural et al. // Modern directions. – 2013. – P.10.
2. Маркова М.Е. Сорбция тяжелых металлов высшими грибами и хитином разного происхождения в опытах in vitro / М.Е. Маркова, В.Ф. Урьян, Е.А. Степанова и др. // Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. – 2008. - №6. – С. 118-124.
3. Горовой Л.Ф. Радиосорбционные свойства хитин-меланиновых комплексов / Л.Ф. Горовой, В.Н. Косяков, И.Е. Велешко и др. // Проблемы безопасности Чернобиля. – 2005. - №3. – С. 140-151.
4. Рыбалка В.Б. Возможности хитиновых биосорбентов в решении технологических проблем очистки жидких радиоактивных отходов / В.Б. Рыбалка, Л.Ф. Горовой, В.Н. Косяков и др.// Техногенная безопасность. – 2009. - №103. – С. 101-107.

Науковий керівник:

д.т.н., професор Горобець Світлана Василівна

Тетяна Замазій, Олександр Неплях
(Харків Україна)

ФІЗІОЛОГІЯ СИСТЕМИ ТРАВЛЕННЯ

Для нормальної життєдіяльності організму необхідним пластический и енергетический материал. Эти вещества поступают в организм с пищей. Но только минеральные соли, вода и витамины усваиваются человеком в том виде, в котором они находятся в пище [1].

Физиология питания является областью физиологии человека, которая изучает процессы превращения пищевых веществ в энергию и структурные элементы тканей человеческого тела. Обогащение организма энергией и структурными элементами происходит за счет пищи, которую человек получает в течение суток. Питание является важнейшим фактором, направленным на поддержание и обеспечение таких основных процессов, как рост, развитие и способность к активной деятельности. Эти процессы возможно поддерживать, используя только рациональное питание [2].

Пищеварение - это физиологический процесс, заключающийся в превращении питательных веществ из сложных химических соединений в более простые, доступные для усвоения организмом. В процессе выполнения различной работы организм постоянно затрачивает энергию. Восстановление энергетических ресурсов обеспечивается поступлением в организм питательных веществ - белков, углеводов и жиров, а также воды, витаминов, минеральных солей и пр. Большинство белков, жиров и углеводов - высокомолекулярные соединения, которые без предварительной подготовки не могут всасываться из пищеварительного канала в кровь и лимфу, усваиваться клетками и тканями организма. В пищеварительном канале они подвергаются физическим, химическим, биологическим воздействиям и превращаются в низкомолекулярные, растворимые в воде, легко всасываемые вещества.

Принятие пищи обусловливается особым чувством - чувством голода. Голод (пищевая девиация) как физиологическое состояние (в отличие от голода как патологического процесса) является выражением потребности организма в питательных веществах. Такое состояние возникает вследствие уменьшения содержания питательных веществ в депо и циркулирующей крови. В состоянии голода происходит сильное возбуждение пищеварительного тракта, усиливаются его секреторная и двигательная функции, изменяется поведенческая реакция животных, направленная на поиск пищи, пищевое поведение у голодных животных обусловлено возбуждением нейронов различных отделов ЦНС. Совокупность этих нейронов Павлов назвал пищевым центром. Этот центр формирует и регулирует пищевое поведение, направленное на поиск пищи, определяет совокупность всех сложных рефлекторных реакций, обеспечивающих нахождение, добывание, опробование и захват пищи. Пищевой центр сложный гипоталамо-лимбико-ретикулокортикальный комплекс, ведущий отдел которого представлен латеральными ядрами гипоталамуса. При разрушении этих ядер возникает отказ от пищи (афагия), а их раздражение усиливает потребление пищи (гиперфагия). У голодного животного, которому перелили кровь от сытого животного, происходит угнетение рефлексов на добывание и прием пищи. Известны разные вещества, вызывающие состояние сытой и голодной крови. В зависимости от вида и химической природы этих веществ предложено несколько теорий, объясняющих чувство голода. Согласно метаболической теории, промежуточные продукты цикла Кребса, образующиеся при расщеплении всех питательных веществ, циркулируя в крови, определяют степень пищевой возбудимости животных. Обнаружено биологически активное вещество, выделенное из слизистой оболочки двенадцатиперстной кишки, - арентерин - которое регулирует аппетит. Угнетает аппетит цистокенин - панкреозимин. В регуляции специфического аппетита большую роль играют вкусовой анализатор и его высший отдел в коре полушарий мозга.

Различают три основных типа пищеварения: внутриклеточное, внеклеточное и мембранное. У малоорганизованных представителей животного мира, например у простейших, осуществляется внутриклеточное пищеварение. На мембране клетки есть специальные участки, из которых формируются пиноцитозные вузырьки или так называемые фагоцитозные вакуоли. При помощи этих образований одноклеточный организм захватывает пищевой материал и переваривает его своими ферментами. В организме млекопитающих внутриклеточное пищеварение свойственно только лейкоцитам - фагоцитам крови. У высших животных пищеварение происходит в системе органов, именуемой пищеварительным трактом, выполняющим сложную функцию - внеклеточное пищеварение.

Переваривание питательных веществ ферментами, локализованными на структурах клеточной мембраны, слизистых оболочек желудка и кишок, преимущественно занимающих промежуточное положение между внутриклеточным и внеклеточным пищеварением, называется мембранным или пристеночным пищеварением. Основные функции органов пищеварения - секреторная, моторная (двигательная), всасывательная и экскреторная (выделительная). Секреторная функция - пищеварительные железы вырабатывают и выделяют в пищеварительный канал соки: слюнные железы - слюну, железы желудка - желудочный сок и слизь, поджелудочная железа - поджелудочный сок, кишечные железы - кишечный сок и слизь, печень - желчь. Пищеварительные соки, или, как их ещё называют, секреты, смачивают еду и вследствие наличия в них ферментов способствуют химическому превращению белков, жиров и углеводов. Моторная функция - мускулатура пищеварительных органов благодаря своим мощным сократительным свойствам способствует принятию пищи, передвижению ее по пищеварительному каналу и перемешиванию. Всасывательная функция - ее выполняет слизистая оболочка отдельных участков пищеварительного канала: обеспечивает переход воды и расщепленных частей пищи в кровь и лимфу. Экскреторная функция - слизистая оболочка желудочно-кишечного тракта, печень, поджелудочная и слюнные железы выделяют свои секреты в полость пищеварительного канала. Через пищеварительный канал осуществляется связь внутренней среды организма с окружающей средой.

Ферменты - это биологические катализаторы, ускорители переваривания пищевых веществ. По своей химической природе они относятся к белкам, по физической - к коллоидным веществам. Ферменты вырабатываются клетками пищеварительных желез большей частью в виде проферментов предшественников ферментов, не обладающих активностью. Проферменты становятся активными только при воздействии ряда физических и химических активаторов, различных для каждого из них. Например, профермент пепсиноген, продуцируемый железами желудка, превращается в активную форму - пепсин - под влиянием хлористоводородной (соляной) кислоты желудочного сока. Пищеварительные ферменты специфичны, то есть каждый из них оказывает катализирующее действие только на определенные вещества. Активность того или иного фермента проявляется при определенной реакции среды - кислой или нейтральной. И. П. Павлов установил, что фермент пепсин в щелочной среде теряет свое действие, а в кислой восстанавливает его. Ферменты чувствительны и к изменениям температуры среды: при небольшом повышении температуры действие ферментов угнетается, а при нагревании свыше 60 °C совершенно теряется. Менее чувствительны они к пониженной температуре - действие их несколько ослабевает, но оно обратимо при восстановлении оптимальной температуры среды. Для биологического действия ферментов в животном организме оптимальная температура 36-40 °C. Активность ферментов зависит также от концентрации отдельных питательных веществ в субстрате. Ферменты относятся к гидролазам - они расщепляют химические вещества корма присоединением H- и OH-ионов. Ферменты, расщепляющие углеводы, называют амилолитическими ферментами, или амилазами; белки (протеины) -

протеолитическими, или протеазами; жиры - липолитическими, или липазами. Наиболее совершенным и объективным методом исследования функции пищеварительных органов считается павловский метод. В допавловские времена физиологию пищеварения изучали примитивными способами. Чтобы составить представление об изменениях пищи в пищеварительном тракте, необходимо брать содержимое из различных его участков. Р. А. Реомюр (XVII-XVIII вв.), для получения желудочного сока вводил животному через ротовую полость полые металлические трубочки с отверстиями, предварительно наполнив их питательным материалом (у собак, птиц и овец). Затем через 14-30 ч животных убивали и извлекали металлические трубочки для изучения их содержимого. Л. Спаланцани такие же трубочки заполнял не пищевым материалом, а губками, из которых впоследствии отжимал жидкую массу. Нередко для изучения изменений пищи содержимое пищеварительного тракта убитых животных сравнивали с задаваемым кормом (В. Эллиенбергер и др.). В.А. Басов и Н. Блондло несколько позже осуществили операцию наложения фистулы желудка у собак, но они не могли выделить чистого секрета желудочных желез, так как содержимое желудка было смешано со слюной и принятой водой. Чистый секрет удалось получить в результате разработанной И. П. Павловым классической фистульной методики, что дало возможность установить основные закономерности в деятельности пищеварительных органов. Павлов и его сотрудники при помощи хирургических приемов на предварительно подготовленных здоровых животных (преимущественно на собаках) разработали методики выведения протока пищеварительных желез (слюнных, поджелудочной и др.), получения искусственного отверстия (фистулы) пищевода, кишечника. Оперированные животные после выздоровления долгое время служили объектами для изучения функции органов пищеварения. Павлов этот метод назвал методом хронических опытов. В настоящее время фистульная методика в значительной мере усовершенствована и широко применяется для изучения пищеварительных и обменных процессов у сельскохозяйственных животных. Кроме того, для исследования функций слизистой различных отделов используют гистохимическую методику, при помощи которой можно установить наличие определенных ферментов. Для регистрации различных сторон сократительной и электрической активности стенок пищеварительного канала применяют радиотелеметрический, рентгенологический другие методы [3].

Литература:

1. <http://mirznanii.com/a/6664/fiziologiya-pishchevareniya>
2. <http://www.grandars.ru/college/medicina/fiziologiya-pishchevareniya.html>
3. <https://studfiles.net/preview/1151401/>

Науковий керівник:

кандидат біологічних наук Замазій Тетяна Миколаївна.

**Світлана Горобець, Марина Булаєвська, Олена Зелінська
(Київ, Україна)**

МЕТОД ДЕТЕКЦІЇ БІОГЕННИХ МАГНІТНИХ НАНОЧАСТИНОК У ПРЕДСТАВНИКІВ ЦАРСТВА РОСЛИН

Вступ

Результати досліджень останніх років свідчать про перспективність використання магнітокерованих наноматеріалів для вирішення ряду актуальних медичних і біологічних завдань. На їх основі створені унікальні наноконструкції з багаторівневою ієрархічною архітектурою, що володіють здатністю розпізнавання мікробіологічних об'єктів у біологічних середовищах, спрямованих на транспортування та депонування лікарських препаратів в органах-мішенях, діагностики та терапії захворювань на клітинному рівні, адсорбції та видалення продуктів клітинного розпаду під дією магнітного поля [1-3].

Вперше біогенні магнітні наночастинки (БМН) у 1975 р. відкрив Р. Блекмор у бактеріях, синтез яких, як виявилось, генетично запрограмований і здійснюється самими мікроорганізмами. Мікроорганізми з БМН володіють магнітними властивостями, які залежать від кількості, розміру, структури (формування ланцюжків або кластерів) БМН. Бактерії, які синтезують ланцюжки БМН, було названо магнітотаксисними бактеріями (МТБ).

Актуальність даної роботи полягає в тому, що роботи по вивченню біогенних магнітних наночастинок у рослинах не довели їх генетичного походження. У роботі [2] автори вказують на походження БМН з фітоферитину, а у науковій праці [4] пояснюють їх появу у рослин, як результат накопичення з ґрунту. Загальна генетична основа механізму біомінералізації біогенних магнітних наночастинок була виявлена у прокариот, архей та еукаріот [5, 6], тому вивчення БМН у представників царства Рослини залишається відкритим питанням.

Мета даної роботи полягає у пошуку потенційних продуцентів БМН серед рослин підкласу Розиди, відділів Мохоподібні, Плауноподібні, Зелені водорості, Бурі водорості, а також експериментально дослідити зразки квасолі звичайної *Phaseolus vulgaris*, вирощеної на ґрунті з додаванням розчину наночастинок магнетиту різних концентрацій, на предмет наявності БМН.

Матеріали і методи

У дослідженні використано методи попарного та множинного вирівнювання амінокислотних послідовностей, з використанням програми «BLAST» Національного центру біотехнологічної інформації (NCBI).

За допомогою методів порівняльної геноміки проведено вирівнювання протеомів рослин підкласу Розиди, відділів Мохоподібні, Плауноподібні, Зелені водорості, Бурі водорості з протеомом магнітотаксисної бактерії *Magnetospirillum gryphiswaldense* MSR-1, механізм біомінералізації БМН у якої вивчено докладно [7, 8].

До білків, без яких неможливий процес біомінералізації БМН у *Magnetospirillum gryphiswaldense* відносяться білки MamA, MamB, MamM, MamE, MamO, MamN [9].

При вирівнюванні послідовностей для оцінки ступеня подібності амінокислотних послідовностей білків враховувалися наступні показники: Ident – кількість ідентичних амінокислотних залишків порівнювальних білків при оптимальному вирівнюванні; E-число – показник, який відображає статистичну значимість вирівнювання, зниження значення якого вказує на менший рівень прояву фактору випадковості при співпадінні амінокислотних залишків порівнювальних білків; Length – довжина вирівнювання [10].

Для проведення магнітної сепарації (фракціонування) зразків квасолі звичайної *Phaseolus vulgaris* було підготовлено сепараційну установку, схема якої представлена на Рис. 1.

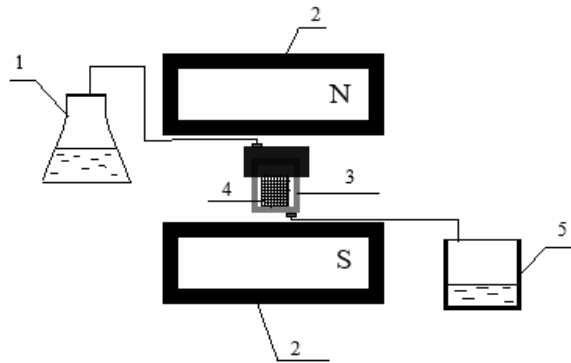

Рис. 1 Схема установки для проведення магнітної сепарації: 1– ємність для робочої рідини; 2 – магнітна система; 3 – кювета; 4 – високоградієнтна феромагнітна насадка у вигляді магнітної сітки; 5 – ємність для збору відсепарованої рідини

Результати та обговорення

Вирівнювання амінокислотних послідовностей білків групи Mam, без яких неможлива біомінералізація БМН в *Magnetospirillum gryphiswaldense* MSR-1 з білками рослин наведено в Табл. 1.

Таблиця 1. Вирівнювання амінокислотних послідовностей білків МТБ *Magnetospirillum gryphiswaldense* MSR-1 та білків рослин

Види рослин	Повнота генома	<i>Magnetospirillum gryphiswaldense</i> MSR-1					
			MamA	MamB	MamM	MamO	MamE
Підклас Розиди							
Родина Бобові							
<i>Phaseolus vulgaris</i> (квасоля звичайна)	●	E-value	$7 \cdot 10^{-5}$	$3 \cdot 10^{-31}$	$2 \cdot 10^{-28}$	$3 \cdot 10^{-6}$	$7 \cdot 10^{-32}$
		Ident	33	27	30	24	44
		Length	76	293	281	185	162
Родина Капустяні							
<i>Arabidopsis thaliana</i> (різушка талія)	●	E-value	$4 \cdot 10^{-8}$	$3 \cdot 10^{-36}$	$2 \cdot 10^{-5}$	$3 \cdot 10^{-7}$	$2 \cdot 10^{-34}$
		Ident	23	29	31	25	45
		Length	160	294	112	175	164
Родина Гарбузові							
<i>Cucumis sativus</i> (огірок звичайний)	●	E-value	$1 \cdot 10^{-4}$	$3 \cdot 10^{-28}$	$6 \cdot 10^{-18}$	$2 \cdot 10^{-7}$	$3 \cdot 10^{-31}$
		Ident	29	27	29	26	45
		Length	134	309	289	175	162
<i>Cucumis melo</i> (диня звичайна)	●	E-value	$9 \cdot 10^{-5}$	$4 \cdot 10^{-32}$	$4 \cdot 10^{-21}$	$6 \cdot 10^{-8}$	$1 \cdot 10^{-32}$
		Ident	31	26	28	26	44
		Length	105	309	319	175	162

Види рослин	Повнота генома	<i>Magnetospirillum gryphiswaldense</i> MSR-1					
		MamA	MamB	MamM	MamO	MamE	
Відділ Мохоподібні							
<i>Marchantia polymorpha</i> (маршанція мінлива)	●	E-value	$3 \cdot 10^{-9}$	31	$5 \cdot 10^{-30}$	$3 \cdot 10^{-9}$	$3 \cdot 10^{-34}$
		Ident	24	23	33	25	46
		Length	190	176	268	175	162
Відділ Плауноподібні							
<i>Selaginella moellendorffii</i>	●	E-value	$2 \cdot 10^{-5}$	$6 \cdot 10^{-36}$	$4 \cdot 10^{-32}$	$7 \cdot 10^{-8}$	$9 \cdot 10^{-35}$
		Ident	26	33	31	23	43
		Length	933	327	327	444	413
<i>Physcomitrella patens</i>	●	E-value	0,004	$2 \cdot 10^{-22}$	$6 \cdot 10^{-23}$	$4 \cdot 10^{-9}$	$3 \cdot 10^{-35}$
		Ident	31	31	28	25	43
		Length	740	571	571	500	486
<i>Selaginella kraussiana</i>	●	E-value	$2 \cdot 10^{-5}$	$6 \cdot 10^{-36}$	$4 \cdot 10^{-32}$	$7 \cdot 10^{-8}$	$9 \cdot 10^{-35}$
		Ident	26	33	31	23	43
		Length	933	327	327	444	413
<i>Phormidium tenue</i>	●	E-value	$2 \cdot 10^{-10}$	$4 \cdot 10^{-19}$	$9 \cdot 10^{-25}$	$1 \cdot 10^{-7}$	$4 \cdot 10^{-33}$
		Ident	28	22	28	28	46
		Length	133	280	260	148	168
<i>Auxenochlorella protothecoides</i>	●	E-value	$4 \cdot 10^{-10}$	$2 \cdot 10^{-4}$	$3 \cdot 10^{-10}$	$2 \cdot 10^{-12}$	$7 \cdot 10^{-33}$
		Ident	26	22	32	27	43
		Length	118	233	94	177	168
Відділ Бурі водорості							
<i>Ectocarpus siliculosus</i>	●	E-value	0.047	$5 \cdot 10^{-39}$	$1 \cdot 10^{-27}$	5.8	$3 \cdot 10^{-25}$
		Ident	27%	28%	30%	35%	39%
		Length	157	307	271	34	179

В таблиці 1 використано такі позначення: ● – геном організму розшифровано повністю; ○ – геном організму розшифровано на $\frac{3}{4}$; ◐ – геном організму розшифровано на $\frac{1}{2}$; ◑ – геном організму розшифровано на $\frac{1}{4}$.

Згідно з результатами проведеного біоінформаційного аналізу серед 11 досліджених рослин підкласу Розиди, відділів Мохоподібні, Плауноподібні, Зелені водорості, Бурі водорості, 8 є потенційними продуцентами БМН, а саме *Phaseolus vulgaris* (квасоля звичайна), *Arabidopsis thaliana* (різушка талія), *Cucumis sativus* (огірок звичайний), *Cucumis melo* (диня звичайна), *Selaginella moellendorffii*, *Selaginella kraussiana*, *Phormidium tenue*, *Auxenochlorella protothecoides*, *Auxenochlorella protothecoides*.

Наявність гомологів до таких білків групи Mam, як MamA, MamB, MamM, MamO та MamE свідчить, що зазначені рослини є потенційними продуцентами внутрішньо-клітинних кристалічних БМН.

Для *Physcomitrella patens*, *Marchantia polymorpha*, *Ectocarpus siliculosus* неможливо остаточно прогнозувати біомінералізацію БМН, оскільки їх геноми секвеновано не повністю.

Квасоля звичайна *Phaseolus vulgaris* показала відмінні результати показників Ident і E-value для всіх досліджуваних білків Mam, тому можна впевнено віднести цей організм до потенційних продуцентів БМН, що було в подальшому доведено експериментально методами високоградієнтної магнітної сепарації.

Зразки рослин контрольної групи, що вирощували протягом 60 днів на чистому ґрунті і експериментальної групи рослин, які вирощували на ґрунті з додаванням розчину наночастинок магнетиту концентрацією 1 мг/мл протягом 14 днів, висушували, подрібнювали та проводили високоградієнтну магнітну сепарацію. Мікроскопіювання магнітної фази квасолі звичайної *Phaseolus vulgaris*, отриманої в результаті фракціонування на високоградієнтній феромагнітній насадці у вигляді магнітної сітки, здійснювали за допомогою мікроскопу USB Digital microscope (Рис. 2).

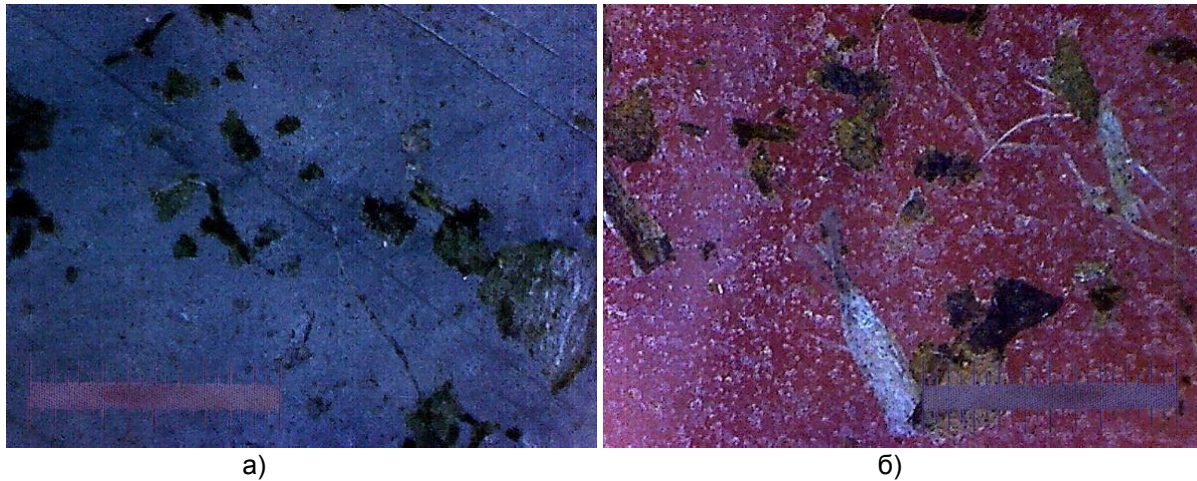

Рис. 2 Оптична мікроскопія частинок, що мають магнітну фазу, які виділені методом магнітної сепарації:
а) – контрольна група; б) – експериментальна група. Лінійка 100 мкм

Результати експерименту показали наявність магнітної фази в досліджуваних зразках квасолі звичайної *Phaseolus vulgaris*. Середній розмір частинок, що мають магнітну фазу становить $27,1 \pm 0,2$ мкм у контрольній групі та $33,2 \pm 0,2$ мкм в експериментальній групі. Спостерігається наявність більшої кількості магнітної фази у рослин квасолі звичайної, що вирощували з додаванням розчину наночастинок магнетиту в порівнянні з контрольною групою.

Висновки

Методами порівняльної геноміки показано, що серед досліджених рослин, що відносяться до підкласу Розиди, відділів Мохоподібні, Плауноподібні, Зелені водорості, Бурі водорості, 8 видів є потенційними продуцентами внутрішньоклітинних кристалічних БМН, а саме *Phaseolus vulgaris* (квасоля звичайна), *Arabidopsis thaliana* (різушка таля), *Cucumis sativus* (огірок звичайний), *Cucumis melo* (диня звичайна), *Selaginella moellendorffii*, *Selaginella kraussiana*, *Phormidium tenue*, *Auxenochlorella protothecoides*, *Auxenochlorella protothecoides*.

Методами високоградієнтної магнітної сепарації та оптичної мікроскопії було експериментально показано наявність БМН в квасолі звичайній *Phaseolus vulgaris*.

Література:

1. S.V.Gorobets Biogenic magnetic nanoparticles in human organs and tissues / Gorobets S.V., Gorobets O. Yu., Medvediev O., Elsevier, Volume 135, 2018, P. 49-57.
2. Frankel R.B., Blakemore R.P., Wolfe R.S. Science. Magnetite in freshwater magnetotactic bacteria. – 1979. – 203. – P. 1355–1356.
3. Sakaguchi T. Magnetite formation by a sulphate-reducing bacterium/ T. Sakaguchi, J.G. Burgess, T. Matsunaga//Nature. – 1993. – 365. – P. 47-49.
4. Marija Gajdardziska-Josifovska Discovery of nanocrystalline botanical magnetite, Eur. J. Mineral, 2001, 13, p. 863–870.
5. Gorobets S.V. Functions of biogenic magnetic nanoparticles in organisms // Functional materials./ O.Yu. Gorobets, S.V. Gorobets – 2012. – V. 19, N 1. – P. 18–26.
6. Gorobets O. Biogenic Magnetic Nanoparticles: biomineralization in prokaryotes and eukaryotes / O. Gorobets, S. Gorobets, Y. Gorobets // 3rd ed. Dekker Encyclopedia of Nanoscience and Nanotechnology. New York: CRC Press. – 2014. – p. 300-308.
7. Ullrich S. Genomic Region of *Magnetospirillum gryphiswaldense* Comprises a Magnetosome Island Which Undergoes Frequent Rearrangements during Stationary Growth / M. Kube, S. Schubbe, R. Reinhardt, D. Schuler. Journal of Bacteriology Hypervariable 130-Kilobase. 2005;187(21), p. 7176-7184
8. Schubbe S. Transcriptional Organization and Regulation of Magnetosome Operons in *Magnetospirillum gryphiswaldense* / C. Wurdemann, J. Peplies, U. Heyen, C. Wawer, F. Glockner. Environmental Microbiology. 2006;72(9):p. 5757-5765.
9. Горобець, О. Ю. "Биомагнетизм і біогенні магнітні наночастинок." Вісник НАН України (2015).
10. Li W. Saturated BLAST: an automated multiple intermediate sequence search used to detect distant homology / W. Li, F. Pio, K. Pawlowski, A. Godzik // Bioinformatics. 2000. – 16(12). – p. 1105-1110.

Науковий керівник:

д.т.н., професор Горобець Світлана Василівна.

СЕКЦІЯ: ГЕОГРАФІЯ ТА ГЕОЛОГІЯ

**Олена Барсукова, Анастасія Пивовар
(Одеса, Україна)**

ОЦІНКА АГРОМЕТЕОРОЛОГІЧНИХ УМОВ ВИРОЩУВАННЯ КАРТОПЛІ В ПОЛТАВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Картопля – вид рослин родини пасльонових, поширена сільськогосподарська культура, яку в народі називають «другим хлібом»; одна з найважливіших продовольчих, технічних і кормових культур.

Картопля для України є однією з провідних культур. Чисельними дослідженнями встановлено, що картопля культурних сортів є рослиною помірного клімату, дуже пластична, найбільші врожаї її отримують в районі середніх широт, де порівняно невисока температура впродовж вегетаційного періоду.

Продовольча цінність картоплі визначається її високими смаковими якостями та сприятливим для здоров'я людини хімічним складом бульб. У них міститься 14- 22 % крохмалю, 1,5 - 3 % білків, 0,8 — 1 % клітковини. Крохмаль картоплі легко засвоюється організмом, а її білки за біологічною повноцінністю переважають білки інших культур, у тому числі озимої пшениці. Бульби багаті на вітаміни групи В, РР, каротиноїди. У зимовий період картопля є головним продуктом харчування і джерелом вітаміну С [1-6].

Значні коливання врожаїв картоплі визначаються як впливом погодних умов, так і агротехнічними заходами.

В Україні виробничі посіви картоплі зосереджені у лісовій, лісостеповій та північних областях степової зони.

У сільськогосподарському виробництві при вирішенні багатьох практичних питань велике значення має порівнювальна агрокліматична оцінка земель при вирощуванні тієї чи іншої культури.

Метою дослідження є вивчення вимог картоплі до факторів зовнішнього середовища, оцінки агрометеорологічних умов формування врожайності в різні міжфазні періоди, оцінки забезпеченості термічних і водних ресурсів. Дослідження виконані на матеріалах багаторічних спостережень за розвитком картоплі і метеорологічними елементами за період з 1976 по 2006 р.р.

Посадка картоплі в Полтавській області проводиться в середньому 19 квітня, сходи з'являються 20 травня, при цьому середня декадна температура повітря складає 16,3 оС.

Проте у залежності від метеорологічних умов тривалість періоду, а також дати появи сходів можуть значно змінюватися. Сама рання поява сходів спостерігається 10 травня в 1989 році, а найпізніша 22 червня 1981 року.

Тривалість міжфазного періоду посадка – сходи знаходиться в залежності від добре зволоженому та прогрітому ґрунті. Середня тривалість періоду становить 33 дні. Найбільша тривалість періоду становить 40 днів при температурі повітря 22,1 °С.

Забезпеченість теплом міжфазного періоду характеризується сумою ефективних та активних температур, за біологічний мінімум прийнято 7 °С. Середня сума активних температур за 30-річний період склала 328 °С, найбільша сума за цей же період 601 °С.

За період посадка – сходи накопичується сума ефективних температур в середньому 209° С з коливаннями від 211 до 563° С.

Опади характеризуються великою мінливістю по роках, в середньому за період посадка – сходи випало 16 мм, найбільша кількість опадів - 29 мм (1980 рік), найменша – 5 мм (1982 рік).

Запаси вологи в шарі ґрунту 0-20 см в Полтавській області в цей період складають в середньому 36 мм (81 % від НВ), найбільше значення запасів вологи було відмічено в 1979 р. 95 мм (109 % від НВ), найменші запаси вологи склали 61мм (68 % від НВ) в 1985 році.

Було розраховані середньоквадратичні відхилення та коефіцієнти варіації, тому для суми активних температур мінливості складає 48 %.

Коефіцієнт варіації є показником мінливості рядів, розкиду точок навколо середнього і розраховується за формулою:

$$C_v = \frac{\sigma_{x_i}}{\bar{x}} \cdot 100\%, \quad (1)$$

де σ_{x_i} – середньостатистичні відхилення, знайдені по x , визначається з виразу:

$$\sigma_{x_i} = \sqrt{\frac{\sum x_i^2}{m-1}}, \quad (2)$$

Чим більше однорідний ряд, тим буде менше значення C_v .

В Полтавській області темпи розвитку та формування врожаїв картоплі обумовлюються теплом та вологозабезпеченістю вегетаційного періоду. Для оцінки умов тепло та вологозабезпечення були розраховані такі показники теплозабезпеченості: суми температур за вегетаційний період, суми температур за період від дати переходу температури повітря через 10°С навесні до такої ж дати восени; середня температура самого теплого місяці - липня, яка в середньому по області становить 23,4° С і змінюється від 21,8° на півночі області до 22,4° - на півдні.

Для встановлення генетичного зв'язку між показниками термічних ресурсів ($\sum T > 10^\circ\text{C}$) та тривалістю вегетаційного періоду (N) буде розраховано статистичну залежність і отримане рівняння:

$$\begin{aligned} \sum T > 10^\circ\text{C} &= 18,8 N - 162 \\ R &= 0,72 \pm 0,02 \end{aligned} \quad (3)$$

Також була розрахована імовірність (P) сум кліматичних температур, тривалості теплового періоду року за вегетаційний період для Київської області з використанням формули Г.О. Алексєєва:

$$P = m - 0,25 / n + 50 \cdot 100 \% \quad (4)$$

де m – порядковий номер статистичного ряду, розташованих у порядку зменшення;
n – кількість років спостережень.

В Полтавській області аналіз розрахунків показав, що сума температур в 2800°C забезпечена на 20 %, 2600°C на 50 %, сума температур 3100°C - 5 %.

Теплий період року тривалістю в 140 днів забезпечений на 95 %, 160 днів – на 20 %. Порівняння тривалості вегетаційного періоду картоплі з тривалістю теплового періоду говорить про, що вегетаційний період картоплі в Полтавській області повністю забезпечений теплом.

Дня оцінки умов зволоження впродовж вегетаційного періоду картоплі були розраховані суми опадів за вегетаційний період, значення коефіцієнтів зволоження ГТК і Md, вологозабезпеченість посівів за методом С.О. Веріго а також виконана оцінка посушливості за методом А.М. Конторщикова.

Середня багаторічна сума опадів складає 254 мм, коливається по роках від 120 мм до 390 мм і характеризується мінливістю у 27 %.

Значення коефіцієнта зволоження ГТК варіює по території області у багаторічному розрізі у межах від 0,5 до 2,1, становлячи в середньому 1,0. Середнє багаторічне значення коефіцієнта зволоження Md становить 0,33 і змінюється від 0,12 до 0,74. Значення ГТК менше 1,0 та Md менше 0,33 говорить про те, що окремі роки в Полтавській області за умовами зволоження бувають посушливими.

В середньому за 33 роки вологозабезпеченість всього вегетаційного періоду складає біля 62 % і коливається по роках від 101 % до 30 %. Встановлено, що у 65 % років посіви картоплі повністю забезпечені вологою і тільки в 26 % років спостерігається недостатня вологозабезпеченість переважно в період від цвітіння до збирання врожаю. Перезволоження посівів спостерігається не більше, ніж у 5 % років.

Оцінка агрометеорологічних умов зволоження вегетаційного періоду за методом А.М. Конторщикова, показала, що з 33 років в середньому повністю задовільнені потреби картоплі у волозі 20 рік, вісім років були засушливими та п'ять років перезволоженими. В роки з перезволоженням в період утворення бульби та її дозрівання спостерігаються втрати врожаю при збиранні картоплі. Показником кількості втрат врожаю є кількість днів з опадами більше 1 мм за добу. У вологі роки таких днів спостерігалось від 3 до 7.

Таким чином можна зробити висновок, що у Полтавській області спостерігаються добрі умови для формування високих врожаїв картоплі майже у 83 % роках.

Література:

1. Зінченко О.І., Салатенко В.Н., Білоножко М.А. «Рослинництво», 2001, 588 с.
2. Рост и развитие картофеля/ Перевод с английского. Подбщ. Ред. И с предисловием канд.с. – х.наук В.П. Кирюхина. М., изд-во «Колос», 1996, 391с.
3. Кращі сорти та насінництво картоплі, Київ: Урожай, 1984, 44 с.
4. Захист картоплі від хвороб та шкідників/ О.Ш. Боданов,, Л.П. Білько, Київ: Урожай, 1984, 44 с.
5. Растениеводство/ П.П. Вавилов, В.В. Гриценко, В.С. Кузнецов; Под ред. Вавилова П.П. – М.: Агропромиздат, 1986, 512 с.
6. Практикум з сільськогосподарської метеорології/ А.М. Польовий, Л.Ю. Божко, В.М. Ситов, О.Є. Ярмольська, Одеса: в-во «ТЄС», 2002, 405 с.

Оксана Вольвач, Ганна Удуденко
(Одеса, Україна)

ВПЛИВ ЗМІН КЛІМАТУ НА АГРОКЛІМАТИЧНІ УМОВИ ВЕГЕТАЦІЙНОГО ПЕРІОДУ ТА ПРОДУКТИВНІСТЬ МІСКАНТУСУ В СТЕПУ УКРАЇНИ

Проблема використання альтернативних джерел енергії з відновлюваної сировини стає дедалі актуальнішою для сучасного суспільства у зв'язку з енергетичною кризою і екологічним станом, який погіршується. Найбільш доступною і такою, що не вимагає значних капітальних вкладень в устаткування, є енергія, яку видобувають при спалюванні біомаси. При такому спалюванні вивільняється CO_2 в кількості, що дорівнює поглиненому за час життя рослини. Використання енергетичних рослин представляє суттєвий інтерес, оскільки вони є одним з поновлювальних джерел палива [1].

Пріоритетне місце серед цих культур займає міскантус або «слонова трава» (*Miscanthus*). Треба відзначити, що міскантус є новою культурою для України, тому на сьогоднішній день у агрометеорологів немає багаторічних матеріалів спостережень за міскантусом. Тому для ідентифікації параметрів моделі були використані дані літературних джерел [2-4]. Також слід відзначити, що посіви міскантусу першого року вирощування накопичують досить невелику біомасу, тому зазвичай його не скошують.

У таблиці 1 представлені основні агрокліматичні показники вегетаційного періоду міскантусу першого року життя для території Північного та Південного Степу. У якості основних агрокліматичних характеристик температурного режиму та умов зволоження вегетаційного періоду міскантусу були розглянуті:

- суми активних температур повітря за період вегетації.
- суми опадів за вегетаційний період в абсолютних та відносних величинах;
- сумарне випаровування та випаровуваність за вегетаційний період;
- вологозабезпеченість за період вегетації.

Таблиця 1

Агрокліматичні умови вирощування міскантусу за середніми багаторічними даними (1986-2005 рр.) та сценаріями зміни клімату RCP4.5 та RCP8.5

Період	Сума активних температур, °С	Сума опадів		Сумарне випаровування, мм	Випаровуваність, мм	Вологозабезпеченість, %
		мм	% від клім. норми			
Північний Степ						
1986-2005	3087	277	100	432	660	65
RCP4.5	3041	210	76	307	633	48
Різниця	-46	-67	-24	-125	-27	-17
RCP8.5	3091	202	73	300	633	47
Різниця	4	-75	-27	-132	-27	-18
Південний Степ						
1986-2005	3452	262	100	344	680	51
RCP4.5	3684	187	71	218	682	32
Різниця	232	-75	-29	-126	2	-19
RCP8.5	3413	183	70	225	648	35
Різниця	-39	-79	-30	-119	-32	-16

Аналіз даних таблиці 1 дозволяє зробити висновок, що сума температур вегетаційного періоду у Північному Степу практично не зміниться - за базових умов 3087°C, за сценаріями – 3041 та 3091 °С відповідно. У Південному Степу за реалізації першого сценарію RCP4.5 суми активних температур вегетаційного періоду становитимуть 3684°C, що на 232°C більше, ніж за базових умов (базове значення – 3452°C). За умов реалізації сценарію RCP8.5 слід очікувати майже незмінного температурного режиму (базові та сценарні суми температур відрізняються лише на 39°C).

У цілому можна сказати, що умови теплозабезпеченості вегетаційного періоду міскантусу у період 2021-2050 рр. на території Степу України зміняться досить несуттєво і посіви цієї нової енергетичної культури будуть забезпечені теплом повністю.

Значних змін за умов реалізації сценаріїв RCP4.5 та RCP8.5 зазнають умови вологозабезпечення посівів. З таблиці 1 видно, що кількість опадів за вегетаційний період на всій території дослідження суттєво зменшиться.

Сума опадів за вегетаційний період міскантусу на території Північного Степу становить 277 мм. За умов реалізації обох сценаріїв вона також зменшиться досить суттєво. Так, за умов першого сценарію вона становитиме 210 мм, а за умов другого – 202 мм. Тобто суми зменшаться на 76 та 73 мм, що становить відповідно 24 та 27%.

Найбільш суттєве зменшення сум опадів за вегетацію міскантусу очікується на території Південного Степу. Базове значення становить 262 мм, за сценарієм RCP4.5 – 187 мм, за сценарієм RCP8.5 – 183 мм. Таким чином зменшення сум опадів очікується на 75 та 79 мм відповідно, що становить 29 та 30%.

Зменшення сценарної кількості опадів за вегетаційний період призведе до зменшення сумарного випаровування в порівнянні з базовим по всій території дослідження.

У Північному Степу базове значення становить 432 мм. Тут сумарне випаровування зменшиться до 307 мм за умов реалізації сценарію RCP4.5 і до 300 мм за умов реалізації сценарію RCP8.5. Тобто ці зміни складають 125 та 132 мм відповідно, тобто сценарне зменшення сумарного випаровування є дуже суттєвим.

На території Південного Степу базове значення сумарного випаровування становить 344 мм. Тут сумарне випаровування також зменшиться до 218 мм за умов реалізації сценарію RCP4.5 і до 225 мм за умов реалізації сценарію RCP8.5. Тобто ці зміни складають 126 та 119 мм відповідно, тобто і для території Південного Степу сценарне зменшення сумарного випаровування є дуже суттєвим.

Також за умов реалізації обох сценаріїв дещо зміниться і величина випаровуваності. У Північному Степу базове значення випаровуваності становить 660 мм. За умов реалізації обох сценаріїв значення випаровуваності зменшиться до 633 мм. Тобто ці зміни складають 27 мм, тобто сценарне зменшення випаровуваності також не є дуже суттєвим.

Для Південного Степу при базовому значенні 680 мм, випаровуваність за першим сценарієм збільшиться до 682 мм, а за другим сценарієм зменшиться до 648 мм. Таким чином, випаровуваність за першим сценарієм залишиться без змін, а за другим зменшиться не суттєво - на 32 мм.

Основним показником, що характеризує умови зволоження вегетаційного періоду будь-якої сільськогосподарської культури, є вологозабезпеченість, тобто відношення величини сумарного випаровування до величини випаровуваності.

Умови вологозабезпеченості вегетаційного періоду міскантусу першого року життя в Північному Степу за умов реалізації сценаріїв RCP4.5 та RCP8.5 протягом 2021-2050 рр. також дуже суттєво погіршаться, про що свідчить значення відповідно 48 та 47 %, тоді як базове значення вологозабезпеченості складає 65 %. Таким чином в умовах змін клімату вологозабезпеченість вегетаційного періоду зменшиться на 17-18 % відповідно.

Умови вологозабезпеченості Південному Степу за умов реалізації сценаріїв RCP4.5 та RCP8.5 протягом 2021-2050 рр. будуть найгіршими, про що свідчить значення відповідно 32 та 35 %, тоді як базове значення вологозабезпеченості складає 51 %. Таким чином в умовах змін клімату вологозабезпеченість вегетаційного періоду зменшиться на 19-16 % відповідно.

Таким чином, можна зробити висновок, що за сценаріями RCP4.5 та RCP8.5 у період 2021-2050 рр. на всій досліджуваній території не очікується значних змін температури повітря, то ж і теплозабезпечення вегетаційного періоду міскантусу першого року життя найімовірніше суттєво не зміниться.

Але у зв'язку із суттєвим зменшенням кількості опадів вегетаційного періоду, яке прогнозується за сценарієм, ймовірно значне погіршення вологозабезпечення посівів міскантусу по всій території Степу України.

Під впливом зміни агрокліматичних умов вирощування міскантусу, відбудеться і зміна показників фотосинтетичної діяльності його посівів, що обумовлюють рівень урожайності культури.

Як уже відзначалося, для України міскантус є новою біоенергетичною культурою, недостатньо вивченою на сьогоднішній час в агрометеорологічному плані. Також, оскільки за теперішнього часу відсутні багаторічні ряди середньообласної урожайності культури, порівняння розрахованих для умов зміни клімату урожаїв проводилося з літературними даними щодо продуктивності міскантусу. На рис. 1 представлені результати цього порівняння.

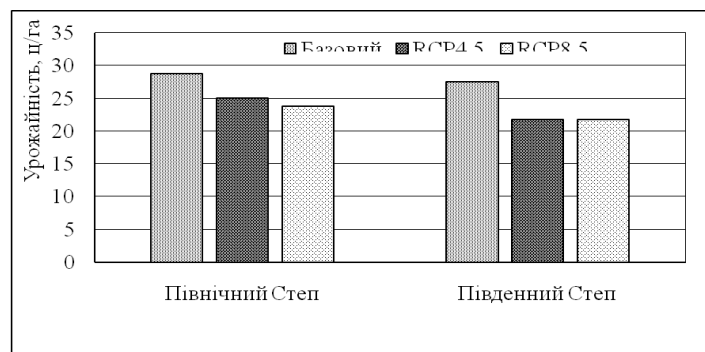

Рисунок 1- Порівняння продуктивності міскантусу першого року життя за базовими та сценарними даними

Порівняння продуктивності міскантусу першого року життя за базовими та сценарними даними RCP4.5 та RCP8.5 показало наступні результати: Північний Степ – зниження урожайності на 13 та 17 % (у залежності від сценарію зміни клімату); Південний Степ – зниження урожайності на 21 та 16 % відповідно. Таким чином, погіршення агрокліматичних умов вирощування міскантусу, а разом із цим і падіння урожайності культури, ймовірно на всій території Степу України.

Література:

1. Чумаков В.В., Зимницкий Д.В. Тенденции развития мировой энергетики. Энергетические растения как источник возобновляемой энергии //Труды Международной научно-технической конференции “Энергообеспечение и энергосбережение в сельском хозяйстве”. – Москва. - 2012. Т.4. - С. 175-179.
2. Рахметов Д.Б., Щербакова Т.О., Рахметова С.О. Перспективні енергетичні рослини роду *Miscanthus*, інтродуковані в Національному ботанічному саду ім. М.М. Гришка НАН України // Інтродукція рослин. – 2015. №1(65). – С. 3-18.
3. Гуцина В.А., Борисова Е.Н. Рост и развитие мискантуса гигантского первого года жизни в зависимости от гидротермических условий // Вестник Ульяновской государственной сельскохозяйственной академии. – 2017. – Вып. 1(37). – С. 12-18.
4. Гументик М.Я., Квак В.М., Замойський О.І. Урожайність біомаси міскантусу залежно від кліматичних умов, строків і глибини садіння ризомів у Західному Лісостепу України // Біоенергетика. - 2013. - № 2. - С. 32-35.

Олександр Катерло, Оксана Вольвач
(Одеса, Україна)

ДОСЛІДЖЕННЯ ЗМІН БІОЛОГІЧНОГО МІНІМУМУ РОЗВИТКУ КУКУРУДЗИ ВПРОДОВЖ ВЕГЕТАЦІЇ НА ТЕРИТОРІЇ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Кукурудза - одна з основних культур сучасного світового рослинництва. Це пов'язано з її високою врожайністю і різноманітним використанням. Кукурудзу на зерно вирощують в основному в теплих регіонах світу. Однак завдяки селекції ранньостиглих гібридів вона просунулась і в більш північні регіони Європи.

Кукурудза має різні напрями використання: продовольчий, кормовий, технічний, в тому числі і для виробництва біогазу й електроенергії.

У країнах світу для продовольчих потреб використовується приблизно 20 % зерна кукурудзи, для технічних 15 - 20 %, на корм худобі 60 - 65 %.

У нашій країні кукурудза є найважливішою кормовою культурою. За її рахунок тваринництво забезпечується концентрованими кормами, силосом і зеленою масою.

Вимоги рослин до тепла змінюються в досить широких межах і визначаються перш за все біологічним мінімумом – температурою, нижче якої рослина не розвивається. Потреба рослин в теплі характеризується сумами активних температур, тобто сумами середніх за добу температур після їх переходу через біологічний мінімум. Значення біологічних мінімумів та інших показників теплового режиму вегетаційного періоду провідних сільськогосподарських культур були визначені ще у 50-60-х роках минулого століття у роботах В.М. Степанова [1].

Тому, на нашу думку, актуальним є питання уточнення вимог сільськогосподарських культур до тепла на прикладі кукурудзи у нових температурних умовах. На території Сумської області за 20-річний період (1987-2006 рр.) були проведені дослідження агрометеорологічних умов вирощування кукурудзи за періоди: сівба - сходи, сходи – викидання волоті та викидання волоті - молочна стиглість.

Залежність суми температур від тривалості міжфазного періоду виражається формулою

$$\Sigma t = A + Bn, \quad (1)$$

де Σt - сума додатних середньодобових температур повітря за період, B - біологічний мінімум температури, n - тривалість міжфазного періоду, A - сума ефективних температур вище даного мінімуму за період.

Для уточнення біологічного мінімуму за періодами, тобто для знаходження рівняння прямолінійної залежності, ми скористалися методом найменших квадратів, описаним в [2]. Суть його полягає в тому, що шукана пряма проводиться так, щоб сума квадратів вертикальних відхилень всіх точок від неї була мінімальною.

Графічний зв'язок тривалості періоду сівба - сходи з сумами позитивних температур має прямолінійний характер (рис. 1).

Рівняння зв'язку має вигляд

$$\text{Sum}T_1 = 9,0n_1 + 74, \quad (2)$$

де $\text{Sum}T_1$ – сума додатних середньодобових температур повітря за період сівба - сходи, $9,0^\circ\text{C}$ – уточнений біологічний мінімум температури, n_1 – тривалість міжфазного періоду сівба - сходи, 74°C – сума ефективних температур вище цього мінімуму за період. Коефіцієнт кореляції дорівнює 0,90, що говорить про те, що зв'язок дуже тісний. Таким чином, біологічний мінімум у кукурудзи в період сівба - сходи становить $9,0^\circ\text{C}$.

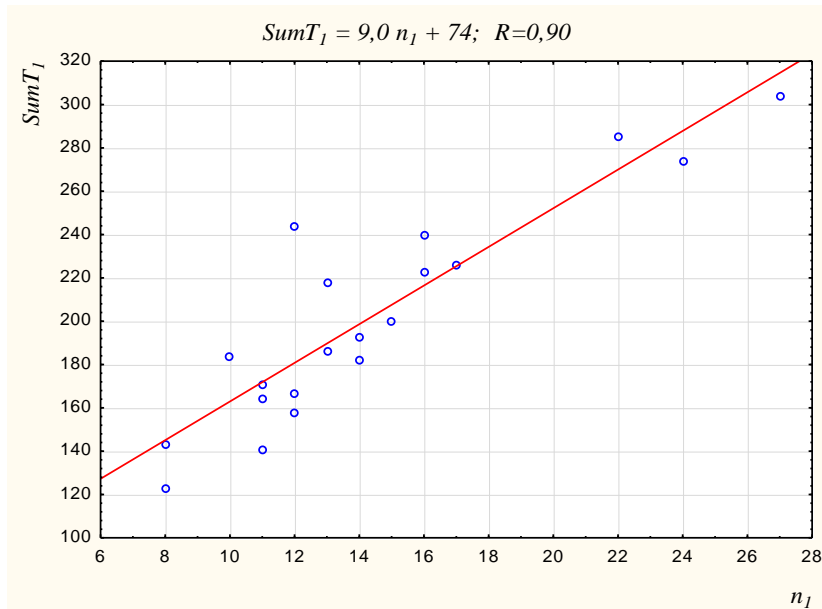

Рисунок 1 – Графік зв'язку сум активних температур за період сівба - сходи кукурудзи з тривалістю цього періоду

Графічний зв'язок тривалості періоду сходи - викидання волоті з сумами позитивних температур також має прямолінійний характер (рис. 2).

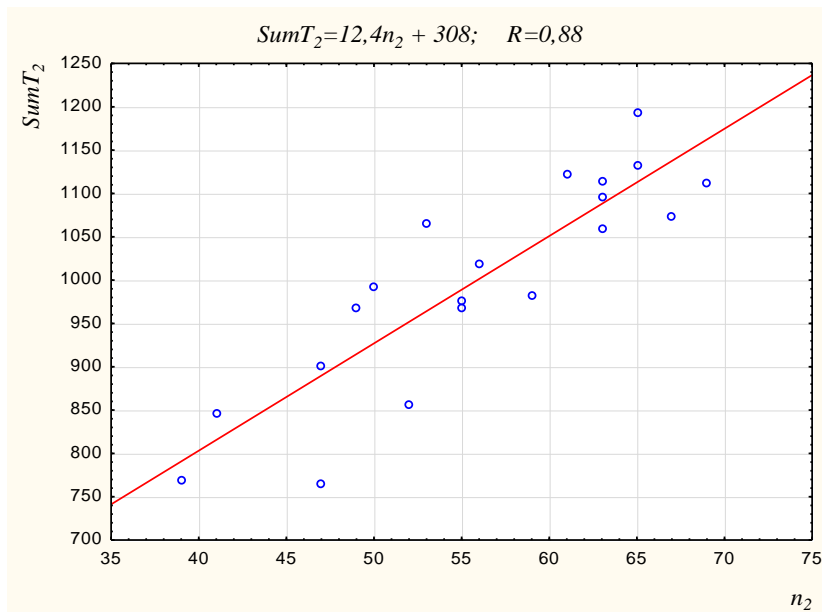

Рисунок 2 – Графік зв'язку сум активних температур за період сходи – викидання волоті кукурудзи з тривалістю цього періоду

Рівняння зв'язку має вигляд

$$SumT_2 = 12,4n_2 + 308, \quad (3)$$

де $SumT_2$ – сума додатних середньодобових температур повітря за період сходи – викидання волоті, $12,4^{\circ}\text{C}$ – уточнений біологічний мінімум температури, n_2 – тривалість міжфазного періоду сходи – викидання волоті, 308°C – сума ефективних температур вище цього мінімуму за період.

Коефіцієнт кореляції дорівнює 0,88, що говорить про те, що зв'язок тісний. Таким чином, уточнений біологічний мінімум у кукурудзи в період сходи - викидання волоті дорівнює $12,4^{\circ}\text{C}$.

Також було уточнено біологічний мінімум за третій міжфазовий період розвитку кукурудзи. Графічний зв'язок тривалості періоду викидання волоті - молочна стиглість з сумами додатних температур також має прямолінійний характер (рис. 3).

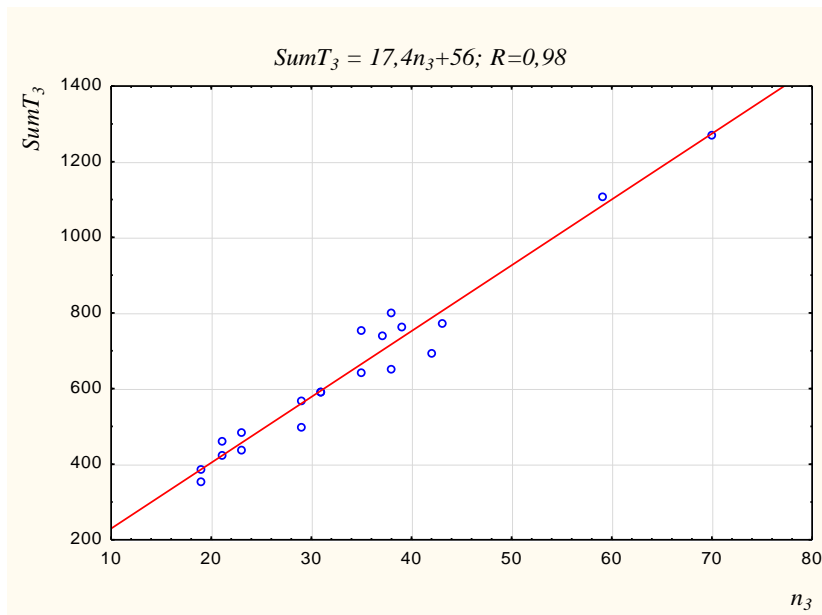

Рисунок 3 – Графік зв'язку сум активних температур за період викидання волоті – молочна стиглість з тривалістю цього періоду

Рівняння зв'язку має вигляд

$$SumT_3 = 17,4n_3 + 56, \quad (4)$$

де $SumT_3$ – сума додатних середньодобових температур повітря за період викидання волоті – молочна стиглість, $17,4^\circ\text{C}$ – уточнений біологічний мінімум температури, n_3 – тривалість міжфазного періоду викидання волоті молочна стиглість, 56°C – сума ефективних температур вище цього мінімуму за період.

Коефіцієнт кореляції дорівнює 0,98, що говорить про те, що цей зв'язок є тісним. Таким чином, уточнений біологічний мінімум у кукурудзи в період викидання - молочна стиглість дорівнює $17,4^\circ\text{C}$.

Таким чином, можна зробити висновок, що біологічний мінімум кукурудзи не є постійним протягом усього періоду вегетації. Потреби у теплі, і, відповідно, значення біологічного мінімуму, збільшуються від сходів до періоду формування генеративних органів (насіння), та у період дозрівання культури.

Уточненні дані щодо біологічного мінімуму кукурудзи по періодах вегетації треба враховувати для визначення термінів сівби та збирання культури, особливо в нинішніх умовах зміни клімату.

Література:

1. Основи агрометеорології: Підручник / Польовий А.М., Божко Л.Ю., Вольвач О.В.– Одеса: ТЕС, 2012. – 250 с.
2. Уланова Е.С., Сиротенко О.Д. Методы статистического анализа в агрометеорологии. – Л.: Гидрометеоиздат, 1969. – 198 с.

Олександр Мельник, Ярослава Коробейникова
(Івано-Франківськ, Україна)

КОМПЛЕКСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАБРУДНЕННЯ ҐРУНТІВ ВАЖКИМИ МЕТАЛАМИ ТЕРИТОРІЇ НАФТОВИДОБУТКУ

Дослідження розподілу важких металів на територіях нафтогазовидобутку є актуальним завданням геохімічного та екологічного характеру. Як відомо, існує кореляція між відносною концентрацією у першу чергу d – елементів Періодичної системи у нафтах різного складу. При цьому відмічається хороша кореляція Молібдену, Хрому і Галію з хімічним складом нафти. А вміст V, Ni, Zn, Cr, Co, Mo, Cu, As в нафтах в середньому більше, ніж у глинах. Саме тому дослідження розподілу даних металів на територіях нафтогазовидобутку є актуальним завданням геохімічного і екологічного характеру. Об'єктом досліджень були ландшафти зони впливу НГВУ "Долинанафтогаз", які розташовані в Долинському районі Карпат. Територія досліджень представлена типовими для нафтогазовидобувних районів Передкарпаття типами геохімічних ландшафтів. Для виявлення закономірностей розподілу важких металів в ґрунтах та їх екологічного стану були відібрані проби в 4 профілях, які закладались впоперек основного простягання гірських хребтів (з південного заходу на північний схід) на території району. Перший, третій та четвертий

профілі проходили в передкарпатській частині району по території промислової зони НГВУ „Долина нафтогаз”.

Результати досліджень ґрунтів показали нерівномірний розподіл досліджуваних елементів по профілю. Має місце поступове збільшення концентрації досліджуваних елементів в профілі в напрямку до Передкарпаття. При переході ландшафтів від ґрунтів гірської частини району до передкарпатської, очевидно, збільшується концентрація мікроелементів, що легко мігрують. Це пов'язане з регіональною тенденцією до міграції з Карпат до Передкарпаття, викликаною особливостями гірського рельєфу, гранулометричним складом ґрунтів Карпат, вологим кліматом та іншими чинниками [2, 3]. Валовий вміст важких металів відповідає фоновим значенням в карпатській частині району та відмінний від фонового у передкарпатській частині, що дозволяє стверджувати про техногенне походження геохімічних аномалій на цій території. Виявлено перевищення фонових значень (в 2-2,5 рази) концентрації досліджуваних мікроелементів в передкарпатській частині району. Характер аномалій вказує на їх зв'язок з нафтогазовидобутком за особливостями розподілу та хімізмом останніх.

Висока інтенсивність поглинання елементів свідчить про потенційну можливість їх знаходження в техногенно змінених ландшафтах, що розташовані в зоні безпосереднього впливу підприємств. Багатофакторність формування геохімічних аномалій різного характеру викликає необхідність детальної санітарно-гігієнічної оцінки ґрунтів з метою виявлення екологічних небезпек та розробки напрямків оптимізації екологічної ситуації. Так, наприклад, доля техногенного свинцю розчинного характеру може становити від 10 до 40-50 % [5]. Тому виявлення рухомих форм елементів в ґрунтах є основним завданням екологічної оцінки території зони впливу нафтогазовидобувних підприємств.

З метою санітарно-гігієнічної оцінки були визначені водорозчинні форми Cu, Pb, Cd у досліджуваних ґрунтах. Одержані результати показали, що не спостерігається кореляції між валовими та мобільними формами досліджуваних металів. Наприклад, при загальному вмісті Cu 10 – 35 мг/кг значення водорозчинних форм становили 0,02 – 0,04 мг/кг, причому без найменших ознак відповідностей між ними. Така ж картина і між загальним вмістом Pb (6 - 32 мг/кг) і його водорозчинними формами (0,05 - 0,027 мг/кг).

Будь-які порушення рівноваги в екосистемі спричиняють незворотні зміни в живих організмах. Повільні порушення рівноваги, безпосередньо невідчутні, з віддаленими кумулятивними негативним ефектом, мають значний вплив і є більш токсичні для людей. Саме до таких видів господарської діяльності, які здійснюють вплив на екосистему локально, на протязі тривалого часу розвідки, розробки та експлуатації, можна віднести нафтогазову галузь.

На другому етапі роботи проводились дослідження впливу малих концентрацій важких металів на цитогенетичні характеристики ґрунту за показниками мітотичної активності в первинній кореневій меристемі тест-об'єкту Allium сера та індукованими абераціями хромосом в клітинах [4]. Дана рослина має невелику кількість хромосом (16) порівняно з іншими об'єктами. Вони легко ідентифікуються, чутливі до несприятливих факторів середовища. Оцінка активності проростання в водній витяжці досліджуваного зразка ґрунту (число клітин, що діляться), наявності видимих порушень спадкового апарату (хромосом), встановлення кількості змінених хромосом та спектру таких порушень дозволяє визначити безпосередню генетичну небезпеку досліджуваного ґрунту на живі організми та людину [1]. Методичні підходи до таких досліджень розроблені групою експертів Програми ООН з навколишнього середовища, Міжнародної Організації праці і ВООЗ, які працюють в рамках Міжнародної програми з хімічної безпеки. Така оцінка мітотичної активності та патологій мітозу є дуже важливим фактором з точки зору генетичного впливу забруднювачів на живі організми.

В ході експерименту визначали сумарний мітотичний індекс (MI) як показник мітотичної активності за відношенням кількості клітин у мітозі до загальної кількості клітин. Індекс аберацій (IA) розраховували за відношенням кількості абераційних клітин до загальної кількості клітин у мітозі. Частоту хромосомних аберацій (XA) в клітинах аналізували за відношенням кількості аберацій до кількості клітин в ана-телофазах.

В умовах проведеного експерименту вирощували насіння цибулі посівної Allium сера в розчинах солей важких металів (Cd^{2+} , Cu^{2+} , Co^{2+} , Ni^{2+} , CrO_4^{2-} , VO_4^{3-}) у концентраціях 0,00001-0,00005 М, які відповідають фоновим величинам. Контролем слугувала дистильована вода. Аналіз спектру хромосомних аберацій дав змогу оцінити ступінь порушень мітотичного циклу. В клітинах, що перебували під впливом досліджуваних солей металів фіксувались хромосомні та хроматидні аберації: одинарні та подвійні фрагменти, мости. В метафазних пластинках клітин меристеми під впливом солей Cu^{2+} і VO_4^{3-} індекс аберацій зменшувався зі зменшенням концентрацій, а солі міді, кобальту та хрому давали зворотній ефект в межах 1-3 одиниць.

Таким чином, саме вміст розчинних форм важких металів у ґрунтах є адекватним відображенням їх санітарно-гігієнічним стану та може свідчити про антропогенне походження забруднень. Застосування методу цитогенетичної активності ґрунту за показниками мітотичної активності Allium сера-тесту є доцільним для виявлення впливів важких металів – забрудників ґрунтів на спадковий апарат живих організмів. Поєднання методів екологічної оцінки ґрунтів, а саме визначення вмісту розчинних форм металів у ґрунтах та визначення цитогенетичної активності ґрунту за показниками мітотичної активності, дає змогу прогнозувати впливи техногенної діяльності на здоров'я людини та є ефективним комплексом екологічних досліджень ґрунтів в техногенно змінених територіях.

Література:

1. Ковальчук Л.Є., Телюк П.М., Козовий Р.В. Аналіз цитогенетичних ефектів солей важких металів / Л.Є. Ковальчук.- Галицький лікарський вісник, Т 11 – число 4, Івано-Франківськ, ІФДМА, 2004.
2. Коробейникова Я.С., Мельник О.Д. Дослідження розподілу важких металів території впливу НГВУ «Долина нафтогаз»/Я.С.Коробейникова. - Науковий вісник Івано-Франківського національного технічного університету нафти в газу. — Івано-Франківськ, №2 (6) - 2003.
3. Лабий Ю.М. Распределение рассеянных элементов в ландшафтах Восточных Карпат и Предкарпатья. /Ю.М. Лабий. - Геологический журнал. - 1988. - №4. - С. 84-85.
4. Паушева З.П. Практикум по цитологии растений /З.П. Паушева - М.: Колос, 1980. – С. 114-122.
5. Руководство по краткосрочным тестам для выявления мутагенных и канцерогенных химических веществ/ Программа ООН по окружающей среде, Международная организация охраны труда и ВООЗ. – М.: Медицина; Женева, ВООЗ, 1989 – 212 с.

Орест Пендерецький
(Івано-Франківський, Україна)

ЗЕЛЕНИЙ ТУРИЗМ

Розвиток туристичної діяльності є актуальним питанням економічного розвитку трудового потенціалу на селі. Істотно поліпшується соціально-економічна ситуація певного регіону шляхом створення нових робочих місць, збільшуються обсяги внутрішнього туризму, популяризуються знання української культури і звичаїв. На сьогоднішній день все більшою популярністю серед жителів міст користується сільський зелений туризм. Отримання послуг туристичних атракцій, використання екосистемного потенціалу агропромислового комплексу та локальної інфраструктури певного регіону сільської місцевості або ж її характерної колоритної особливості: культурної, архітектурної, етнічної, господарської. На селі міські жителі мають можливість відпочити на природі, позбутися стресів, відвідати місцеві пам'ятки, ознайомитися з побутом сучасних сільських мешканців та народних традицій, які вони зберігають. Міські жителі їдуть у села, щоб пожити зовсім іншим життям. Відчуття переваги зеленого туризму, сільських пейзажів, близькість річок, озер, лісів, гір, відсутність стресів та метушні, зміцнюють її духовно і фізично.

Для туристів мотивацією відпочинку в сільській місцевості є цілий ряд факторів: єднання з природою, чисте повітря, екологічно чисті продукти харчування, зміна оточення, цілком інші, відмінні від міських, уклад, розклад і культура життя, можливість участі в сільськогосподарських роботах і садівництві, догляд за тваринами, участь у зборі дарів природи (ягід, грибів, цілющих трав) і, зрозуміло, що дуже часто є вирішальним при виборі сільської садиби як місця проведення відпустки, значно дешевший відпочинок порівняно з готелями та великими туристично-відпочинковими комплексами.

Проте не в найкращому становищі опинилося українське село, в умовах несприятливої кон'юнктури внутрішнього й зовнішнього ринків та стагнації виробництва. На селі відчутною гострою проблемою стала відсутність капіталовкладень на створення нових робочих місць, реструктуризацію господарства. У таких умовах важливо розвивати галузі, які не вимагають великих фінансових вкладень, а можуть задовольнятися поки що використанням існуючих сільських територій, приватного житлового фонду, матеріальних статків. Несільськогосподарські види діяльності, як свідчить практика розвинених країн, можуть відіграти провідну роль у подоланні вказаних негативних тенденцій. До них відноситься туризм, а особливо такий його вид, як сільський зелений туризм [1]. Фінансово-економічні та організаційно-правові механізми функціонування туристичного та готельно-ресторанного бізнесу.

На сьогодні сільський зелений туризм – найбільш стрімко зростаюча галузь у світі. Закони України «Про туризм» та «Про особисте селянське господарство» надали право власнику селянської садиби здійснювати послуги у сфері сільського зеленого туризму. Підприємництво у сфері сільського зеленого туризму в Україні є швидше потребою, ніж можливістю. Це зумовлено занепадом сіл, урбанізацією, зростанням рівня безробіття, у тому числі серед сільського населення, зниженням рівня добробуту населення і ін.

Позитивна соціальна складова сільського туризму полягає у забезпеченні зайнятості сільського населення у сфері послуг на селі. Тому розвиток означеного напряму можна розглядати як реальний шлях соціального розвитку депресивних сільських регіонів, що дозволяє зупинити деградацію сільської місцевості та відтік трудових ресурсів. Агро туризм передбачає розвиток туристичних маршрутів у сільських територіях, ознайомлення туристів із сільським побутом, народними традиціями, промислами та ін. Найкращі умови для нього є у регіонах із низьким рівнем урбанізації, агропромисловим типом освоєння, зі своєрідними мальовничими ландшафтами.

Окрім безпосередніх господарів, які надають послуги із сільського зеленого (агро-, еко-) туризму, може отримати робочі місця більшість громади окремо взятого села, яка займається килимарством, гончарством, різьбярством, ткацтвом, вишивкою, писанкарством, овочівництвом, ковальством, садівництвом, бджільництвом, тваринництвом, у тому числі конярством. Значну організаційну й методичну допомогу жителям сіл у даному процесі можуть надати сільські, селищні, міські, районні ради, які несуть безпосередню відповідальність за сталий розвиток підзвітних їм територій.

Розвиток сільського зеленого туризму спонукає до покращення благоустрою сільських садиб, вулиць, в цілому сіл; стимулює розвиток соціальної інфраструктури. Звичайно, на перших порах приймання і обслуговування відпочиваючих відбувається на базі існуючого житлового фонду з використанням місцевих рекреаційних та інфраструктурних ресурсів. Але з певним надходженням коштів від цієї діяльності ті, хто нею займається, починають робити вкладення у поліпшення комунального облаштування житла, вулиць; об'єднаними зусиллями добиваються зміни на краще сфери обслуговування своїх населених пунктів.

Для того щоб сільський зелений туризм в Україні набув поширення і став вагомим економічним внеском для родини кожного сільського господаря, необхідна тісна співпраця органів місцевого самоврядування, громадських організацій і сільських господарів. Для цього в Україні необхідно створити сприятливе для сільського населення, прозоре та дієве нормативно-правове поле, а також механізми контролю за виконанням чинних законів.

Україні варто переймати досвід європейських країн, де важливе значення та державну підтримку мають програми залучення сільських громад до зеленого туризму. За підрахунками експертів Європейського банку реконструкції та розвитку, облаштування в місті вихідця з сільської місцевості у 20 разів дорожче ніж створення умов для його життя і роботи в селі. Також підраховано, що дохід, отриманий від одного ліжка-місця, еквівалентний річному доходу фермера від однієї корови [2].

На сьогоднішній день центральна Україна багата на природно-рекреаційні ресурси, багатовікову історію, різноманіття культурних цінностей, тому розвиток саме сільського туризму тут набув великої популярності. Нині в Центральній Україні (Вінницька, Черкаська, Кіровоградська, Полтавська області) нараховується близько 50 садиб, які із задоволенням запрошують до себе туристів. Особливо важливим є те, що власники сільських садиб не вимагають великих державних капіталовкладень у свою діяльність як розвиток решти видів туризму. Такі садиби володіють сільським туристичним продуктом у вигляді сукупних послуг клієнту: туристичноприваблива місцевість – природне середовище зі сприятливим кліматом, унікальними краєвидами; історико-культурні об'єкти, традиції та звичаї даної місцевості; інфраструктура як надійна база розміщення туристів – гастрономічна складова, транспортні засоби. Неабияке значення має суспільний імідж місцевості, а також сприятливі ціни.

Враховуючи вище сказане, можна зробити висновок, що сільський зелений туризм слід розглядати як один із засобів диверсифікації джерел доходів сільського населення, як компонент комплексного розвитку сільських територій. Фінансово-економічні та організаційно-правові механізми функціонування туристичного та готельно-ресторанного бізнесу та жителів сільської інфраструктури, і навіть як один із чинників стратегії подолання бідності в сільській місцевості.

Сільський зелений туризм з кожним роком знаходить все більшу популярність як в світі, так і в нашій країні. Він дозволяє, з одного боку, активізувати малозабезпечені верстви населення, які можуть розраховувати на відносно дешевий відпочинок, а з іншого – сприяти розвитку селянських господарств, які пропонують послуги сільського зеленого туризму. Розвиваючи потенціал сільського зеленого туризму в Україні, можна не лише популяризувати українську культуру, поширювати знання та інформацію про історичні, природні, етнографічні особливості країни, що є основою зеленого туризму, а й отримувати прибуток і фінансово підтримувати сільських жителів. Для розвитку зеленого туризму в Україні є зростаючий попит на відпочинок у сільській місцевості як мешканців українських міст, так і іноземців, а також є багата пропозиція на названий попит: унікальні природно-історичні ресурси українського села, відносно вільний сільський житловий фонд для прийняття туристів, вільні трудові ресурси для їх обслуговування, традиційна гостинність господарів.

Таким чином, сільський зелений туризм якраз є можливістю втримати наявні трудові ресурси, які ще проживають у селі, та повернути мігрантів до своїх домівок. Це сприятиме підвищенню рівня добробуту населення, розвитку інфраструктури українського села та підвищенню його іміджу [3]. Завдяки сільському туризму зменшується безробіття, що знімає соціальну напругу в суспільстві, створюються мотиваційні чинники для творчої праці на селі.

Література:

1. Мішина І.В. Сільський зелений туризм як напрям розвитку українського села / І.В. Мішина // Управління розвитком. – 2013. – № 21. – С. 148-151.
2. Матвієнко А.Т. Зелений туризм як напрямок вирішення проблеми зайнятості сільського населення України / А.Т. Матвієнко [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: irbis-nbuv.gov.ua.
3. Прес-служба Мінагропроду, 25.02.2011

СЕКЦІЯ: ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ**Анастасія Попруга
(Дніпро, Україна)****ПІДГОТОВКА ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ**

Постановка проблеми. На сьогоднішній день в Україні впроваджується адміністративна реформа, метою якої є підвищення ефективності системи публічного управління у державі, важливого значення набувають питання покращення державної служби, складовою частиною якої є підвищення професійного рівня кадрів для роботи в органах державного управління. Таким чином, важливою умовою професіоналізації державної служби в сучасній Україні є професійне навчання державних службовців, які будуть здатні:

- відстоювати права і свободи людини і громадянина;
- володіти професійними вміннями і навичками, які базуються на сучасних спеціальних знаннях;
- мати стратегічне мислення та особистісні якості, які необхідні для прийняття та успішної реалізації управлінських рішень [1, с. 250].

Але сучасна підготовка державних службовців носить інформаційний характер і, на жаль, її не можна охарактеризувати як таку, що практичною цілеспрямована на здобуття певних навичок, необхідних для виконання функціональних обов'язків.

Метою статті є висвітлення різних аспектів щодо підготовки державних службовців.

Основний матеріал. Державна служба – це апарат, діяльність якого спрямована на здійснення завдань і функцій держави. Значення державної служби зумовлюється тим, що серед усіх питань, які стоять перед державою, головним є питання про кадри, передусім кадри керівників [2].

Система навчання державних службовців вирішує такі цілі:

1) підготовка державного службовця - навчання з метою отримання певного освітньо-кваліфікаційного рівня (спеціаліст, магістр) за спеціальністю, спрямованою на професійну діяльність в органах державної влади чи місцевого самоврядування;

2) перепідготовку державного службовця - це навчання з метою отримання певного освітньо-кваліфікаційного рівня за іншою спеціальністю (спеціалізацією), спрямованою на професійну діяльність в органах державної влади чи місцевого самоврядування;

3) підвищення кваліфікації державного службовця – це навчання, що спрямоване на підвищення рівня загальної управлінської культури та що спеціалізується в межах певної категорії посад і спеціалізації на окремих функціях, завданнях, повноваженнях, що визначаються актуальними потребами сьогодення [3].

На сучасному етапі мережа закладів системи професійного навчання фахівців у сфері державної служби включає:

– Національну академію державного управління при Президентіві України, її 4 регіональні інститути в містах Дніпропетровськ, Львів, Одеса, Харків;

– 32 вищі навчальні заклади, що ліцензовані та акредитовані для підготовки магістрів за спеціальностями галузі знань «Державне управління»;

– 27 обласних центрів перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій;

– 23 галузеві заклади післядипломної освіти [4].

Слід зазначити, що держава приділяє велику увагу питанням підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців. Так, аналізуючи Стратегію державної кадрової політики на 2012-2020 роки [5], слід зазначити, що однією з основних її цілей є підготовка та професійний розвиток вищих керівних кадрів державної служби, здатних забезпечити ефективність державної політики у сфері державного управління та лідерство у проведенні адміністративної та економічної реформ.

Але на жаль, кожна система має свої недоліки. Не є виключенням і система підготовки державних службовців.

На нашу думку, існують досить серйозні прогалини в українському законодавстві щодо підготовки фахівців сфери державної служби. З питань підготовки державних службовців прийнято більш як 60 нормативно-правових актів та розроблено приблизно 30 методичних рекомендацій. Але, відсутність належної законодавчої бази з цього питання призводить до неузгодженості щодо розроблення і прийняття нормативно-правових актів, нечіткого підходу до вирішення кадрових питань. Все це є перешкодою для переходу на державну службу висококваліфікованих фахівців.

Таким чином, необхідним є розроблення та прийняття єдиного чіткого закону України, у якому б визначалися:

- основні засади організаційного, фінансового, наукового, навчально-методичного, кадрового забезпечення системи професійної підготовки державних службовців;
- вимоги до змісту навчання державних службовців;
- порядок формування професорсько-викладацького складу навчальних закладів;
- засади міжнародного співробітництва.

У цьому законі слід визначити мету, принципи та завдання професійної підготовки державних службовців. Щодо мети професійної підготовки, то на наш погляд, доречним є формування висококваліфікованого кадрового складу державної служби, який буде спроможний виконувати поставлені перед ними завдання на високому рівні, функції та обов'язки, реалізовувати надані права, забезпечення стабільності.

Система професійної підготовки державних службовців повинна базуватися на таких принципах:

- безперервності професійної підготовки, тобто навчання під час усієї професійної діяльності;
- обов'язковості професійної підготовки, тобто передбачення підвищення професійних знань, умінь та навичок;
- наукової обґрунтованості потреби апарату державної служби у працівниках тієї чи іншої кваліфікації, тобто аналіз потреб практики у фахівцях певних спеціальностей та освітньо-кваліфікаційних рівнів;

- комплексності та системності професійної підготовки, тобто під час її організації повинні використовуватися оптимальні види, форми та методи професійного навчання тощо.

Зміст професійної підготовки державних службовців повинен формуватися з урахуванням прогнозування соціально-економічного та політичного розвитку держави

Висновки. Отже, ефективне функціонування системи державного управління неможливе без високопрофесійного кадрового складу державної служби. Для вирішення цього завдання необхідно, передусім, створити ефективну систему підготовки державних службовців.

На наш погляд, це можна досягти завдяки:

- запровадженню ефективного законодавства, що стосується підготовки державних службовців;
- створенню системи та розробки механізмів запровадження безперервного навчання державних службовців;
- зміцненню зв'язку навчального процесу з практикою державного управління;
- вдосконаленню організації стажування слухачів та викладачів у відповідних державних органах, провідних навчальних і наукових центрах України та інших держав тощо.

Література:

1. Ківалов С. В. Державна служба в Україні: підручник / С. В. Ківалов, Л. Р. Біла. – Одеса: Юридична література, 2003. – 368 с.
2. Лазор О.Д. Державна служба в Україні: Навч. посіб. / О.Д. Лазор, О.Я. Лазор– К.: Дакор, КНТ, 2005. – 472 с. (Публічна служба).
3. Оболенський О.Ю. Державна служба: Підручник / О.Ю. Оболенський – К.: КНЕУ, 2006. – 472 с.
4. Про Стратегію державної кадрової політики на 2012-2020 роки: Указ Президента України від 01.02.2012 р. № 45/2012 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/45/2012>.
5. Реформування державної служби в контексті адміністративної реформи: навчальний посібник / [укл. О. Л. Леонов, І. Л. Тимошенко, В. Л. Савченко.

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук, доцент Кримчак Людмила Юріївна.

СЕКЦІЯ: ЕКОЛОГІЯ

**Татьяна Макаренко, Алексей Иванов, Александр Никитин
(Беларусь, Гомель)**

**ОПРЕДЕЛЕНИЕ СОДЕРЖАНИЯ МЕДИ И ХРОМА В ВОДНЫХ РАСТЕНИЯХ ВОДОЕМОВ Г. ГОМЕЛЯ
И ПРИЛЕГАЮЩЕЙ ТЕРРИТОРИИ**

Загрязнение водных экосистем тяжелыми металлами является одной из глобальных проблем современности. Для сохранения устойчивости водных экосистем, способности к самовосстановлению и саморегуляции, в условиях постоянного техногенного воздействия, наряду с контролем содержания тяжелых металлов в компонентах экосистем, необходимо изучать особенности их аккумуляции и миграции.

Целью данной работы являлось: определение содержание меди и хрома в водных растениях водоемов г. Гомеля и прилегающих территорий, испытывающих различную антропогенную нагрузку.

Для исследования были выбраны водоемы, испытывающие различную антропогенную нагрузку, в качестве фонового водоема у нас был выбран старичный комплекс реки Сож, расположенный на 15 км. выше города и не испытывающий видимой антропогенной нагрузки. Раньше в компонентах данного соединения металла находились в незначительных количествах. По данным гидрометцентра вода в реке Сож снизилась на 1 метр, в связи с этим водоем утратил связь с рекой Сож и превратился в стоячий водоем, где полностью отсутствует течение, это явилось причиной зарастания водоема, образования большого количества илистых отложений, изменились физико-химические показатели состояния водоема, в связи с этим, было отмечено вторичное загрязнение, металлы из донных отложений стали переходить в водные массы, скорее в доступных для растений форме, т.к. содержание металла в донных отложениях снизилось, а в растениях наблюдалось увеличение содержания металлов. Растения фонового водоема незначительно загрязнены соединениями меди, однако содержание данного металла в макрофитах фонового водоема выше, чем в растениях некоторых городских водоемов. В литературе известны случаи, когда в незагрязненных водоемах растения поглощали все доступные формы металлов, тогда как в загрязненных водоемах растения включали механизмы блокировки поступления тяжелых металлов в свой организм. Именно поэтому во многих водоемах с низкой степенью загрязнения содержание металла может превышать таковое в растениях загрязненных водоемов[1].

Таблица 1 – Содержание тяжелых металлов в растениях водоемов г. Гомеля и прилегающей территории

Водоём	Cu, мг/кг	Cr, мг/кг
оз. Шапор	10,82	0,49
оз. У-образное	10,93	2,38
оз. Волотовское	13,51	8,65
оз. Малое	13,60	6,99
оз. Дедно	17,26	2,74
оз. Володькино	5,70	1,54
Фоновый водоём	4,82	1,04

На первом месте по загрязнению медью располагаются растения оз. Дедно, в настоящий момент на прямую контактирующим с водоемом принимающие стоки 11 промышленных предприятий города. Возможно это послужило причиной высокого содержания металла. Высокое содержание меди определены так же в оз. У-образное и Волотовское, которые раньше представляли единую водную систему и принимали стоки ПО «Коралл». В донных отложениях водоемов металл содержится в значительных количествах что и повлияло на концентрацию меди в растениях водоема. Оз. Малое располагается в городской зоне отдыха и не контактирует со сточными водами, однако принимает поверхностный сток, стекающий с территории коптильного цеха, троллейбусного парка и железно дороги, проходящей практически у уреза воды. Все выше названные предприятия располагаются у уреза воды.

Высокой концентрацией меди характеризуются растения оз. Шапор, ранее принимавшего стоки предприятия «Гомельдрев». Повышенное содержание тяжелых металлов в воде данного водоема может способствовать поступлению их в растения. Оз. Володькино представляет собой расширение коренного русла р. Сож, сравнение с городом располагается выше города по течению и не принимает стоки предприятий, содержание меди в растениях данного водоема незначительно превышает фоновую величину.

Высокое содержание хрома в растениях изучаемых водоемов города по сравнению с фоновым может быть связано как с аэральным поступлением токсикантов в водоемы, так и с загрязнением поверхностного стока соединениями вышеуказанного металла, поступающими в водоемы. В оз. Шапор содержание хрома в 2 раза меньше по сравнению с фоновым водоемом. Растения оз. Малое содержат повышенное количество соединений хрома, что так же отмечено для соединений меди. Кроме того, пути

поступления металла в организмы растений различны. Вероятно, что в оз. Малом растения поглощают все доступные формы хрома, что может быть причиной повышенного содержания изучаемого металла.

Максимальное содержание ионов меди было определено в донных отложениях озер Волотовское и У-образное, ранее составлявших единую систему и раньше принимали промышленные стоки ПО «Коралл», превышение составляет 2 и 1,5 раза, соответственно. Озеро Малое незначительно превышает фоновый показатель. Минимальное же содержание отмечено для оз. Володькино, что располагается в загородной черте города. Возможно, что ионы меди, осаждаются при подходе к данному водоему.

Минимальное содержание хрома отмечено в оз. Шапор. Фоновый водоем незначительно загрязнен соединения данного элемента, в отличии от других водоемов. Максимальное содержание было зафиксировано в оз. Володькино и Малое (3 и 3,5 раза).

Таблица 2 - Содержание тяжёлых металлов в донных отложениях водоёмов г. Гомеля и прилегающих территорий

Водоём	Cu, мг/кг	Cr, мг/кг
оз. Шапор	13,8	9,9
оз. У-образное	32,8	26,3
оз. Волотовское	44,8	28,4
оз. Малое	28,4	36,5
оз. Дедно	24,4	11,7
оз. Володькино	8,17	33,3
Фоновый водоём	23,4	11,2

Коэффициент накопления элемента - это величина, которая рассчитывается как отношение концентрации элемента в золе водных растений к его содержанию в донных отложениях:

$$K_H = \frac{C_x}{C_y},$$

где K_H – коэффициент накопления;

C_x – концентрация металла в растениях изучаемого водоема;

C_y – концентрация металла в донных отложениях изучаемого водоема.

Коэффициент накопления свидетельствует о наличии факта «контроля» со стороны растений за поступлением загрязнителей в метаболически важные центры и позволяет косвенно судить о степени доступности элемента в среде обитания для растительных организмов и о поведении поллютантов в системе «среда обитания – растение» [2].

Таблица 3 - Коэффициенты накопления тяжёлых металлов в группы водоёмов г. Гомеля и прилегающих территорий

Водоём	Cu, мг/кг	Cr, мг/кг
оз. Шапор	0,78	0,08
оз. У-образное	0,33	0,09
оз. Волотовское	0,30	0,30
оз. Малое	0,47	0,19
оз. Дедно	0,70	0,23
оз. Володькино	0,69	0,04
Фоновый водоём	0,20	0,10

По величине коэффициентов накопления, рассчитанной по соотношению с содержанием тяжёлых металлов в донных отложениях, изученные металлы располагаются в следующем порядке: $Cu > Cr$. По величине содержания в растениях изучаемые тяжёлые металлы расположены следующим образом: $Cu > Cr$. Коэффициент накопления меди выше, чем у хрома. Это означает, что соединения меди аккумулируются в тканях выбранных для исследования растений в большей степени.

На основании полученных нами данных можно утверждать, что изученные растения являются деконцентраторами соединений меди, хрома и свинца, так как коэффициент накопления данных металлов $K_H < 1$ [2].

Наиболее загрязненными растениями соединения меди явились такие водоемы как оз. Дедно, оз. Волотовское и Малое. Так в них содержания металла, по сравнению с фоновым водоемом превышает в более в чем 3 раза. Значение содержания металла в оз. Володькино близко к фоновому водоему. Соединения хрома наименее всего загрязнены растения оз. Шапор. К более загрязненным водоемам можно отнести такие как, о. Волотовское и оз. Малое. Значения превышают показания в фоновом водоеме в 8 и 6 раз соответственно.

Литература:

1. Фокин, А.Д. Биофильность и ксенобиотичность как факторы корневого по-ступления и распределения элементов по органам растений / А.Д. Фокин, А.А. Лурье // Экология. – 1996. - №6. – с. 415-419.
2. Орлов, Л.С. Экология и охрана биосферы при химическом загрязнении / Л.С. Орлов. – М.: Высшая школа, 2002. – 334 с.

Татьяна Макаренко, Екатерина Гребенчук
(Гомель, Беларусь)

СОДЕРЖАНИЕ ТЯЖЕЛЫХ МЕТАЛЛОВ В ВЫСШИХ ВОДНЫХ РАСТЕНИЯХ Г. ГОМЕЛЯ

Макрофиты – растительные организмы, имеющие большое значение в продукционном балансе водоема. Они создают основную часть первичного органического вещества – материальную и энергетическую основу существования водных и околоводных животных, оказывают сильное средообразующее влияние, изменяют газовый режим и активируют реакцию воды, определяют локальную гидродинамическую обстановку, участвуют в обмене макро – и микроэлементов и трансформации донных отложений, служат средой обитания и пищей многих бентосных животных и рыб. Водные растения в условиях высокого содержания тяжелых металлов могут накапливать элементы в довольно высоких концентрациях, но до определенного предела, повышение которого может вызвать деградацию и гибель растений [1]. Видовой состав прибрежно-водной растительности позволяет достаточно точно охарактеризовать экологическое состояние водоема.

Цель работы: определить содержание некоторых тяжелых металлов в растениях р. Сож и некоторых водоёмов городской территории.

Материалы и методы. Для отбора проб растений были выбраны следующие водоёмы: оз. Володькино, старичный комплекс р. Сож д. Поляновка, а также различные участки р. Сож, отличающиеся антропогенной нагрузкой.

В качестве контрольного водоема, не испытывающего техногенного влияния городской среды, был выбран старичный комплекс р. Сож, расположенный на 15 м выше города по течению реки и не испытывает видимой антропогенной нагрузки. Речной комплекс контактирует с водой р. Сож, которая может являться одним из источников загрязнения водоема. Также загрязнителями старичного комплекса являются аэральные сухие и влажные выпадения на водную гладь. Озеро Володькино – водоем, возникший в результате расширения коренного русла р. Сож в месте впадения в него р. Ипуть. Участок реки, расположенный ниже фонового водоема, но до черты города – это участок в районе д. Клёнки, который загрязняется поверхностным стоком с большого количества водных участков, расположенных вдоль берега реки и подходящий практически к урезу воды. В речные воды в районе центра города поступает поверхностный сток с парковой зоны и речного порта, а также поступает сток ливневой канализации города. Также растения отбирались на участке р.Сож ниже города по течению у административной черты города, куда поступают практически все водные стоки. Участок р. Сож у д. Чёнки расположенный значительно ниже городской черты в загородной зоне отдыха.

Отбор проб высших водных растений проводился по стандартным методикам [3]. Воздушные макрофиты срезались как можно ближе ко дну водоема. Анализировалась надземная часть макрофита.

Пробы растений после тщательного ополаскивания последовательно высушивали до воздушно-сухого состояния и озоляли до белой золы в муфельной печи при 450 °С. Содержание металлов в золе растений определяли атомно-эмиссионным спектральным методом на спектрофотометре IGSM в лаборатории РУП «Белорусский научно-исследовательский геологоразведочный институт».

По классификации Катанской [2] выделяют четыре экологические группы водных растений: 1-я – свободноплавающие неприкрепленные, 2-я – плавающие прикрепленные растения, 3-я – подводные (погруженные) растения, 4-я – надводные (земноводные или воздушно-водные) растения. Для исследования были выбраны растения четвертой экологической группы. Анализировались следующие виды растений: – стрелолист обыкновенный (*Sagittaria sagittifolia* L.), сусак зонтичный (*Butomus umbellatus* L.), частуха подорожниковая (*Alisma peantagoaquatica* L.), манник наплывающий (*Gluceria fluitans*), Осока острая (*Carex acuta* L.), камыш озерный (*Scirpus lacustris* L.).

Результаты и обсуждения. При анализе данных по содержанию свинца, меди, кобальта и никеля в тканях растений четвертой группы, произрастающих в водоёмах г. Гомеля и прилегающих территориях было установлено, что концентрация этих элементов в растениях зависит как от их видовой принадлежности, так и от водоёма, в котором они произрастают.

На рисунке 1, представлено содержание Pb, Co, Ni, Cu в водоёмах г. Гомеля и прилегающих территорий (мг/кг сухого вещества).

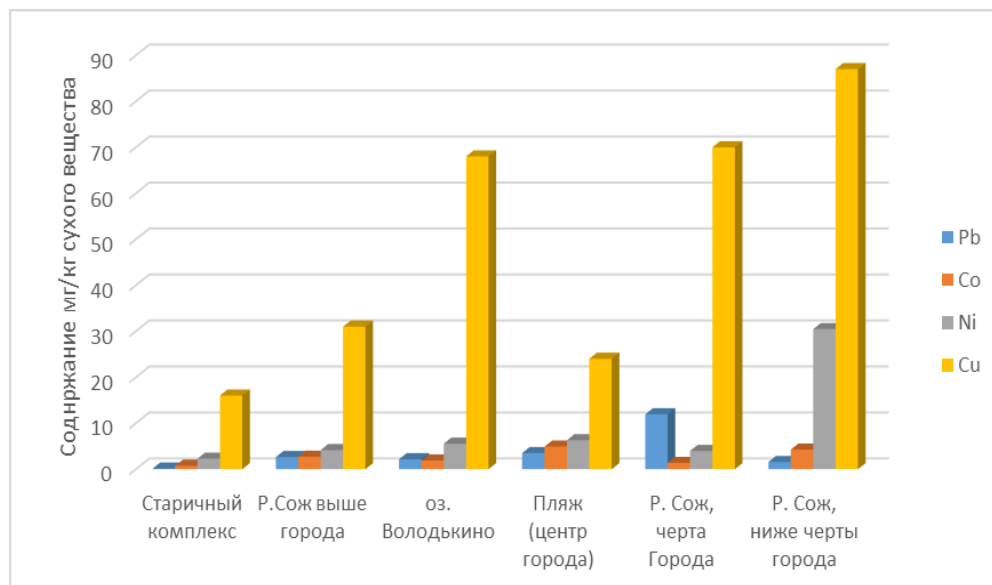

Рисунок - 1 Содержание Pb, Co, Ni, Cu в водоемах г. Гомеля и прилегающих территорий

Если анализировать изменение концентрации свинца при движении вниз по течению реки, то содержание металла в макрофитах возрастает на участке выше черты города и достигает максимума ниже административной черты города. Однако в зоне отдыха, расположенного значительно ниже черты города она резко снижается в 7,5 раз.

Для меди характерна иная тенденция, чем для свинца. Вниз по течению реки идёт однонаправленное увеличение металла с максимальным содержанием в загородной зоне отдыха ниже черты города и только для участка в центре города отмечается снижение элемента. Следует отметить значительное превышение фоновых показателей меди в растениях на всех участках р. Сож. Минимальное содержание тяжёлого металла характерно для старичного комплекса (16,09 мг/кг), расположенного выше города по течению, но даже в этом водоёме концентрация меди превышает фоновые величины в 4,6 раз. Высокая концентрация меди (в 9,0 раз выше нормальной) характерна для макрофитов, произрастающих на участке реки в районе д. Клёнки, расположенного выше городской черты. Повышенное содержание меди можно объяснить поступлением металла в воду реки с поверхностным стоком, идущем с огородов частного сектора. Данный факт требует дальнейшего изучения.

Совершенно другая картина прослеживается при накоплении кобальта водными растениями. Его максимальная концентрация приходится на участок реки Сож в центре города и на загородную зону района д. Ченки, где содержание металла превышает фоновое значение в 9,1 раз. Чуть меньше концентрация кобальта в макрофитах участка р. Сож выше черты города в районе д. Кленки, здесь содержится 2,7 мг/кг сухого вещества кобальта. Примерно одинаково накапливают этот элемент водные растения оз. Володькино и растения, произрастающие в административной черте города, на этих участках содержание металла в 1,5 раза меньше, чем у макрофитов, отобранных в районе д. Клёнки. Минимальная концентрация этого элемента, как и других металлов приходится на старичный комплекс и составляет 0,745 мг/кг сухого вещества.

Вниз по течению реки концентрация никеля увеличивается с максимальным содержанием в зоне отдыха д. Чёнки и только для участка у черты г. Гомеля отмечается снижение элемента. Возможно это связано с тем, что кобальт не является основным загрязнителем в поверхностном стоке города.

На всех изучаемых участках содержание никеля превышало его фоновое значение в среднем в 2,0-4,5 раза. Это связано с тем, что интенсивность поглощения никеля водными растениями возрастает с ростом его содержания в воде и вследствие применения фосфатов.

В изучаемых водоемах содержание меди в 14,2 раз выше, чем фоновая концентрация. Содержание никеля в 3,5-5,0 раз и более превышает фоновое значение. В отдельных водоемах концентрация меди в 25 раз выше фона р.Сож (д.Чёнки). Минимальное количество кобальта и никеля приходится на растения старое русло р. Сож. В общем виде ряд накопления тяжёлых металлов в макрофитах водоемов г. Гомеля можно представить следующим образом: $Cu > Ni > Pb > Co$.

Было интересно сравнить содержание свинца, меди, кобальта и никеля в различных видах растений в одном и том же участке. В таблице 2 представлены данные по среднему накоплению металлов у частухи подорожниковой и сусака зонтичного на разных участках р. Сож.

Таблица - 1 Содержание тяжелых металлов у частухи подорожниковой и сусака зонтичного на разных участках р. Сож

Участки р. Сож	Растения	Тяжелые металлы			
		Pb	Cu	Co	Ni
старое русло р. Сож	Частуха подорожниковая	1,89	26,02	<n.o.	1,33
	Сусак зонтичный	<n.o.	26,12	2,41	3,03
р. Сож выше города	Частуха подорожниковая	0,83	8,57	0,50	1,58
р. Сож, черта города	Сусак зонтичный	17,37	100,17	1,63	5,21
р. Сож, ниже города	Частуха подорожниковая	0,92	16,06	0,82	2,17
	Сусак зонтичный	2,66	25,54	2,31	2,94

Концентрации свинца, меди, кобальта, никеля и титана в частухе подорожниковой в 2,0-10, раз ниже, чем в сусаке зонтичном на всех изучаемых участках. Вероятнее всего, это связано с видовыми особенностями растений. Для частухи подорожниковой характерна одинаковая тенденция изменения содержание свинца и меди. На разных участках р. Сож данные металлы максимально содержатся в старичном комплексе р. Сож. Далее вниз по течению идет снижение этих элементов, а вот на участке р. Сож ниже черты города, концентрация металлов вновь увеличивается. Для кобальта и никеля наблюдается однонаправленное возрастание, при движении от участка, не испытывающего антропогенную нагрузку к зоне отдыха д. Чёнки.

В сусаке зонтичном максимальная концентрация свинца, меди, никеля наблюдается в административной черте города, и превышает фоновые значения в 5 и более раз. Это может быть следствием использования участка реки для движения водного транспорта и результатом поступления стоков ливневых канализаций города и порта. А вот минимальная концентрация свинца, меди, никеля приходится на участок р. Сож ниже города.

Выводы: 1. В общем виде ряд накопления тяжёлых металлов в макрофитах исследуемых водоемов г. Гомеля можно представить следующим образом:

$Cu > Ni > Pb > Co$

2. В целом концентрация исследуемых тяжёлых металлов в воздушно-водных растениях превышает фоновые величины: кобальта и свинца в 2,4-3,4 раз, никеля в 3,5-5,0 раз. Максимальное содержание в макрофитах приходится, количество которой в 14,2 раз выше фоновая концентрации.

3. Основным загрязнителем растений всех исследуемых участков р. Сож является медь. Также наблюдается высокое содержание свинца у растений, произрастающих на участке реки у административной черты г. Гомеля и никеля у растений, отобранных на участке ниже черты города.

4. Поверхностный сток г. Гомеля может содержать соединения меди, свинца, кобальта и никеля, о чём свидетельствуют повышенные концентрации этих элементов в растениях ниже административной черты города.

5. Для изучения загрязнения водных экосистем тяжёлыми металлами можно использовать сусак зонтичный, так как он аккумулирует металлы в большей степени, чем другие водные растения.

Литература:

1. Дайнеко, Н.М. Минимальное и максимальное накопления тяжелых металлов прибрежно-водной растительностью водоемов вблизи промышленного центра г. Речица / Н. М. Дайнеко, С.Ф. Тимофеев, С.В. Жадько // Бюллетень науки и практики – научный журнал. – 2017. – № 2. 100 с.
2. Катанская В.М. Высшая водная растительность континентальных водоемов СССР: Методы изучения – Ленинград: Наука, 1981.187 с.
3. Макаренко Т.В. Загрязнение высших водных растений водоемов и водотоков Гомеля и прилегающих территорий. // Известия Гомельского государственного университета имени Ф. Скорины. 2013. №5 (80). 113 с.

СЕКЦІЯ: ЕКОНОМІКА

**Ганна Більовська
(Хмельницький, Україна)**

ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ УПРАВЛІННЯ ЛОГІСТИКОЮ ТОРГОВЕЛЬНИХ МЕРЕЖ

Управління логістикою є надзвичайно важливою проблемою для торговельних мереж України в сучасних умовах жорсткої конкуренції на ринку. При цьому особливо цінними для мереж є науково обґрунтовані рекомендації для удосконалення логістики.

Згідно із визначенням Ради професіоналів з управління ланцюгами поставок (CSCMP), неприбуткової організації бізнес-персоналу, управління логістикою – це частина діяльності, яка планує, впроваджує і контролює продуктивні та ефективні прямий і зворотний потік та зберігання товарів, послуг та пов'язаної з ними інформації між точкою походження та точкою споживання для задоволення потреб споживачів [1].

У зарубіжних наукових джерелах питанням дослідження логістики підприємств виділено важливу роль. При цьому наукові методичні дослідження більше спрямовані на евристику, надання ефективних рекомендацій підприємствам на основі кількісних моделей, що доводить актуальність дослідження таких методик для їх подальшого використання для створення систем управління логістикою вітчизняних торговельних мереж.

Автори [2], провівши ґрунтовне дослідження статей, опублікованих у трьох найбільш цитованих виданнях в галузі логістики Міжнародного журналу управління логістикою (International Journal of Logistics Management), Міжнародного журналу фактичного розподілу та управління логістикою (International Journal of Physical Distribution and Logistics Management) та Журналу бізнес-логістики (Journal of Business Logistics), виявили найбільш часто застосовувані методи та теорії в дослідженнях світових науковців, присвячених питанням логістики, опублікованих за період 2001-2012 років.

Згідно з отриманими результатами, найбільш широко використовуваними методами дослідження зарубіжних науковців виявились анкетування, інтерв'ю з застосуванням триангуляції (комбінування якісних та кількісних методів дослідження), аналіз даних, математичне моделювання та імітаційне моделювання. При цьому найбільш активно застосовувались теоретичні аспекти стратегічного менеджменту, маркетингу, економіки та теорій організації, а саме ресурсний підхід (Resource-Based View), економіка транзакційних витрат (Transaction Cost Economics), теорія систем та загальна теорія запасів. Найбільше досліджень було здійснено в галузях відносин між суб'єктами в ланцюгу поставок, інтеграції ланцюгів поставок, мереж та об'єднань. Автори роблять висновки про активне комбінування кількісних та якісних методів у дослідженнях зарубіжних науковців у галузі логістики [2, с. 142].

Згідно з ресурсним підходом, організації можуть досягти конкурентної переваги через об'єднання ресурсів для створення можливостей за певних умов. Зокрема, застосування ресурсного підходу у логістиці у комбінації з методологією факторного аналізу дозволило автору [3] емпірично довести, що поєднання зв'язків ланцюга поставок як матеріального ресурсу та обміну інформацією як нематеріального ресурсу можуть створити конкурентну перевагу для фірми у вигляді прозорості ланцюга поставок, що зумовить його стійкість та надійність [3, с. 66]. Інше дослідження, використавши ресурсний підхід та факторний аналіз (метод головних компонент), проілюструвало емпіричне доведення значного впливу підтримки топ менеджменту та інформаційних технологій на інтеграцію ланцюгів поставок та клієнтів, що позитивно впливає на продуктивність бізнесу [4, с. 1199]. У згаданих працях автори застосовують триангуляцію, об'єднавши опитування із подальшою обробкою отриманих даних з використанням факторного аналізу та економіко-математичного моделювання.

Економіка транзакційних витрат (ТСЕ) забезпечує аналітичні основи для дослідження структури управління договірними відносинами всередині ланцюга поставок. Під транзакційними витратами розуміють витрати на створення, використання, збереження, зміну та управління організацією економічної діяльності в рамках вертикально інтегрованої фірми. Вони поділяються на ринкові, управлінські та політичні транзакційні витрати, включаючи юридичні, адміністративні, витрати на збір інформації та інші витрати, пов'язані зведенням переговорів та написанням контрактів, моніторингом виконання та забезпеченням дотримання обіцянок [5, с. 141]. Економічна теорія, що лежить в основі економіки транзакційних витрат забезпечує пояснення для існування та структури компанії, та характеру вертикальної координації всередині ланцюга поставок. З метою ілюстрації можливостей використання даної економічної теорії як основи для розуміння потенційних впливів транзакційних витрат на вертикальну координацію ланцюга поставок, автором розроблено концептуальну типологію договірних відносин, виділивши вертикальну інтеграцію або ієрархію, альянс або гібридну координацію, а також ринок [5, с. 146].

Економіка транзакційних витрат являє собою важливий інструмент для прийняття первинних рішень в управлінні поставками, котрий в першу чергу може бути використаний для прийняття рішень про застосування аутсорсингу компанією на основі аналізу витрат на організацію необхідних функцій всередині компанії. Зокрема, даний підхід може застосовуватись у процесах формування стратегії постачання,

стратегії поставок для різних категорій товарів, вибору постачальників та ведення переговорів з ними, оперативних закупівель та оцінки постачальників [6, с. 3].

Трансакційні витрати та їх скорочення являють собою основне завдання управління ланцюгами поставок. Однак виникають проблеми із емпіричними дослідженнями трансакційних витрат у зв'язку зі складністю їх кількісної оцінки. Трансакційні витрати важко відділити від інших витрат управління, а також не легко виміряти. Для цього завдання використовуються розроблені економістами три альтернативних методики вимірювання: вимірювання впливу трансакційних витрат на вертикальну координацію по всіх галузях використовуючи вторинні джерела інформації, дослідження такого впливу у конкретній галузі з використанням вторинних даних, дослідження такого впливу у конкретній галузі з використанням первинних даних [7, с. 23-24].

Більшість фірм не збирають на постійній основі даних про трансакційні витрати, тому навіть на рівні окремих фірм здійснювати їх емпіричні дослідження дуже складно. Саме тому часто застосовують різноманітні більш деталізовані (визначення кількісних характеристик роботи компаній, що опитують) або менш деталізовані (спільний аналіз, або експертна оцінка опитуваними представлених варіантів вибору стратегій діяльності) опитування та анкетування учасників з подальшою обробкою отриманих даних. На ступінь деталізації таких опитувань впливає обсяг наявних у дослідника ресурсів. Успіх даного методу сильно залежить від продуманості формування запитань для отримання придатної інформації від респондентів. Часто для емпіричних досліджень трансакційних витрат застосовують непрямі показники, такі як невизначеність, концентрація галузі, витрати управління вертикальною координацією, специфічність активів. Серед первинних даних дослідники використовують також оцінку трансакційних витрат через витрати, пов'язані з певними категоріями працівників, що виконують так звані трансакційні функції (тобто, витрати, не пов'язані на пряму з процесом виробництва). Описані методики дають змогу визначати значущі трансакційні витрати та вимірювати ступінь їх вагомості у абсолютних чи відносних показниках. Це допоможе вдосконалити розуміння ланцюгів поставок та визначити, які трансакційні витрати варто скоротити з метою підвищення ефективності вертикальної координації всередині ланцюга поставок [7, с. 24-28].

З точки зору теорії систем, соціальна система моделюється як потік оцінок та нагромаджень, пов'язаних інформаційними петлями зворотного зв'язку, що включають затримки та нелінійні зв'язки. У такому разі, комп'ютерне моделювання є засобом виведення еволюційної динаміки часу, ендогенно створеної такими системними структурами, для визначення типів їх поведінки та визначення напрямків покращення продуктивності [8, с. 342].

Моделювання динамічних систем для управління ланцюгами поставок знайшло застосування ще у моделі виробничо-розподільчої системи («Моделі Форрестера»), описаної через призму шести взаємодіючих систем потоків: інформації, матеріалів, замовлень, грошей, людської сили та основного обладнання [8, с. 342].

Дослідження з теорії систем поділяють на три основні напрями: зосереджені на здійсненні внеску у розбудову теорії (фундаментальні), ті, що використовують моделювання динамічних систем для вирішення проблем (емпіричні дослідження), а також дослідження з покращення підходів до моделювання (методологічні). При цьому в управлінні ланцюгами поставок дослідження здійснюються в галузі управління запасами, збільшення попиту, створення структури ланцюга поставок, її перетворення, а також у галузі управління міжнародними ланцюгами поставок. Серед прикладних методів використовуються безперервне моделювання, причинно-наслідкові контурні схеми, дослідження операцій, дискретне моделювання [8, с. 344].

Таким чином, дослідження зарубіжних наукових джерел проілюструвало схильність дослідників до активного використання триангуляції та моделювання у процесі аналізу проблем управління логістикою підприємства. Дуже поширеною є практика анкетування експертів сфери логістики з подальшим кількісним аналізом отриманих даних. Використання даних методик у вітчизняних наукових працях дозволить отримувати науково обґрунтовані рекомендації для удосконалення сфери логістики для торговельних мереж України.

Література:

1. CSCMP Supply Chain Management Definitions and Glossary/ Council of Supply Chain Management Professionals [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cscmp.org/supply-chain-management-definitions>
2. C. Karatas-Cetin. Logistics Research beyond 2000: Theory, Method and Relevance/ Cimen Karatas-Cetin, Gul Denktas-Sakar// The Asian Journal of Shipping and Logistics. – 2013. – Vol. 29, № 2. – pp. 125-144.
3. E. Brandon-Jones. A Contingent Resource-Based Perspective of Supply Chain Resilience and Robustness/Emma Brandon-Jones Brian Squire Chad W. Autry Kenneth J. Petersen// Journal of supply chain management. – 2014. – Vol. 50, Issue 3. – pp. 55-73.
4. Dehui Xu. Relationships between intra-organizational resources, supply chain integration and business performance. An extended resource-based view/ Dehui Xu, Baofeng Huo, Linyan Sun//Industrial Management & Data Systems. – 2014. - Vol. 114, Issue 8. – pp. 1186-1206.
5. R. M. Garfamy. Supply Management: A Transaction Cost Economics Framework/ Reza Mohammady Garfamy// South East European Journal of Economics and Business. – 2013. – Vol. 7, Issue 2. – pp. 139-147.

6. T. Schwabe. Transaction Cost Economics in Supply Chain Management/ Tom Schwabe// 1st IBA Bachelor Thesis Conference, 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://essay.utwente.nl/64341/1/Tom%20Schwabe.pdf>.
7. R. M. Garfamy. Transaction Cost Approach to Supply Chain/ Reza Mohammady Garfamy [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.publicbookshelf.com/actual_books/book_46107312008431PM163114.doc
8. B.J. Angerhofer. System dynamics modelling in supply chain management: research review/ Bernhard J. Angerhofer, Marios C. Angelides//2000 Winter Simulation Conference Proceedings, 2000. – pp. 342-351.

Науковий керівник:

кандидат економічних наук, Мазарчук Андрій Юрійович.

**Петро Боровик, Анастасія Завтур, Світлана Кононенко
(Умань, Україна)**

ПЕНСІЙНА РЕФОРМА В УКРАЇНІ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Тривалий час вітчизняному механізму пенсійного страхування і пенсійного забезпечення притаманна сукупність проблем, викликаних, насамперед, дефіцитом бюджету вітчизняного пенсійного фонду, що є наслідком економічних та політичних проблем в Україні. Саме це було однією з ключових причин пенсійної реформи.

В процесі реформи системи державного пенсійного страхування та пенсійного забезпечення в Україні було запроваджено єдиний соціальний внесок (ЄСВ) [9], який замінив собою внески до Пенсійного фонду України, Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, Фонду соціального страхування від нещасних випадків та Фонду соціального страхування на випадок безробіття, що продовжували функціонувати в Україні не дивлячись на його запровадження (нині – до Пенсійного фонду України, Фонду соціального страхування України та Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття).

Варто зазначити, що в 2010-2012 рр. ключова роль в мобілізації та розподілі сум сплаченого ЄСВ а також перевірки правильності нарахування і слати внеску належала органам Пенсійного фонду України. Саме на них було покладено завдання обліку платників єдиного соціального внеску, збору та обліку мобілізованих сум ЄСВ, контролю за повнотою та своєчасністю сплати внеску.

Поряд з цим, не зважаючи на переформатування системи соціально-пенсійного страхування, бюджети вітчизняних державних соціально-пенсійних фондів на протязі 2011-2017 рр. залишаються фінансово залежними від державного бюджету [2; 3].

Загалом, аналіз діяльності Пенсійного фонду України свідчить про постійний дефіцит власних надходжень бюджету Пенсійного фонду України [2; 3; 4; 5; 6; 11].

Варто зазначити, що в Україні з метою вирішення цієї проблеми формується резерв коштів Пенсійного фонду, ресурси якого використовуються для забезпечення своєчасного та в повному обсязі фінансування виплати пенсій і надання соціальних послуг. При цьому, розмір такого резерву відповідає місячній потребі коштів на зазначені цілі.

З метою збереження резерву витрат на покриття дефіциту бюджету Пенсійного фонду в майбутніх періодах та отримання додаткових доходів, Пенсійний фонд інвестує кошти такого резерву та використовує при потребі як сам резерв так і доходи від його інвестування на покриття дефіциту бюджету ПФУ [1, с. 211; 4]. Поряд з цим, слід зазначити, що на протязі всього досліджуваного періоду бюджет Пенсійного фонду України в досліджуваному районі не отримував кошти на виплату пенсій за рахунок такого резерву. Крім того, доходи від інвестування вільних коштів Пенсійного фонду України за весь період його функціонування не були достатніми для покриття його дефіциту коштів [2; 3; 6, с. 90].

Тому, єдиним реальним джерелом погашення як дефіциту так і касових розривів бюджету Пенсійного фонду наразі є асигнування з державного бюджету. Саме цей метод вирівнювання доходної спроможності пенсійного бюджету використовується як в практиці діяльності Пенсійного фонду України загалом [2; 3; 5, с. 52] так і управління Пенсійного фонду в досліджуваному районі.

Варто зазначити, що результати досліджень вітчизняних науковців демонструють, що аналогічною є ситуація з мобілізацією власних надходжень бюджетів решти вітчизняних державних цільових фондів, які, хоч і в меншій мірі, як Пенсійний фонд України, але теж забезпечують виконання своїх завдань та функцій не лише за рахунок власних джерел надходжень, але й частково за кошти, що надходять до їх бюджетів з державної казни [2; 3; 4].

В той же час, останніми роками кризові ситуації в фінансово-економічній сфері зумовлюють необхідність, з одного боку, перегляду напрямів використання бюджетних ресурсів, а з іншого, підняття рівня самодостатності бюджету Пенсійного фонду України та інших державних цільових фондів, що функціонують в сфері соціального страхування і соціального забезпечення громадян.

Звичайно, держава не може не намагатись вплинути на формування доходної бази бюджетів соціально-пенсійних фондів. Зокрема, кроками з боку держави в цьому напрямі були запровадження ЄСВ

та передача функцій щодо адміністрування цього платежу органам Пенсійного фонду України. Саме з цієї причини, оскільки такі заходи не вирішили проблему фінансового забезпечення вітчизняних державних соціально-пенсійних фондів, з 2013 р. на органи Міністерства доходів і зборів України (нині – Державної фіскальної служби України) було покладено обов'язки щодо адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування [11].

Поряд з цим, не зважаючи на кардинальні реформи системи вітчизняного державного соціально-пенсійного страхування, проведені в Україні в 2011-2013 рр., єдиний соціальний внесок та вітчизняна система соціально-пенсійного забезпечення не стали належним чином виконувати свої завдання і функції, що й було причиною їх подальшої трансформації.

При цьому, найсуттєвіші кроки на шляху вдосконалення механізму справляння єдиного соціального внеску та соціально-пенсійного забезпечення громадян були зроблені в Україні в грудні 2014 р. та в лютому 2015 р.

Зокрема, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо реформування загальнообов'язкового державного соціального страхування та легалізації фонду оплати праці» від 22.12.2014 р. № 1573 передбачено можливість зниження ставки єдиного соціального внеску шляхом застосування до базового її розміру, за яким внесок сплачується роботодавцями, шляхом застосування до кінця 2015 р. понижуючого коефіцієнта в розмірі 0,4 а з 01. 01. 2016 р. – 0,6. Поряд з цим, право на застосування такого коефіцієнта мають виключно ті платники ЄСВ, у яких загальна база нарахування платежу, порівняно з середнім показником за 2014 р., зростає не менше, ніж в 2,5 рази та середня заробітна плата, що виплачується таким роботодавцем, зростає, порівняно з 2014 р., не менше, як на 30 % і буде, при цьому, більшою від потрійного розміру мінімальної заробітної плати [8].

Іншим нормативно-правовим актом, що регулює відносини в сфері соціально-пенсійного забезпечення громадян, є Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» від 23.02.2015 р. № 2212. Цим правочином передбачено поетапне збільшення на 5 років пільгового пенсійного віку для жінок; поетапне підвищення на 5 років страхового стажу, необхідного для призначення пенсій; визначено, що для призначення пенсії необхідно використовувати дані про доходи, з яких сплачувались страхові внески за останні роки перед її призначенням. Законом також передбачено заборону на виплату спеціальних пенсій особам, що мають на них право, у разі, якщо вони продовжують працювати за місцем роботи, що дає право на такі пенсії [7].

Крім того, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій» від 03.10.2017 р. №2148-VIII передбачено з 2018 р. нових платників єдиного соціального внеску – членів фермерських господарств [7].

Погоджуючись з позицією уряду, що заходи, визначені останніми нормативно-правовими актами в сфері соціально-пенсійного страхування та забезпечення, уже скоротили та ще дещо скоротять рівень дефіциту бюджету вітчизняного Пенсійного фонду, зазначимо, що законодавчих новацій, явно недостатньо.

Проблема належного формування доходної бази вітчизняних соціально-пенсійних фондів для України залишається гостроактуальною. Для її вирішення під час фінансової нестабільності важливим завданням є розробка практичних заходів, які б дозволили хоча б частково збалансувати доходи і витрати бюджетів Пенсійного фонду України та інших державних цільових фондів, що функціонують у сфері соціального страхування і соціального забезпечення громадян.

Результати дослідження переконливо демонструють що цілком реальним кроком на шляху збільшення доходів бюджетів вітчизняних соціально-пенсійних фондів може бути розширення бази справляння єдиного соціального внеску за рахунок окремих витрат громадян на придбання предметів розкоші.

Крім того, варто зазначити, що держава, справляючи збір до Пенсійного фонду з послуг мобільного зв'язку, поки-що взагалі не приділяє уваги, наприклад, бізнесу із надання послуг у сфері інтернет-ігор, які останнім часом бурхливо розвиваються. На нашу думку, достатньо обґрунтованим є застосування стосовно платних послуг у зазначеній сфері ставки збору до Пенсійного фонду, що відповідає 7,5 %, як і стосовно послуг з мобільного зв'язку [9].

Література:

1. Грушко В. І. Основи актуарних розрахунків: посіб. для студ. вищ. навч. закл. [Текст] / С. М. Лаптів, В. І. Грушко та ін. – К.: Алерта, 2004. – 328 с.
2. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування, соціальний захист та пенсійне забезпечення у цифрах і фактах – К.: 2017. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.finrep.kiev.ua/download/mlsp_stat_dec2017.pdf.
3. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування, соціальний захист та пенсійне забезпечення у цифрах і фактах – К.: 2015. [Електронний ресурс]. Режим доступу: mlsp.kmu.gov.ua/document/145902/zb.doc.
4. Лібанова Е. М. Модель фінансового забезпечення загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. / Е.М. Лібанова – [Електронний ресурс]. Режим доступу: // <http://www.padko.kiev.ua>.
5. Лондар С. Л. Вплив фактора вікової структури населення на збалансованість пенсійної системи у довгостроковому періоді [Текст] / С.Л. Лондар, В.Й. Башко // Фінанси України – 2011. – № 10. – С. 44-58.

6. Мальований М. І. Стан та проблеми фінансового забезпечення системи пенсійного страхування України [Текст] / М. І. Мальований // Облік і фінанси – 2014. – № 1 (63). – С. 89-95.
7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення: Закон України № 2212 від 23.02.2015 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/213-19.
8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо реформування загальнообов'язкового державного соціального страхування та легалізації фонду оплати праці: Закон України № 1573 від 22.12.2014 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/77-19.
9. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 8 липня 2010 року № 2464-VI. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2464-17/page5>.
10. Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 26.06.97 р. №400/97-ВР. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/400/97-%D0%B2%D1%80>.
11. Тулуш Л.Д. Єдиний соціальний внесок у сільському господарстві: перспективи запровадження [Текст] / Л.Д. Тулуш // Вісник Сумського НАУ. Серія Фінанси і кредит. – 2007. – № 2. – С. 68-75.

Світлана Стасіневич, Юлія Омелянчук
(Київ, Україна)

ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ БІРЖОВОГО ТОВАРНОГО РИНКУ УКРАЇНИ

Окремі дослідники біржового ринку вважають, що не зважаючи на національні відмінності всі стратегії розвитку біржового товарного ринку побудовані на провідній ролі держави і не дивлячись на позитивний світовий досвід, у практиці побудови вітчизняного біржового товарного ринку домінує напрям мінімального втручання держави у цей процес. А недооцінка з боку державних органів країни важливості розбудови біржового ринку призвела до занепаду, дискредитації та повної деградації цього ринку [4].

Дійсно, на протязі всього періоду становлення біржового товарного ринку на теренах України в державі не було створено й не існує в даний час центрального спеціального державного органу, як би кваліфіковано опікувався розвитком організованого товарного ринку в країні. В певній мірі координацію торгівельної діяльності в даному сегменті товарного ринку в Україні здійснювало Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, окремі управлінські дії щодо нього – профільні Міністерства, зокрема Міністерство аграрної політики та продовольства України, як державний орган управління одної з провідних галузей економіки країни, що продукує основний біржовий товар в країні. Безперечно, в нинішніх складних умовах багатоаспектного реформування економічних відносин в Україні для розвитку, а практично побудови біржового товарного ринку з нульових позицій, вкрай необхідним є формування цілісної державної стратегії його відродження.

Мають бути виправлені всі викривлення в біржовому українському русі, врахований багатівіковий світовий досвід в цілому та приклади конкретної розбудови біржового ринку в окремих країнах в сучасних умовах. Для цього необхідний спеціальний державний орган, який би ініціював, запроваджував, реалізував, координував, контролював виконання рішень щодо створення та функціонування біржових установ, інфраструктурних інституцій з обслуговування бірж товарного сектора ринку, тобто регулювання діяльності професійних учасників біржової торгівлі на умовах оптимального співвідношення елементів ринкової економіки та державної участі.

Наразі так званий біржовий ринок товарів перебуває в умовах недосконалого законодавчо-правового поля. Закон України «Про товарну біржу» був прийнятий ще в 1991 році – його положення не відповідають сучасним вимогам [3].

Даний закон встановлює майнові та управлінські вимоги до товарної біржі, які носять декларативний характер, оскільки не визначають механізмів взаємодії між суб'єктами організованих ринків. Тому вітчизняний товарний біржовий ринок практично не виконує жодної з функцій, які він забезпечує в країнах з розвинутою ринковою економікою: вільного прозорого ціноутворення, моніторингу та прогнозування кон'юнктури ринку, оптимізація товаропотоків, гарантування виконання договірних зобов'язань, страхування ризиків і т.п..

Документ не передбачає можливості організації клірингу за товарними біржовими договорами. Відсутність на біржах систем гарантування виконання зобов'язань за біржовими договорами послаблює зацікавленість учасників ринку в біржовій торгівлі, і як наслідок, призводить до незначних обсягів біржової торгівлі, що не сприяє розвитку сучасних біржових технологій та примушує товарні біржі здебільшого здійснювати організацію позабіржової аукціонної діяльності. Вітчизняні товарні біржі, як правило, мають низьку ліквідність. За даними Міністерства юстиції України станом на середину 2015 року зареєстровано 626 товарних бірж, 109 з яких перебувають у стані припинення, а практичну діяльність здійснюють 200 бірж, на яких здійснюють операції у середньому по 8 брокерських контор [2].

Таким чином, в результаті недосконалого законодавства, безконтрольності, кількість бірж у країні досягла рекордної цифри і значно перевищує показники їх чисельності у світі. Якщо за рубежом декілька десятків бірж забезпечують більше 90 % товарного обігу, то в Україні нараховується понад 550 установ, які називають себе біржами, лише 1/3 їх, так би мовити, функціонує і на ринку агропродовольчої продукції, яка

займає лівову частку в товарній структурі біржової торгівлі країни, охоплює менше 1 % загального товарообігу. Таким чином і сільськогосподарська продукція, й метал, продовольчі товари (цукор, олія та ін.), енергетичні ресурси, на які багата країна, переважно реалізуються на позабіржовому ринку і, як правило, за тіншовими схемами, минаючи прозорий біржовий ринок.

Наразі біржі світу торгують переважно ф'ючерсними й опціонними контрактами, що забезпечує у ринковій економіці для виробників і споживачів страхування цінкових ризиків, диверсифікацію фінансування, відкриваючи доступ до кредитних ресурсів та можливості стійкого розвитку. Це стало можливим за умови всеохоплюючого законодавства, розвинутої інфраструктури біржового ринку, зокрема гарантуючих ліквідність на ринку клірингово-розрахункових систем. Відсутність цих механізмів у нашій країні не дозволяє швидко перейти до впровадження торгівлі ф'ючерсними контрактами. Існує нагальна потреба здійснити ретельну розробку та прийняття законодавчо-правових актів стосовно розвитку ринку деривативів та прискореного впровадження механізмів торгівлі цими інструментами.

Отже, в цілому біржовий товарний ринок у нашій країні не зайняв відповідного місця як того вимагає досвід розвитку ринкової економіки. Він створений і діє без наявності чіткої правової бази, слабого розуміння та невизначеного ставлення держави до біржової діяльності, а також відсутності державного органу, який би здійснював координацію, контроль та організаційно забезпечував роботу бірж.

1 вересня 2017 р. до Верховної Ради України поданий законопроект «Про ринки капіталу та регульовані ринки» (реєстраційний № 7055). Метою проекту, як зазначено у Пояснювальній записці до нього, є комплексне врегулювання питань функціонування ринків, зокрема деривативів, функціонування регульованих ринків та розбудови їх інфраструктури [2].

Для досягнення цієї мети у проекті Закону, згідно з його преамбулою, пропонується врегулювати відносини, що виникають під час укладення та виконання деривативів та правочинів на ринках капіталу та інших регульованих ринках. При цьому з дня набрання чинності цим Законом визнається таким, що втрачає чинність, закон України «Про товарну біржу». а також вносяться відповідні зміни до цілого ряду законодавчих актів: 8 кодексів та 44 законів.

Прийняття проекту, на думку суб'єктів права законодавчої ініціативи, дозволить сприяти ефективному розвитку ринку деривативів; розбудовувати біржову інфраструктуру на основі уніфікованих підходів, що, в свою чергу, дозволить в майбутньому знизити ризики невиконання угод, отримати прозорі ціни на активи, які будуть допущені до торгів на організованих ринках, та репрезентативні біржові цінкові індикатори, а отже сприятиме покращенню управління цінovими ризиками» тощо. Крім цього, законопроект спрямований на забезпечення виконання вимог Угоди про асоціацію в частині імплементації ряду Директив та Регламентів ЄС [1, 2].

Потрібно активніше рухатися в бік правил європейського фінансового, енергетичного та аграрного ринків, створювати власну надійну інфраструктуру для організованої торгівлі, щоб стати повноцінною частиною світового ринку. Розвиток в Україні організованої торгівлі агропродовольчою продукцією, газом та електроенергією як на споті, так і ф'ючерсними контрактами, дасть потужний стимул для зростання економіки України [1].

Відсутність належного державного регулювання ринковими процесами на внутрішньому аграрному ринку призводить до його монополізації приватними торговельними організаціями та занепаду біржової торгівлі сільськогосподарською продукцією та біржовими товарами аграрного походження. На зовнішньому ринку цінovий диктат здійснюють трейдери, в результаті чого відбувається вимивання фінансових коштів з агросектору країни. Для цього й потрібне суттєве удосконалення законодавчого забезпечення товарного ринку країни.

Потрібна консолідація зусиль з боку держави та існуючої мережі діючих агропромислових бірж у напрямку розбудови організованого аграрного ринку. Для цього доречно створення державного інституту з регулювання та координації діяльності професійних учасників біржової торгівлі для оптимального співвідношення елементів ринкової економіки та державної участі.

На жаль, в Україні прозорість бізнесу сприймається радше як ризик і до сих пір не вважається перевагою, а скоріше слабкістю і вразливістю. Одна з причин такої ситуації – відсутність правил – чітких, зрозумілих, прийнятих усіма гравцями, а також відсутність довіри одне до одного і, в першу чергу, до держави. Однак жоден фінансовий інструмент не запрацює без чітких правил. Вони потрібні, щоб Україна не залишалася незрозумілою юрисдикцією для глобальних учасників з усього світу.

Такі правила не потрібно вигадувати. Вони давно написані та «протестовані» на європейських ринках (мова йде про євродирективи щодо фінансових інструментів і регульованих ринків). У цих правилах повинні бути зафіксовані вимоги до організованої торгівлі, правила розрахунків, забезпечення гарантії розрахунків і гарантії поставки товарів, порядок розкриття цін, формування цінovих індикаторів, на підставі яких учасники можуть укладати угоди і яким вони можуть довіряти. Це дозволить уникнути маніпулювання цінovою інформацією [1].

Всі ці правила прописані в законопроекті «Про ринки капіталу і регульовані ринки» (№7055). Він охоплює більшість цих питань і дає можливість нам істотно просунути в розвитку як фінансового, так і товарних ринків [2].

Разом з тим вказаний проект закону викликає немало питань. Наприклад, суспільні відносини щодо регульованого товарного ринку у проекті висвітлені недостатньо: зокрема, зі змісту проекту не можна чітко зрозуміти, які є вимоги до того, що саме торгується на цьому ринку, хто є його учасниками, яка конкретно

професійна діяльність здійснюється на ньому, не визначені особливості діяльності його операторів, укладення та виконання правочинів. До того ж не зрозуміло, що має статися в умовах імплементації закону та започаткування нових структур, що мають бути створеними згідно даного закону і у його відповідності, із численними установами, що позиціонують себе такими, що мають відношення до біржового ринку й чи дасть це очікуваний економічний ефект.

Звертає увагу також те, що покладення на Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку України функцій щодо регулювання інших організованих ринків, крім фондового та ринку цінних паперів, не відповідає предмету діяльності цієї комісії, як вона визначається у її назві, а тому її назва та повноваження мають бути доповнені відповідним чином. Слід чітко усвідомлювати, що аграрний ринок з об'єктивних причин, апіорі, характеризується великою специфікою і тому повинен мати і особливі умови уніфікації регулювання: спільні із загально встановленими вимогами, разом з тим спеціальні, що враховують і задовольняють потреби ефективного збуту сільськогосподарської продукції та продовольчих товарів.

Література:

1. НКЦПФР та Європейська федерація торговців енергією розвиватимуть організовані ринки в Україні / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.nssmc.gov.ua/2018/03/28/nktsprf-ta-vropeyska-federatsya-torgovtsv-energyu-rozvivatimuty-organzovan-rinki-v-ukran>.
2. Проект Закону про ринки капіталу та регульовані ринки / [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62443
3. Про товарну біржу: Закон України №1956-XII від 10 грудня 1991 р. / [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.rada.gov.ua.
4. Солодкий М.О. Проблеми та напрями розвитку біржового товарного ринку в Україні. Ефективна економіка. – 2017. – № 10 / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5814>.

СЕКЦІЯ: МАТЕМАТИКА

**Галина Барановська, Юля Молід, Анастасія Ніколаєва
(Київ, Україна)**

**АКАДЕМІК ГЛУШКОВ В. М. – ВИДАТНИЙ МАТЕМАТИК І КІБЕРНЕТИК. ДО 95-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ
НАРОДЖЕННЯ**

Віктор Михайлович Глушков народився 24.08.1923 р. у Ростові-на-Дону в сім'ї службовців. Батько Михайло Іванович Глушков – гірничий інженер, родом із станиці Луганська, закінчив Дніпропетровський гірничий інститут. Мати Віра Йосипівна Босова, родом із станиці Кам'янська, працювала в ощадкасі. У 1927 р. сім'я переїхала у м. Шахти, батько працював викладачем технікуму. Під час навчання у школі (1931-1941 р.) Віктор захоплювався радіотехнікою, електромоделюванням, що потребувало додаткових знань, а тому між 5 і 7 класами самотужки вивчав диференціальне числення, квантову механіку. У 1941 р. поступив у Ростовський університет, але у зв'язку з наступом німців старшокласників евакуювали, а першокласники рили окопи. Після приходу німців повернувся у м. Шахти, осінню загинула мати. Після звільнення міста (лютий 1943 р.) працював на відновленні шахт, осінню 1943 р. поступив на

теплотехнічний факультет Новочеркаського індустріального інституту. Після четвертого курсу перевівся на п'ятий курс фізико-математичного факультету Ростовського університету, при цьому за два приїзди здав 45 екзаменів за чотири попередніх курси. Після закінчення університету разом з дружиною Валентиною Михайлівною Папковою (випускницею Новочеркаського індустріального інституту) поїхав за призначенням у м. Свердловськ, де працював асистентом, а потім старшим викладачем у Лісотехнічному інституті. Професор Черніков С.М. залучив його у свій гурток по теорії груп і в 1949 році Глушков В.М. поступив до нього у заочну аспірантуру. В 1951 р. у Свердловському університеті Глушков В.М. захистив дисертацію «Теория локально-нильпотентных групп без кручения с условием обрыва некоторых цепей подгруппы». Після знайомства з академіком Мальцевим А.І. зайнявся теорією топологічних груп, пов'язану з п'ятою проблемою Гільберта, розглянув частковий її випадок, після трьох років наполегливої роботи зробив найбільш коротке доведення узагальненої проблеми Гільберта. У 1955 році після 6-місячної докторантури у Московському університеті під керівництвом видатного алгебраїста О.М. Куроша захистив докторську дисертацію на тему "Топологические локально-нильпотентные группы".

У березні 1956р. В.М. Глушков приїхав у Київ на запрошення директора Інституту математики академіка АН України Б.В. Гнеденка, був призначений завідувачем лабораторії обчислювальної техніки. Близький інтелект, прекрасні людські якості, захоплення новою наукою, комплексне бачення проблем по створенню ЕОМ, дозволили йому швидко здобути авторитет у колективу лабораторії, створеної під керівництвом академіка С.О. Лебедева. Всі попередні розробки співробітників були ним підхоплені і розвинені, вчений почав підводити під них строгу наукову базу, гостро відчував напрямки перспективного розвитку, зайнявся створенням основ теорії ЕОМ. Віктор Михайлович швидко вникав і професійно розбирався практично в усіх питаннях, пов'язаних зі створенням ЕОМ, перетворив їх проектування із інтуїтивного мистецтва в науку. У 1957 р. лабораторія була реорганізована у Обчислювальний центр Академії наук України, в 1959 р. був збудований для нього новий корпус на вул. Лисогірській і будинок для співробітників, у 1962 р. Обчислювальний центр був реорганізований у Інститут Кібернетики АН України.

У 1956 р. В.М. Глушков працював в Інституті математики АН УРСР. У 1958р. В.М. Глушкова обрано членом-кореспондентом АН УРСР, а в 1961 р. академіком за фахом «Обчислювальна математика і техніка», з 1962 р. віце-президентом АН УРСР в області природничих і технічних наук. У 1964 р. він став академіком АН СРСР.

У 1964 р. вийшла у світ монографія "Введение в кибернетику", яка зіграла велику роль у залученні дослідників до проблем кібернетики й обчислювальної техніки. Результати його досліджень викладені більш ніж у 600 наукових працях. У 1965 р. почав видаватися Всесоюзний науково-теоретичний журнал "Кибернетика", творцем якого і головним редактором до кінця життя був В.М. Глушков. У 1977 р. він завершив цикл робіт з теорії дискретних перетворювачів і методів автоматизації проектування ЕОМ, що знайшли застосування в діючих системах. Ще з кінця 70-х років В.М. Глушков вів дослідження в області перспективних архітектур обчислювальних машин. Під його керівництвом були розроблені ЕОМ "Київ", «Промінь», серії "МИР", "ДНЕПР", "Київ-67", "Київ-70" і ряд інших ЕОМ, які за своїми архітектурними рішеннями і математичним забезпеченням випереджали розробки свого часу. Вітчизняна комп'ютерна техніка того часу, зокрема, розроблена в Україні, не поступалася світовому рівню. В.М. Глушков і керований ним інститут виконали перший у світі ескізний проект мережі ЕОМ–Єдиної Державної мережі ОЦ, першими здійснили передачу інформації для ЕОМ «Київ» на великій відстані, великий комплекс робіт оборонного значення. Протягом усього періоду роботи в області кібернетики й обчислювальної техніки В.М. Глушков займався питаннями штучного інтелекту, розпізнавання зорових образів, автоматичного читання рукописних і друкованих знаків. Були розроблені пристрої розпізнавання і синтезу мови. У відділі М.М. Амосова були розроблені транспортні роботи, здійснено моделювання деяких розумових процесів.

Академік В.М. Глушков є самобутнім дослідником, автором численних робіт з теорії автоматів, сучасної алгебри, штучного інтелекту, системного аналізу, макромоделей економіки й ін. У період 1960-1963 рр. ним були написані книги "Теория алгоритмов", "Синтез цифровых автоматов", "Введение в теорию самосовершенствующихся систем", "Вычислительная машина "Киев", "ЭЦМ "Проминь". У 1972 р. вийшла у світ монографія В.М. Глушкова "Введение в АСУ", у якій висвітлені досягнення наукових досліджень у цій області. Поряд з повним аналізом найважливіших типів задач керування економічними об'єктами в монографії викладені основні принципи побудови автоматизованих систем організаційного керування. У 1974-1975 рр. вийшла у світ двотомна "Енциклопедія кібернетики", ініціатором видання, організатором колективу авторів і головним редактором якої був Віктор Михайлович Глушков. При перевиданні Британської, Американської і Великої радянської енциклопедій для підготовки розділу «Кібернетика» звернулись до В.М. Глушкова. На конгресі в Нью-Йорку, а пізніше також і в місті Единбурзі (Англія) Віктора Михайловича обирають членом Програмного комітету Міжнародної Федерації з переробки інформації (IFIP). У 1977 році на конгресі IFIP у Стокгольмі була представлена доповідь В.М. Глушкова (зі співавторами) по ревізії загальноприйнятих концепцій фон Неймана побудови ЕОМ. У доповіді запропонований ряд ідей по створенню високопродуктивних ЕОМ нетрадиційної, так званої рекурсивної архітектури. Згодом (1980 р.) В.М. Глушков відкрив принцип макроконвеєрної організації обчислень у багатопроцесорній ЕОМ, що є і в даний час одним з найперспективніших для ЕОМ нових поколінь. Академіки С.О. Лебедев і В.М. Глушков вважали, що наявний на той час виробничий потенціал у країні дозволяє кооперуватись з основними виробниками обчислювальної техніки у Західній Європі, щоб спільними зусиллями перейти до створення ЕОМ четвертого покоління раніше, ніж американці.

Величезний об'єм робіт, виконаний Інститутом кібернетики, був би неможливим, якби не були підготовлені за ці роки багатотисячні кадри для інституту і інших організацій. В.М. Глушков не тільки багатогранний учений, але і блискучий педагог, піонер нових форм навчання. Ще на початку становлення інституту він організував ефективний навчальний процес по підготовці і перепідготовці кадрів в області обчислювальної техніки і кібернетики. У 60-і роки на механіко-математичному факультеті Київського університету, у Київському політехнічному інституті, Київському інституті інженерів цивільної авіації й у Київському інституті народного господарства створені кафедри по профілю кібернетичних напрямків і розвитку обчислювальної техніки. У 1966 р. у Київському університеті був організований факультет кібернетики, кафедрою теоретичної кібернетики керував В.М. Глушков. У Київському політехнічному інституті був відкритий факультет автомататики і обчислювальної техніки. У 1967 р. при Інституті кібернетики АН УРСР була організована кафедра теоретичної кібернетики і методів оптимального керування Московського фізико-технічного інституту, завідувачем якої став В.М. Глушков. У тому ж році розпочато будівництво нового комплексу будинків Інституту кібернетики АН УРСР у "Теремках". Віктор Михайлович постійно читав лекції для студентів, аспірантів, викладачів та інших фахівців. Інститут взяв шефство над школярами, у старших класах стали викладати програмування, була організована Мала академія наук у Криму, школа-інтернат у Феофанії (пізніше передана Київському університету). Були розроблені навчальні програми для вузів, аспірантські програми. Спеціальність техніків-операторів була запроваджена і в технікумах (у Києві технікум радіоелектроніки). В Україні була створена хороша база для підготовки кадрів розробників ЕОМ і кібернетичних систем різного призначення. Під його керівництвом захищені понад 100 дисертаційних робіт з кібернетики й обчислювальної техніки. Його роботи вплинули на багатьох відомих фахівців як у нашій країні, так і за рубежом. Серед його учнів – видатні фахівці, лауреати Державних премій, заслужені діячі науки, члени Академії наук УРСР: Б.М. Малиновський, Ю.В. Капітонова, А.А. Стогній, А.А. Летичевський, І.М. Молчанов, С.Б. Погребинський, З.Л. Рабінович, В.П. Деркач, А.А. Дородніцина, В.І. Скуріхін, В.С. Міхалевич, Ю.Я. Базилевський, А.Г. Івахненко, В.М. Кунцевич, А.І. Кухтенко, Ю.І. Самойленко, Ю.М. Єрмольєв, Б.М. Пшеничний, Н.З. Шор, І.В. Сергієнко, В.В. Шкурба, Т.П. Мар'янович і багато інших.

В.М. Глушков – один із зачинателів впровадження кібернетики у народне господарство. Ним була розроблена і запропонована вперше у світі ЗАСКЕ– Загальнодержавна автоматизована системи керування економікою СРСР. Разом зі своїми учнями і соратниками він виконував розробку спеціальних технічних і математичних засобів для керування низкою технологічних процесів у металургійній, хімічній і суднобудівній промисловості, мікроелектроніці, розробляв методи і засоби організаційного керування. Так, у 1967 р. здана в експлуатацію і рекомендована до масового тиражування перша в країні автоматизована система керування підприємством з масовим характером виробництва "Львів". На цій системі були відпрацьовані багато принципів, покладені в основу автоматизованих систем керування інших типів. Після «Львівської системи» були завершені роботи по системі «Кунцево», цими розробками практично вирішувались більшість завдань у приладо-машинобудівних галузях промисловості.

Віктор Михайлович Глушков – лауреат Ленінської премії (1964), премії ім. О.М. Крилова (1967), трьох Державних премій (1967, 1968, 1977), Державної премії УРСР (1970), нагороджений трьома орденами Леніна, орденом Жовтневої революції, орденом "Народна республіка Болгарія" I ступеня (1973), медалями. За видатні заслуги у розвитку вітчизняної науки, у підготовці наукових кадрів і активну суспільну діяльність, присвоєне почесне звання "Заслужений діяч науки УРСР" (1978), премія імені С.О. Лебедева (1979), вища нагорода Всесоюзного товариства "Знання" - медаль імені академіка С.І. Вавілова (1980).

У середині 70-х років Віктор Михайлович висловив ідею по створенню Кібернетичного центру АН України, який би складався із декількох інститутів. Ця ідея була реалізована після його смерті у 1993 р. До

складу Кібернетичного центру входять Інститут Кібернетики імені В.М. Глушкова, Інститут проблем математичних машин і систем, Інститут програмних систем, Навчальний центр і Дослідне виробництво.

Помер В.М. Глушков 30 січня 1982 р. Президент Академії Наук України Б.Є. Патон у своєму інтерв'ю сказав: «Я хочу сказати ще і ще раз, і буду все життя повторювати, що Віктор Михайлович Глушков - надзвичайно талановита людина, а в деяких областях, чисто наукових, на мій погляд - геніальна людина, яка зробила величезний внесок у нашу науку, техніку, у наше громадське життя, і переоцінити важливість цього внеску для нашої країни просто неможливо. Від математики Віктор Михайлович перейшов до кібернетики, обчислювальної техніки, програмування і тут по справжньому розкрився його величезний творчий потенціал. Йому вдалося багато чого досягти й в інших областях знань, але мені здається, що найбільше, що він зробив, це те, що створив прекрасний Інститут Кібернетики, який зараз носить його ім'я, інститут, який у свій час був, безумовно, якщо не найбільшим, то найкращим і найбільш цікавим у світі. Якби він був живий, я думаю, він зробив би величезний внесок в Інтернет. Він був уже поруч з цим великим відкриттям і був одним з перших, хто цим захопився, запропонувавши ще в 60-і роки минулого століття Єдину державну мережу обчислювальних центрів. І, крім усього, він дуже любив свою країну і віддав їй усе своє чудове життя».

Література:

1. Академік Глушков В.М. – піонер кібернетики / Составитель В.П. Деркач. –К.: Изд. Юниор, 2003. – 384 с.
2. Малиновский Б.Н. История вычислительной техники в лицах. – Київ. Фірма «КІТ»ВТОВ». «А.С.К.» 1995. – 382 с.
3. Михалевич В.С., Капітонова Ю.В. Віктор Михайлович Глушков. 3 передмови до вибраних наукових праць В.М. Глушкова в 3-х томах, 1990 р.
4. В.М. Глушков. Минуле, що лине у майбутнє. До 90-річчя від дня народження вченого / Упорядник Т. Мар'янович. – Академперіодика, 2013.
5. Інтерв'ю Бориса Євгеновича Патона «Новій студії» для фільму про В.М.Глушкова.

**Євгеній Бровдій, Олександр Олійник, Володимир Рекеда
(Київ, Україна)**

СУТЬ МЕТОДУ ЗВОРОТНІХ МІРКУВАНЬ

Зворотне міркування - це метод отримання висновку, який працює в зворотному напрямку від мети. Він використовується в автоматичному доведенні теорем, машинному формуванні висновків та інших напрямках штучного інтелекту, також спостерігається у приматів. В теорії ігор застосування методу зворотніх міркувань використовується для під-ігор, з метою знайти рішення гри, і називається зворотною індукцією. У шахах даний метод називається ретроспективним аналізом, він використовується для створення баз таблиць для ендшпіля у комп'ютерних шахах.

Зворотний вивід здійснюється у логічному програмуванні за допомогою SLD-резолюції. Обидва правила базуються на правилі виводу *modus ponens*. Це один з двох найбільш часто використовуваних методів міркування при роботі з правилами створення висновків та логічними наслідками, є протилежним до прямого створення висновку. Системи зворотного виводу, наприклад Пролог, зазвичай використовують стратегію пошуку в глибину. Зворотний вивід починається з переліку цілей (або гіпотез) і працює в зворотному напрямку від висновку до антецеденту, щоб побачити, чи доступні дані, які будуть підтримувати будь-який з цих висновків. Механізм логічного виводу, що використовує зворотний вивід, шукає серед правил виводу перше правило, у якого висновок (частина Тоді) відповідає поставленій меті. Якщо невідомо, чи набуває антецедент (частина Якщо) цього правила логічного значення "істина", тоді антецедент цього правила додається до списку цілей (для того, щоб мета підтвердилася, необхідно також отримати дані для підтвердження цього нового правила). Наприклад, метою є визначення кольору тварини, яка квакає і їсть мух. База правил виводу містить такі чотири правила:

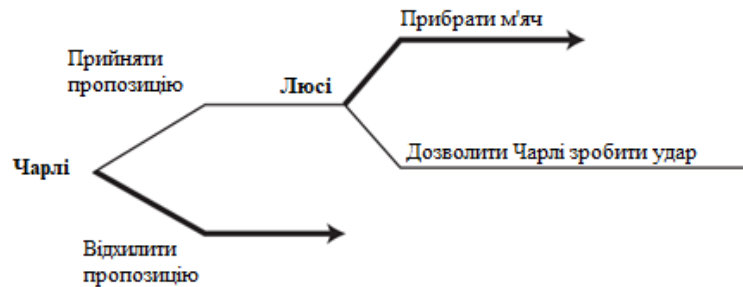
1. Якщо X квакає і їсть мух - Тоді X - це жаба
2. Якщо X щебече і співає - Тоді X - це канарка
3. Якщо X - жаба - Тоді X має зелений колір
4. Якщо X - канарка - Тоді X має жовтий колір

По базі правил виводу буде здійснено пошук, будуть вибрані правило №3 і №4, бо їх висновки (Тоді тварина має зелений колір, Тоді тварина має жовтий колір) відповідають меті (визначити колір тварини). Поки ще невідомо, чи є тварина жабою або канаркою, тому обидва правила будуть додані в список цілей. По базі правил виводу знову здійснюється пошук, цього разу механізм обере правила перші два правила, тому що їх висновки (Тоді тварина - це жаба, Тоді тварина - це канарка) відповідає цілям, які були щойно додані в список. Антецедент (Якщо тварина квакає і їсть мух), як відомо, є істинним, тому можна зробити висновок, що тварина є жабою і не канаркою. Мету визначення кольору тварини тепер досягнуто (тварина має зелений колір, якщо це жаба, і жовтий, якщо це канарка, але тварина є жабою, оскільки вона квакає і їсть мух, тому тварина має зелений колір). Цілям завжди відповідають висновки, у яких пізніше антецеденти розглядаються як нова мета. Оскільки саме список цілей визначає, які правила

вибирати і використовувати, цей метод називається методом, керованим метою, на відміну від прямого виводу, що є методом, керованим даними. Зворотний вивід часто використовується в експертних системах.

Будь-яку ситуацію, в якій бере участь кілька зацікавлених сторін, можна вважати стратегічною грою. Як пророкувати «ходи» суперника і приймати оптимальні рішення, розповідають автори книги «Теорія ігор». І ось перший крок до перемоги: міркуйте в зворотному порядку. У коміксі Reanuts повторюється такий епізод: Люсі тримає м'яч на землі і пропонує Чарлі Брауну розбігтися і вдарити по ньому. В останній момент Люсі прибирає м'яч, Чарлі Браун, змахнувши ногою по повітрю, падає на спину, а Люсі зловтішається. Будь-хто порадив би Чарлі відмовитися грати з Люсі. Навіть якби Люсі не виконала цю витівку з ним в минулому році (і рік тому, і ще роком раніше), Чарлі вже був знайомий з її характером, так що міг передбачити її дії [1]. Загальний принцип всіх ігор з послідовними ходами говорить, що кожен гравець повинен аналізувати майбутні дії у відповідь інших гравців і цю інформацію використовувати для пошуку свого оптимального ходу. Ця ідея настільки важлива, що її необхідно сформулювати у вигляді основного правила стратегічного поведінки:

Правило №1: дивіться вперед і міркуйте в зворотному порядку. Процес прийняття правильних рішень в таких іграх можна уявити у вигляді дерева схеми:

Ось приклад більш складного «дерева гри» зі сфери політики. У доповіді «Про становище в країні», представленому Конгресу США в січні 1987 р., Рональд Рейган заявив: «Дайте нам той інструмент, який є у 43 губернаторів, - право постатейного вето, щоб ми могли виключати безглузді проекти і привілеї». На перший погляд, право накладати вето на окремі статті законопроекту тільки зміцнить владу президента і не призведе до негативних наслідків. Проте існують ситуації, в яких президенту краще було б обійтися без такого інструменту. Справа в тому, що наявність у президента права вибіркового вето вплине на стратегію прийняття законів, якої дотримується Конгрес. Проста гра покаже, як саме це може статися. Припустимо, на розгляд представлено дві статті витрат: модернізація міст («М») і система протиракетної оборони («П»). Конгресу більше подобається перше, тоді як президенту - друге. Проте і Конгрес, і президент воліли б включити в законопроект обидві ці статті, а не зберігати статус-кво. У таблиці відображена оцінка можливих сценаріїв розвитку подій в разі двох гравців (4 - найвища оцінка, 1 - найнижча).

Результат	Конгрес	Президент
М і П	3	3
Тільки М	4	1
Тільки П	1	4
Ні те, ні інше	2	2

Ось так виглядає дерево гри за умови, що у президента немає права вибіркового вето:

Президент підпише законопроект, в якому будуть передбачені обидві статті - як М, так і П - або в якому буде тільки стаття П, але накладе вето на законопроект, якщо в нього буде включена лише стаття М. Знаючи про це, Конгрес обирає варіант з включенням обох статей. Тепер припустимо, що у президента є право вибіркового вето. У цьому випадку дерево гри буде виглядати так:

		Оцінка результату		
		Конгрес	Президент	
Конгрес	М + П	Президент Підписати обидві статті	3	3
		Президент Накласти вето на М	1	4
		Президент Накласти вето на П	4	1
	М	Президент Накласти вето на обидві статті	2	2
		Президент Підписати	4	1
		Президент Накласти вето	2	2
	П	Президент Підписати	1	4
		Президент Накласти вето	2	2
	Не приймати жодну зі статей	Президент Накласти вето	2	2

При цьому Конгрес робить такий прогноз: у разі прийняття обох статей президент накладе вето на статтю М і залишить тільки статтю П. Отже, для Конгресу найкраще або прийняти тільки М і побачити, як президент накладе вето на цю статтю, або не брати обидві статті. Виходить, навіть президент може опинитися в скрутному становищі через наявність додаткової свободи вибору. З цих прикладів можна зробити два важливих висновки.

1. Різні ігри - і прості, і складні - можна виразити у вигляді ідентичних або дуже схожих математичних форм (дерев або таблиць). Використання формального математичного уявлення дозволяє провести паралелі і перенести знання про гру з однієї ситуації в іншу.

2. Далеко не завжди складається так, що, якщо один гравець отримує більше, інший - неодмінно менше. У більшості ігор в бізнесі, політиці і соціальній взаємодії присутня як спільність інтересів, так і конфлікт інтересів. Саме поєднання спільності і конфлікту інтересів робить аналіз таких ігор настільки цікавим і актуальним.

Побудова зворотних міркувань по дереву гри - це правильний підхід до аналізу і вирішення ігор, в яких гравці роблять ходи по черзі [3]. Чи дає застосування цього методу правильні результати в іграх, що розігруються в реальному житті? Найсерйозніші критичні аргументи виникають у зв'язку з грою в ультиматум. Це найпростіша гра з ведення переговорів, в якій робиться тільки одна ультимативна пропозиція. У грі беруть участь два гравці: робить пропозицію (гравець А) і відповідає на пропозицію (гравець Б) - і якась сума грошей, скажімо, 100 доларів. Гравець А починає гру, пропонуючи Б розділити 100 доларів між ними двома. Гравець Б вирішує, чи варто йому прийняти пропозицію гравця А. Якщо Б погоджується, гроші діляться на частини відповідно до пропозиції гравця А, кожен гравець отримує відповідну суму і гра закінчується. Якщо Б не приймає пропозицію, обидва гравці не отримують нічого і гра теж закінчується. Гравець, який робить пропозицію (А), думав би так: «Як би я не запропонував розділити гроші, у Б одна альтернатива: отримати запропоновану суму або залишитися ні з чим» (Гра проводиться тільки один раз, тому Б немає сенсу створювати собі репутацію незговірливої людини або відповідати на дії гравця А тією ж монетою). Це означає, що Б прийме будь-яку пропозицію. Гравцю А найвигідніше запропонувати Б якомога менше, наприклад один цент, якщо це дозволяють правила гри. Отже, гравець А запропонував би Б мінімальну суму, а Б прийняв би цю пропозицію. Зробіть ще одну паузу і подумайте. Якби ви грали в цю гру в ролі гравця Б, взяли б один цент? Ультимативна гра стала об'єктом численних експериментів. Як правило, в ході таких експериментів в одному місці збирають близько двох десятків людей і в довільному порядку розбивають їх по парам. У кожній парі розподіляються ролі гравця, що робить пропозицію, і гравця, який відповідає на пропозицію. Нові пари теж формуються у випадковому порядку, і гра починається знову. У більшості випадків гравці не знають, з ким вони будуть грати в черговому раунді. Завдяки такому підходу експериментатор отримує кілька наборів даних, працюючи з однією групою учасників експерименту протягом одного сеансу, але при цьому відсутня можливість формування стійких зв'язків, які можуть вплинути на поведінку учасників експерименту. В рамках цієї загальної схеми створюються різні варіанти умов, з тим щоб вивчити їх вплив на кінцевий результат. Кожен захід можна почати з питання «Яку мету ви перед собою ставите?». Альберт Ейнштейн говорив: «Якщо ви хочете вести щасливе життя, ви повинні бути прив'язані до мети», Махатма Ганді говорив: «Знайди мету, ресурси знайдуться». Тисячі і тисячі цитат про важливість мети, як відправну точку для всього. Новачки не надають цьому великого значення, вважаючи це красивим оборотом. Але якби вивчали теорії ігор, то практично відразу б натрапили на метод зворотних міркувань, без якого неможливо виграти

жодну гру або гарантовано успішно провести переговори. Метод заснований на тому, що граючи в будь-яку гру, ви повинні чітко уявляти кінцевий результат, при якому ви виграєте і гра завершується. А потім, спираючись на це, крокуєте в зворотному порядку до поточного моменту, прораховуючи ходи інших гравців. Дослідники проводили дослідження на прикладі гри, в якій брали участь два гравці. В землю було встромлено 21 палицю. Учасники команди по черзі повинні були витягувати із землі від 1 до 3 палиць. Не можна було брати більше або менше. Вигравав той гравець, який витягав із землі останню палицю. Знаючи умови, при яких ви виграєте (1 залишилася в землі палиця на вашому ході), можна "відмотати" ще на один хід раніше і зрозуміти, що для вашого виграшу, у вашого противника в землі повинно залишатися 4 палиці. Ще на два ходи назад - 8 палиць і так далі. Використовуючи метод зворотних міркувань, нехитрими розрахунками можна точно сказати скільки палиць на першому ході ви повинні вийняти з землі, щоб виграти - 1 палицю. Метод зворотних міркувань також потужно працює і при побудові виграшних стратегій в бізнесі: при особистих продажах, побудові воронки і відділів продажів, створення ціннісних пропозицій і затребуваних ринком продуктів. Наприклад: якщо ви знаєте, що вам потрібна виручка в 1,4 млн. грн. на місяць і ви хочете знати алгоритм, який приведе до цього, вам необхідно зробити декомпозицію - вивчити процес продажів конкретної компанії і побачити з яких етапів він складається. Також знадобляться знання про розмір середнього чека і поточні конверсії на кожному з етапів продажів. Провівши нехитрі розрахунки, ви можете отримати конкретні цифри, що 1,4 млн. грн. виручки зможна отримати, якщо менеджер з продажу буде проводити по 5 консультацій клієнтів в день і кожен п'ятий буде здійснювати покупку на середню суму 47 тис. грн. Такий підхід дозволяє зосередитися на "близьких" показниках: - забезпечити менеджеру 5 потенційних клієнтів в день для спілкування; - збільшити його конверсію продажів до 20% (кожен п'ятий купує); - збільшити середній чек до 47 тис. грн [2].

Все це не було б можливим, якби у нас не було чіткого розуміння того, які цілі ми перед собою ставимо, до чого рухаємося. На жаль, переважна більшість підприємців формулює свої цілі так: «Хочеться більше прибутків», «Хочеться добре заробляти», «Треба більше клієнтів», «Хочемо обігнати конкурентів» - всі ці формулювання невимірні і на основі їх неможливо використовувати метод зворотних міркувань. А значить - мрії залишаються мріями.

Література:

1. Авинаш Діксіт, Баррі Нейлбафф. Теорія ігор. Мистецтво стратегічного мислення в бізнесі і житті. - М.: Манн, Іванов і Фербер, 2015. - 464 с.
2. <http://blog.dp.ru/post/10487/>
3. <https://whatis.techtarget.com/definition/backward-chaining>

Науковий керівник:

кандидат фізико-математичних наук, доцент Барановська Л.В.

**Владислав Ціпун, Ірина Сіренко
(Київ, Україна)**

НЕЙРОННІ МЕРЕЖІ

У розповсюдженому значенні, особливо серед ІТ - нейронна мережа являє собою систему апаратного та / або програмного забезпечення, алгоритм схожий на роботу нейронів у людському мозку. Нейронні мережі, які також називають штучними нейронними мережами, - це глибокі технології навчання певного процесу. Комерційне застосування цих технологій в основному зосереджується на вирішенні складних проблем обробки сигналів або розпізнавання образів. Теорія штучних нейронних мереж включає в себе великий спектр питань з різних областей науки: біофізики, інформатики, математики, схемотехніки і т. д.

Дамо наступне визначення:

Штучні нейронні мережі - це сукупність моделей біологічних нейронних мереж. Нейронні мережі являють собою сукупність елементів, пов'язаних між собою синаптичними зв'язками. Мережа обробляє вхідну інформацію і в процесі зміни свого внутрішнього стану формує вихідні впливи.

Широкий інтерес до нейронних мереж був ініційований після появи роботи Хопфілда (Hopfield J.J., 1982), який показав, що завдання з нейронами може бути зведена до узагальнень ряду моделей, розроблених на той час у фізиці неупорядкованих систем. Робота мережі Хопфілда (найбільш докладно обговорюється в фізичній літературі) полягає в релаксації початкового "спінового портрета" матриці двійкових кодів до одного з стаціонарних станів, що визначаються правилом навчання (правилом Хебба). Таким чином, дана мережа може застосовуватися для задач розпізнавання.

У 1986 році з'явилася робота Румельхарта, Хінтона і Вільямса (Rumelhart DE, Hinton GE, Williams RJ, 1986), що містила відповідь на питання, довгий час стримував розвиток нейроінформатики - як навчаються ієрархічні шаруваті нейронні мережі, для яких "класиками" ще в 40- 50 х роках була доведена

універсальність для широкого класу задач. У наступні роки запропонований Хінтон алгоритм зворотного поширення помилок зазнав безліч варіацій і модифікацій.

Різноманіття пропонованих алгоритмів, що характеризуються різним ступенем детальності опрацювання, можливостями їх паралельної реалізації, а також наявністю апаратної реалізації, призводить до особливої актуальності дослідження по порівняльними характеристиками різних методик.

Виділимо основні характерні риси штучних нейронних мереж:

- Гнучка модель для апроксимації багатовимірних функцій.
- Засіб прогнозування в часі процесів, що залежать від великої кількості змінних.
- Засіб розпізнавання образів
- Інструмент для пошуку по асоціаціям
- Модель для пошуку закономірностей в масивах даних

Як нейронні мережі відрізняються від звичайних обчислень?

Щоб краще зрозуміти штучні нейронні обчислення, важливо знати спочатку про те, як працює звичайний "серійний" комп'ютер. Серійний комп'ютер має центральний процесор, який може обробляти масив пам'яті, де зберігаються дані та інструкції. Обчислення виконуються процесором, який читає інструкцію, а також будь-які дані, які вимагає інструкція заадресою в пам'яті, тоді команда виконується, і результати зберігаються у визначеній пам'яті залежно від необхідності. У серійній системі (і стандартній паралельній) обчислювальні етапи є детерміністичними, послідовними та логічними, а стан певної змінної може відслідковуватися від однієї операції до іншої. Для порівняння, ШНМ(штучні нейронні мережі) не є послідовними або обов'язково детерміністичними. ШНМне виконують запрограмовані інструкції; вони реагують паралельно до структури поданих до неї даних. Також немає окремих адрес пам'яті для зберігання даних. Натомість інформація міститься в загальному "стані" активації мережі. Таким чином, "знання" являє собою мережа, яка буквально перевищує суму окремих її компонентів.

Нейронні мережі використовуються для вирішення складних завдань, які вимагають аналітичних обчислень подібних тим, що робить людський мозок. Найпоширенішими застосуваннями нейронних мереж є:

Класифікація - розподіл даних по параметрах. Наприклад, на вхід дається набір людей і потрібно вирішити, кому з них давати кредит, а кому ні. Цю роботу може зробити нейронна мережа, аналізуючи таку інформацію як: вік, платоспроможність, кредитна історія і тд.

Передбачення - можливість прогнозувати наступний крок. Наприклад, зростання або падіння акцій, ґрунтуючись на ситуації на фондовому ринку.

Розпізнавання - в даний час, саме широке застосування нейронних мереж. Використовується в Google, коли ви шукаєте фото або в камерах телефонів, коли воно визначає положення вашого обличчя і виділяє його і багато іншого.

Тепер, щоб зрозуміти, як же працюють нейронні мережі, давайте поглянемо на її складові і їх параметри

Нейрон (вузол) - це основна одиниця нейронної мережі. Вона отримує певну кількість входів і значення зміщення. Коли сигнал (значення) приходить, воно помножується на величину ваги. Якщо нейрон має 4 входи, він має 4 значення ваги, які можна налаштувати під час тренування.

Синапс це зв'язок між двома нейронами. У синапсів є 1 параметр - вага. Завдяки йому, вхідна інформація змінюється, коли передається від одного нейрона до іншого. Припустимо, є 3 нейрона, які передають інформацію з наступних підстав. Тоді у нас є 3 ваги, відповідні кожному з цих нейронів. У того нейрона, у якого вага буде більше, та інформація і буде домінуючою в наступному нейроні (приклад - змішання квітів). Насправді, сукупність ваг нейронної мережі або матриця ваг - це своєрідний мозок всієї системи. Саме завдяки цим ваг, вхідна інформація обробляється і перетворюється в результат.

При визначенні правил та прийняття рішень - тобто кожен вузол вирішує, що відправити на наступний рівень на основі власних входів попередніх ярусів - нейронні мережі використовують кілька принципів. До них відносяться тренінги на основі градієнта, нечіткої логіки, генетичних алгоритмів та байєсівських методів. Їм можуть бути надані деякі основні правила щодо співвідношення об'єктів у моделюваному просторі. Наприклад, система розпізнавання обличчя може бути вказівкою: "Брови знайдені над очима", або "вуса розташовані нижче ніс", "Усті над і / або біля рота". Правила попереднього завантаження можуть зробити навчання швидше та зробити модель більш потужною раніше. Але він також ґрунтується на припущеннях про природу проблемного простору, які можуть виявитися або невідповідними, і марними, або неправильними та непродуктивними, що робить рішення про те, що, якщо таке є, правил побудови дуже важливо.

Нейронні мережі іноді описуються з точки зору їх глибини, в тому числі, скільки шарів вони мають між входом і виходом, або так звані приховані шари моделі. Вони також можуть бути описані за кількістю прихованих вузлів, які використовує модель, або з точки зору кількості входів та виходів кожного вузла. Варіації класичного дизайну нейронних мереж дозволяють різним формам просування та зворотного поширення інформації між рівнями.

Існує дві парадигми навчання нейронних мереж - з учителем і без вчителя. У першому випадку, на вхідний вектор є готова відповідь, у другому випадку нейронна мережа самонавчається. У кожного виду навчання є своя ніша завдань і за великим рахунком вони не перетинаються. На даний момент придумано і запатентовано велика кількість архітектур нейронних мереж і методів їх навчання. Але основними

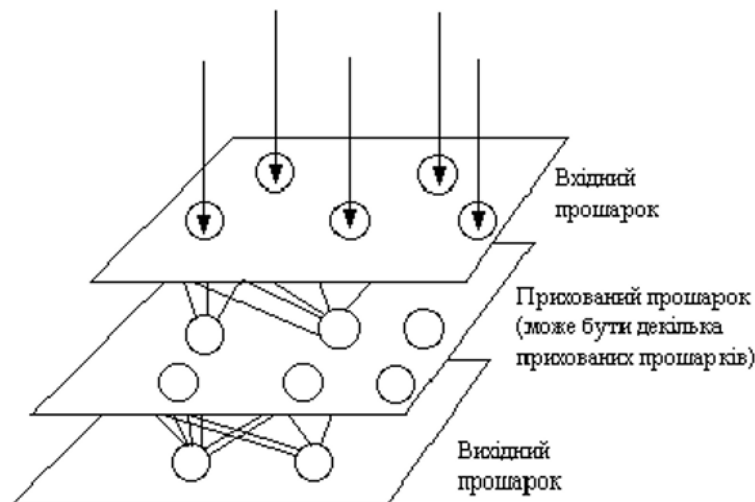
(вихідними) є - для навчання з учителем це «алгоритм зворотного поширення помилки», а для навчання без учителя це алгоритми Хебба і Кохонена. Ці парадигми сильно перетинаються з біологічної дійсності, наприклад - дитина навчається з учителем або без? Знову ж правильним, я думаю вважати, що і так і так, що - то показують батьки або вчителі, чому - то дитина навчається сам. У той же час є, як - би половинчасті приклади навчання - їзда на велосипеді, дитина бачить, як це відбувається в інших, але сам процес навчання по суті, він проходить самостійно - падаючи і починаючи спочатку. Також, останнім часом, сформувалася нова, третя парадигма - навчання з підкріпленням, але про неї поговоримо нижче. Відзначимо в даний момент тільки, що в цій парадигмі є і навчання з учителем і навчання без учителя.

Практично будь-яку задачу можна звести до задачі, яка розв'язується нейромережою. У таблиці, яка приведена нижче, показано, яким чином варто сформулювати в термінах нейромережі задачу розпізнавання рукописних букв.

Задача розпізнавання рукописних букв

Дано: растрове чорно-біле зображення букви розміром 30х30 пікселів	Треба: визначити, яка це буква (в алфавіті 33 букви)
Формулювання для нейромережі	
Дано - вхідний вектор з 900 двоїстих символів $900=(30 \times 30)$	Треба: побудувати нейромережу з 900 входами і 33 виходами, що позначені буквами. Якщо на вході мережі - зображення букви "А", то максимальне значення вихідного сигналу досягається на виході "А". Аналогічно мережа працює для всіх 33 букв.

Типова структура штучних нейромереж.

Існують мережі, що містять лише один шар, або навіть один елемент, більшість реалізацій використовують мережі, що містять як мінімум три типи шарів - вхідний, схований і вихідний. Шар вхідних нейронів одержує дані або з вхідних файлів, або безпосередньо з електронних датчиків. Вихідний шар пересилає інформацію безпосередньо в зовнішнє середовище, до вторинного комп'ютерного процесу, або до іншого пристрою. Між цими двома шарами може бути кілька схованих шарів, що містять багато різноманітно зв'язаних нейронів. Входи і виходи кожного зі схованих нейронів з'єднані з іншими нейронами. Напрямок зв'язку від одного нейрона до іншого є важливим аспектом нейромереж.

В наш час основними напрямками реалізації мереж є:

- програмна реалізація на цифрових ЕОМ традиційної архітектури;
- програмно-апаратна реалізація у вигляді співпроцесорів до ЕОМ загального призначення;
- апаратна реалізація шляхом створення нейрокомп'ютерів на базі нейроплат у вигляді паралельних нейроподібних структур.

Підсумовуючи, можна сказати, що нейроподібна мережа — це паралельна зв'язна мережа простих адаптивних елементів, яка взаємодіє з об'єктами реального світу аналогічно біологічній нервовій системі. З інженерної точки зору така мережа є динамічною системою, яка сильно розпаралелює, з топологією направленої графа, яка може виконувати переробку інформації за допомогою зміни свого стану у відповідь на постійний або імпульсний вхідний сигнал.

Література:

1. <https://searchenterpriseai.techtarget.com/definition/neural-network>
2. <http://pages.cs.wisc.edu/~bolo/shipyard/neural/local.html>
3. <http://apsheronk.bozo.ru/Neural/Lec1.htm>

4. <https://hackernoon.com/everything-you-need-to-know-about-neural-networks-8988c3ee4491?gi=59a2a578f495>
5. <https://www.infor.uva.es/~teodoro/neuro-intro.pdf>
6. <http://opticstoday.com/katalog-statej/stati-na-ukrainskom/nejromerezhi/nejronni-merezhi-sutnist-merezh.html>
7. <http://fs.onu.edu.ua/clients/client11/web11/metod/imem/neyron.pdf>

Науковий керівник:

кандидат фізико-математичних наук, доцент Барановська Л.В.

СЕКЦІЯ: МИСТЕЦТВО

Ніна Шептун, Тетяна Дьоміна
(Одеса, Україна)

ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ПРОЦЕСА ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ САМООСВІТИ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА-МУЗИКАНТА

Сучасні вимоги до рівня освіти педагога-музиканта досить високі: майбутній фахівець повинен мати певну суму знань, умінь, володіти синтезом загальнокультурних, професійних і спеціальних компетенцій, проектувати і здійснювати професійне самоосвіта і професійну кар'єру. Необхідність безперервної роботи над підвищенням загальної та професійної культури особистості пояснюється тим, що сучасний учитель музики є носієм музичної освіти і культури.

Однак, аналіз сучасних умов навчання у вищій школі свідчить про тенденцію зниження професійного рівня майбутніх вчителів, що пов'язано з істотним скороченням індивідуальних годин, відведених на підготовку майбутнього фахівця. Дослідники даної проблеми констатують, що формування культури самоосвіти майбутнього педагога-музиканта здійснюється стихійно, без системної організації.

Проблема самоосвіти особистості є предметом вивчення різних напрямків науки. Зокрема, окремі аспекти психологічної самоосвіти студентів вищих педагогічних навчальних закладів вивчали Ф.Н. Гоноболін, С.Б. Елканов, І.Л. Наумченко, В.А. Слостенін та ін.; проблеми розвитку педагогічної самоосвіти відображені в дослідженнях Є.Д. Безденіско, І.О. Ганченко, Г.І. Гусєва, Ю.Н. Кулюткіна, Н.В. Кузьміної, М.В. Ніколаєвої, Г.С. Сухобської та ін. Значущими для вивчення даного аспекту підготовки майбутніх вчителів стали роботи останнього десятиріччя, в яких розглядаються проблеми процесу самоосвіти (М.Б. Алієва, І.М. Преображенська); умов саморозвитку особистості (В.І. Андрєєв, Л.В. Ведерникова, Б.С. Гершунський, Т.Я. Яковець); шляхів і засобів керування і самоврядування пізнавальною діяльністю (А. Агурєєва, Е.А. Ганін, О.Ю. Полянничко).

Проблеми розвитку і вдосконалення музично-педагогічного самоосвіти з урахуванням специфіки художньої дидактики розглядалися Е.Б. Абдуллінім, Ю.Б. Алієвим, М.А. Кіфером, Г.Б. Сабіровою, Л.В. Школяр та ін. Незважаючи на те, що проблема самоосвіти особистості знаходиться в центрі уваги сучасної педагогічної науки, сьогодні особливо актуальні дослідження, що пропонують розробку нових технологій і шляхів ефективної професійної підготовки майбутніх педагогів-музикантів, заснованих на самоосвітній діяльності. Однак даний напрямок ще не став предметом спеціального вивчення.

В ході роботи дослідників проблеми самоосвіти було встановлено різночитання у понятійному апараті самостійної навчальної праці. У науковій літературі самоосвіта розглядається як безперервна освіта особистості, яка трактується педагогами-науковцями по-різному:

- як пізнавальна діяльність;
- як вища форма самовираження особистості;
- як засіб організації суб'єктом пізнавального процесу;
- як засіб пошуку і освоєння соціального досвіду та ін.

Більшість дослідників розглядає самоосвіту як пізнавальну діяльність. Так, вчений Г.С. Закіров в своїй монографії «Організація самоосвіти учнівської молоді» визначає самоосвіту студента як «пізнавальну діяльність, при якій здійснюється систематичне самостійне придбання знань, умінь і навичок в обраній сфері науки, техніки або культури, додатково до обов'язково одержуваних при навчанні в навчальному закладі» [3, с. 135]. Однак, на високому рівні розвитку (наприклад, будучи включеною в творчий пошук) самоосвіта змикається з продуктивною діяльністю, з творчістю, широко включає в «операторський склад» самоосвітніх дій прийоми творчої діяльності.

Найбільш точно (на нашу думку) визначення пропонується Л.М. Павлової, яка розглядає самоосвітню діяльність як цілеспрямовану, систематичну, керовану, контрольовану і оцінювану самим суб'єктом пізнавальну діяльність, що здійснюється за внутрішнім спонуканням з метою самонавчання і самовиховання, ініційовану не тільки здатністю, але і потребою до власного саморозвитку та самовдосконалення [8].

Іншій науковий напрямок, що розглядає самоосвіту як вищу форму самовираження особистості пропонує в своєму дисертаційному дослідженні Е.Д. Безденіско, де самоосвіта розглядається як одна з ланок наукової організації розумової праці [2]. Дослідник М.Б. Алієва визначає самоосвіту як «вид вільної діяльності особистості (соціальної групи), що характеризується її вільним вибором і спрямований на задоволення потреб в соціалізації, самореалізації, підвищення культурного, освітнього, професійного та наукового рівнів, отримання задоволення від реалізації особистістю її духовних потреб» [1, с. 4].

Дослідник Ю.Г. Опарін визначає «самоосвіту як засіб організації суб'єктом пізнавального процесу, заснований на його потребі в досягненні того чи іншого рівня розвитку» [7, с. 14].

Останнє з виділених нами напрямків, де самоосвіта розглядається як засіб пошуку і освоєння соціального досвіду відображено в дослідженнях Г.С. Закірова, І.Л. Наумченко, Н.А. Рубакіна.

Дослідник студентської самоосвіти І.Л. Наумченко вважає, що самоосвіта, будучи внутрішньою потребою студента, виконується їм з власної ініціативи з метою задоволення різнобічних інтересів і запитів, розширення ідейно-політичного, професійного і культурного кругозору, вирішення завдань

самовиховання і підготовки до самоосвіти в процесі професійної діяльності після завершення навчання в вузі [6, с. 8]. Близький до цієї точки зору вчений Н.А. Рубакін, який вважає, що будь-яка справжня освіта видобувається шляхом самоосвіти. Однак слід враховувати, що допомога у самоосвітній роботі може здійснюватися, головним чином, лише загальним керівництвом. Якщо вона буде дуже детальна, то самоосвіта перестане бути нею.

Виявлені наукові напрямки з досліджуваної проблеми, розгляд і порівняльний аналіз трактувань визначення поняття «самоосвіта» дозволяють виділити загальні положення, характерні для самоосвіти:

- ініціативність суб'єкта;
- самостійне оволодіння знаннями;
- додатковий характер освіти по відношенню до основної освіти;
- цілеспрямованість і систематичність даного процесу;
- вищий рівень освітньої діяльності.

Розробка проблеми професійно-педагогічного самоосвіти за останні півстоліття збагатилася дослідженнями Е.Д. Бездениско, Г.І. Гусева, Ю.Н. Кулюткіна, М.В. Ніколаєвої, Г.С. Сухобської та ін.). Так, вчені розглядають педагогічну самоосвіту як цілеспрямовану самостійну діяльність вчителів (або студентів педвузу) щодо вдосконалення наявних і придбання нових психолого-педагогічних і методичних знань та їх творчого використання відповідно до характеру виконуваної роботи. Особливості педагогічного самоосвіти в сучасних умовах, на думку Е.Д. Бездениско, полягають в самостійному оволодінні сукупністю педагогічних цінностей, технологій, досвідом творчості. Його зміст утворюють психолого-педагогічні та спеціальні знання, творче вивчення досвіду інших людей, пошук нових методичних ідей, способів і прийомів роботи, аналіз та узагальнення власного досвіду з позиції сучасних вимог, вискоефективне, творче рішення професійно-педагогічних завдань з опорою на рекомендації науки і ефективної педагогічної практики [2, с. 13].

Вивчення літератури з проблеми педагогічного самоосвіти дозволило виявити наступні етапи його функціонування:

- самоаналіз педагогом вихідного рівня особистої загальноосвітньої і професійної підготовленості;
- усвідомлення і прийняття мети професійної самоосвіти, постановка завдань;
- планування і організація процесу особистої пізнавальної діяльності педагога;
- самоаналіз, самоконтроль і самооцінка результатів професійної самоосвітньої діяльності.

У роботах, присвячених цієї проблемі відзначається, що музично-педагогічна самоосвіта інтегрує в себе педагогічне, музичне, естетичне і загальне самоосвіта. В ході розробки проблеми музично-педагогічного

самоосвіти висвітлюються аспекти, які знайшли відображення в різних дослідженнях. Так, М.А. Кіфером виділяється специфіка музично-педагогічного самоосвіти, яка полягає в глибокому взаємопроникненні окремих елементів спеціальних і музично-теоретичних предметів, а також в наскрізному методі навчання, що складається у відсутності обмежень діяльності будь-якої частиною педагогічного процесу [4, с. 13].

У дисертаційній роботі Г.Б. Сабірової, розглядається самоосвіта студентів педагогічного коледжу (на матеріалі підготовки вчителів музики), автор визначає музично-педагогічне самоосвіта студентів як «цілеспрямовану діяльність студентів щодо вдосконалення наявних і придбання нових музично-педагогічних знань і творчих способів діяльності, і їх самостійне використання відповідно до характеру виконуваної роботи, що виступає важливим чинником професіоналізації їх особистості» [9, с. 47].

Таким чином, ґрунтуючись на проведенню аналізі літературі, можна зробити висновок, що самоосвіта (як і вчення) - це, перш за все, діяльність по самозміненню. Дослідники розуміють музично-педагогічна самоосвіту як самостійну систематичну, цілеспрямовану пізнавальну діяльність педагога-музиканта (студента-музиканта) в галузі педагогіки і музики на основі сформованих мотивів і добровільних спонукань, що сприяє розвитку особистості, що здійснюється в робочий (навчальний) і вільне (позанавчальний) час. Подальшого вивчення потребують питання, що визначають етапи процесу формування культури самоосвіти майбутнього педагога-музиканта в динаміці: прагнення до самоосвіти; потреба в самоосвіті; готовність до самоосвітньої діяльності; самоосвітня діяльність; саморозвиток і самореалізація особистості, що володіє культурою самоосвіти.

Література:

1. Алиева М. Б. Формирование навыков самообразования у подростков в учебной деятельности самообразованию: автореф. дис. ... канд. пед. наук 13.00.01 [Текст] / М. Б. Алиева. - Махачкала, 2008. - с. 4.
2. Бездениско Е.Д. Самообразование как условие личностно-профессионального роста учителя: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 [Текст] / Е. Д. Бездениско. - Ростов-на-Дону, 2007. - с. 13.
3. Закиров Г.С. Организация самообразования учащейся молодежи. – 2-е изд., дополн. [Текст] / Г. С. Закиров. – Казань: КГПУ, 2000. – с. 135.
4. Кифер М. А. Проблемы развития и совершенствования музыкально-педагогического самообразования (на материалах культурно-просветительских учреждений и музыкальных школ Москвы и Московской области): автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.736 – культурно-просветительская работа [Текст] / М. А. Кифер. – М., 1972. – с. 13.

5. Малихін О.В. Методичні рекомендації для формування у майбутніх учителів потреби в професійній самоосвіті. - Кривий Ріг: КДПУ, 2000. - 24 с.
6. Наумченко И.Л. Самостоятельный учебный труд студентов [Текст] / И. Л. Наумченко. – Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1983. – 148 с.
7. Опарин Ю.Г. Организационно-педагогические условия самообразования студентов вуза: дис.... канд. пед. наук: 13.00.01 [Текст] / Ю. Г. Опарин. - Н. Новгород, 2002. - с. 14.
8. Павлова Л.Н. Содержание и организация самообразовательной деятельности по формированию субъективной активности студентов: автореф. дис канд. пед. наук [Текст] / Л. Н. Павлова. - Красноярск, 2000. – 19 с.
9. Сабирова Г.Б. Развитие самообразования студентов педагогического колледжа (на материале подготовки учителей музыки): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 [Текст] / Сабирова Г. Б. – Казан.

СЕКЦІЯ: ПЕДАГОГІКА**Abdulxamid Jumaboyev
(Namangan, Uzbekistan)****ТА'ЛИМ ТИЗИМИДА SMART ТА'ЛИМИНИНГ О'РНИ**

XXI asrga kelib insoniyat hammaga birdek axborot olish imkoniyatini beruvchi ochiq axborot jamiyatini shakllantirish tomon jadal bormoqda. «Elektron» hukumat, «elektron» uy, «elektron» tijorat, «elektron» ta'lim kabi raqamli borliq elementlari hayotimizga kirib ulgurdi va odatiy hol bo'lib qoldi. Endilikda insoniyat elektron resurslardan shunchaki axborot man'basi sifatida emas, balki interfaol muhitda ulardan aql bilan foydalanishni maqsad qilib qo'yimoqda. Bu jadal yangilanib borayotgan axborot kommunikatsiya texnologiyalari imkoniyatlaridan muloqot darajasida foydalanish, ma'lumotlarni qayta ishlash va qaysidir ma'noda odam o'rnida «o'ylash»ga majbur qilishni talab qiladi. Bunday «aqli», inson bilan muloqot qiluvchi va o'rgatuvchi elektron resurslarni yaratish o'ta dolzarb va mashaqqatli ish bo'lib, uni yaratishga butun dunyoning eng malakali mutaxassislari imkoniyatlarini birlashtirishni taqozo qiladi. Bu yo'nalishda qo'yilgan salmoqli qadamlardan biri bu ta'lim sohasida dunyo bo'yicha amalga oshirilishi boshlangan Smart education loyihagini keltirish mumkin.

Smart education (yoki aqli ta'lim) – bu ochiq axborot resurslari yordamida interaktiv vertual muhitda amalga oshiriladigan moslashuvchan va individuallashtirilgan yangi global ta'lim texnologiyasidir. Uning eng asosiy xususiyati uning butun dunyo miqyosida amalga oshirilishi va hammaga birdek axborot olish va keng ta'lim olish imkoniyatlarining yaratilishidir.

Smart education ta'lim muhiti o'z navbatida uning qatnashchilaridan butun ta'lim jarayonini, foydalanilayotgan metod va texnologiyalarni yangilash va bir tizimga keltirishni taqozo etadi. Xuddi shu maqsadda Yevropa Ittifoqi davlatlari o'z ta'lim tizimlarini bir xil standartga keltirish yo'lidan borishmoqda va dunyoning boshqa davlatlarini ham bunga da'vat etishmoqda. Kelajak ta'limi muhiti sifatida e'tirof etilayotgan Yagona Yevropa universiteti loyihasi bu yo'nalishda amalga oshirilayotgan salmoqli qadamlardan biridir.

Kecha ta'lim olishning yagona manbasi o'qituvchi bo'lib, o'quvchi ta'lim olish uchun sinfxonaga kelishi va o'qituvchi bilan yuzma-yuz muloqot qilishi yoki kitob o'qishi hamda tushunmaganlarini o'qituvchidan so'rab o'rganishga majbur edi. Bugunga kelib, axborot kommunikatsiya texnologiyalarini puxta egallagan o'quvchi bilimni nafaqat sinfxonada o'qituvchidan, balki istalgan joyda, internetdagi boshqa faol bilim manbalardan ham olish imkoniyatlariga ega bo'ldi. SHu bilan birga, hozirda qo'llanilayotgan ta'limning pedagogik va axborot kommunikatsiya texnologiyalari o'qituvchining ta'lim jarayonidagi rolini o'zgartirmoqda. O'qituvchining roli endi faqat bilim manbai emas, balki bilim olishga yo'naltiruvchi va bu jarayonni boshqaruvchisi sifatida namoyon bo'lmoqda. Bu o'rinda interfaol texnologiyalarning qo'llanishi o'quvchilarning o'zi ham bilimlarni birbirlariga uzatish va yangilarini shakllantirish manbai sifatidagi rolini oshirmoqda. Bundan tashqari, so'nggi yillarda o'quvchi yoshlarning Twitter, Facebook kabi ijtimoiy tarmoqlarni ishg'ol qilganliklari va turli qiziqishlar, xususan ta'lim olish bo'yicha o'z uyushmalarini tuzib, faol muloqot qilayotganliklari, ya'ni o'zaro keng muloqot, ta'lim muhitining yaratilganligi mazkur ta'lim tizimiga bo'lgan qiziqishni orttirmoqda.

Smart education ta'lim muhiti vositalari ham kun sayin o'zgarib bormoqda. Endi istalgan joydan internetga ulanish imkoniyatining yaratilganligi, mobil kommunikatsiya vositalari, «aqli» doska, «aqli» ekran va ta'limning boshqa «aqli» texnik vositalarining paydo bo'lishi va kun sayin takomillashib borishi Smart education ta'lim muhitida faol bilim olish nufuzini yanada oshirmoqda.

Smart ta'lim konsepsiyasi - mavjud manbalarga tez moslashuvchanlik, multimedaning maksimal xilma-xilligi, tinglovchining saviyasi va talabi darajasiga tezkorlikda moslashuvchanlikdan iborat. Kompetentlikning uzluksiz rivojlanishi, bilimlarni doimiy o'sishi va yangilanib borishi zamonaviy ta'lim tizimidagi dolzarb muammolardan hisoblanadi. Sababi bilimni rivojlantirish uchun endi inson kapitalining ta'siri kamlik qila boshlaydi. Bu kabi masalalarni hal qilishda nafaqat ta'lim muhitining o'zini, balki ta'lim tizimining tarkibi, instrumentlari, usullari tubdan o'zgartirilishi shart. Analitik kompetensiyalar, kompleks muammolarni yechish mahorati, yangi g'oyalarni rivojlantiruvchi -innovatsion xususiyatlar, o'zaro kommunikatsiya madaniyati kabi bilimlarni takomillashtirish zarur. Chunki an'anaviy ta'lim parametrlari asosida bilim berish insonlarni Smart - jamiyat uchun tayyorlamaydi. O'z navbatida, Smart -texnologiyasiz, innovatsion faoliyat yuritib bo'lmaydi. Agar ta'lim shu yo'nalishda ortda qolsa, u tormozlanib, qotib qoladi.

Ta'lim jarayonida SMART-texnologiyalari turli xil asbob-uskunalar: smartfon, planshetlar va boshqa shunga o'xshash qurilmalar yordamida o'quvchilarga bilimlarni yetkazish hamda intellektual virtual o'quv muhitini shakllantirish vositasi sifatida qaraladi.

SMART-ta'lim - bu SMART-texnologiyalaridan foydalanish orqali ta'lim jarayonini amalga oshirishni o'z ichiga oladi. Kelgusida SMART ta'lim ta'lim ehtiyojlari va qiziqishlarini qondirish uchun global axborot jamiyatidan foydalanish imkoniyatini yaratishi kerak.

SMART-ta'limning asosiy tamoyillariga quyidagilar kiradi:

1. Ta'lim dasturlaridagi o'quv masalalarini yechishda dolzarb axborotlardan foydalanish: har qanday kasbiy faoliyatga doir ta'limning axborotlar oqimi tezligi va hajmi va tez sur'atlar bilan o'sib bormoqda, o'quvchilarni amaliy muammolarni hal etishga tayyorlash uchun amaldagi o'quv materiallarini real vaqtda keladigan ma'lumot bilan to'ldirish kerak.

2. O'quvchining mustaqil bilim olishi, tadqiqot va loyiha faoliyatini tashkil etish. Ushbu tamoyil o'quvchilarning muammolari hal etishda ijodiy izlanishlar olib borish, mustaqil axborot va ilmiy tadqiqot ishlarini olib borishda ustuvor ahamiyatga ega.

3. O'quv jarayonini tarqalgan keng o'quv muhitida amalga oshirish. Ta'lim muhitini o'quv muassasasi hududi yoki masofaviy ta'lim tizimi chegaralari bilan cheklash kerak emas. Ta'lim jarayoni doimiy bo'lishi kerak.

4. Moslashuvchan ta'lim yo'nalishlari va ta'limni individuallashtirish- shaxsga qaratish. Ta'lim faoliyatining xilma-xilligi - o'quvchilarga ta'lim dasturlari va kurslarini o'qitish, o'quv jarayonida asbobuskunlardan foydalanish, ularning sog'lig'ini saqlash imkoniyatlari, moddiy va ijtimoiy sharoitlarga mos ravishda keng imkoniyatlar berishni talab qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abduqodirov A.A., Ishmuxamedov R., Pardaev A. Ta'limda innovatsion texnologiyalar (ta'lim muassasalari pedagog-o'qituvchilari uchun amaliy tavsiyalar). - T.: Iste'dod, 2008. - 180 bet.
2. Ishmuxamedov R. J., Abduqodirov A. A., Pardaev A. Tarbiyada innovatsion texnologiyalar (ta'lim muassasalari o'qituvchilari, tarbiyachilari, gurux rahbarlari uchun amaliy tavsiyalar). - T.: Iste'dod, 2010. - 140 bet.
3. Ishmuhamedov.R., Yuldashev M. Ta'lim va tarbiyada innovatsion pedagogik texnologiyalar. - T.: - Nihol nashrêti, 2013 yil 278 bet.

**Zulfiya Haydarova, Maxfuza SHamsieva
(Namangan, Uzbekistan)**

YOSHLARDA MAFKURAVIY IMMUNITETNI SHAKLLANTIRISHDA ISLOM TA'LIMOTINING O'RNI

Mamlakatimizning istiqboli yosh avlodimiz qanday ta'lim-tarbiya olishiga, qanday ma'naviy fazilatlar egasi bo'lib voyaga yetishiga, farzandlarimizning hayotga nechog'lik faol munosabatda bo'lishiga bog'liq ekanligini hamisha yodda tutmog'imiz kerak.

Umr oqar suvga o'xshaydi. Suv o'z oqimida qancha-qancha bog'u-roglarni yashnatib, o'zidan yaxshi iz qoldiradi. O'qituvchi ham bamisoli bog'bon o'z nihollari atrofida parvona bo'ladi-ki, toki ular sarv daraxti singari o'sib voyaga yetsin.

Yoshlarda sog'lom g'oyaviy qarashlar, itilishlar, ota-ona va har bir keksaga nisbatan mehr-muhabbat, hurmat-ehtirom va g'amxo'rlik ruhini shakllantirish, har bir voqei-hodisaga to'g'ri baho berish va xulosa chiqarish hamda ularda milliy mafkuramizni hosil qilish bugungi kunda muhim bo'lib, bu borada sharq allomalarining o'gitlaridan foydalanish samarali ta'limiy va tarbiyaviy manba sifatida ahamiyatlidir. O'zbekistonning birinchi Prezidenti I. Karimov ta'kidlaganidek, inson qalbiga yo'l, avvalo, ta'lim tarbiyadan boshlanadi.

Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan ijtimoiy va iqtisodiy islohotlar natijasida xalqimiz uchun ahamiyatli bo'lgan milliy-madaniy an'analar va qadriyatlar, ular bilan bog'liq tushunchalarni tadqiq hamda tahlil qilish, kelajak avlodga yetkazish borasida keng imkoniyatlar yaratilmoqda.

Din ma'naviyat va madaniyatning ustunlaridan biri bo'lib barcha zamonlarda milliy g'oya va mafkura diniy qarashlar bilan uyg'un tarzda rivojlanib kelgan. Din o'z mohiyatiga ko'ra poklik, mehr-oqibat kabi ezgu tuyg'ular orqali milliy mafkuraning g'oyalarini yurtdoshlarimiz qalbi va ongiga singdiradi. Muqaddas dinimizga sog'lom va mo'tadil munosabatni shakllantirish bu boradagi eng muhim mafkuraviy vazifadir. Milliy qadriyatlarimizning odamlar ongiga ta'sir etishida, ellararo va mamlakatlararo mashhur bo'lib ketishida asosiy diniy manba hisoblanmish hadislarning xizmati ulkan. Masalan, Imom Termiziy faoliyati bilan tanishar ekanmiz, nafaqat hadislarni to'plagan, balki hadislarni boblarga bo'lishda ikki xil uslubga tayanganligi ma'lum bo'ladi: bir mavzuga oid turli masalalar va boblarni o'zida mujassam qilgan hadislarni umumiy bir unvon (sarlavha) ostida, muayyan masalaga oid bir yoki bir necha hadislarni muallif dalolat uchun maxsus bobda keltiradi.

Hozirgi vaqtda hadislarning barcha turlari va qismlarini mukammal bilish hammaga ham muyassar emas, arab tilida yozilgan kitoblardan bahramand bo'luvchilar nihoyatda oz. SHuning uchun ham mazkur hadislar o'zbek tiliga tarjima qilinib, mumkin qadar ko'pchilikka tushunarli bo'lishi yo'lida harakat qilindi. Masalan: "Ey farzand! Kimki ota-onasini rozi qilib, ularning xayrli duolarini olsa, o'sha kishi uchun jannatdan ikki eshik ochiladi. Ota-onasi rozi bo'lmagan kishi uchun esa jahannamdan ikki eshik ochiladi", "Rasululloh (s.a.v) shunday marhamat etadilar: ota-onaga yaxshilik qilish, ularning xizmatlarida bo'lish namoz, ro'za, haj va jihoddan ham savobliroqdir" [1, b 52] kabi hadislar turmushimizga, yashash sharoitimizga mosdir.

Mustaqillik sharoitida islom dini rivojlanishi uchun yaratilgan huquqiy va moddiy asoslar uni yana ma'naviyatimizning ajralmas qismiga aylantirdi. Ya'ni, dinimiz ham etnik birligimizga xos xususiyatlarning qaytadan tiklanishida muhim rol o'ynamoqda. Hadisi shirifda: "Ibodatning eng yuqorisi bilim olishdir, ehsonning eng yuqorisi boshqalarga bilim berishdir" deyilgani, odob-axloq, saboq olishga katta e'tibor berilgan "Beshikdan qabrgacha ilm izla"- deyilgani bejiz emas, albatta.

Odob va axloq qoidalari saboq sifatida bundan ming yillar avval ham katta e'tiborga molik bo'lgan. Hatto, buyuk bobokalonlarimiz Imom al-Buxoriy, Hakim at-Termiziy, Najmiddin Kubrolar ham axloq va odob borasida yagona hisoblangan. Mustaqillik sharofati bilan ta'lim-tarbiyaga, ma'naviyat masalalariga jiddiy e'tibor berib

kelinmoqda. Ya'ni, farzandlarimiz rivojlangan davlatlar ta'lim-tarbiyasiga yondashgan holda o'qish kelajak uchun, o'zi uchun qanchalik foyda keltirishini anglab yetmoqdalar.

"Ta'lim to'g'risida"gi Qonun, "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi" asosida mustaqil yurtimizning barkamol shaxslarini voyaga yetkazib berish vazifasi oldimizga qo'yilgan ekan, biz pedagoglarning bugungi kundagi asosiy vazifamiz dars jarayonida, albatta, allomalar o'g'itlaridan foydalanishdir.

Ta'lim-tarbiya jarayonida Avesto, Zabur, Tavrot, Injil, Qur'oni karimdan bugungi kunda o'quvchilar ma'naviyatini yuksaltirish maqsadida foydalanamiz. CHunki, bizning allomalarimiz bu manbalarni insoniyatning ma'naviy asosi deb bilishgan. Xususan, Abu Rayhon Beruniy, Maxmudxo'ja Behbudiy, Imom al-Buxoriy, Imom at-Termiziy, Abu Nasr Forobiy, Abu Ali ibn Sino, Unsurulmaoliy Kaykovus, Umar Xayyom, Sohibqiron- Amir Temur, M.T. Ulug'bek, Azizidin Nasafiy, A. Yassaviy, A. Jomiy, Z. M. Bobur, Ogahiy, Mahtumquli, Ahmad Donish, Abdulla Avloniy va boshqa allomalarimizning o'g'itlari nihoyatda qimmatlidir.

SHuningdek, mustaqil yurtimizda pok aqida va musaffo Islomga intilish, Qur'on va sunnatni o'rganib amal qilish, islomiy ma'rifat tarqatish, kengbag'irlik va birodarlik ruhini tarqatish, diniy savodsizlikni tugatish va bu orqali mutaassiblik va bid'at-xurofotni yo'qotish borasida xizmatlari beqiyos bo'lgan SHayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusufning "Ruhiy tarbiya", "Hadis va hayot", "Ijtimoiy odoblar", "Mo'minning me'roji", "Baxtiyor oila" kabi asarlari ham kishilarda turli yot g'oyalarga qarshi immunitetni shakllantiradi. SHayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusufning "Hadis va hayot" kitobida ham "Naf bermaydigan ilm asosan ilmiga amal qilmaslikdan kelib chiqadi. Ilmiga amal qilmaslik esa juda katta balo hisoblanadi.... Ilm ibodatdan afzal" [2, b 218], Homidjon Homidiyning "Tasavvuf allomalari" kitobida "Har kim ishini aqlga muvofiqado etsa, xayrli yakun topadi" [3, b 193] kabi tarbiyaviy so'zlar keltirilgan.

Tinimsiz o'z ilmini oshirib, izlanib borish har bir insondan muntazam mutolaa qilishni talab qiladi. Hozirda ziyo maskanlari-kutubxonalar, kitob savdo maskanlarida kutubxonalar uchun barcha imkoniyat va sharoitlar yaratilgan. Kishilarni har tomonlama qanoatlantiradigan va qiziqishlarini qondira oladigan ilmiy, diniy, badiiy va ommabop asarlar bisyor. Masalan, B. Ziyomuhamedovning "Komillikka eltuvchi kitob", M. Quronovning "Bolam baxtli bo'lsin, desangiz", Abu Homid G'azzoliyning "Ey, farzand", Kaykovusning "Qobusnoma" si kabi sanoqqsiz asarlar borki, har bir kishi o'z didi va qiziqishiga qarab tanlab o'qishi, o'z g'oyaviy qarashlarini kengaytirishi mumkin.

Ta'lim-tarbiya jarayonida har bir pedagog, allomalarimiz o'g'itlaridan foydalansa, halqimizga xos an'ana va urf-odatlardan keng foydalanib, o'quvchilar ongiga singdira olsa, ularda mehnatsevarlik, halollik, mehr-oqibat, o'zgalarga hamdardlik, ilmu-hunar, ota-onaga va keksalarga hurmat, qarindosh-urug'chilik, insonparvarlik, kamtarlik, jamoatchilik fikrini hurmat qilish, ma'rifatga intilish, xalqparvarlik, mustahkam e'tiqodlilik, vatanparvarlik, millatparvarlik kabi fazilatlarni tarkib toptira oladi. Bu esa yoshlarda turli illatlarga qarshi tura olish xususiyatini, ya'ni yomon illatlar va g'oyalarga, ularga qilinayotgan tahdid va tajovuzlarga qarshi immunitetni hosil qiladi.

Yoshlarda mafkuraviy immunitetni mustahkamlash maqsadida ta'lim-tarbiyaning barcha bosqichlarida allomalar o'g'itlaridan unumli va o'rinni foydalanish, ularning hayot yo'li mavzuidagi ko'pgina tadbirlarni tashkil etish va ularning asarlari bilan tanishtirib borish kabi samarali usullardan foydalanish maqsadga muvofiq.

Adabiyotlar:

1. Abu Homid G'azzoliy. Ey, farzand. Toshkent. Movarounnaxr.2005 y
2. SHayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf. Hadis va hayot. Toshkent. Hilol-nashr. 2016 y
3. Homidjon Homidiy. Tasavvuf allomalari. Toshkent. O'zbekiston. 2016 y

**Mahfuza SHamsieva, Zulfiya Haydarova
(Namangan, Uzbekistan)**

YOSHLAR HUQUQIY ONGINI SHAKLLANTIRISHDA AXBOROT KUTUBXONA XIZMATINING O'RNI

Hozirgi davrda jahon miqyosida kechayotgan globallashuv jarayonlari XXI asr boshlarida butun insoniyat, yer yuzidagi barcha xalqlar va millatlar taraqqiyoti, ayniqsa hayotga kirib kelayotgan yosh avlod uchun misli ko'rilmagan imkoniyatlar yaratib berganini hech kim inkor etolmaydi. Agarki, biz O'zbekistonni o'zimiz orzu qilgan ertangi yorug' kunini, buyuk kelajagini barpo etmoqchi bo'lsak, bir haqiqat barchamizga ravshan bo'lishi kerak: bu vazifa, avvalambor, boshlagan ezgu ishlarimizning davomchisi bo'lgan, o'z oldimizga qo'ygan yuksak marralarga erishish yo'lida haqiqatan ham hal qiluvchi kuchga aylanib, borayotgan tayanchimiz – suyanchimiz bo'lmish bolalarimizni yovuz ta'sirlardan himoya qilish bilan bevosita, uzviy bog'liqdir. Boshqacha aytganda, yosh avlodimizning qalbi va ongini asrash, ularni milliy va umumbashariy qadriyatlar ruhida tarbiyalash, farzandlarimizning dunyoda ro'y berayotgan siyosiy jarayonlarning ma'no- mazmuni va asl sabablarini chuqur anglashi, o'z atrofida sodir bo'layotgan voqealar haqida haqqoniy ma'lumotlarga eng muximi, o'z mustaqil fikriga ega, sodda qilib aytganda, oqni qoradan ajratishga qodir bo'lishiga erishish, ta'lim – tarbiya va ma'naviy – ma'rifiy ishlarimizning asosiy sharti va mezoni bo'lishi darkor [1, b 12].

Axborot-resurs markazlarida ushbu yo'nalishda ishlar amalga oshirilmoqda. Ular o'quvchi va talabalar bilan birgalikda aholining barcha qatlamlariga axborot-kutubxona xizmati ko'rsatish, ularning muntazam o'qishini, mustaqil bilim olishini tashkil etishda zamonaviy axborot texnologiyalaridan samarali foydalanish, milliy ma'naviy ahloqiy qadriyatlarni keng targ'ib qilish, xalqimizning madaniy-tarixiy merosidan baxramand bo'lishga yo'l ochib

berish, ma'naviy jixatdan boy va uyg'un kamol topgan shaxsni voyaga yetkazish uchun imkoniyat yaratib berish, yangi axborot resurslari asosida aholiga axborot xizmati ko'rsatish, madaniy, ta'lim va tarbiya sohasida boshqa tashkilotlar bilan xamkorlikda loyihalar yaratish vazifasini bajarishlari lozim.

Har bir axborot-kutubxona markazi, xar bir axborot-resurs markazi va kutubxonaning vazifasi huquqiy adabiyotlarni targ'ib qilish bilan kishilarda, ayniqsa "yoshlarimizda huquqiy ongni shakllantirish, huquqiy madaniyatni kamol toptirish, bu bilan har birining inson sifatida huquqiy burch va majburiyatlarini anglab yetishlariga yordam berishdan iborat" [2, b 36]. Mamlakatimizda shu sohada ko'plab huquqiy adabiyotlar, o'quv nashrlari chop etildi, aholini turli qatlamlari o'rtasida yakka va ommaviy shakldagi tadbirlar uyushtirilmoqda.

AMK, ARM va kutubxona ishi jarayonida foydalanuvchilarda huquqiy yo'nalishni tashkil etish. Huquqiy yo'nalish belgilarini ajratishda foydalanuvchilarning O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining asosiy qoidalarini, huquqiy me'yorlarini, maxsus huquqiy ko'nikmalarni, huquqiy me'yorlar va ularning buzilishiga munosabat, muayyan darajadagi xulqini bilish kabi ko'rsatkichlardan foydalanish mumkin.

Bu borada axborot-kutubxona muassasalari huquqiy adabiyotlarni targ'ib etish ularning bosma va elektron shakllarini foydalanuvchilarga taqdim etishda xizmat ko'rsatishning turli usul va uslublaridan foydalanishlari mumkin.

Targ'ibotning eng ta'sirchan usuli bu kitob ko'rgazmalaridir. Huquqiy adabiyotlarni targ'ib etishda noan'anaviy usullardan biri ko'rgazma-savoldir, bu ko'rgazmada "**Xuquqingizni bilasizmi?**" rukni ostida materiallar namoyishi tashkil etiladi. Ko'rgazmada savollar matnlari va bu savollarga javoblarni topish mumkin bo'lgan kitoblar, davriy nashrlar joylashtiriladi. SHuningdek, elektron nashrlar orqali ham kitob targ'ib qilish ancha qulay. CHunki, u o'quvchilarning ko'z o'ngida bo'lgan voqealarni jonli namoyon qiladi bu bilan kitobni chuqur tushunishga, ma'nosini anglashga katta yordam beradi. Elektron nashrlar orqali "sayohatlar" uyushtirish mumkin. Ayniqsa, 7-8-sinf o'quvchilari uchun Konstitutsiya saboqlari, diniy ekstremizmni qoralovchi xujjatli filmlar, kutubxonada saqlanayotgan huquqiy adabiyotlar haqida ma'lumot berish ularni huquqiy tarbiyasiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Inson erkinligi, xuquqlari, qadr-qimmatini O'zbekistonda fukarolik jamiyatining oliy maqsadini tashkil etadi. Bu esa asosiy Qonunimizda o'z ifodasini topgan. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasini targ'ib etishda "**Burchimizni o'rganamiz**", "**Erkinligimiz kafolati**" kabi tadbirlar orqali yoshlarimizga jamiyatimizda har bir insonni e'zozlash, uning turmushini yaxshilash, ilmiy va madaniy saviyasini o'stirish, qobiliyatini har tomonlama rivojlantirish uchun huquqiy asosning ahamiyatini to'laroq tushunib yetishlariga ko'maklashgan bo'lamiz.

Xulosa qilib aytganda, ijtimoiy taraqqiyotning hozirgi tarixiy bosqichi kelajakda buyuk davlat egasi bo'ladigan komil insonlarni tarbiyalab voyaga yetkazish mas'uliyatini zimmamizga yuklaydi. Biz yaratilgan imkoniyatlardan okilona foydalanib, o'z iqtidorimizni, o'z salohiyatimizni ulug'vor ishlar sari yo'naltira olsak, maqsadga erishimiz mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Karimov I.A. "Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch" Toshkent, "Ma'naviyat", 2008.-168b
2. O'zbekiston Respublikasining QONUNI **Axborot-kutubxona faoliyati to'g'risida**. 2011 yil, 13 aprel
№O'RBQ—280.

Айгуль Алдабергенова, Диана Канатбекова
(Талдықорған, Қазақстан)

БИЛІМ БЕРУ ПРОЦЕСІНДЕ ИНФОГРАФИКАНЫ ҚОЛДАНУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Қазіргі заманда білім беру жүйесі оқытудың жаңа педагогикалық технологияға негізделуін және инновациялық құралдарды кеңінен қолдануды қажет етеді. Еліміздің болашағы көркейіп, өркениетті елдер қатарына қосылуы бүгінгі ұрпақ бейнесінен көрінеді. Білім беру саласындағы басты міндет – элеуметтік педагогикалық ұйымдастыру тұрғысынан білім мазмұнына жаңалық енгізудің тиімді жаңа әдістерін іздестіру мен оларды жүзеге асыру [1].

Дүние жүзі тұрғындарының шамамен 60 %-ы айналасында болып жатқан құбылысты көру арқылы қабылдайды. Осылайша, білім беру процесінде инфографиканы қолдану ақпаратты қабылдау тиімділігін арттыруға жағдай жасайды деп тұжырымдауға болады.

Соңғы кездері білім беру кеңістігі әртүрлі мәтіндік және медиа форматтарда бейнеленетін әралуан ақпаратпен қарқынды толықтырылуда. Интернетке және теледидарға ақпараттың жаңа түрлерін ұсыну жүйесі ретінде басым көңіл бөлінген заманауи өмірде педагогикалық қызметтің тәжірибесіне визуалды ақпарат түрінде ұсынылған ақпараттық ресурстармен жұмыс жасайтын технологияларды, құралдарды және әдістерді енгізуге мүмкіндік бар [2].

Осыған орай абстрактілі-логикалық ойлау дәрежесінде білім алуда туындайтын қиындықтардан өтуге мүмкіндік беретін білім беру ақпаратын ұсынудың визуалды құралдарының білім берудегі ролі артады. Білім беру материалын визуализациялау материалды тез арада көрсетуге арналған деректерді біріктіріп бір жерге жинауға, зерттеліп отырған тақырыпты меңгеру деңгейін бағалау үшін схемаларды қолдануға мүмкіндік береді. Әдетте көрнекі бейнелер ауызша пайымдау тізімін қысқартады және ақпаратты «тығыздай отырып», схемалық бейнені синтездей алады.

Білім беру ақпаратын визуализациялау мына педагогикалық мәселелерді шешуге мүмкіндік береді:

- білім берудің қарқындылығын арттыруды қамтамасыз ету;
- білім беру процесін және танымдық жұмысты жандандыру;
- критикалық және визуалды ойлауды, көру арқылы қабылдауды, білім мен білім беру әрекеттерін бейнелі түрде ұсынуды қалыптастыру және дамыту;
- визуалды сауаттылық пен визуалды мәдениетті арттыру.

Инфографика визуалды элементтермен бірге түсіндірмелі мәтін бар ақпараттық материалды ұйымдастырудың синтетикалық формасы болып табылады. Бұл жағдайдың негізі – берілген ақпараттың қарапайымдылығы мен ықшамдығы, оның креативтілігі, көркемдігі, нақтылығы мен жинақылығы, сонымен қатар эстетикалық тартымдылығы [3].

Инфографиканы білім беру процесінде өңдеудің күрделі мәселесі – ең алдымен ақпараттың мәтіндік құрамдас бөлігін максималды түрде ықшамдау. Инфографикада (мысалы, схемада, плакатта) мәтін неғұрлым аз болса, соғұрлым білім алушылар тарапынан оған деген қызығушылық көп болады. Білімгер бір қарағаннан-ақ берілген инфографиканы зерттеуге өз уақытын жұмсауын, не жұмсамауын ойлайды. Әрине, мүлдем мәтінді қолданбауға да болмайды. Себебі, ол берілген тақырып туралы жалпы мәлімет алу үшін қажет.

Білім беру процесінде инфографиканы қолданудың бірнеше артықшылықтарын бөліп айтуға болады:

- ықшамдық – ақпаратты ықшам түрде ұсыну ақпараттың үлкен көлемін тез түсінуге көмектеседі;
- визуализация – ақпаратты визуализациялау аудиторияның назарын аудартады;
- шапшаңдық – инфографика схеманы тез әрі оңай оқуға, ақпаратты қабылдау уақытының санын азайтуға мүмкіндік береді;
- қызықтырушылық – инфографика әртүрлі салада білім алатын аудиторияның қызығушылығын оятады;
- қолжетімділік – білім алушыға ақпарат қандай тілде болмасын түсінікті болып тұрады.

Инфографиканы білім беру процесінде тікелей қолдану күрделі ақпаратты меңгеруді жеңілдетуге және оны білім алушыға анағұрлым көрнекі, әрі қызықты түрде ұсынуға мүмкіндік береді. Инфографика визуалды ойлаумен және визуалды сауаттылықпен байланысты болғандықтан, оқу материалын меңгеруді жақсартады, әрі білім алу мотивациясын арттырады.

Сонымен қатар инфографиканы білім беру процесінде қолдану келесі мәселелерді шешуге көмектеседі:

- аудиторияны қызықтыру;
- зерттеліп отырған материалға көңіл аударту;
- аудиторияны ақпараттандыру;
- қабылданған ақпаратты қолдану.

Білім беру процесінде инфографиканы ұсынудың мынадай форматтары қолданылады:

• статикалық инфографика – растрлық суреттің (мысалы, JPG, PNG және т.б. кеңейтілімдегі файлдар) статикалық файлы болып табылады; жиі анимацияланған элементтері жоқ жеке слайд түрінде кездеседі;

- анимацияланған инфографика – деректердің динамикалық ұсынылуы болып табылады, мысалы, қандай да бір химиялық реакцияның процесін көрсетеді;
- интерактивті инфографика – анимацияланған элементтері болады, тұтынушылар динамикалық деректермен өзара қатынас жасай алады.
- видеоинфографика – деректердің визуалды бейнелері, иллюстрациялар мен динамикалық мәтін үйлескен қысқа видеотізбек.

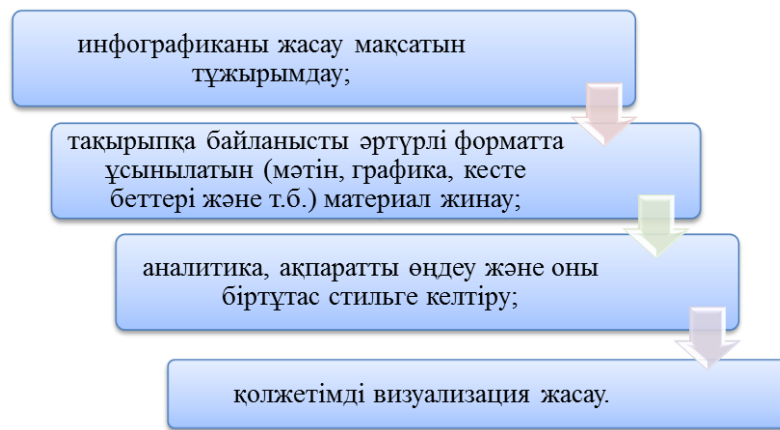
Заманауи жағдайдағы білім беру процесі үшін статикалық инфографика анағұрлым жақын болып келеді.

Н.В. Кубрак [4] білім беру процесіндегі инфографикамен жұмыс істеудің екі түрін ұсынды:

1. Инфографика педагогтың білім берудегі мәселелерді шешуі үшін, бірінші ретте берілген тақырыпқа білімгердің назарын аударту мақсатында жасалады. Инфографикамен жұмыс істеудің бұл түрінде инфографиканы жасау барысына білім алушылар қатыспайды. Әдетте білім беру процесінде дайын инфографикамен жұмыс жасау білімгерлердің мәтіндік қызметіне тән.

2. Білім алушы тақырыпқа байланысты өзіндік зерттеулер жүргізе отырып, материалды талдайды және өз бетінше инфографиканы жасап шығарады. Инфографиканы жасау барысы материалды жете зерттеуге жағдай жасайды, әрі критикалық ойлауды дамытады. Инфографикамен ұжым болып жұмыс жасауға болады. Сонда білімгерлердің топпен жұмыс жасауға икемдері пайда бола бастайды, тұлғалық және коммуникативті бірегей білім алу әрекеттері дамиды. Білімгерлердің инфографиканы жасауға белсенді қатысуы мен оны талдауы оларға визуалды бейнелерді анағұрлым тиімді қалыптастыруға мүмкіндік береді. Білім беру процесінде инфографиканы пайдаланудың мақсаты ең алдымен осыған байланысты.

Инфографикамен жұмыс жасаудың екі түрінде де оның жасалу процесіне көңіл бөлген жөн. Ол мынадай кезеңдерден тұрады:

Білім алушылардың инфографикамен жұмыс істеуі олардың функционалды оқу сауаттылығын дамытуға, әрі мәтінді тиянақты түрде түсінуге бағытталуы мүмкін. Бұл жерде мына мәселелер орындалады:

1. Ақпаратты іздеу және алу (тақырыпты анықтау, ақпаратты танып білу);
2. Негізгі және қосалқы ақпаратты ажырату;
3. Графиктер мен диаграммаларды талдау;
4. Мәтіндегі ақпаратты қолдану;
5. Мәтінді талдау негізінде қорытынды шығару;
6. Өзіндік білім аясында мәтіндегі ақпаратты бағалау.

Инфографиканы білім беру процесіне енгізу мынадай жағдайларға себеп болады:

- оқытушы тарапынан – оқу материалын жаңа, әрі қызықты ақпараттық формада ұсыну;
- білім алушы тарапынан – оқу материалын ұсынудың жаңа формасына деген қызығушылық,

максималды түсінікті және жеңіл меңгерілетін материал, білім беру процесіне қызығушылық таныту және тұлғаның шығармашылық ойын дамыту.

Қорыта келе, инфографика – білім беру материалын ұсынудың ерекше әдісі. Себебі, білім беру процесінің негізгі мақсаты – ақпаратты білім алушы үшін максималды түсінікті формада ұсыну. Ал бұл үшін инфографика таптырмас құрал болып табылады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Байғожанова Д.С. Орта білім беру жүйесінде компьютерлік оқытудың тиімді жолдары. Қазақстан жоғары мектебі. -2013/4. 256-257 б.
2. Бергер Е. НЛП на каждый день: 20 правил победителя / Ева Бергер. — М.: Эксмо,2008. — 256 с. — (НЛП- допинг). ISBN 978-5-699-30880-4 URL:<http://www.universalinternetlibrary.ru/book/39798/ogl.shtml>
3. Ермолаева Ж. Е., Герасимова И. Н., Лапухова О. В. Инфографика как способ визуализации учебной информации // Научно-методический электронный журнал «Концепт». – 2014. – № 11 (ноябрь). – URL: <http://e-koncept.ru/2014/14302.htm>
4. Кубрак Н. В. Инфографика как результат представления ученического исследования. – URL: http://digital-edu.info/vyp/4/?ELEMENT_ID=1639

Марія Антонченко
(Суми, Україна)

РОЗВИТОК ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

Перспективними напрямками розвитку освіти в Україні є модернізація її структури, змісту й організації на засадах компетентнісного підходу, її інформатизація та вдосконалення інформаційного забезпечення освіти [3]. Успіх цього процесу багато в чому залежить від компетентності педагогів у галузі інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Реалії сьогодення є такими, що використання ІКТ у педагогічній діяльності – важливий показник професійної компетентності та інформаційної культури сучасного педагога, які, у свою чергу, є необхідними чинниками підвищення якості освіти.

У зв'язку з тим, що освітні та ІКТ постійно розвиваються й достатньо швидко поновлюються, то актуальною проблемою є розвиток інформаційно-цифрової компетенції педагогів на протязі всієї професійної діяльності. З огляду на вищезазначене, нові завдання, що стоять перед післядипломною педагогічною освітою, вимагають перегляду підходів до змісту навчання педагогічних працівників та підвищення рівня сформованості їх інформаційно-цифрової компетентності в умовах неперервної освіти.

У сучасній педагогічній науці активно ведеться дискусія щодо вдосконалення системи освіти шляхом застосування компетентнісного підходу, аналізу сутності понять «компетенція» і «компетентність» та

дослідження професійних компетенцій педагогічних працівників (Л.В. Банашко, Л.Ю. Благодаренко, Л.С. Ващенко, В.М. Введенський, М.С. Головань, О.М. Гончарова, Б.Д. Ельконін, М.І. Жалдак, І.О. Зязюн, М.В. Корнілова, М.П. Лапчик, Н.В. Морзе, О.В. Овчарук, О.І. Пометун, Ю.С. Рамський, О.Я. Савченко, С.О. Сисоєва, О.М. Семенов, А.В. Хуторський та ін.).

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що розробкою і впровадженням у навчальний процес сучасних інформаційно-комунікаційних технологій активно займаються такі дослідники, як В.А. Баженов, П.В. Беспалов, В.М. Білик, В.Ю. Биков, П.С. Венгерський, Л.М. Горбунова, Л.М. Дибкова, Е.І. Дмитрієва, А.А. Єлізаров, М.І. Жалдак, В.О. Колмакова, Т.О. Кучерява, О.В. Малишевський, Н.В. Морзе, Н.В. Насирова, О.Ю. Новиков, О.В. Овчарук, Е.С. Полат, А.М. Семібратов та інші, але ж вони стосуються, в основному, навчання учнів та студентів. Але аналіз сформованості інформаційно-цифрової компетентності педагогічних працівників, що вже працюють, досліджено недостатньо і є досить актуальним. Тому метою статті є проаналізувати напрями розвитку інформаційно-цифрової компетентності педагога у системі післядипломної педагогічної освіти.

У системі післядипломної педагогічної освіти реалізується принцип неперервної освіти педагогічних працівників протягом всієї професійної діяльності і її завданнями у інформаційній сфері є: інтенсифікація всіх рівнів освітнього процесу, підвищення його ефективності та якості; формування відкритої системи освіти; системна інтеграція предметних галузей знань; підготовка фахівців з інформатики та педагогів різних спеціальностей, що добре володіють засобами ІКТ; розвиток творчого потенціалу, формування та розвиток інформаційної культури та інформаційно-цифрової компетентності педагогічних працівників;

На підставі міжнародних [5, 8] та національних досліджень в Україні [4], було виділено десять ключових компетенцій у сфері освіти, серед яких окремо стоїть інформаційно-цифрова компетентність. Виділення інформаційно-цифрової компетентності як окремої компетентності обумовлено активним використанням інформаційних технологій в освіті. Її важливість підкреслена у державних цільових програмах з освіти та інформатизації [2-4, 6 та інші].

Інформаційно-цифрова компетентність педагога – це інтегрований результат особистості педагогічного працівника по оволодінню сучасними інформаційними технологіями та застосуванню їх у власній професійній діяльності, який формується на основі оволодіння ним змістовим, діяльнісним і мотиваційним компонентами досвіду роботи з різноманітною інформацією [1].

Інформаційно-цифрова компетентність (ІЦК) передбачає: впевнене та критичне застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) на роботі, в публічному просторі та приватному спілкуванні; інформаційну й медіа-грамотність та культуру; володіння основами програмування, роботи з базами даних; алгоритмічне мислення; навички роботи та безпеки в Інтернеті та кібербезпеки; розуміння етики роботи з інформацією (авторське право, інтелектуальна власність тощо) [4, с. 11].

Як ми бачимо, у визначенні ІЦК педагога підкреслюється, що її формування та розвиток ґрунтується на опануванні сучасними ІКТ та застосуванню їх у освітньої професійної діяльності. Так, автори проекту ЮНЕСКО „ICT Competency Standards for Teacher (ICT-CST)” звертають особливу увагу на те, що для успішної роботи в інформаційному суспільстві вчителя повинні використовувати ІКТ, а саме: здійснювати пошук даних, їх аналіз, проводити певні операції з ними; вирішувати професійні завдання та приймати рішення; креативно та ефективно використовувати всі можливі засоби для підвищення продуктивності навчання та фахової роботи; стати повноцінними громадянами інформаційного суспільства [8].

Терміни «інформаційна», «інформаційно-комунікаційна» і «інформаційно-цифрова» компетенції схожі за змістом [1]. Але в останній час найчастіше використовується саме термін «інформаційно-цифрова» компетенція, тому що у сучасному суспільстві ІКТ все більше і більше базується на використанні цифрової електроніки, яка обробляє цифрові сигнали або оцифровані аналогові сигнали. Цифрові пристрої (комп'ютери, цифрові ТБ, фотоапарати, аудіо- та відео-програвачі, смартфони, планшети, тощо) та засоби Internet стають невід'ємною частиною повсякденного життя людини та широко застосовуються у освіті.

Засоби ІКТ надають педагогам додаткові можливості для комунікації, отримання інформації, зворотного зв'язку, оцінювання та управління і обумовлюють функціонування наступних середовищ: технічного, яке являє собою вид використовуваної техніки для розв'язку основних завдань; програмного, яке створює набір програмних засобів; предметного, яке визначає зміст конкретної навчальної дисципліни; методичного, яке передбачає наявність інструкцій, порядку застосування, оцінки ефективності тощо.

Аналізуючи наукову літературу, електронні видання з теми дослідження та вищезазначені положення, виділимо основні напрями розвитку інформаційно-цифрової компетентності педагогічних працівників в умовах післядипломної педагогічної освіти. До них ми можемо віднести наступні напрями:

- здійснювати інформаційну діяльність по збору, обробці, передачі, збереженню інформаційного ресурсу, по продукуванню інформації з метою автоматизації процесів інформаційно-методичного забезпечення [7];
- створювати та вести БД тих, хто навчається, та їх успішності навчання (особисті справи, електронні журнали успішності навчання, електронний документообіг, автоматичні звіти тощо);
- створювати дидактичні матеріали (конспекти, презентації, тести, інтерактивні вправи та ін.) для навчання;
- здійснювати навчальну діяльність з використанням засобів ІКТ в аспектах, що відображають особливості конкретного навчального предмету [7];

- організувати інформаційну взаємодію між учасниками навчального процесу і інтерактивними засобами (засобами ІКТ) [7];
- організувати взаємодії між суб'єктами навчального процесу (адміністрацією, викладачами, батьками, учнями) через Internet (електронна пошта, соціальні мережі, мобільний Internet (Viber, WhatsApp) тощо);
- використовувати інтерактивні комплекси (дошки, проектори тощо);
- застосовувати медіа-засоби у освітньому процесі;
- оцінювати і реалізовувати можливості електронних видань освітнього призначення і розподіленого в мережі Інтернет інформаційного ресурсу освітнього призначення [7];
- створювати і використовувати психолого-педагогічні діагностичні методики контролю і оцінки рівня знань учнів, їх просування в навчанні [7] (моніторинг успішності навчання учнів).

Підсумуючи, можемо зробити висновок, що інформаційно-цифрову компетенцію вчителів потрібно формувати цілеспрямовано, враховуючі основні напрями її розвитку та сучасні тенденції розвитку навчальних освітніх ресурсів, на протязі всієї професійної діяльності педагога. Перспективами подальших розвідок у даному дослідженні можуть бути визначення рівнів сформованості та конкретизація змісту навчання для різних напрямів розвитку інформаційно-цифрової компетенції педагогічних працівників.

Література:

1. Антонченко М.О. Сутність інформаційно-цифрової компетентності педагога у системі післядипломної педагогічної освіти / М.О. Антонченко // Інформаційно-цифрова компетентність педагога: теорія і практика: збірник наукових праць; випуск 1-й; за заг. Редакцією Л.Г. Петрової. – Суми: ВВП «Мрія», 2018. – с. 4-12.
2. Закон України від 02.12.2012 № N 5463-17 «Про Національну програму інформатизації» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 12.12.2017). – Назва з екрана.
3. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України; [редкол.: В. Г. Кремень, В. І. Луговий, А. М. Гуржій, О.Я. Савченко]; за заг. ред. В. Г. Кременя. – Київ: Педагогічна думка, 2016. – 448 с.
4. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%202016/12/05/konczepczyia.pdf> (дата звернення: 24.05.2018). – Назва з екрана.
5. Овчарук О.В. Особливості запровадження компетентнісного підходу: досвід України та країн Європи / О.В. Овчарук // Інформаційні технології в освіті. – К.:2009. – Вип. 4. – С.218-226.
6. Указ Президента України від 25 червня 2013 року №344/2013 «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>.
7. Формування та розвиток ІКТ-компетентності педагогів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wiki.cit.zp.ua/index.php/>
8. Competency Standards Modules: ICT competency standards for teacher. – Pasis: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 2008. – 13 p.

Тарас Башинський
(Переяслав-Хмельницький, Україна)

ІННОВАЦІЙНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТІ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ

Глибинна сутність інформатизації суспільства полягає в інтелектуально-гуманістичній трансформації всієї життєдіяльності людини і суспільства на основі все більш повної генерації та використання інформації за допомогою засобів інноваційних інформаційних технологій.

Використання мультимедійних інформаційних технологій в освіті (а саме розробка мультимедійних видань) за рахунок наявності множини аналітичних процедур (пошук, сотрування, вибірка, порівняння інформації і т.д.); відкритої структури, що дозволяє швидко вносити будь-які зміни в зміст програми в залежності від результатів її апробації; можливості зберегти й опрацювати велику кількість різномірної інформації (звукової, графічної, текстової та відео) та компонувати її в зручному виді сприяє:

- розкриттю, збереженню та розвитку індивідуальних здібностей студентів, належного кожній людині унікального сполучення особистих якостей;
- формуванню у студентів пізнавальних можливостей, прагнення до самоудосконалення;
- забезпеченню комплексності вивчення явищ дійсності, безперервності взаємозв'язку між гуманітарними, технічними науками та мистецтвом;
- постійному динамічному оновленню змісту, форм та методів навчальних процесів.

Ми виявились свідками інтенсивного становлення цивілізації нового типу - інформаційного суспільства.

Глибинна сутність інформатизації суспільства полягає в інтелектуально-гуманістичній трансформації всієї життєдіяльності людини й суспільства на основі все більш повної генерації та використання інформації за допомогою засобів інформатики та обчислювальної техніки як головного ресурсу розвитку з метою створення інформатичного суспільства (ІС).

Основними рисами освіти ІС є: виникнення й розвиток глобальної системи освіти, безперервність освіти протягом всього життя людини з переважанням самоосвіти, демасифікація та індивідуалізація освіти, зростання різноманітності освітніх стандартів і спеціальностей, орієнтованість на синтез найновіших наукових знань і методологій, перехід від формально-дисциплінарного до проблемно-активного типу навчання, широке застосування інноваційних інформаційних технологій (ІІТ) [4, с. 153-154].

Успішне досягнення педагогічних цілей використання ІІТ можливе в умовах функціонування інформаційно-навчального середовища, під яким слід розуміти сукупність умов, які сприяють виникненню й розвитку процесів інформаційно-навчальної взаємодії між учнем, викладачем і засобами ІІТ, а також формуванню пізнавальної активності учня, при умові наповнення компонентів середовища предметним змістом певного навчального курсу.

Інформаційно-навчальне середовище включає засоби й технології збору, накопичення, передачі, обробки й розподілу навчальної інформації, засоби представлення знань, забезпечуючи зв'язки та функціонування організаційних структур педагогічної діяльності.

Призначення інформаційно-навчального середовища: вияв, розкриття та розвиток здібностей і потенціальних можливостей індивіда до творчої ініціативи; створення умов для самостійного здобування знань і їх якісного засвоєння; забезпечення автоматизації процесу обробки результатів навчання; компенсаторність негативних наслідків спілкування учня із засобами ІІТ.

Широке застосування у навчальному процесі знаходять мультимедійні інформаційні технології. Принципи технології мультимедіа характеризуються актами одномоментності візуального та процесуальності слухового сприймання, синтезу та синхронізації вербалізованих та невербалізованих знань, синхронізації та інтеграції часово-просторових та візуально-просторових джерел художньої та навчальної інформації. Системи мультимедіа широко використовуються для реалізації електронних підручників з кольоровою графікою, навчаючих систем, мультимедійних бібліотек, довідкових географічних інформаційних систем. Використання інформаційних мультимедіа - технологій у системі освіти дозволяє розривати творчий і інтелектуальний потенціал учня, його здібності сприймати та генерувати нові знання, а також застосувати їх на практиці. Системи мультимедіа дозволяють завчасно формувати учбовий матеріал для інформаційної підтримки різноманітних форм учбової діяльності - читання лекцій, проведення практичних занять і тестування, самостійної роботи учнів тощо. Новий стандарт оптичного носія - DVD (Digital Versatile/Video Disk) дозволяє не тільки зберегати велику кількість різноманітної інформації (4-17 Gb), але й суттєво підвищує її якість [3, с. 2].

Використання мультимедійних інформаційних технологій в освіті (а саме розробка мультимедійних видань) за рахунок наявності множини аналітичних процедур (пошук, сотрування, вибірка, порівняння інформації і т.д.); відкритої структури, що дозволяє швидко вносити будь-які зміни в зміст програми в залежності від результатів її апробації; можливості зберегти й опрацювати велику кількість різноманітної інформації (звукової, графічної, текстової та відео) та компонувати її в зручному виді сприяє:

- розкриттю, збереженню та розвитку індивідуальних здібностей студентів, належного кожній людині унікального сполучення особистих якостей;
- формуванню у студентів пізнавальних можливостей, прагнення до самоудосконалення;
- забезпеченню комплексності вивчення явищ дійсності, безперервності взаємозв'язку між гуманітарними, технічними науками та мистецтвом;
- постійному динамічному оновленню змісту, форм та методів навчальних процесів.

Мультимедійний електронний підручник сьогодні використовується не менш, ніж традиційний підручник, тому постає питання про створення бібліотек мультимедійних компакт-дисків з курсами з дисциплін, що викладаються в освітньому закладі та з супутньою інформацією. Електронний підручник має стати для студентів та вчителів таким же легкодоступним та простим у використанні джерелом інформації, як і звичайна книга.

Немає сенсу сперечатися про те, який з двох підручників (традиційний чи електронний), який з двох підходів (традиційна педогогіка чи альтернативна) мають перевагу. Сучасна дидактика знає велику кількість підходів до організації навчання. І число їх постійно збільшується. Нинішній світ плюралістичний, численний й освітні підходи. Кожен з них потребує власної програмної підтримки для здійснення навчального процесу [2, с. 75-76].

Іншим засобом доступу та обміну інформацією є електронна пошта.

Найбільшого застосування електронна пошта знаходить у таких освітніх програмах, де виникає необхідність:

- поділитися з колегами ідеями, досвідом, даними або результатами, консультацій зі спеціалістами, експертами різних рівнів;
- безпаперового обміну поштовими відправленнями;
- швидкого спілкування з людьми без фізичного пересування;
- розвитку навичок колективної роботи.

Слід підкреслити, що через електронну пошту учні і викладачі можуть легко і швидко спілкуватися один з одним, не дивлячись на існуючі культурні та географічні відмінності. Поряд з електронною поштою для доступу й обміну інформацією все більшою мірою використовуються засоби телеконференцій, особливо у рамках дистанційного навчання. Недаремно дистанційну освіту називають освітою, що зруйнує кордони, освітою майбутнього. За прогнозами вчених, саме дистанційна освіта (у поєднанні з традиційними формами навчання) буде превалювати в наступному столітті. Дистанційна освіта відкриває можливість вчитися інвалідам, жителям регіонів, де нема навчального закладу або потрібного викладача. Вона дозволяє учням самим обирати курси (можна обирати курси навіть із різних систем дистанційної освіти) і темп освіти. Телеконференція дозволяє організувати колективну роботу учнів, реалізувати поряд з традиційними такі активізуючі прийоми навчання, як ділові ігри, мозковий штурм і т.п. Усе це стає можливим завдяки реалізації на основі телеконференції територіально-розподілених або віртуальних класів.

Комп'ютерні навчальні технології з високою ефективністю можуть функціонувати на всіх рівнях освіти. Розробка методики впровадження нових інформаційних технологій повинна вестись не ізольовано, а в єдиному комплексі в системі «початкова школа - середня - вища». Студенти вищого навчального закладу повинні оволодіти професійно-орієнтованими комп'ютерними технологіями та вміти їх використовувати в подальшій діяльності в умовах інформаційного суспільства [1, с. 7-8].

Література:

1. Ващенко Л. Пріоритетні напрями реалізації завдань інноваційної політики столичної освіти //Початкова школа. - 2002. - № 11. - С. 4-8
2. Дюндін В. Регіональні проблеми інноваційного розвитку освітніх установ //Економіст. - 2006. - № 8. - С. 74-77
3. Кремень В. Модернізація системи освіти як важливий чинник інноваційного розвитку держави //Освіта України. - 2003. - № 34. - С. 2
4. Остапчук О. Інноваційний розвиток педагогічних систем в умовах модернізації освіти //Директор школи, ліцею, гімназії. - 2003. - № 5-6. - С. 153-161.

Марина Буяк
(Гомель, Республіка Беларусь)

ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ ПРОВЕДЕНИЯ УРОКОВ ХИМИИ С УЧЕТОМ ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ ОСОБЕННОСТЕЙ УЧАЩИХСЯ

Результат процесса обучения во многом зависит не только от характера изучаемого материала, но и от того, какие методы обучения выбирает учитель. Современный учитель, работающий в режиме личносно – ориентированного образования, должен владеть комплексным подходом к изучению личности школьника, учебной ситуации, а значит работать в тесном контакте с психологом и классным руководителем. Своеобразие индивидуального подхода учителя, ищущего оптимальный метод преподавания, состоит в том, что он эмпирически старается обеспечить благоприятные внешние условия обучения для всех учащихся, предусмотреть чаще всего возникающие у них трудности и вопросы и таким образом не дать проявиться таким качествам, которые могут привести к отставанию, к пробелам в усвоении знаний. Преподавание химии классическим способом, без учета психологических особенностей учащихся, носит ограниченный характер. Он позволяет учащемуся овладевать учебным материалом, но не дает в полной мере развиться его творческим способностям, его индивидуальности, так как не нацеливает на поиск своих, соответствующих его индивидуальным особенностям универсальных способов деятельности, применяемых в разных условиях и на разном содержании [1, с. 1].

Объектом исследований является мотивация к изучению химии учащихся среднего звена ГУО «Чирковичская средняя школа им. П.М. Стефановского г. Светлогорска».

Предмет исследования – учет психологических особенностей учащихся как условия повышения эффективности урока и оценка их влияния на уровень обученности и качество знаний учащихся по химии.

В качестве экспериментальной группы были выбраны ученики 7 «Б» класса, т.к. средний балл данного класса по химии ниже (5,4), а в качестве контрольной – ученики 7 «А» класса (средний балл 5,9). Уроки в экспериментальной группе проводили с учетом психологических особенностей учащихся. Нами была проведена подготовительная работа, которая заключалась в диагностировании психотипов учащихся, выявлении особенностей личности и акцентуации учеников совместно со школьным психологом, а также беседа с учителем химии об особенностях преподавания в каждом из классов. Результаты проведенного тестирования по выявлению особенностей личности учащихся 7 «Б» класса приведены по методике Азейника (подростковый вариант) в таблице 1 и 2.

Таблица 1 – Результаты тестирования по выявлению психологической типологии

Интроверсия		Экстраверсия	
значительная	умеренная	умеренная	значительная
1–7	8–11	12–18	19–24
Ученик 6 Ученик 8 Ученик 11	Ученик 2 Ученик 9	Ученик 1 Ученик 3 Ученик 5 Ученик 7 Ученик 10 Ученик 13	Ученик 4 Ученик 12

В результате проведения данного теста в экспериментальном 7 «Б» классе, установили, что подавляющее большинство учащихся (62 %) данного класса относится к экстравертам, что характеризует учащихся как общительных, импульсивных, вспыльчивых, неконтролирующих свои эмоции, предпочитающих движение и действие, действуют под влиянием момента. Остальная часть учащихся экспериментального класса (38 %) относится к интровертам, что характеризует их как спокойных, пессимистичных, застенчивых, сдержанных, отдаленных от всех, кроме близких людей, контролирующих свои чувства.

На следующем этапе с помощью методики Айзенка диагностировали уровень нейротизма (результаты приведены в табл. 2).

Таблица 2 – Результаты тестирования по выявлению уровня эмоциональной устойчивости (нейротизма)

Эмоциональная устойчивость		Эмоциональная неустойчивость	
Высокая	Средняя	Высокая	Очень высокая
	Ученик 1 Ученик 2 Ученик 4 Ученик 6 Ученик 8 Ученик 13	Ученик 3 Ученик 5 Ученик 7 Ученик 9 Ученик 10	Ученик 11 Ученик 12

По итогам тестирования установили, что учащиеся экспериментального класса разделились по данному признаку примерно поровну: 46 % учащихся данного класса относятся к индивидам со средней эмоциональной устойчивостью, что характеризует учащихся как зрелых личностей с отсутствующей напряженностью. Вторая половина (54 %) учащихся данного класса с эмоциональной неустойчивостью, что характеризует учащихся как эмоциональных, импульсивных с плохой адаптацией.

На следующем этапе нами была проведена диагностика акцентуации характера [2, с. 5] учащихся экспериментального 7 «Б». Результаты по выявлению психотипов учащихся представлены в таблице 3.

Таблица 3 - Выявление психотипа личности

№ учащегося	Тип акцентуации
1	Параноик, гипотим
2	Гипотим
3	Истероид, неустойчивый
4	Неустойчивый
5	Гипотим, конформный тип
6	Гипотим, параноик
7	Конформный тип
8	Конформный тип
9	Гипотип
10	Эпилептоид
11	Конформный тип
12	Шизоид, лабильный
13	Конформный тип

По результатам диагностики акцентуации характера установлено, что в экспериментальном 7 «Б» классе учащиеся относятся к разным психотипам личности. Установлено, что 39 % учащихся относятся к конформному типу, который встречается наиболее часто. Такие ученики соглашались со всем, что ему предлагает ближайшее окружение, но стоит ему попасть под влияние другой компании, он изменяет мнение на противоположное. Учащиеся, относящиеся к данному типу, не выделяются из толпы и не высказывают свое личное мнение, создавая «массу», которая согласна с лидером в классе. 39 % учащихся из данного класса относятся к гипотиму. Этот тип личности характеризует учащихся как вялых, постоянно чем-то недовольных, расстраивающихся, что не выполнили то, что задумали. 7 % учеников экспериментального класса относятся к неустойчивому типу. Данный тип характеризует учащихся как

непослушных, непоседливых, трусливых, боящиеся наказаний, легко подчиняются другим ученикам. 16 % учащихся относятся к параноику. Такой тип личности характеризует учащихся как серьезных, стремящихся достичь желаемого.

На последнем этапе исследования нами было проведено диагностическое тестирование учащихся 7 «Б» класса по определению доминирующей перцептивной модальности (С. Ефремцева) [3, с. 175]. Согласно данной методике учащиеся по ведущему типу восприятия подразделяются на 3 группы: аудиалы, визуалы, кинестетики. По итогам тестирования установлено, что подавляющее большинство учащихся (77 %) экспериментального 7 «Б» класса относится к аудиальному типу. Такие ученики получают информацию посредством слуха – в процессе разговора, чтения вслух, в процессе обмена мнениями с собеседниками. Такие ученики испытывают потребность в непрерывном слуховой стимуляции, поэтому для учебы им необходима тишина. Аудиальный тип при общении, большое внимание обращает на имя, фамилию, звук голоса, манеру речи и на сказанные слова собеседника. Такие ученики хорошо описывают звуки и голоса, музыку, звуковые эффекты и шумы, которые можно услышать в окружающей их обстановке, могут хорошо пересказать то, что говорят другие. Также было нами установлено, что 7 % учеников относится к визуальному типу. Визуальный тип получает информацию посредством зрения, благодаря использованию пособий. Восприимчив к видимой стороне окружающего мира, легко отвлекается и впадает в беспокойство, испытывает жуткую потребность, чтобы мир вокруг него выглядел красиво. Учащиеся, относящиеся к данному типу, при общении с людьми обращают внимание на лицо, одежду и внешность собеседника. Такие ученики могут описывать видимые детали обстановки – цвет, форму, размер и внешний облик вещей. Хорошо развита зрительная память, запоминают детали обстановки, а также тексты и учебные пособия, представленные в печатном или графическом виде. Так же было установлено что 16 % учащихся данного класса относятся к кинестетическому типу. Учащиеся, относящиеся к данному типу получают информацию, участвуя в подвижных играх и занятиях, экспериментируя, исследуя окружающий мир, при условии, что тело постоянно находится в движении. Такие ученики привыкли к тому, что вокруг них кипит деятельность. Для движения им необходим простор, обращают внимание на движущиеся объекты, зачастую их отвлекает и раздражает, когда другие люди не могут усидеть на месте, однако им самим необходимо постоянно двигаться. Кинестетический тип при общении обращают внимание на то, как собеседник себя ведет и чем она занимается. Хорошо запоминают свои и чужие поступки, движения и жесты.

В ходе педагогических исследований на уроках химии были проведены 5 классических уроков в контрольном классе и 5 уроков с учетом психологических особенностей учащихся в экспериментальном классе по следующим темам: «Составление химической формулы по валентности», «Относительная молекулярная масса. Массовая доля химического элемента в веществе», «Явления физические и химические. Признаки и условия протекания химических реакций», «Признаки протекания химических реакций», «Закон сохранения массы веществ. Уравнение химической реакции. Роль химических реакций в природе и деятельности человека».

Для расчета основных показателей учебной деятельности использовали нижеприведенные формулы:

$$COY = \frac{K \cdot N(10) + K \cdot N(9) + K \cdot N(8) + \dots + K \cdot N(1)}{n} \cdot 100\%, (1)$$

где *COY* – степень обученности учащихся;

K – коэффициент: 10 баллов – 1; 9 баллов – 0,96; 8 баллов – 0,90; 7 баллов – 0,74; 6 баллов – 0,55; 5 баллов – 0,45; 4 балла – 0,40; 3 балла – 0,23; 2 балла – 0,20; 1 балл – 0,12;

N – количество оценок;

n – количество учащихся в классе.

Критерии: 75 % – 100 % – высокая степень обученности;

45 % – 75 % – средняя степень обученности;

ниже 45 % – низкая степень обученности.

Обученность включает в себя как запас знаний, так и сложившиеся способы, и приемы их приобретения (умение учиться). Также это определенный итог предыдущего обучения, прошлого опыта, все то, на что можно и нужно опереться в работе с учеником.

$$K3 = \frac{n^{10-9}}{N} + \frac{n^{8-7}}{N} \times 100\%, (2)$$

где n^{10-9} – количество учащихся, занимающихся на оценку «10–9»;

n^{8-7} – занимающихся на оценку «8–7»;

N – общее количество учащихся.

В ходе педагогического исследования, после проведения самостоятельных работ, нами было рассчитано *COY* для контрольного и экспериментально класса (рисунок 1).

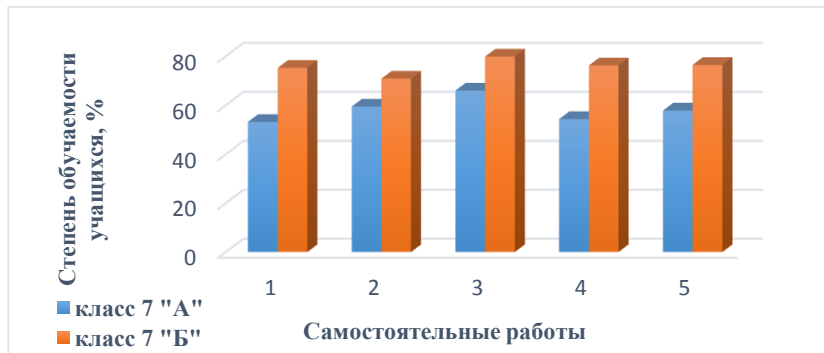

Рисунок 1 – СОУ по итогам проведенных контрольных работ

После проведения исследования в ГУО «Чирковичская средняя школа им. П.М. Стефановского г. Светлогорска» установлено, что СОУ в экспериментальном 7 «Б» классе, в котором изучение нового материала проходило с учетом психологических особенностей учащихся, варьируется в пределах 70,84 до 79,84 %, что свидетельствует о высоком уровне усвоения материала. СОУ в экспериментальном классе достоверно увеличилось в сравнении с контрольным классом, что доказали с помощью однофакторного дисперсионного анализа. В контрольном 7 «А» классе после проведения педагогического исследования установили, что СОУ лежит в пределах от 53,23 до 66 %. Качество знаний в экспериментальном и контрольном классах также различны. В контрольном 7 «А» классе качество знаний варьировало от 46 до 69%. Для учеников экспериментального класса качество знаний составило 100%. В экспериментальном классе большая половина класса учеников имеют среднюю успеваемость по всем предметам, в частности и в химии. Но при проведении уроков с учетом психологических особенностей учащихся ученики, которые не проявляли способности, проявили интерес и стали наиболее активны на уроке. Проведенная работа показывает, что применение уроков с учетом психологических особенностей учащихся при обучении химии необходимо и возможно.

Литература:

1. Акимова, М.К. Учет психологических особенностей учащихся в процессе обучения / М.К. Акимова // Психологический журн. – 1988. – №6. – С7.
2. Прутченков, А.С. Эй ты, параноик, О психотипах личности, о диагностике акцентуации характера учащихся и педагогической помощи им / А.С. Прутченков, А.А. Сиялов. – М.: 1994. – 45 с.
3. Фетискин, Н.П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп: учеб. пособие / Н.П. Фетискин, В.В. Козлов, Г.М. Мануйлов. – М: Институт психотерапии, 2002. – 362 с.

Научный руководитель:

ассистент кафедры химии Пырх Ольга Викторовна.

Наталія Гавриленко

(Переяслав-Хмельницький, Україна)

СИСТЕМА І ПОВНОВАЖЕННЯ ЦЕНТРАЛЬНИХ І МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ, ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В ГАЛУЗІ ОСВІТИ

Для управління освітою в Україні створена система державних органів управління та органів громадського самоврядування.

Згідно зі ст. 11 Закону України «Про освіту», до державних органів управління освітою в Україні належать:

- Міністерство освіти і науки України;
- міністерства і відомства України, яким підпорядковані заклади освіти;
- Вища атестаційна комісія України;
- Міністерство освіти Автономної Республіки Крим;
- місцеві органи державної виконавчої влади та органи місцевого самоврядування і підпорядковані їм органи управління освітою.

Органи управління освітою і громадського самоврядування діють у межах повноважень, визначених законодавством [1].

Міністерство освіти і науки України (МОН України) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України. МОН України є головним (провідним) органом у системі центральних органів виконавчої влади із забезпечення реалізації державної політики у сфері освіти, наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності.

МОН України у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, актами Президента України, Кабінету Міністрів України, а також Положенням про Міністерство освіти і науки України.

У межах своїх повноважень МОН України організовує виконання актів законодавства і здійснює систематичний контроль за їх реалізацією.

МОН України узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до його компетенції, розробляє пропозиції з удосконалення законодавства та в установленому порядку вносить їх на розгляд Президентів України та Кабінету Міністрів України.

Основними завданнями МОН України є: участь у формуванні та забезпеченні реалізації державної політики у сфері освіти, наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності; створення умов для здобуття громадянами повної загальної середньої освіти; забезпечення розвитку освітнього, наукового та науково-технічного потенціалу України; визначення перспектив і пріоритетних напрямів розвитку у сфері освіти, наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності; сприяння функціонуванню національної системи науково-технічної інформації; забезпечення інтеграції вітчизняної освіти і науки у світову систему із збереженням і захистом національних інтересів.

Ст. 12 Закону України «Про освіту» закріплює систему загальних повноважень Міністерства освіти і науки України, міністерств і відомств України, яким підпорядковані заклади освіти. Так, зокрема, Міністерство освіти і науки України:

- бере участь у визначенні державної політики в галузі освіти, науки, професійної підготовки кадрів, розробляє програми розвитку освіти, державні стандарти освіти;
- встановлює державні стандарти знань з кожного предмета;
- визначає мінімальні нормативи матеріально-технічного, фінансового забезпечення закладів освіти;
- здійснює навчально-методичне керівництво, контроль за дотриманням державних стандартів освіти, державне інспектування;
- формує і розміщує державне замовлення на підготовку спеціалістів з вищою освітою;
- розробляє умови прийому до закладів освіти;
- здійснює керівництво державними закладами освіти.

Акти Міністерства освіти і науки України, прийняті в межах його повноважень, є обов'язковими для міністерств і відомств, яким підпорядковані заклади освіти, Міністерства освіти Автономної Республіки Крим, місцевих органів державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, підпорядкованих їм органів управління освітою, закладів освіти незалежно від форм власності.

Міністерство освіти і науки України забезпечує організацію роботи з фізичного виховання, фізкультурно-оздоровчої і спортивної роботи в навчальних закладах усіх типів і рівнів акредитації, здійснює науково-методичне забезпечення цієї роботи в ході навчального процесу і в позанавчальний час.

Міністерства і відомства, яким підпорядковані заклади освіти, разом з МОН України беруть участь у здійсненні державної політики в галузі освіти, науки, професійної підготовки кадрів, у проведенні державного інспектування та акредитації закладів освіти, здійснюють контрольні функції по дотриманню вимог щодо якості освіти, забезпечують зв'язок із закладами освіти та державними органами інших країн з питань, що належать до їх компетенції, організують впровадження у практику досягнень науки і передового досвіду.

Акти міністерств і відомств, яким підпорядковані заклади освіти, прийняті у межах їх компетенції, є обов'язковими для місцевих органів державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, підпорядкованих їм органів управління освітою, закладів освіти відповідного профілю незалежно від форм власності.

Міністерство освіти Автономної Республіки Крим здійснює повноваження керівництва освітою, крім повноважень, віднесених до компетенції МОН України, міністерств і відомств, яким підпорядковані заклади освіти.

Інші повноваження МОН України, міністерств і відомств України, яким підпорядковані заклади освіти, визначаються положеннями про них.

Так, згідно зі ст. 4 Положення про Міністерство освіти і науки України, МОН України відповідно до покладених на нього завдань, зокрема, бере участь у розробленні проектів Державної програми економічного і соціального розвитку України, Державного бюджету України, Програми діяльності Кабінету Міністрів України; розробляє державні стандарти освіти, здійснює контроль за їх додержанням; визначає мінімальні нормативи матеріально-технічного, фінансового забезпечення навчальних закладів; бере участь у розробленні норм і нормативів утримання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування; подає Кабінету Міністрів України пропозиції щодо впорядкування мережі державних вищих навчальних закладів, визначає мережу професійно-технічних навчальних закладів і бере участь у впорядкуванні мережі навчальних закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, вносить відповідні пропозиції щодо вдосконалення мережі дошкільних, загальноосвітніх і позашкільних навчальних закладів; приймає рішення щодо запровадження експериментальних робочих навчальних планів, нових освітніх програм, педагогічних новацій і технологій [2].

МОН України має право представляти Кабінет Міністрів України за його дорученням у міжнародних організаціях та під час укладення міжнародних договорів України; одержувати в установленому законодавством порядку від центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, а також від підприємств, установ та організацій інформацію і матеріали, необхідні для виконання покладених на Міністерство завдань; залучати спеціалістів центральних та місцевих органів виконавчої влади підприємств (за погодженням з їх

керівниками) до розгляду питань, що належать до його компетенції; проводити в установленому порядку з'їзди, конференції, семінари, наради тощо з питань, що належать до його компетенції; утворювати координаційні комісії, експертні та робочі групи для науково-організаційного супроводження виконання державних програм і проектів, залучати на основі контрактів (договорів) вітчизняних і зарубіжних вчених та спеціалістів до роботи в цих комісіях (групах), а також для надання консультацій, проведення аналізу стану та складання прогнозів розвитку освітнього і науково-технічного потенціалу.

МОН України в процесі виконання покладених на нього завдань взаємодіє з Радою з питань науки та науково-технічної політики при Президентові України, Міжгалузевою радою з професійно-технічної освіти, Комісією Кабінету Міністрів України з питань науково-технічного розвитку, Міжвідомчим комітетом з проблем захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності, органами виконавчої влади, академіями наук, Радою міністрів Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування, а також з відповідними органами інших держав.

Для погодженого вирішення питань, що належать до компетенції МОН України, та обговорення найважливіших напрямів його діяльності у Міністерстві утворюється колегія у складі міністра (голова колегії), Державного секретаря та його заступників за посадою, а також керівників структурних підрозділів МОН України.

У складі МОН України Кабінетом Міністрів України можуть бути утворені урядові органи державного управління (департаменти, служби, інспекції).

Для присвоєння вчених звань доцента і професора в МОН України утворюється Атестаційна колегія, яку очолює міністр. Положення про Атестаційну колегію та її персональний склад затверджується наказом МОН України.

Для розгляду наукових рекомендацій та пропозицій щодо визначення і головних напрямів розвитку у сфері освіти, наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності, а також з інших питань у МОН України можуть утворюватися дорадчі та консультативні органи.

Місцеві органи державної виконавчої влади та органи місцевого самоврядування здійснюють державну політику в галузі освіти і в межах їх компетенції:

- встановлюють, не нижче визначених МОН України мінімальних нормативів, обсяги бюджетного фінансування закладів освіти, установ, організацій системи освіти, що є комунальною власністю, та забезпечують фінансування витрат на їх утримання;

- забезпечують розвиток мережі закладів освіти та установ, організацій системи освіти, зміцнення їх матеріальної бази, господарське обслуговування;

- здійснюють соціальний захист працівників освіти, дітей, учнівської і студентської молоді, створюють умови для їх виховання, навчання і роботи відповідно до нормативів матеріально-технічного та фінансового забезпечення;

- забезпечують у сільській місцевості регулярне безкоштовне підвезення до місця навчання і додому дітей дошкільного віку, учнів та педагогічних працівників;

- організують професійне консультування молоді та продуктивну працю учнів;

- визначають потреби, обсяги і розробляють пропозиції щодо державного замовлення на підготовку робітничих кадрів для регіону [3].

Місцевими органами управління освітою є Головне управління освіти і науки Київської і Севастопольської міської державної адміністрації, відділи освіти районних, районних у містах Києві та Севастополі державних адміністрацій.

Головне управління освіти і науки Київської міської державної адміністрації, управління освіти і науки обласної, Севастопольської міської державної адміністрації (далі - управління) є структурним підрозділом Київської міської, обласної та Севастопольської міської державної адміністрації, підзвітним та підконтрольним голові відповідної держадміністрації та МОН.

У межах своїх повноважень управління організує виконання актів законодавства у сфері освіти, наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності, а також з питань мовної політики та здійснює контроль за їх реалізацією.

Відділ освіти у своїй діяльності керується Конституцією України, законами України, актами Президента України і Кабінету Міністрів України, наказами та іншими нормативно-правовими документами МОН України, розпорядженнями голови обласної, Київської та Севастопольської міської, районної, районної у містах Києві та Севастополі державної адміністрації, актами відповідних органів місцевого самоврядування, а також положенням про відділ.

Література:

1. Положення про Міністерство освіти і науки України, затверджене указом Президента України від 7 червня 2000 р. № 773/2000.
2. Офіційний вісник України. - 2000. - № 21. - Ст. 858.
3. Офіційний вісник України. - 2002. - № 16. - Ст. 859.

Тетяна Жиленко, Наталія Мартинова, Кирило Балаценко
(Суми, Україна)

ЗМІШАНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ ФУНКЦІЇ БАГАТЬОХ ЗМІННИХ

Пріоритетні зміни у системі освіти призвели до переходу на новий рівень: випускник технічного вузу повинен бути адаптований до застосування технологічних інновацій на виробництві, висококваліфікованим, конкурентоспроможним на світовому ринку праці. Тому сьогодні основною метою університету є формування вміння швидко вчитися і адаптуватися у нових інформаційних умовах, що постійно змінюються. Студент може цілеспрямовано діяти під час вирішення завдання лише у випадку активної навчальної діяльності, результатом якої є набуття знань, умінь і навичок. До того ж креслення поверхонь другого порядку під час вивчення аналітичної геометрії і подальшого застосування перерізів поверхонь під час розв'язання кратних і поверхневих інтегралів у математичному аналізі вимагає від студента активного продуктивного пошуку.

На вивчення теми «Функція багатьох змінних» у курсі вищої математики виділяється незначне місце. А у вимогах до математичної підготовки бакалаврів зазначено, що вивчення програмного матеріалу дає можливість отримати початкові уявлення про поверхні, їх властивості і перетини, проєкції на площини. Але дана тема часто слугує основою для розв'язання більш складних задач інтегрального числення і теорії поля. А про такі завдання в обов'язкових вимогах не йдеться.

Задачі на побудову поверхонь другого порядку формують просторове уявлення, логічне мислення і математичну культуру. У таких завданнях закладений дослідницький підхід, вони спрямовані на розвиток пізнавальної активності студентів, на формування у них потреби і умінь самостійно здобувати знання, що є дуже актуальним у навчанні сьогодні.

Розв'язування задач на побудову поверхонь та їх перерізів ґрунтується на активному і осмисленому використанні теоретичних знань з даної теми, отриманих поступово при вивченні курсу аналітичної геометрії. До того ж на таких задачах можна відпрацьовувати різні побудови перерізів різної кількості поверхонь, які застосовуються у інших розділах вищої математики.

Усе вищевикладене доводить актуальність обраної теми дослідження.

Об'єктом дослідження є процес змішаного навчання побудови поверхонь та їх перетинів.

Предметом дослідження є навчання студентів використовувати побудови поверхонь традиційно та чисельними методами за допомогою програмних продуктів та їх перерізів під час розв'язування завдань підвищеної складності.

Мета статті: вивчити теоретичний матеріал з даної теми, провести аналіз програмних продуктів для графічної побудови поверхонь, розібрати принципи побудови поверхонь, які використовуються для розв'язання задач підвищеної складності.

Знайти область визначення функції:

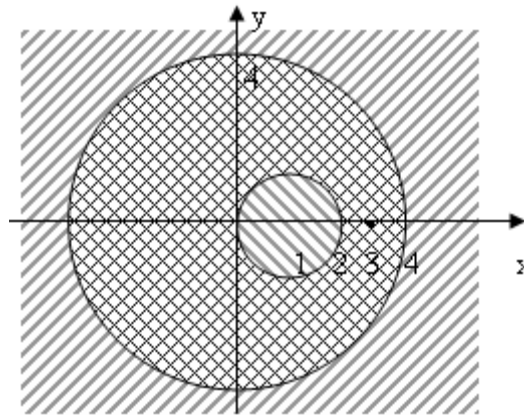
$$z = \frac{\ln(16 - x^2 - y^2)}{\sqrt{x^2 + y^2 - 2x}}.$$

Оскільки логарифма від'ємного числа й нуля не існує, то $16 - x^2 - y^2 > 0$. Або $x^2 + y^2 < 16$. Знаменник не може дорівнювати нулю й підкореневий вираз має бути невід'ємним, тобто $x^2 + y^2 - 2x > 0$, виділимо повний квадрат за x : $(x^2 - 2x + 1) + y^2 - 1 > 0$. Або $(x - 1)^2 + y^2 > 1$.

Таким чином, маємо систему

$$\begin{cases} x^2 + y^2 < 16, \\ (x - 1)^2 + y^2 > 1. \end{cases}$$

Для розв'язування системи будемо границі області $x^2 + y^2 < 16$ і $(x - 1)^2 + y^2 > 1$ і відповідно до знаків у нерівностях наносимо штрихування.

Область визначення функції $z = \frac{\ln(16 - x^2 - y^2)}{\sqrt{x^2 + y^2 - 2x}}$ – частина площини xOy , розташована між колами $x^2 + y^2 = 16$ і $(x - 1)^2 + y^2 = 1$, не включаючи межі (тобто внутрішня частина кола радіусом 4 з «діркою»).

Наприклад, для студентів інженерного напрямку достатньо побудови за вказаним рівнянням поверхонь та їх перерізів за допомогою Math Grapher 3D, 3D Functions Grapher. Це сприятиме формуванню просторового уявлення і даватиме наглядне розуміння внутрішньої будови різних елементів деталей.

Для студентів комп'ютерних спеціальностей можна використовувати ті програмні продукти, які базуються на прописуванні командних дій для побудови: Matlab 3d Grafy, MatCad, Maple та інші [1 - 4].

Для прикладу 1 це буде виглядати наступним чином (рисунок):

```
>> [X,Y]=meshgrid([-5:0.15:5]);
>> Z=3*sqrt(X.^2+Y.^2);
>> Surf(X,Y,Z)
>> [X,Y]=meshgrid([-5:0.15:5]);
>> Z=-3*sqrt(X.^2+Y.^2);
>> Surf(X,Y,Z)
```

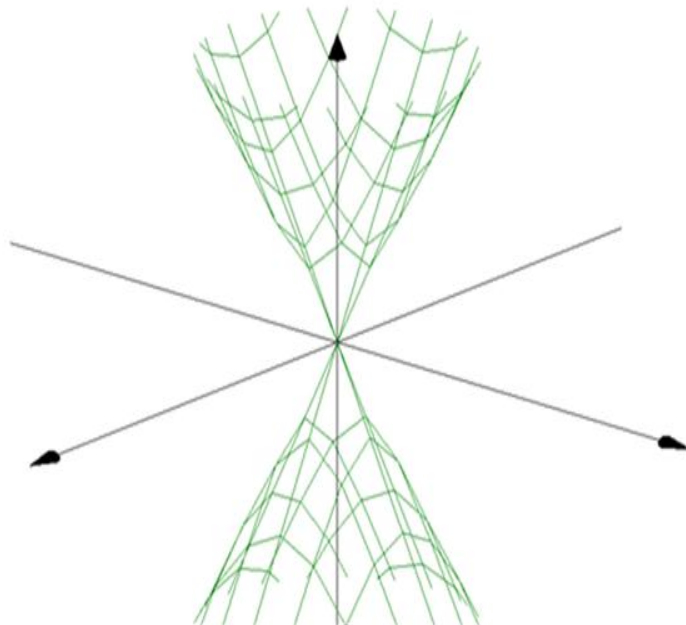

Рис. Конус побудований у Matlab.

Завдання такого плану розвивають самостійність, дієвий підхід до процесу навчання. Змішане цілеспрямоване навчання умінням і навичкам побудови поверхонь та їх перерізів формують особистісну евристику, яка сприяє ефективному засвоєнню студентами досліджуваного матеріалу. Застосування змішаних технологій побудови поверхонь і їх перерізів дає продуктивніший результат засвоєння даного матеріалу, ніж кожна технологія окремо. Після такого ґрунтовного опанування матеріалу студенти не мають проблем із визначенням меж інтегрування у кратних і поверхневих інтегралах у розділах математичного аналізу і теорії поля.

У подальшому задля більшої зацікавленості студентів темою «поверхні другого порядку» планується розробити QR-коди, застосування яких, після правильного зображення поверхонь у просторі та їх проєкцій

на координатні площини, перетворювали б зображення на папері за допомогою відео конструктора поступово у 3d-поверхні.

Література:

1. Графика в системе MATLAB: [электронный ресурс] URL: <http://www.butovo.com/~zss/matlab/2/3.htm>
2. Костина Г.В. Элементы аналитической геометрии в трехмерном пространстве: [методическое пособие по решению типовых задач] / Г.В. Костина, Т.Г. Плотникова. – Хабаровск: Изд-во ДВГУПС. – 2013. – 62 с.
3. Построение конических поверхностей: [электронный ресурс] URL: <http://adubanov.narod.ru/l8.htm>
4. Трехмерная графика в MATLAB: [электронный ресурс] URL: <http://apeshnik.narod.ru/matlab/part3.htm>

**Кирилл Машков, Анжела Сушкевич
(Минск, Беларусь)**

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МОБИЛЬНЫХ ПРИЛОЖЕНИЙ ВОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОСТРАНСТВЕ УО «МИНСКИЙ ГПТК ЖЕЛЕЗНОДОРОЖНОГО ТРАНСПОРТА им. Е.П. ЮШКЕВИЧА»

В статье рассматриваются возможности использования мобильных приложений «Минский колледж ЖД транспорта», «MoodleMobile», «HP Reveal», «CAD Assistant» в образовательном процессе учреждения профессионально-технического образования.

Современные сети и технологии меняют предпочтения учащихся. Активное использование мобильных устройств в повседневной жизни дает повод задействовать в образовательных целях ресурс планшетов, смартфонов, а не только компьютеров. Беспроводной Интернет создал почву для активного взаимодействия. Появилась возможность использования всех служб и сервисов в любое время в удобном месте. Согласно статистике, 67 % пользователей посещают Интернет для выхода в различные сетевые службы (почта, поисковые запросы, общение, чтение и т. п.), задействуя при этом мобильный Интернет, и лишь 19 % используют другие службы (скачивание музыки, просмотр фильмов), отдавая в этом случае предпочтение проводному интернету, т.е. стационарному компьютеру [1].

Мобильное обучение, основанное на использовании мобильных устройств (смартфонов, планшетов), появилось относительно недавно, но успешно развивается и предоставляет все новые возможности использования его в образовательном процессе. Особое место в системе мобильного обучения занимают специальные дополнения – мобильные приложения. Использование мобильных приложений позволяет ускорить получение необходимой информации, упростить выполнение тестов, контрольных и практических работ, проведение зачетов, помогает совершенствовать методы и приемы обучения.

Рассмотрим мобильные приложения «Минский колледж ЖД транспорта», «Moodle Mobile», «HP Reveal», «CAD Assistant». Они распространяются свободно с сервисов GooglePlay (для Android-устройств) и AppStore (для iOS-устройств). Использование данных приложений расширяет возможности современного образовательного пространства и позволяет дополнить и качественно представить учебный материал.

Мобильное приложение «Минский колледж ЖД транспорта».

Это приложение было разработано специалистами колледжа. Необходимость создания этого приложения подсказали многочисленные запросы со стороны всех участников образовательного процесса. Здесь содержится вся информация о жизни учебного заведения (общие сведения о колледже, сведения о педагогическом коллективе, администрации, информация для абитуриентов, расписание занятий, объединений по интересам, замены, новости колледжа, фотоархив и видеоархив мероприятий, ссылка на сайт успеваемости «электронный колледж» с паролем доступом (учащихся, законных представителей, педагогов), небольшие приятные дополнения (расписание транспорта, прогноз погоды), ссылка на сайт дистанционного обучения; форма обратной связи с администрацией (рис. 1).

Рис. 1. Мобильное приложение «Минский колледж ЖД транспорта»

Мобильное приложение Moodle Mobile. Приложение Moodle Mobile предназначено для работы в системе дистанционного обучения Moodle, не используя браузер, и дает возможность прочитать уведомления курсов, просмотреть календарь мероприятий на курсах, обменяться сообщениями с другими пользователями, принять участие в опросах и форумах, просматривать свою деятельность и итоговые отметки в курсе. Есть возможность получения мгновенных PUSH-уведомлений.

С помощью данного приложения можно изучать теоретический материал, выполнять практические задания, проверочные и итоговые тесты, просматривать презентации и видеоролики, т.е. оно предоставляет те же возможности, что СДО Moodle. Более того, страницы с теоретическим материалом при первом открытии подгружаются на мобильное устройство и при повторном входе на данную страницу уже не требуется подключение к сети Интернет. Данное приложение особенно полезно для наших обучающихся, которые проходят поездную практику и не всегда имеют возможность подключения к сети Интернет.

На рисунке 2 показано, как выглядит наполнение курса дистанционного обучения по учебному предмету «Устройство и ремонт тепловозов» в приложения Moodle Mobile.

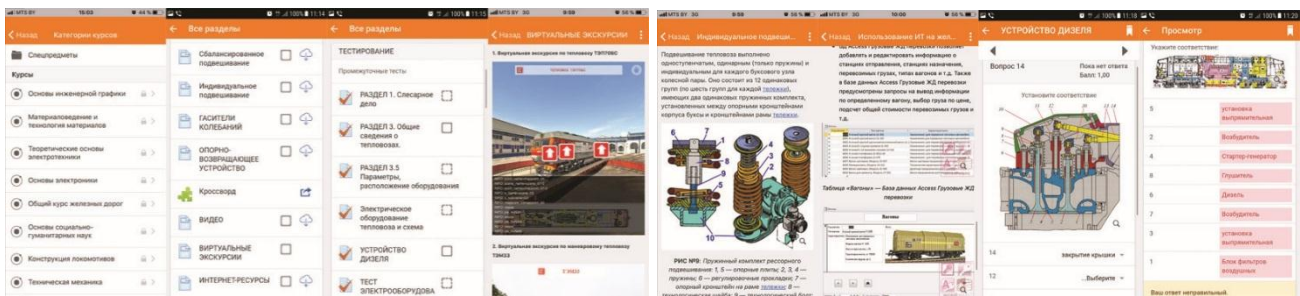

Рис. 2.Пример наполнения курса «Устройство и ремонт тепловозов»

Мобильное приложение «HP Reveal». Одной из интересных возможностей мобильных устройств является использование и самостоятельное создание средств дополненной реальности. Дополненная реальность – это новая технология наложения виртуальной (цифровой) информации на видимый объект. В качестве основы (маркера) может выступать изображение, фотография, схема или другой видимый объект. С помощью специальных программ на основу добавляются виртуальные объекты: ссылки на веб-страницы, видео, текст, графика и 3D-объекты (рис. 3). Пользоваться ресурсами дополненной реальности учащиеся могут, установив мобильное приложение и подключившись к публичному каналу колледжа. Наглядность и полнота представленной информации способствует повышению мотивации к обучению.

Рис. 3. Использование дополненной реальности

Но мы столкнулись с проблемой нехватки деталей и механизмов в формате 3D и решили заняться самостоятельно 3D-моделированием, воспользовавшись программой Autodesk Inventor Professional.

Программа Autodesk Inventor. Созданные нами объекты демонстрируют устройство сложных деталей железнодорожного транспорта, помогают визуализировать объекты, увидеть при помощи 3D-анимации их принцип работы. На рисунке 4 представлены примеры созданных объектов.

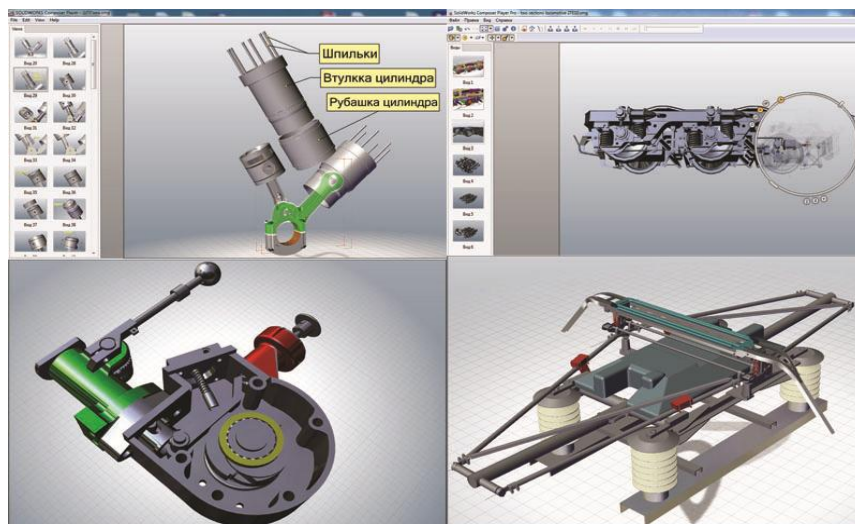

Рис. 4. Примеры 3D моделей, созданных в программе Autodesk Inventor

Данные модели используются преподавателями на учебных занятиях для лучшего усвоения учебного материала, однако не было возможности воспользоваться созданными моделями при самостоятельном изучении материала или подготовке к экзаменам и зачетам. Возникла новая проблема: выбрать мобильное приложение, при помощи которого учащиеся смогли бы изучать созданные нами 3D-модели вне учебной аудитории. Готовые модели сконвертированы для использования в мобильном приложении «CAD Assistant».

Мобильное приложение «CAD Assistant».

Любой учащийся, установив данное приложение и скачав 3D-модели с нашего сайта или СДО на своё мобильное устройство, может просматривать их, вращать, разбирать, делать разрезы и сечения по плоскостям и т.д. (рис. 5).

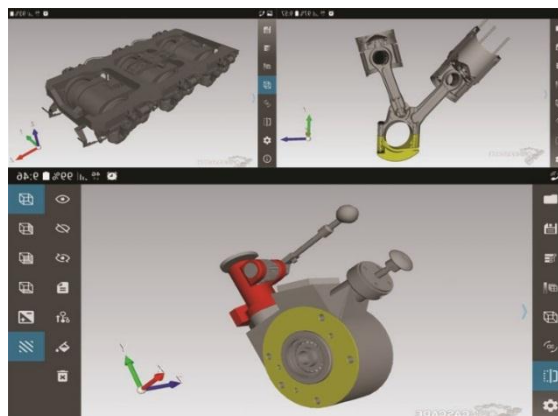

Рис. 5. Примеры 3D моделей в мобильном приложении «CAD Assistant»

Создание 3D-моделей – кропотливый труд, требующий не только специальных знаний, но и усидчивости, ответственности, большого количества времени. Целесообразно вовлекать в данную работу заинтересованных учащихся, это имеет несколько положительных аспектов, а именно:

- возможность всесторонне изучить необходимое устройство или механизм;
- совершенствовать компьютерную грамотность учащихся;
- развивать творческие способности, пространственное и логическое мышление учащихся;
- совершенствовать навыки самостоятельной работы.

Все перечисленное, в свою очередь, способствует более качественному усвоению содержания изучаемых учебных предметов и, как следствие, более качественной подготовке будущих специалистов.

Следующим этапом в нашей работе стал перенос 3D-моделей в виртуальную реальность. Для этого воспользовались мобильным приложением ViewER-VR.

Мобильное приложение ViewER-VR. На сегодняшний день VR приложения для смартфона с каждым днем становятся все более доступными. Мобильные приложения для VR-очков дают возможность погружаться в мир, наполненный 360-градусными визуальными эффектами. Конвертировав наши 3D-модели в файлы, понятные для приложения, мы перенесли их в виртуальную реальность (рис.6).

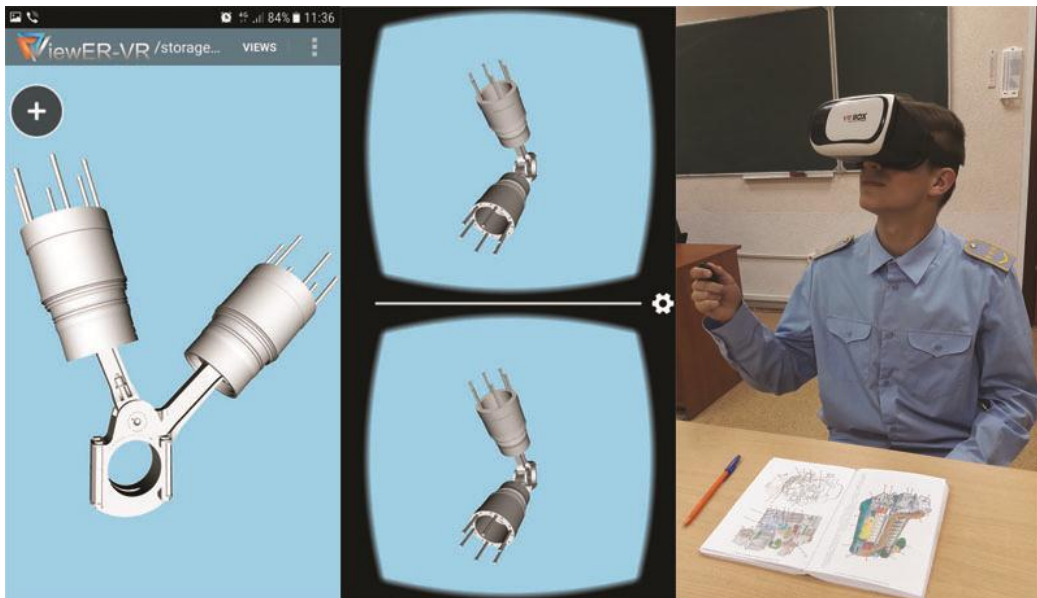

Рис. 6. Примеры использования созданных 3D моделей в мобильном приложении ViewER-VR

Использование рассмотренных мобильных приложений в образовательном пространстве колледжа позволило:

- упростить работу в дистанционных курсах и существенно расширить аудиторию пользователей;
- расширить возможности наглядного метода, используя приемы дополненной реальности и визуализации;
- разнообразить формы и методы подачи материала учебных занятиях;
- усовершенствовать систему контроля знаний;
- повысить мотивацию учащихся, вовлекая их в образовательный процесс посредством знакомых им мобильных устройств.

Таким образом, использование мобильных приложений как одного из аспектов мобильного обучения способствует более эффективной организации образовательного процесса и более качественной подготовке будущих специалистов. Несомненно, технология мобильного обучения станет в недалеком будущем неотъемлемой частью каждого учебного занятия.

Литература:

1. Шишковская Ю. В. Использование мобильных устройств в педагогической практике // Молодой ученый. — 2015. — №11. — С. 1519-1521. — URL <https://moluch.ru/archive/91/19608/> (дата обращения: 02.05.2018).

Сауле Нуркасымова, Алия Мукашева
(Астана, Казахстан)

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОБРАЗОВАНИИ

В своем Послании народу Казахстана от 27 января 2012 года «Социально-экономическая модернизация – главный вектор развития Казахстана» Президент Республики Казахстан Н. А. Назарбаев отметил, что одной из важнейших задач социально-экономической модернизации является «создание эффективной системы обучения и содействие в трудоустройстве». Для этого необходимо широко внедрять «в процесс обучения современные методики и технологии» [1].

Технология развивается по своим специфическим законам и не зависит от сферы человеческой деятельности. В связи с чем, правомерно ставить вопрос о создании самостоятельной теории технологии, которая бы описывала закономерности её возникновения, развития и функционирования независимо от области применения.

В целом технология имеет два принципиальных и обязательных признака:

- высокая степень гарантированности конечного результата обучения;
- определенная последовательность проектировочной деятельности по созданию проекта учебного процесса.

Использование информационных технологий в образовании обусловлено серьезными объективными причинами. Они способны в несколько раз повысить эффективность обучения. Данное время исследователей из университета, компьютерное обучение позволяет студенту усваивать за единицу времени в 13 раз больше учебных понятий, чем при слушании лекций в группах.

Повышение скорости усвоения материала — одно из самых сильных сторон информационных технологий.

Основной структурно - сетевой единицей информационной технологии является компьютер. При рассмотрении процесса обучения, то есть в каждый отдельно взятый момент времени (на учебном занятии или во время выполнения самостоятельных заданий), компьютер выступает только как средство обучения. Какое бы программное обеспечение на нём не установлено, с какой бы учебной программой обучающийся не работал, он использует компьютер как любое другое средство обучения (например: кино- и видео проекторы, таблицы, схемы, карты и другие наглядные пособия).

Заметим, что именно благодаря расширению свойств данного средства обучения и выполнению им некоторых преподавательских функций, мы можем говорить об учебном процессе с использованием компьютерной технологии обучения.

В учебном процессе технология привносит качественные изменения в учебную деятельность – обучение с использованием технологии всегда лучше, эффективней и качественней. Эффективность технологии — это вопрос о конкретности и точности постановки цели при разработке учебных компьютерных программ и адекватности используемых приёмов представления материалов и контроля.

Технологии способны управлять учебным процессом, но содержание материала, заложенного в обучающие программы, разрабатывается специалистами-предметниками. При этом учебный материал передаётся обучающемуся через компьютер не от преподавателя, который пересказывает и по-своему интерпретирует содержание учебника, а непосредственно от автора учебника [3].

Определения «технология» и «технологический процесс» нужно понимать следующим образом:

- технология – это средство гарантированного достижения целей обучения;
- технология – это описание процессов достижения планируемых результатов обучения;
- технология – это проект определенной педагогической системы, реализуемый на практике;
- технология – это минимум педагогических экспромтов в практическом преподавании.

Теперь, определившись с самим понятием «технология», перейдем к вопросам, которые уже накопились у преподавателей.

Отличие технологии от методики:

– главное отличие технологии от методики в том, что методика – это совокупность неких рекомендаций преподавателю по проведению учебного процесса, которые могут помочь ему. Педагогическая технология должна гарантировать преподавателю в его работе получение конкретного конечного результата.

Если определить содержание обучения, его уровень сложности и объем, то:

– только через педагогическую технологию, практику ее внедрения и реализацию, через рабочее поле выводится уровень сложности и объем содержания обучения. Это задает новую методологию построения содержания и новую методологию создания учебников, и учебных пособий нового поколения [2].

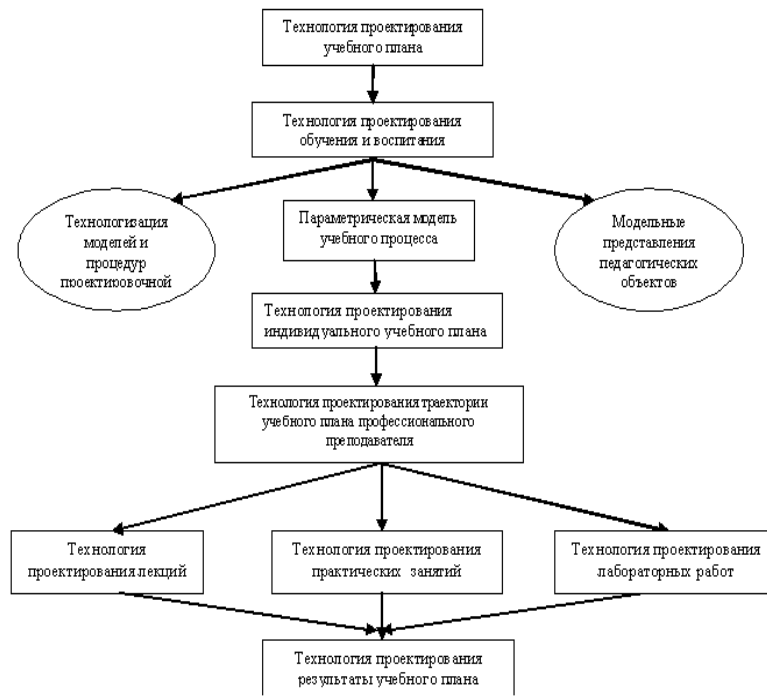

Рисунок – 1. Методологическое обоснование педагогической технологии

В результате собранного и проанализированного огромного объема информации, был установлен важный факт методологического обоснования педагогической технологии: При правильном проектировании в ней должны присутствовать основные обязательные компоненты процедурного характера, соответствующие главным параметрам учебного процесса, обеспечивающим успех обучения. Именно они и составили содержание основных компонентов.

Методически характеризуя технологию, необходимо раскрыть ее сущность и структуру функционирования основных компонентов.

Реализация модели, определяющая технологию учебного процесса и гарантирующая оценки «удовлетворительно», «хорошо» и «отлично» соответственно это:

- образовательная траектория студента до уровня удовлетворения требованиям Государственного образовательного стандарта «студент обязан»;
- образовательная траектория студента до уровня требований на оценку «хорошо» («студент может продолжить»);
- образовательная траектория студента до уровня требований на оценку «отлично» (носит субъективный характер, связанный с компетенцией преподавателя).

Результаты реализации модели:

- технологии будут уточнены модельных представлений о дидактическом материале учебного процесса;
- параллельное проектирование технологии создания учебников нового поколения с широким соавторским преподавательским составом.

Кроме того задается уровень сложности:

- объем содержания обучения, фиксируемый в будущем учебнике для студента;
- в конструкторской деятельности проектируются функции учебника;
- благодаря тому, что деятельность преподавателя направлена на построение модели учебного процесса с наперед заданными параметрами – зарождается технология создания учебника с наперед заданными качествами;
- формирование дидактической среды – профессиональной компетенции преподавателя, который выступает посредником между **теорией и практикой**.

В конечном итоге, только через педагогическую технологию, практику ее внедрения и реализации, выводится объем и уровень сложности содержания обучения. Объектом деятельности преподавателя становится проектирование учебного процесса по технологии. Деятельностью преподавателя становится переориентация проекта – образца учебного процесса к особенностям преподавателя, и его методическое обогащение.

Литература:

1. [http //www.bnews.kz/](http://www.bnews.kz/)
2. Нуркасымова С.Н. Методика преподавания физики - Семей, 2004 с. 110-114

3. Апатова Н. В. Информационные технологии в школьном образовании. М., 1994. 165 с.
4. Нұрқасымова С.Н. Применение информационной технологии в учебном процессе - Астана, 2010 с. 109 - 112
5. Журнал «Информатика и образование», 2002. 128 с.
6. Анисимов О.С. Развитие. Моделирование. Технология. Калуга: ИМУ, 1996

Яна Радченко
(Переяслав-Хмельницький, Україна)

МЕНЕДЖМЕНТ В ОСВІТІ

В Україні менеджмент ще не встиг отримати достатнього розвитку. Причинами цього стає не удосконалення правового поля у недостатньому рівні методів управління персоналу у нашій ментальності.

Сутність сучасного менеджменту проявляється в оптимізації точних завдань управління за допомогою раціональному та оптимальному використанню різних ресурсів. Тому однією з актуальних проблем сучасного керівника постає проблема професійного росту або ж провесна кар'єра працівників в навчальному закладі, підвищення рівня знань та вмінь, точніше сказати постійного руху до успіху.

Особливою галуззю менеджменту є «менеджмент в освіті», який має свою специфіку та притаманні собі закономірності.

Менеджмент в освіті – це комплекс принципів, методів, організаційних форм та технологічних прийомів управління освітнім процесом, який спрямований на підвищення його ефективності.

Менеджмент як наука базується на теоретичних положеннях загальної науки управління. Лексичне значення й уживання понять «менеджмент» і «управління» у вітчизняній практиці є близькими за змістом, але не тотожними.

Сучасне поняття «менеджменту» часто пов'язується з концепціями функціонування організацій в ринкових умовах і розповсюджується лише на соціально-економічні системи, тобто організації, обов'язковим елементом яких є людина та її цілеспрямована діяльність.

Менеджмент може бути визначений як науково-практичний напрям, орієнтований на забезпечення ефективної життєдіяльності (функціонування) організацій у ринкових умовах господарювання. Сучасний менеджмент включає управління інтелектуальними, фінансовими, сировинними ресурсами з метою більш ефективної діяльності організації.

Основними функціями менеджменту в освіті є:

Прийняття розумового рішення;

Організація виконання прийнятих рішень;

Створення належних умов для ефективної роботи навчального закладу;

Забезпечення мотивів та стимулів їх діяльності.

Оволодіння основами менеджменту допоможе у підвищенні ефективності та педагогічної діяльності.

Методи та прийоми допоможуть педагогам успішно вирішувати різні проблеми як особистого плану так й професійного. Займатися саморозвитком, доцільно використовувати час та здійснювати вплив на дітей (студентів)

Впровадження менеджменту в навчальних закладах буде сприяти процесу демократизації та ефективному управлінню навчальним закладом, педагогічним та студентськими колективами.

Менеджмент займає досить вагоме місце в структурі підготовки керівника навчального закладу освіти, що зумовлено його актуальністю та важливістю питань, які розглядаються й його межах.

Таким чином, сутність освітнього менеджменту полягає в оперативному корегуванні різних способів та методів навчання, які забезпечують успіх в опануванні навчального матеріалу, освоєнні процедур навчально-пізнавальної діяльності. Ефективність регулювання насамперед вимірюється тим, на скільки вдалося здійснити корекцію навчальної діяльності учнів.

Отже, визначення змісту та структури функцій освітнього менеджменту дає змогу виділити основні ланки організації навчального процесу, а також управління ним. Точніше, засвоєння та конкретизація вчителем мети, завдань навчання, виходячи з діагностики особистісного розвитку, ступеня навченості та вихованості учнів; конкретизація змісту навчання з урахуванням специфічних особливостей як окремих учнів, так і конкретного класного колективу планування та прогнозування навчальної діяльності та використання оптимальних для конкретної ситуації засобів, форм, методів діяльності на уроці з урахуванням виявлених особливостей учнів і можливостей використання відповідних технологій навчання; дидактична взаємодія учителя й учнів.

Замира Расулова
(Наманган, Узбекистан)

BOLALARNI O'ZLIGINI ANGLASHDA BADIY ADABIYOT BILAN TANISHTIRISHNING AYRIM JIHATLARI

Badiiy adabiyot bolalarni aqlan, ahloqan va estetik tarbiyalashning qudratli, ta'sirchan quroli sifatida xizmat qiladi, u bola nutqini rivojlantirish va boyitishga, o'zligini anglashga ulkan ta'sir ko'rsatadi.

She'riy obrazlarda badiiy adabiyot jaxmiyat va tabiat hayotini, insoniy his-tuyg'ular va o'zaro munosabatlar olamini ochib beradi hamda tushuntiradi. Bu namunalar o'z ta'sir kuchiga ko'ra turlicha bo'ladi: hikoyalarda bolalar so'zlarning lo'ndaligi va aniqligini bilib oladilar; she'rlarda o'zbekcha nutqning musiqiyligini, ohangdorligini ilg'aydilar; xalq ertaklari ular oldida tilning aniqligi va ifodaliligini namoyon qiladi, ona tilidagi nutqning yumor, jonli va obrazli taqqoslashlar, ifodalarga qanchalik boyligini ko'rsatadi.

Ertaklar olamiga sayohat bolalar tasavvurini, ularning hayolot olamini, fantaziyasini rivojlantiradi. Eng yaxshi adabiy namunalari asosida insonparvarlik ruhida tarbiyalangan bolalar o'z hikoyalari va ertaklarida mazlumlar va zaiflarni himoya qilish, yomonlarni jazolash orqali o'zlarining adolatparvarligini namoyon qiladilar.

Va albatta bolalar estetik, ayniqsa axloqiy tasavvurlarni kattalarning (ota-onalar, pedagoglar) o'qib chiqilgan asarlar bo'yicha nasihatnamo mulohazalaridan, tayyorlangan savollarga javob berishdan emas, balki aynan badiiy asarlardan olishlari lozim.

Maktabgacha davrdagi har bir yosh bosqichi o'zining nutqiy rivojlantirish vazifalarini qo'yadi. Yoshi o'sib borishi bilan adabiy asarlarni qabul qilish darajasi ham ortib borishi tufayli ular asta-sekin murakkablashtirilib boriladi. Bolalarda she'r tinglay olish qobiliyati rivojlanadi. SHundan kelib chiqqan holda katgalar bolalarning yosh imkoniyatlarini bilishlari zarur.

Ilk yoshdagi bolalarning badiiy asarlarni qabul qilishining asosi - bu ularga nisbatan emotsional javob, turli xil ohanglarni ilg'ab olish, ularga munosabat bildirish, imkoniyat darajasidagi adabiy asarlar qahramonlarini tanib olish va ular haqida qayg'urishdir.

Ushbu yoshdagi bolalar uchun kichik shakldagi she'riyat, ya'ni: fol'klor va mualliflik she'riyati muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, bosh qahramonlari bolalar, hayvonlar bo'lgan, o'yinli va maishiy vaziyatlar bayon qilingan asarlar bolalarga juda qiziqarlidir.

Ilk yoshdagi bolalarga o'qib beriladigan asarlar doirasini asosan fol'klor asarlari tashkil qiladi. Ular eng yaxshi tarzda ilk yoshdagi bolalar ehtiyojlariga mos keladi, chunki, u so'z, ohang, musiqa va harakatni o'zida jamlagandir. Bolalar hayvonlar haqidagi xalq ertaklari bilan tanishadilar: «SHolg'om», «Bo'g'irsoq», «Uycha», «CHipor tovuq» va boshq.

Maktabgacha kichik yoshdagi bola san'atga, uning badiiy obrazlariga oshno bo'lish, badiiy faoliyatni egallab olish borasida keng imkoniyatlarga egadir. To'rt yoshga kelib bolalar badiiy matnni emotsional va yaxlit qabul qilganlari holda uni tushunganliklarini nafaqat nutqda (qayta hikoya qilish, yoddan aytib berish, savollarga javob berish), balki predmetli va o'yinli vaziyatlarda ham ifodalaydilar.

Bu yoshda adabiy matnni qabul qilish bolalarning amaliy va o'yin faoliyatiga yaqin bo'lgan «harakat»dan iborat bo'ladi. Boshqacha qilib aytganda, badiiy asar bilan to'laqonli hamkorlik qilish uchun bola uni tinglashi, suratlarni tomosha qilishi, kitobni qo'llari bilan ushlab ko'rish, o'yinchoklar bilan o'ynashi, matnning ayrim qismlarini deklamatsiya qilishi yoki «baqirib aytishi», ularni muayyan hayotiy vaziyatlarda qo'llanilishini aniqlashi lozim. Ushbu yoshda badiiy asarni qabul qilish, ijrochilik va ijodkorlikni amalda chegaralab bo'lmaydi.

Turli janr va mavzulardagi adabiy asarlarni — ertaklar, hikoyalar, she'rlarni, she'riy fol'klorning kichik shakllarini tinglash, ularning mazmuniga emotsional munosabat bildirish va syujetning rivojlanishini kuzatib borish qobiliyatlarini rivojlantirish;

Bolalarni ayrim asarlar va ularning aynan bir xil qahramonlar bilan birlashtirilgan tsikllari bilan tanishtirish;

Tarbiyachi bilan birgalikda tanish asarlarni hikoya qilish, ularni to'liq yoki qisman sahnalashtirishga jalb qilish;

Bolalar so'z ijodkorligi, she'riy matnlarning o'yinli va yumoristik variatsiyalari uchun qulay sharoit yaratish;

Bolalarning o'yin, tasvirlash faoliyatlarini badiiy obrazlar bilan boyitish. Kitobga nisbatan estetik madaniyat asari sifatida asrab-avaylash munosabatini shakllantirish. Illyustratsiyalarni mustaqil ravishda va takror ko'rib chiqish, aynan shu kitobni takror tinglash istagi.

Maktabgacha katta yoshdagi bolalarni bolalar badiiy adabiyoti bilan tanishtirish sohasida pedagoglar va ota-onalar oldida quyidagi vazifalar guribdi:

Bolalarni yuqori badiiy saviyadagi adabiyotlarga oshno qilish, ularda adabiy-badiiy taassurotlar zahirasini shakllantirish;

Bola hayoliy tasavvurida o'zligini anglatishga yo'naltirish;

Ifodali badiiy nutqni shakllantirish;

Bolalarga kichik prozaik matnlar mazmunini emotsional va ifodali tarzda yetkazish hamda kichik she'rlarni yoddan aytib berishni o'rgatish. Ma'lum adabiy asarlarni sahnalashtirishda ishtirok etish.

Bolalarda adabiy asarlarning (xususan, ertaklarning) o'ziga xos tuzilmasi, tipik personajlar va syujetli-mavzuli birliklari hamda ularni ijodiy qo'llash usullari haqidagi tasavvurlarni shakllantirish;

Asosini bolalarning adabiy obrazlarni talqin qilishi tashkil qiladigan tasavvur shakllarini rivojlantirish;

Bolalarda badiiy obrazning rivojlanishi, o'zgarishi, uning ko'p qirraliligi va ko'p tomonlama bog'liqligi haqidagi tezkor tasavvurlarni shakllantirish;

Bolalarda adabiyotlarni individual tarzda afzal ko'rishni rivojlantirish;

Bolalarning kitobga nisbatan estetik madaniyat asari sifatidagi munosabatini rivojlantirish, ularni qo'lyozma kitoblar yozishga jalb qilish.

Pedagog bolalarning eng qiziq fikrlarini, ularning shaxsiy tajribasiga oid hikoyalarini, bolalar tomonidan o'ylab topilgan she'rlar va ertaklarni to'plashi lozim. Ushbu materiallar asosida bolalarning o'zlari tomonidan «kitob» yaratish ishlarini uyushtirish zarur. Bu bolalar tomonidan to'qilgan ertaklar, shaxsiy tajribaga oid hikoyalar, qo'shiqlar, sanoq she'rlarning bolalar rasmlari bilan bezatilgan to'plami, qo'lyozma jurnali va komikslari bo'lishi mumkin. Guruhda o'qib chiqilgan, bolalar suratlari, variantiv syujetlar, improvizatsiyalar va to'qib, oxiriga yetkazishdan iborat bo'lgan u yoki bu adabiy asarlar motivlariga oid «kitoblar» ham aynan shunday tarzda yaratilishi mumkin.

Xulosa qilib aytganda, maktabgacha katta yoshdagi bolalarni badiiy adabiyot bilan tanishtirish va kitobga mehr uyg'otish orqali bolada quyidagi rivojlanish ko'rsatkichlari shakllanishi lozim:

Bola o'ziga yoqqan bir nechta adabiy asarlar orqali o'zligi va asar qahramonlari obrazida "men"ini anglashi qaror topadi.

Kichik she'r yoki she'riy asardan kichik parchani ifodali o'qib berishi mumkin.

Kitobga qiziqish paydo bo'ladi: o'qilgan kitoblarni mustaqil ravishda varaqlab chiqadi, mazmunini aytib yoki o'qib beradi, uydan sevimli kitoblarini keltiradi.

Научный руководитель:

K. Djuraev kandidat pedagogicheskix nauk.

**Інна Романюк
(Дніпро, Україна)**

КАЗКОТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ ВПЛИВУ НА РОЗВИТОК КОМУНІКАБЕЛЬНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У сучасній педагогічній науці існує недостатня кількість діагностичних та навчальних методик, які б дозволили оцінити рівень сформованості комунікативних навичок та побудувати систему їхнього формування у дітей, які виховуються у дитячих будинках. Описані окремі методичні прийоми, спрямовані не стільки на удосконалення комунікативних навичок, скільки на розвиток мовлення у цілому. Проблема розвитку діалогічного мовлення дітей залишається однією з актуальних у теорії та практиці логопедії, оскільки мова, будучи засобом спілкування і знаряддям мислення, виникає і розвивається в процесі спілкування.

Розглядаючи комунікацію як процес та діяльність, ми спиралися на визначення А.В. Соколова, що комунікаційна діяльність є рух смислів у соціальному просторі [3]. В.О. Сухомлинський називав казку чудодійним методом розвитку мовлення дітей. За його словами, це – «свіжий вітер, що роздуває вогник дитячої думки і мови». Завдяки казці дитина пізнає світ не тільки розумом, а й серцем, відгукується на події та явища навколишнього життя, висловлює ставлення до них. Початкове духовне виховання дитини відбувається також завдяки казці [4].

Останнім часом спостерігається стійке зростання порушень мовлення у дітей, які складають основну групу ризику щодо шкільної неуспішності, особливо при оволодінні письмом і читанням. У зв'язку з тим, що характер мовних патологій у дітей дошкільного віку став складнішим, виникла проблема пошуку нових форм і методів роботи, використання інноваційних технологій у галузі корекційно-розвивального навчання і виховання [1].

Зазначимо, що спілкування є невід'ємною і загальною умовою формування особистості. У спілкуванні відбувається процес соціалізації зростаючої людини, її становлення. Потреба у спілкуванні є однією з первинних потреб людини. Спілкування – багатоплановий процес становлення і розвитку контактів між людьми, який передбачає обмін інформацією, певну тактику і стратегію взаємодії, сприймання і розуміння суб'єктами спілкування один одного [5]. Поняття спілкування вживається у психологічній літературі в різних значеннях: як обмін думками, почуттями, переживаннями (Л.С. Виготський, С.Л. Рубінштейн); як один з різновидів людської діяльності (Б.Г. Ананьєв, М.С. Коган, І.С. Кон, О.О. Леонт'єв); як специфічна соціальна форма інформаційного зв'язку (О.Д. Урсун, Л.О. Рєзников); як певна взаємодія, стосунки між суб'єктами, які мають діалогічний характер (Г.М. Андрєєва, В.С. Соковін, К.К. Платонов).

Концептуальні ж розробки проблеми комунікації, перш за все, пов'язані з іменами Б.Г. Ананьєва, Л.С. Виготського, О.О. Леонт'єва, В.М. Мясіщева, С.Л. Рубінштейна, які розглядали спілкування як важливу умову психічного розвитку людини, його соціалізації та індивідуалізації, процесу формування особистості. Дослідженням генези спілкування за кордоном займалися Дж. Боулбі, Р. Спітц, А. Фрейд та багато інших. Проблеми взаємодії дорослого і дитини відображені у працях Р.В. Тонкової-Ямпільської, М.М. Щелованова. Завдяки цим ученим була створена наукова школа з нормальної фізіології дитинства. М.І. Лісіна та О. В. Запорожець піддали систематичному і поглибленому вивченню генезу спілкування дітей дошкільного віку.

На ранніх етапах онтогенезу спілкування має особливо велике значення для розвитку особистості дитини. Поведінка, діяльність і ставлення дитини до світу і самого себе значною мірою визначається її спілкуванням з дорослими. Як помічав Д.Б. Ельконін, дитина – це завжди дві людини: вона і дорослий. Сучасні дослідження поведінки немовлят (Д.Б. Ельконін, О.В. Запорожець, М.І. Лісіна) показали, що в перші дні після народження діти не виявляють потреби у спілкуванні з дорослими. Це свідчить про те, що потреба у спілкуванні не природжена, а формується у процесі взаємодії з дорослим. Саме цей момент і є одним з вирішальних у порушенні функції комунікації у дітей в дитячих будинках, яких батьки покинули одразу після народження.

Розвиток комунікативної функції дитини має важливе значення для психічного розвитку дитини взагалі. Діти починають спілкуватися ще до того, як навчаться говорити та оволодівати мовою. Комунікативно-мовленнєвий розвиток дошкільників відбувається на таких рівнях [1, с. 16]:

а) поведінковий рівень (оволодіння мовленнєвою поведінкою), особливостями якого є: спрямування уваги на партнера по спілкуванню, настанова на реакцію-відповідь; володіння різноманітними експресивно-мімічними засобами спілкування, вміння налагоджувати міжособистісні контакти;

б) когнітивно-лінгвістичний рівень (розвиток понятійної свідомості), який характеризують: розуміння просторово-часових ознак ситуації спілкування (значення слів, що характеризують місце, час, зміст взаємодії); усвідомлення емоційного змісту ситуації спілкування (значення слів, що характеризують емоційний стан людини); розуміння дійових осіб у грі, праці (значення слів, що характеризують людину); збагачення словникового запасу (різноманітне і точне використання лексики, що відповідає ситуації і змісту спілкування); граматична правильність мовлення; фонетичний розвиток (вимова звуків, дикція, сила голосу, паузи, наголос);

в) особистісний рівень (регулювання мовленнєвої взаємодії), свідченням якого є: прагнення до розгорнутості, логічності й зв'язності висловлювання, розповіді; керування мовленням, його зміна відповідно до розвитку ситуації; самооцінка в дії, що визначає тип комунікативної позиції у спілкуванні; ціннісні орієнтації, пов'язані з людиною (оцінка співрозмовника, безоцінне сприймання іншої людини); потреба в міжособистісному спілкуванні, широта та дієвість його мотивів.

На нашу думку, казкотерапія – метод, який використовує казкову форму для інтеграції особистості, розвитку творчих здібностей, розширення свідомості, вдосконалення взаємодії з навколишнім світом. Корекційно-освітні завдання: розвивати мову (всі компоненти); розвиток фонематичного сприйняття; робота над артикуляцією, автоматизацією, диференціацією звуків, введенням їх у вільну мову; вдосконалення складової структури слова; та зв'язкових висловлювань. Корекційно-виховні завдання: виховання любові до природи, доброти, уваги, відповідальності. Корекційно-розвивальні завдання: розвиток пізнавальних процесів; розвиток мовлення; розвиток вміння передавати образ через міміку, жест і рух.

Метод роботи з казкою має багатовікову історію. Слово «казка» вперше зустрічається у XVII ст. Проте, до того як з'явилися дослідження Б. Беттельгейма, Р. Гарднера, В. Проппа, К. Юнга, у казках бачили лише розвагу для дітей нижчих верств населення. У подальшому на основі досліджень була складена сучасна концепція роботи з казками. Вплив казки на розвиток особистості дитини, на його мовленнєвий розвиток досліджували такі науковці як П. Анікін, А. Адлер, Е. Берн, Б. Брун, Е. Пендерсон, М.-Л. фон Франц та ін. В.О. Сухомлинський акцентував увагу педагогів на використанні казки як засобу розвитку творчого мовлення. За його словами, казка – це активна естетична творчість, що захоплює всі сфери духовного життя дитини – її розум, почуття, уяву, волю. Без казки – живої, яскравої, що оволоділа свідомістю і почуттям дитини, неможливо уявити дитячого мислення і мови [4].

Засновник методу комплексної казкотерапії – Т.Д. Зінкевич-Євстигнеєва. Вона визначає казкотерапію як набір способів передачі знань про духовний шлях душі і соціальної реалізації людини, як виховну систему.

У рамках казкотерапії в основному використовується така класифікація: діагностичні казки – допомагають розібратися у внутрішньому світі особистості; дидактичні казки створюються педагогами для подачі навчального матеріалу; психокорекційні казки створюються для м'якого впливу на поведінку дитини; психотерапевтичні казки спрямовані на надання психологічної підтримки і позбавлення від страждань і негативних переживань; медитативні казки створюються в основному для зняття психоемоційного напруження, створення позитивних моделей взаємовідносин, розвитку особистісного ресурсу [2].

Таким чином, казкотерапія дає змогу вирішити низку завдань: поглибити знання про індивідуальні особливості та переживання дитини, її внутрішній світ; надати інформацію відповідно до теми; активізувати мовленнєві процеси; налагодити комунікативні вміння, прибрати бар'єри спілкування; впливати на поведінку дитини непрямым шляхом; виховувати та навчати дитину; знімати напругу тощо.

Отже, використання казок, під час навчання та виховання дітей дошкільного віку, дозволяє вирішити не лише проблему активізації мовлення та покращення комунікативних умінь, але і поглиблено зрозуміти внутрішній світ дитини, що дозволить більш цілеспрямовано впливати на її розвиток, використовуючи максимально індивідуальний підхід. Казка дозволяє впливати на дитину навіть тоді, коли дитина сама цього не розуміє, а також казка сприяє збільшенню лексичного запасу слів дитини, вихованню звукової культури мовлення дитини. Під час переказу, драматизації та інсценуванні розвивається й удосконалюється зв'язне мовлення дітей.

Література:

1. Денисенко О.І. Розвиток навичок комунікабельності у дітей дошкільного віку/ О.І. Денисенко. – Черкаси: ЧОІПОПП ЧОР, 2012. – 32 с.
2. Зінкевич-Євстигнєєва Т.Д. Основи казкотерапії / Т.Д. Зінкевич-Євстигнєєва. – СПб.: Лань, 2006. – 345 с.
3. Соколов А.В. Общая теория социальной коммуникации: учебн. пособие. – СПб.: Изд-во Михайлова В.А., 2002. – 461 с.
4. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям / В.О. Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1977. – 341 с.
5. Цимбалюк І. М. Психологія спілкування / І.М. Цимбалюк. – К.: ВД «Професіонал», 2004. – 304 с.

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук, доцент Бондаренко Зоя Петрівна.

**Світлана Сірик
(Дніпро, Україна)****ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ ЯК ОДНЕ ІЗ ГОЛОВНИХ ЗАВДАНЬ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Сьогодні особливого значення набуває проблема розвитку нової стратегії виховання у період навчання студентів у закладі вищої освіти, що є пріоритетним чинником визначення перспектив розвитку кардинальних змін у всіх сферах життєдіяльності суспільства, формування майбутнього професійного потенціалу української держави. Розуміємо – оновленим змістом освіти є передусім якість не тільки навчання, а й процесу виховання, що спрямоване на формування сучасної особистості, яка характеризується конкурентоспроможністю, креативністю, мобільністю, соціальною активністю, здатністю до постійного саморозвитку, самомотивації і самоосвіти. А сам процес виховання молоді має бути приведений у відповідність сьогоденним вимогам, правилам та нормам. Ті, хто має безпосереднє відношення до процесу виховання молоді, повинні подбати про створення сприятливих умов для всебічного і гармонійного розвитку, виховання і соціалізації особистості нового часу і нової формації, яка здатна до життя в суспільстві та цифровому співтоваристві, цивілізованій й гуманній взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж усього життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації на засадах високого рівня вмотивованості, відповідальності, трудової діяльності та добросовісної громадянської активності.

Погоджуємося, що студентська молодь завжди була й залишається носієм, провідником нових поглядів, світогляду, стилю життя й поведінки, рушійною силою соціальних змін у суспільстві. До сучасного студентства належать ті студенти, які цілеспрямовано і систематично оволодівають знаннями й уміннями, як у навчальний, так і позанавчальний час – у громадській роботі. Сьогодні переважна кількість студентської молоді займається волонтерською роботою, підтвердженням якої є широке використання різноманітних традиційних форм і методів добродійної роботи, патріотичні настрої, набуття професії й бажання взаємодіяти з різною категорією вихованців тощо. Науково-педагогічні працівники вузу, зокрема, куратори, заступники деканів з виховної роботи, постійно піклуються про те, щоб на ранніх етапах професійного становлення студенти почали здійснювати осмислення свого вибору, побачили його зв'язок із цілями й завданнями обраної професії, а також були залученими у спеціально організовану роботу з розвитку своїх соціально-професійних орієнтирів. Такою роботою може стати позанавчальна робота на засадах волонтерівання під час навчання у закладі. Однак, існують проблеми в студентському середовищі щодо активності студентів у позанавчальний час, залучення до справи волонтерівання, вияву своєї студентської позиції, зайнятості на роботі тощо. Зрозуміло, що ці проблеми потрібно кваліфіковано вирішувати вже зараз, а не пізніше [2; 3].

Сучасні напрями виховання студентів академічних груп спрямовані на розвиток творчого потенціалу, пошук нових форм і методів взаємодії студентського самоврядування і діяльності педагогів закладу, які б відповідали запитам і потребам користувачів сучасних освітніх послуг. Соціалізація студентів під час їхнього навчання – це процес, що сприяє професійному та особистісному становленню майбутніх фахівців, розглядається нами як один із основних напрямів діяльності ЗВО в умовах європейської інтеграції.

Аналіз наукових праць і сучасних публікацій засвідчує, що виховання, а особливо, соціальне виховання студентів як важливий складник підготовки майбутнього професіонала, як мета освітнього процесу у вищій школі, передбачає гармонію у психічному та соціальному розвитку особистості, на думку дослідників теорії і практики процесу соціального виховання студентської молоді: О.В. Безпалько, І.Д. Беха, Р.Х. Вайноли, Н.В. Заверико, І.Д. Зверєвої, А.Й. Капської, Н.М. Лавриченко, Г.М. Лактіонової, С.А. Литвиненко, Л.І. Міщик, В.С. Петровича, Ю.Й. Поліщука, С.Я. Харченка. Студентський вік, за твердженням Б.Г. Ананьєва, є сензитивним періодом для розвитку основних соціальних потенцій людини. Вища освіта впливає на психіку людини, розвиток її особистості. Одержуючи професійну освіту у закладі вищої освіти, студентство, як частина такої соціальної групи як молодь, має свої специфічні особливості. Однією з таких особливостей є властивий їй соціальний престиж. За нашими спостереженнями, більша частина студентів усвідомлюють, що навчання у закладі вищої освіти – це один із способів соціального просування й успішного професійного, особистісного становлення.

У зміст сучасного виховного процесу покладено найголовніші ідеї і положення: найвищою цінністю у вихованні є особистість вихованця, а виховний процес має будуватись з орієнтацією на його потреби, здібності, інтереси; особистісна спрямованість виховання передбачає суб'єкт-суб'єктні відносини, активну взаємодію всіх учасників виховного процесу, їхню творчу співпрацю. Зауважимо, що організація сучасного виховного процесу закладу вищої освіти повинна базуватись на інноваційному підході, який орієнтований на актуалізацію інноваційної виховної діяльності викладачів і кураторів.

Звернемося до трактування поняття «інновації у вихованні». Це – цілеспрямований процес продуктивних змін у виховних цілях, завданнях, формах, методах, технологіях виховання, які забезпечують розвиток його суб'єктів та оптимізують досягнення виховної мети. Результатом упровадження інновацій у виховний процес стають особистісні новоутворення суб'єктів виховання, які пов'язані з усвідомленням і змінами системи світогляду, ціннісних ставлень, що дозволяють їм обирати образ життя і стратегію поведінки, відповідну до вимог суспільства та особистісного розвитку. Цікавою є точка зору І.Д. Беґа: «Виховання – поліспрямований процес, де кожна конкретна мета обумовлює відповідний зміст і методи. Напрямок виховання визначається єдністю мети та змісту. У педагогічній науці традиційно виділяються моральне, естетичне, трудове, фізичне виховання, які сьогодні доповнюються громадянсько-патріотичним, правовим, економічним та екологічним аспектами. Процес виховання, як у цілому, так і в межах певного напрямку, може бути реалізований на різних рівнях: на рівні соціуму, соціальних інститутів, окремих соціальних груп, інтерперсональному (міжособистісному) та інтраперсональному (самовиховання)» [2]. У дослідженнях відомого українського вченого І.Д. Беґа усе частіше звучить думка про оновлення змісту виховного впливу на молоду людину, а саме – про духовну здібність, яка має вийти на виховну сцену й бути основним особистісним сенсом її життя [1].

Методологічну основу інноваційного підходу до організації сучасного виховного процесу закладу освіти складають сукупність законів інноваційного виховання, які утворюють педагогіку духовно значущої дії особистості. Ці закони визначені розробником теорії виховання особистості І. Д. Беґом [1]. Назвемо їх. Перший закон – це закон випереджального морально-духовного розвитку щодо інтелектуальної складової особистості. Його дотримання сприятиме гуманному використанню інтелектуального потенціалу особистості та гармонізації цих двох психічних сфер. Другий: закон, за яким провідною мотивацією мають бути високі смислоцінні орієнтири, а не лише пізнавальні інтереси. Закон спрямовує дії педагога на переорієнтацію з однобічного усвідомлення постулату «Знання – сила», що декларує індивідуалістичні життєві програми людини, на реалізацію постулату «Знання – гуманістично орієнтована сила», у якій концентрується і педагогіка навчання, і педагогіка виховання. Третій закон – закон розвитку вищих емоційних переживань (моральних, естетичних, інтелектуальних) як перепони переживанням нижчим, біологічним. Відповідно до цього закону педагог має ставити такі завдання та організовувати таку діяльність, що забезпечує підтримку вищих емоційних переживань вихованця. Четвертий: закон оволодіння науковими знаннями в контексті людської культури. Полягає в усвідомленні наукового знання як загальнолюдської цінності з позиції співіснування фізичного і психічного здоров'я, життя в злагоді з самим собою, повноти реалізації особистості, підтримки культурного розмаїття світу. П'ятий – закон пріоритетності піклування людини про довколишній матеріальний і соціальний світ, як альтернатива використанню цього світу з метою задоволення власних інтересів. Передбачає сформованість у вихованця бережливого ставлення до довкілля та гармонійного життя у довколишньому світі. Шостий – закон, відповідно до якого потрібно йти від ідентифікації вихованця зі значущим дорослим до ототожнення з ним, втілення в нього. У взаємодії з дорослим чи наставником особистість не тільки уподібнюється йому, а мусить тимчасово стати особистістю педагога чи іншою, особистісно значущою для неї людиною. Сьомий – закон занурення в емоційні стани, відповідно до якого вихованець практикується у переживаннях позитивних і негативних почуттів. Педагог повинен володіти ґрунтовними знаннями про специфіку перебігу певного почуття і продукувати його у вихованця [2]. Закони виховання, діють не безпосередньо, їх сутність та основні вимоги відбиваються у підходах, принципах, що визначають напрям, стратегію і зміст практичних дій інноваційної спрямованості виховного процесу освітнього закладу.

Відомо, що у наш час розвивається нова галузь наукового знання – педагогічна інноватика. Зміни в змісті і організації діяльності закладів освіти, їхня інноваційна спрямованість тісно пов'язані зі змінами в методологічній і технологічній підготовці педагога. Однак, цей процес нині має стихійний характер, що значною мірою пояснюється відсутністю наукових досліджень і рекомендацій з удосконалення інноваційної діяльності педагога [4].

На думку дослідниць О.В. Столяренко, О.В. Столяренко [4], інновації здійснюють значний системний вплив на всі компоненти педагогічного процесу, загальну структуру та діяльність педагогічної громадськості. На відміну від будь-яких елементарних новацій педагогічні інновації передбачають особистісний і творчий процес навчання й виховання молоді, вони охоплюють всю сферу освіти і підготовки викладача, що виконує різноманітні функції – експерта, консультанта, проектувальника, педагога інноваційних закладів. Головними мотивами пошуку педагогами оптимальної виховної технології в закладі освіти можуть стати: по-перше, становлення та удосконалення національної системи освіти, для якої характерні такі домінуючі тенденції: а) відродження національної самосвідомості, української культури, мови, виховання громадянина патріота, врахування ментальності українського народу; б) прагнення до інтеграції у світове співтовариство, співіснування з іншими народами на основі принципів толерантності; по-друге, нова філософія виховання (зміна пріоритетів, парадигм, ціннісних орієнтацій); по-третє,

створення системи оптимально доцільного й ефективного, поетапного виховання людей різних вікових категорій. То ж, заклад освіти сьогодні – це заклад культури життєвого самовизначення, який сприяє прилученню молоді людини до контексту сучасної культури, допомагає їй стати стратегом життя, гідного людини. У вихованців формується розуміння того, що навчитися жити – означає виробити власну позицію, ціннісне ставлення до себе та інших.

Особливої уваги заслуговує використання інформаційних технологій як засобу виховання, що значно впливає на ефективність освітнього процесу у закладі вищої освіти. Студенти сьогодні активно використовують інформаційні комп'ютерні технології. Їхній віртуальний світ (через контакти в соціальних мережах / «Інстаграм», «Фейсбук», «Однокласники»; веб-сайти, комп'ютерні ігри тощо) розширюється, наповнюється новими враженнями і почуттями. Завдання педагога – педагогічно правильно спрямувати інтерес молоді людини в правильне русло, перетворити новітні технології в помічника розвитку особистості, наповнити його духовним змістом. Можна застосовувати інноваційні форми і методи мультимедійного навчання, дистанційного психологічного опитування, презентації, веб-квести, відеоілюстрації тощо.

Аналізуючи напрацьоване закладами вищої освіти у сфері впровадження інноваційних педагогічних ідей, їх використання в умовах виховної практики, можна стверджувати про пріоритетність гуманістичної педагогіки в усій сукупності її теоретичних положень і практичних рекомендацій впровадження; про особистісно зорієнтований підхід у вихованні студентської молоді, центром якого є унікальна індивідуальність [1; 2; 4]; про оптимальну позанавчальну діяльність – сучасний волонтеріат [3]; застосування новітніх засобів інформатизації, масової комунікації (інформаційних технологій) [4]; проєктивну педагогіку, основу на проєктуванні життєвої перспективи і окремих аспектів розвитку особистості. Отже, мета інноваційного виховання спрямована не лише на засвоєння суспільних цінностей, норм, відношень та зразків поведінки, а й на розвиток особистості, проєктування унікального образу її життєдіяльності, зацікавленості у проявах власної індивідуальності, створення ситуацій морального вибору, діалогічних форм спілкування. А особистісно-орієнтоване виховання є дієвим засобом формування високого рівня розвитку особистості, її духовного наповнення та почуття порядності, чесності, справедливості й відповідальності, почуття добросердності тощо.

Зазначимо, що проблема виховання особистості студента у закладах вищої освіти України в останні роки ще не була предметом такого важливого наукового дослідження. Але достатня кількість наукових досліджень розглядає окремі аспекти означеної проблеми. Зважаючи на доволі велику кількість робіт, в яких з тією чи іншою мірою повноти досліджується проблема оновлення змісту виховання студентської молоді, її соціалізацію, на нашу думку, потрібно розробляти дослідження цілісного характеру, де авторами можуть виступати куратори, заступники деканів з виховної роботи, керівники центрів виховання й розвитку особистості, студенти, магістранти та інші практики.

Література:

1. Бех І. Д. Інноваційна виховна технологія: сутнісні положення і шляхи реалізації // Педагогіка і психологія. – 2014. – № 1. – С. 12-17.
2. Бех І. Д. Особистісно-орієнтована модель виховання як науковий конструкт // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.library.udpu.org.ua/library_files/psuh.../vupysk_21.pdf.
3. Менеджмент волонтерських груп від А до Я: навч.-метод. посібник / За ред. Т.Л. Лях; авт.- кол. З.П. Бондаренко, Т.В. Журавель, Т.Л. Лях та ін. – К.: Версо-04, 2012. – 288 с.
4. Столяренко О.В., Столяренко О.В. Педагогічні інновації та виховання особистості // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ir.lib.vntu.edu.ua/handle/123456789/18240>.

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук, доцент Бондаренко Зоя Петрівна.

Ася Сучану, Марія Константинова
(Ізмаїл, Україна)

ТАНЦЮВАЛЬНА ТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Арт-терапія (англ. art therapy) – це вид психотерапії та психологічної корекції, що використовує всі чинники мистецтва та творчості. Уперше цей термін використав британський художник Андріан Хіл у 1938 році при роботі з хворими на туберкульоз, термін широко розповсюдився після Другої світової війни [3, с. 8]. Мистецтво й творчість тут постають дієвим основним інструментом для корекції, лікування, реабілітації незалежно від того чи це буде малювання, ліплення, спів, музика або танці тощо. Відповідно терапія – як методичні засоби і прийоми виправлення, удосконалення людського організму. Арт-терапія в багатьох випадках стає для особистості засобом вільного розвитку, вдосконалення, самовираження, самопізнання.

"Танець - це жива мова, якою говорить людина... Танець вимагає спілкування прямого, так як його носієм і посередником є сама людина, а інструментом вираження - людське тіло" (Мері Вигман).

Танцювально-рухова терапія виникла в сорокові роки двадцятого століття завдяки новаторським зусиллям Меріан Чейс, яка працювала в лікарні Св. Єлизавети у Вашингтоні і через танець почала налагоджувати контакти з "безнадійними" пацієнтами. Згодом працівники психіатричних установ почали визнавати, що заняття з танцювально-рухової терапії, які проводилися в їх установах, дійсно мали лікувальний вплив на пацієнтів. На сьогодні танцювально-рухова терапія застосовується в державних і приватних психіатричних лікарнях, лікувальних центрах, установах і школах для людей з фізичними або психоемоційними розладами.

Танцювальна терапія не передбачає тільки вивчення певних рухів. Танцетерапевт зосереджує свою увагу на руховому репертуарі, характерному для тієї чи іншої дитини. Він допомагає дитині розширити свій руховий діапазон, імітуючи рухи дитини, намагається увійти в її емоційний стан для того, щоб глибше її зрозуміти. Рухаючись в незвичайний для дитини спосіб, вона досягає певних особистісних змін.

Танцювальна терапія - один з важливих методів фізичної і соціальної реабілітації. Відома практика широкого застосування танцювальної терапії в Америці та інших країнах для підвищення рухової активності інвалідів, повернення його до активної життєдіяльності. Цінність даного методу полягає в комплексному впливі на організм:

- відновлення втрачених функцій,
- підвищення рівня самооцінки,
- освоєння різних методів розслаблення,
- повернення віри в себе [1].

Танець на протязі всього часу існування людини був своєрідним джерелом передачі інформації, емоційного настрою, почуттів. Танець допомагав ще древнім людям до виникнення мовної форми спілкування.

Танцювально-рухова терапія успішно допомагає подолати такі важкі емоційні стани, як страх перед виниклими проблемами, занижена самооцінка, дозвіл міжособистісних конфліктів, втрата близької людини, згвалтування, серйозні хронічні захворювання. Якщо людина не здатна висловити лікаря власні емоції словами, то психотерапевт пропонує пацієнтові виконати кілька танцювальних рухів під відповідний музичний супровід. Відстеживши основні тенденції руху під музику, досвідчений фахівець може з точністю визначити сутність проблеми пацієнта.

Засновник тілесної психотерапії доктор Вільгельм Райх зауважував на тому, що «...скутість, відчуженість людини виникають ще в дитинстві. В результаті накопичуються комплекси неповноцінності. Спонтанні рухи людини при рівному розміреному диханні дозволяють усунути м'язове перенапруження, зняти психологічні комплекси, що заважають спокійному сприйняттю дійсності» [3, с. 18].

Заняття рухової терапією проводяться групами або індивідуально. Все залежить від характеру людини, ступеня його емоційної скутості. Звичайно, групові заняття ефективніше, адже встановлюються міжособистісні відносини. Люди при емоційній підтримки кожного члена групи значно легше коректують власне «Я». А завдання психотерапевта при таких заняттях - допомогти пацієнтові позбутися від схильності до внутрішнього перенапруження, надмірної скутості, відчути себе розкутим при оточуючих людей. Однак деякі пацієнти потребують індивідуальних занять. Іноді людина не може висловити свої почуття в присутності інших людей [2].

Теорії Карла Густава Юнга вплинули на розвиток танці-терапії. Роботи Юнга допомогли багатьом танцівникам допомогою танцю спробувати проникнути в глибини підсвідомості людини і долати певні психологічні проблеми, а також позбутися від багатьох захворювань. Деякі психоаналітики застосували теорії Юнга в танці-терапії і навіть розвивали їх далі. Існують різні стилі і напрямки лікування танцями. теоретичні основи кожного окремого напрямку пов'язані з відповідною психологічною школою і терапевтичними методами. Однак в основі всіх стилів танці-терапії лежить психологія.

Танцювальна терапія являє собою особливий вид психотерапії, в якому для розвитку емоційної, фізичної, когнітивної або соціального життя людини використовуються рухи. Перш за все, така методика направлена на тих людей, які переживають серйозні емоційні стреси, важкі захворювання або періоди зниження здібностей. Існують як групова танцювально-рухова терапія, так і індивідуальна. Це дозволяє і допомогти людині сформувати навички спілкування, і побачити власний позитивний образ, і нарешті знайти емоційний заспокоєння.

Зміст танцювальної терапії.

Будь-яке переживання людини, як позитивне, так і негативне, виражається в напрузі будь-якої групи м'язів. Існує біоенергетична теорія міцного зв'язку емоційних переживань і напруги м'язів. Вона була розроблена Вільгельмом Райхом і Олександром Лоуен.

Її основна суть полягає в тому, що всі психічні травми людини заважають йому вільно висловлювати свої емоції. На підтримку цього м'язового затиску витрачається енергія. Після відреагування зовні вона починає вільно циркулювати по всіх частинах тіла [3, с. 205].

Сучасна танцювальна терапія спрямована на зниження м'язової напруги. Вона сприяє збільшенню рухливості людини. Юнг зазначав терапевтичну цінність артистичних переживань. У танці вони дозволяють з несвідомого витягти неусвідомлені потяги і потреби. Відбувається звільнення людини від них.

Танцювальна терапія може вважатися первинним засобом заохочення невербального взаємодії, як між клієнтом і терапевтом, так і між учасниками.

Сьогодні все більшій популярності набувають заняття в групах танцювальної терапії. Вони дають можливість самоактуалізації і надають впевненість в міжособистісних взаємодіях.

В танцювальної терапії акцент ставиться на чесному вираженні почуттів і вільний рух, а не на певних рухах. Діти, які не можуть танцювати складні танці і не можуть протягом довгого часу сидіти нерухомо (що необхідно в традиційній психотерапії), можуть отримати користь від вільно протікає сесії танцювальної терапії. Навіть літні люди, які вже не можуть добре рухатися, і навіть ті з них, хто переміщається в інвалідних кріслах, можуть брати участь в танцювальної терапії. Все, що їм потрібно, - це рухатися по своєму під ритм музики.

Танцювальна терапія може бути корисна в ситуації один на один, коли терапевт працює тільки з одним пацієнтом, дає безпеку в натуральному вираженні почуттів. Заняття в групі можуть дати відчуття емоційної підтримки, покращити навички комунікації і здатність ставити кордон

На думку Дж. Ходорів «заняття з танцювальної терапії дозволяють дітям з відчутти гармонію частин тіла, оскільки рух однієї частини тіла впливає на все тіло і ми можемо відчутти себе єдиною цілою. Танцювально-рухова терапія дозволяє дітям «побачити» один одного, вчитися наслідувати рухам один одного і досягати соціальної взаємодії шляхом невербальних відносин. А також відчутти різні поверхні цього світу, навчитися спілкуватися на різних рівнях, знайти контакт з природою. Такі заняття дозволяють також пережити певний досвід, який діти беруть з життя і який буде їх особистість. Танцювально-рухова терапія розвиває креативність, додає впевненості в житті, покращує самопочуття і настрої» [4, с. 68].

Отже, танцювальна терапія - це дивовижний метод, завдяки якому можна позбутися від безлічі особистісних проблем. Більш того, він приносить радість, нові яскраві переживання і гарний настрої в житті людини

Відзначимо, що під час сеансу арт-терапії дитина з особливими потребами отримує можливість подолати хворобливу ситуацію для неї і почати позбутися стереотипного поведінки і ставлення до інших, які перешкоджають соціальній адаптації. В процесі арт-терапії існують позитивні фактори, що поліпшують стан людини. Ці чинники дають суб'єкту можливість активно контролювати компенсацію або змінювати неадекватна відповідь на прийняте в суспільстві [1, с. 20].

Література:

1. Капська А. Й. Реабілітація дітей з функціональними обмеженнями засобами мистецтва. – К.: ДЦССМ, 2002. – 155 с
2. Практична арт-терапія: Лікування, реабілітація, тренінг / под ред. А. Копитіна.– М.: Когіто-Центр, 2008. – 288 с
3. Райх В. Анализ личности. — М.: «Ювента», 2007. — 333 с.
4. Ходоров Дж. Танцевальная терапия и глубинная психология: Движущее воображение / пер.с англ. — М., «Когито-Центр», 2009. — 221 с

Науковий керівник:
Сучану А.К.

Ірина Терещук, Вікторія Дорофійко
(Пирятин, Україна)

ДИСТАНЦІЙНА ОСВІТА У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Відомо, що освітні системи в будь-якій країні повинні сприяти реалізації основних завдань соціально-економічного та культурного розвитку суспільства.

Інформаційні технології є важливим інструментом поліпшення якості освіти, оскільки дозволяють необмежено розширити доступ до інформації, урізноманітнюють технології, тощо. Застосування інформаційних технологій докорінно змінює роль і місце педагога та учня в системі «учитель – викладач – інформаційна система – учень і студент». Інформаційні навчальні технології – це не просто передаточна ланка між учителем та учнем, вони сприяють особистісно зорієнтованому підходу в навчанні [1, с. 50].

Світовий процес переходу від індустріального до інформаційного суспільства, а також соціально-економічні зміни, що відбуваються в Україні, вимагають суттєвих змін у багатьох сферах діяльності держави. В першу чергу це стосується реформування освіти. Тому, передбачено запровадження у навчально-виховному процесі новітніх педагогічних технологій та науково-методичних досягнень, створення нової системи інформаційного забезпечення освіти, входження України у міжнародну систему комп'ютерної інформації.

Економічні, політичні і соціальні зміни, які відбуваються в Україні, зумовлюють необхідність прискорення реформування системи освіти [2, с. 12].

Перш за все це стосується задоволення освітніх потреб громадян протягом всього життя, забезпечення доступу до освітньої і професійної підготовки всіх, хто має необхідні здібності і адекватну підготовку.

Тому, передбачено запровадження у навчально-виховний процес новітніх педагогічних технологій та науково-методичних досягнень, створення нової системи інформаційного забезпечення освіти, входження України у міжнародну систему комп'ютерної інформації.

Найбільш ефективному рішенню вказаних проблем сприяє дистанційне навчання, тому запропонована тема є актуальною.

Мета статті – розглянути особливості, переваги, труднощі та перспективи дистанційної форми навчання для системи вищої освіти України у сучасних умовах [3, с. 38].

Протягом останніх двох десятиріч років, відбувається процес переходу від традиційного навчання до навчання на базі комп'ютерних технологій. Це стало можливим здебільшого з розвитком мережі Інтернет, що дало можливість пересилати необхідну кількість даних з одного кінця світу в інший, вільно вести дискусії з іншими користувачами мережі в online режимі і розміщувати інформацію на Інтернет-сайтах, роблячи її доступною для всіх бажаючих.

Сучасні інформаційні технології дають змогу підвищити та вдосконалити ефективність освітнього процесу. Під час реформування освіти у вищих навчальних закладах прогресивно розробляється концепція дистанційної освіти, що передбачає розробку різноманітних технологій, у тому числі технології змішаного навчання [4, с. 115].

Дистанційне навчання (англ. distant learning) – новий засіб реалізації процесу навчання, в основі якого використання сучасних інформаційних та телекомунікаційних технологій, що дозволяють навчатися на відстані без безпосереднього, особистого контакту між викладачем і студентом. Дистанційна освіта – це форма навчання, рівноцінна з очною, вечірньою, заочною та екстернатом, що реалізується, в основному за технологіями дистанційного навчання.

У порівнянні дистанційного навчання із традиційним визначено як переваги, так і недоліки. Так, традиційне навчання характеризується контрольованим відвідуванням, безпосереднім викладанням, високою часткою присутності в часі, наявністю й необхідністю розкладу, перебуванням на навчальній базі. На відміну від традиційного дистанційне навчання уможливує вільний доступ до матеріалів навчання, надає можливість користуватися додатковими ресурсами, менш суворе за розкладом, ґрунтується на інформації, а не на структурованому викладанні. Якщо дистанційне навчання відбувається на навчальній базі, у такому випадку відвідування також контрольоване, відбувається орієнтація на навчання і викладання, виникає необхідність контролю відвідування. Якщо дистанційне навчання проходить ззовні навчальної бази, навчання відбувається за допомогою технологічних засобів [5, с. 200].

Отже, як позитивні характеристики дистанційного навчання визначено такі:

- переваги у гнучкості трати часу, економія на транспортних витратах;
- зацікавленість сучасної молоді користуванням сучасними інформаційними засобами в повсякденному житті;
- простота й доступність такого навчання;
- набуття досвіду й додаткової інформації студентом за допомогою ресурсів мережі Інтернет;
- зручність для компаній та організацій у навчанні своїх співробітників без відриву від постійної роботи;
- більш нижчий рівень оплати за дистанційне навчання порівняно із традиційним;
- індивідуальний темп навчання;
- можливість індивідуального та групового навчання студентів;
- вирішення проблеми втрати концентрації, уникнення обмежень у розкладі;
- оновлення навчального матеріалу за необхідністю.

Негативними характеристиками дистанційного навчання вважаються такі:

- вміст може залежати від технологічних характеристик;
- можливість проблеми мовного бар'єру або перекладу;
- перешкоди в часі через часові пояси;
- проблеми з авторським правом у застосуванні навчальних матеріалів;
- висока коштовність обладнання для проведення дистанційного навчання.

Отже, ураховуючи директиви розвитку освіти в Україні, переваги дистанційного навчання, можливі перешкоди в організації і здійсненні такого навчального процесу, необхідно розробити гнучку й ефективну систему застосування дистанційного навчання. Для цього потрібно забезпечити інформаційну й методологічну освітню базу та підготувати висококваліфікованих спеціалістів для здійснення дистанційного процесу навчання [6, с. 159].

Технології дистанційного навчання складаються з педагогічних та інформаційних технологій дистанційного навчання. Педагогічні технології дистанційного навчання – це технології опосередкованого активного спілкування викладачів зі студентами з використанням телекомунікаційного зв'язку та методології індивідуальної роботи студентів з структурованим навчальним матеріалом, представленим у електронному вигляді.

При створенні системи дистанційної освіти необхідно у повному обсязі використати накопичений у вищій школі України науково-методичний потенціал, інформаційні ресурси та технології, досвід у здійсненні дистанційного навчання, існуючу спеціалізовану телекомунікаційну інфраструктуру та мережу вищих навчальних закладів України. При цьому потрібно забезпечити ефективне об'єднання зусиль

Українського центру дистанційної освіти, вищих навчальних закладів та інших освітніх установ і організацій.

В Україні створена така система дистанційної освіти, яка реалізує наступні принципи:

- безперервність – забезпечення в дистанційній освіті всіх рівнів, які прийняті в системі безперервної освіти в Україні: початкової, загальної середньої, професійної підготовки, вищої, додаткової, післядипломної освіти;
- демократизація – надання рівних можливостей всім закладам освіти у рішенні нормативно-правових, навчально-методичних, фінансово-економічних питань;
- інтеграція – створення віртуальної електронної бібліотеки навчальних дистанційних курсів, банків даних та баз знань із захистом авторських прав;
- глобалізація – відкритість інформаційних ресурсів та організація, навчальних процесів з використанням телекомунікаційних мереж, включаючи мережу української академії наук; не перешкоджати самостійній діяльності навчальних закладів і сприяти розвитку різноманітних форм дистанційної освіти, що забезпечують державні стандарти освіти; не руйнувати існуючих регіональних центрів, інших об'єднань навчальних закладів та їх структурних підрозділів, які здійснюють дистанційну освіту.

Відкрита освіта в багатьох країнах розглядається як система, яка забезпечує загальнонаціональний доступ до освітніх ресурсів шляхом широкого використання інформаційних освітніх технологій дистанційного навчання і на цій основі надає умови для найбільш повної реалізації громадянами своїх прав на освіту, яка відповідає вимогам розвитку сучасної економіки.

Література:

1. Боровиков В. В. Дистанційне навчання [Текст] / В. В. Боровиков. – М.: Діалектика, 2012. – 150 с.
2. Голіцина О. Л. Про національну програму інформатизації [Текст] / О. Л. Голіцина, Н. В. Максимов, І. І. Попов. – М.: ФОРУМ: ИНФРА-М., 2012. – 352 с.
3. Гончаров О. Ю. Про затвердження положення про дистанційне навчання [Текст] / О. Ю. Гончаров. – М.: КУДИЦ-ОБРАЗ, 2011. – 273 с.
4. Гринченко М. М. Дистанционное обучение и его развитие [Текст] / М. М. Гринченко. – Москва: Гаряча лінія-Телеком, 2015. – 240 с.
5. Діго С. М. Нормативні документи з дистанційного навчання [Текст] / С. М. Діго. – Москва: Вища школа, 2013. – 220 с.
6. Золотова С. І. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні [Текст] / С. І. Золотова. – М.: КУДИЦ-ОБРАЗ, 2016. – 243 с.

Науковий керівник:

викладач комп'ютерних наук, Терещук Ірина Вікторівна.

Марина Тодорова
(Костянтинівка, Україна)

САМОВИХОВАННЯ – ЦЕ НЕ ЩОСЬ ДОПОМІЖНЕ У ВИХОВАННІ, А ЙОГО ФУНДАМЕНТ

Самовиховання – це не щось допоміжне у вихованні, а його фундамент. Ніхто не зможе виховати людину, якщо він сам себе не виховує.
В. О. Сухомлинський

Виховання і самовиховання є двома сторонами процесу формування особистості. Самовиховання – свідомо діяльність людини, спрямована на вироблення у себе позитивних рис і подолання негативних.

Самоактуалізація, самореалізація й самоствердження особистості відбувається протягом усього життя. Важливим шляхом їх здійснення є самовиховання. Концепція самовиховання у педагогічній психології пов'язана, першою чергою, з розумінням процесу розвитку психіки вихованця. Аналіз цього процесу показує, що самовиховання – активна внутрішня сила розвитку особистості в юнацькому віці; воно залежить від виховання в цілому та розвивається за своїми законами.

Самовиховання – це свідомо практична діяльність, спрямована на більш повну реалізацію людиною себе як особистості. Самовиховання – це формування людиною своєї особистості відповідно до свідомо поставленої мети. З точки зору психології, самовиховання – це усвідомлювана діяльність людини, яка спрямована на удосконалення самої себе, на вироблення позитивних рис, якостей, звичок і подолання негативних.

Професійне самовиховання і саморозвиток – це свідомо діяльність, спрямована на удосконалення своєї особистості у відповідності з вимогами професії до людини.

Особистісний саморозвиток і професійне самовиховання нерозривно пов'язані між собою. Обидва процеси складні за своєю структурою і здійсненням, проте оволодіння технологією професійного

самовиховання і саморозвитку допоможе майбутньому спеціалісту продуктивно організувати самостійну підготовку до професійної діяльності і скоротить шлях до майстерності.

Слід зазначити, що досвід загального самовдосконалення є необхідною передумовою професійного самовиховання, яке передбачає свідому роботу з розвитку професійно значимих якостей, формування педагогічних умінь і здібностей.

Самовиховання починається з того часу, коли людина починає усвідомлювати себе як особистість, починає розуміти норми та вимоги суспільства, власні потреби і може правильно оцінювати свої вчинки. Самовиховання бере свій початок у підлітковому віці, проте його ефективність значно зростає у юнацькому віці.

В.О.Сухомлинський зазначав: "...Підліток стає справжньою людиною лише тоді, коли він навчиться пильно вдивлятися не лише в світ, що оточує його, а й в самого себе, коли він прагне пізнати не тільки речі, явища навколо себе, а й свій внутрішній світ, коли сили його душі спрямовані на те, щоб зробити самого себе кращим, досконалішим".

Отже, самовиховання бере свій початок із самоусвідомлення, усвідомлення людиною себе як особистості і свого місця в суспільній діяльності людей.

У структурному відношенні самоусвідомлення людини являє собою єдність трьох складових: пізнавальної (самопізнання, тобто дослідження, пізнання самого себе); емоційно-оцінювальної (самоставлення, що виявляється у самооцінці); дієво-вольової, регулятивної (саморегуляція, тобто уміння особистості керувати станом свого здоров'я, емоціями, почуттями, психічним станом, діями, вчинками, поведінкою). Однак провідною в самовиховному процесі є вольова сфера, яка забезпечує саморегуляцію внутрішнього світу людини згідно з оточуючою дійсністю.

Самовиховання можливе за умов наявності в індивіда здатності ставити перед собою значущі цілі. Воно нерозривно пов'язане із здатністю людини до самоаналізу і самооцінки, з її умінням контролювати свою поведінку і діяльність.

Для фахівця робота над собою – необхідна передумова набуття й збереження професіоналізму. Самовиховання — цілеспрямований процес, він є продовженням професійного виховання, коли майбутній спеціаліст з об'єкта виховного впливу ("Я – студент, нехай мене вчать") перетворюється на суб'єкт організації власної життєдіяльності ("Я – майбутній спеціаліст, готую себе до цього"). Отже, найважливіша умова виникнення потреби у професійному самовихованні для фахівця – це перехід його з позиції учня на позицію спеціаліста.

Передусім самовиховання потребує від людини знання себе, вміння оцінювати власні позитивні й негативні риси. Для збагачення студентів знаннями і вміннями проводять цикл бесід про психічну діяльність людини, свідомість, волю, почуття, характер, мотиви поведінки, інтереси, здібності, потреби, темперамент, а також розкривають сутність самовиховання, методи і прийоми роботи над собою. Матеріал для таких бесід можна знайти в книгах "Занимательная психология" К. Платонова, "Загадки человеческого "Я" Ф. Михайлова, "В мире мысли и чувства" Ф. Гонаболіна.

Важливим аспектом самовиховання є логічне мислення, вміння аналізувати кожен свій вчинок, що сприяє виробленню вимогливості до себе як постійної риси характеру, без якої неможливо досягти успіху. Тому викладачі в індивідуальних бесідах і на зборах детально аналізують порушення правил поведінки, їх причини, привчають студентів до самоаналізу.

Самовиховання потребує тривалих вольових зусиль, уміння керувати собою, досягати поставленої мети, не занепадати духом від невдач. Тому слід залучати вихованців до видів діяльності, які передбачають зібраність, організованість, відповідальність. Долаючи труднощі, вони загартовують волю, доводять розпочату справу до кінця, переконуючись, що навіть невеликі успіхи роблять їх сильнішими.

Самовиховання вимагає від людини передусім знання самої себе, вміння оцінювати власні позитивні й негативні риси. Для цього необхідно мати уявлення про особливості психічної діяльності людини, розуміти сутність самовиховання, володіти методами і прийомами роботи над собою. Самовиховання потребує постійних вольових зусиль, уміння керувати собою, аналізувати свої вчинки, оцінювати поведінку, досягати поставленої мети, не занепадати духом від невдач. Підвищує ефективність самовиховання й наявність у людини ідеалу. Немалу роль відіграє рівень розвитку колективу: якщо він згуртований, у ньому панують здорова громадська думка, доброзичливість, взаємна вимогливість, людині значно легше працювати над собою.

Самовиховання є непростим процесом, який охоплює кілька етапів. На першому етапі педагоги виявляють ставлення вихованців до процесу самовиховання шляхом анкетування чи індивідуальної бесіди. З цією метою проводять анкетування за такими запитаннями: Чи займаєшся самовихованням? Що спонукає тебе працювати над собою? Яких головних цілей ти прагнеш досягти самовихованням? Які прийоми використовуєш у роботі над собою? У чому відчуваєш труднощі в цій роботі і як їх долаєш? Якої допомоги потребуєш від дорослих у процесі самовиховання? Далі формують спонукальні мотиви, свідоме ставлення до самовиховання, домагаючись від вихованців усвідомлення, що самовиховання — і їх особиста справа, і справа закладу освіти, і суспільства загалом і залежить від самостійної роботи над собою.

На другому етапі, який починається з появою бажання самовдосконалюватися, допомагають молодій людині сформулювати мету (ідеал), до якого слід прагнути та підтримувати бажання наслідувати його. З'ясувавши відмінність між собою та ідеалом, студент бачить, які риси він має виробити в собі для його

досягнення, яких недоліків слід позбутися. Орієнтуючись на це, вихованець складає програму самовиховання. У процесі самовиховання студент порівнює себе з ідеалом. Оскільки він сам постійно змінюється на краще, ідеал також потребує вдосконалення, збагачення. На цьому етапі варто обговорити зі студентами окремі фрагменти індивідуальних програм самоосвіти та самовиховання видатних осіб.

На третьому етапі вихованець починає систематично працювати над собою, реалізуючи програму самовиховання. Для цього його залучають до різних видів діяльності: навчання, праці, самообслуговуванні, виконанні громадських доручень, участі в роботі гуртків тощо. Викладач допомагає йому контролювати результати втілених рішень. Згодом зовнішній контроль педагога чи колективу послаблюється, зростають самостійність та ініціатива самого вихованця.

Зважаючи на особливості етапів самовиховання, куратор групи повинен кваліфіковано планувати свою виховну роботу зі студентами. У процесі організації самовиховання студентів навчають спеціальним прийомам роботи над собою, до яких належать:

а) само переконання. Його суть полягає в пропонуванні знайти у певній ситуації аргументи і за їх допомогою переконати в правильності чи неправильності свого вчинку або переключити в конфліктній ситуації думки на інші теми і справи, які б відвернули його від конфлікту, заспокоїли;

б) самонавіювання. Його пропонують використовувати за необхідності подолати в собі страх перед труднощами, невпевненість у власних силах, нерішучість. Самонавіювання передбачає повторення подумки або вголос певних суджень. Наприклад, щоб подолати запальність, можна запропонувати таке судження: "Ненавиджу в собі запальність. Я повинен і можу її позбутися";

в) само підбадьорювання. Цей прийом ефективний, якщо студент губиться в складних ситуаціях, зневірюється у власних силах та можливостях;

г) само заохочення. Застосовують його, якщо студент, долаючи певні труднощі, виконав складне завдання. Ефективний він за необхідності подолати негативні риси особистості;

ґ) самопримус. Допомагає у боротьбі з внутрішньою неорганізованістю, небажанням вчитися, працювати, з лінощами;

д) самоаналіз. Йому належить вирішальна роль у самовихованні, оскільки він передбачає уміння аналізувати свої вчинки, давати їм певну оцінку;

е) практичні прийоми. До них належать прийом "крок уперед" - щоденне планування діяльності на наступний день; прийом "оцінювання прожитого дня" - аналіз своїх дій, вчинків, недоліків;

є) "правила моєї поведінки". Полягає у дотриманні складених для студента правил поведінки. Привчає до виконання своїх обов'язків;

ж) самозобов'язання. Передбачає планування студентом роботи над собою на місяць, семестр або рік залежно від того, які риси особистості і в який термін він прагне сформувати чи подолати;

з) "упізнай себе". Має характер гри, за якої викладач дає неповну характеристику студента, не називаючи його прізвища. Той впізнає себе, а товариші доповнюють цю характеристику;

і) "самохарактеристика" і "взаємна характеристика". Суть цих прийомів полягає в обговоренні в колективі підготовлених у такий спосіб характеристик, що привчає вихованців до самоаналізу, дає викладачу багатий матеріал для роботи з ними.

Важливий аспект самовиховання — логічне мислення, вміння проаналізувати кожен свій вчинок, що сприяє виробленню вимогливості до себе як постійної риси характеру, без якої неможливо досягти успіху в цій справі. Тому викладачі в індивідуальних бесідах і на зборах детально аналізують порушення правил поведінки, їх причини, привчають студентів до самоаналізу.

Успішність професіоналізації студента залежить від власної його активності, від наявності відповідних мотивів (бажання, необхідність реалізувати свій внутрішній потенціал в оволодінні професією; потреба втілювати в життя свої цінності відповідно до цілей професійної діяльності).

Отже, можна накреслити такі загальні тенденції становлення особистості майбутнього фахівця в умовах його навчання у вищому навчальному закладі:

1) Соціалізація особистості майбутнього фахівця є багатоаспектним явищем і детермінована низкою соціокультурних чинників: ментально-духовна атмосфера сімейно-родинного середовища, особливості попереднього освітнього та виховного простору, організація навчального процесу у вищому навчальному закладі.

2) Упродовж навчання відбуваються суттєві зміни у структурі самосвідомості студента: завершується процес професійного самовизначення, що відображається у змісті та структурі його «Я-концепції». На основі усвідомленої професійної моделі формується «Я-ідеальне» майбутнього фахівця.

3) Вдосконалюються, набувають «професійного характеру» психічні процеси і стани, збагачується життєвий і професійний досвід, розвиваються необхідні професійні здібності.

4) Підвищуються почуття обов'язку й відповідальності, самостійність і самоконтроль, стають виразнішими індивідуальний стиль і життєва позиція студента.

5) Зростає рівень домагань студента у сфері майбутньої професії, формуються мотиви професійного самоствердження і самореалізації; підвищується роль самоосвіти й самовиховання у професійному становленні.

6) Показником ефективності навчального процесу у вищому навчальному закладі є соціальна, духовна й професійна зрілість особистості студента, цілісність і стійкість його «Я», психологічна готовність випускника до реалізації його професійних функцій.

У самовихованні проявляється активна життєва позиція особистості стосовно себе і тієї діяльності, якою вона займається.

Самовиховання потребує: активного усвідомлення особистістю свого "я" (самосвідомість); відносин з оточуючим світом (світогляд); свого життєвого досвіду; самого процесу роботи над собою.

Самовиховання вимагає активного самостійного керівництва своєї поведінки, планування способу життя, діяльності; потребує інтенсивної психічної активності особистості (уяви, пам'яті, уваги та ін.). Тож самовиховання – це вольовий процес, в якому регулюється весь спосіб життя людини.

Таким чином, самовиховання – це один із різновидів людської діяльності, це робота над собою. І ефективність її залежить насамперед від нашої цілеспрямованості, наявності стійкої мотивації, позитивних установок, правильного вибору методів самовдосконалення, систематичності наших зусиль і постійного самоконтролю. Нарешті, самовиховання – це одна з найважливіших умов досягнення успіху у навчанні, педагогічній діяльності, сімейних стосунках і взагалі у житті.

За твердженням В. Сухомлинського, "самовиховання потребує дуже важливого, могутнього стимулу - почуття власної гідності, поваги до себе, бажання стати сьогодні кращим, ніж був учора. Самовиховання можливе тільки за умови, коли душа людини дуже чутлива до найтонших, суто людських засобів впливу - доброго слова, поради, ласкавого чи докірливого погляду. Не може бути й мови про самовиховання, якщо людина звикла до грубості й реагує тільки на "сильне" слово, окрик, примус. За самою своєю суттю самовиховання передбачає віру людини в людину, звертання до честі й гідності людини. Педагогічне керівництво самовихованням - це насамперед відносини між педагогом і вихованцем, пройняті глибокою взаємною вірою в добрі наміри".

Література:

1. Бабанский Ю. К., Победоносцев Г. Л. Комплексный подход к воспитанию школьников. - М., 1980.
2. Вітенко І.С., Борисюк А.С., Вітенко Т.І. Основи психології. Основи педагогіки: Навчально-методичний посібник. – Чернівці: Книги – XXI, 2006. – 200 с.
3. Волкова Н.П. Педагогіка: Посібник для студентів вищих навчальних закладів. — К.: Видавничий центр "Академія", 2003. — 576 с.
4. Галузинський В.М., Євнух М.Б. Педагогіка: теорія та історія. - К., 1995
5. Закон України "Про освіту". -- К., 2017.
6. Концепція безперервного національного виховання. - К., 1994. Подласый И. П. Педагогика. - М., 1999.
7. Кузьмінський А., Омеляненко В.Л. Педагогіка. К.: Знання-Прес. 2003.
8. Лазарчук Л.Ю. Основи педагогіки: Матеріали для лекційного курсу та семінарських занять/ Л.Ю. Лазарчук, І.З. Майданюк. - Тернопіль: Укрмедкнига, 2005. - 550 с.
9. Максимюк С. П. Педагогіка: Навчальний посібник. - К.: Кондор, 2005. - 670с.
10. Основи психології і педагогіки: навчальний посібник / О. М. Степанов, М. М. Фіцула. - 2-ге вид., виправ., доп. - Київ: Академвидав, 2006. - 520 с
11. Стельмахович М. Г. Теорія і практика українського національного виховання. - Івано-Франківськ, 1996.
12. Сухомлинський В. А. О воспитании. - М., 1975.
13. Ушинський К. Д. Людина як предмет виховання. Вибр. пед. твори: У 2-х т. - К., 1983. - Т. 2.
14. Фіцула М.М. Педагогіка. К.: Вид. центр Академія. 2001.
15. Ягупов В. В. Педагогіка: Навчальний посібник. -К.: Либідь, 2002. - 559 с.

А.В. Хаданович, Т.В. Иванчикова
(Гомель, Беларусь)

РОЛЬ ВНЕКЛАССНЫХ МЕРОПРИЯТИЙ В ПОВЫШЕНИИ ПОЗНАВАТЕЛЬНОГО ИНТЕРЕСА УЧАЩИХСЯ ВОСЬМЫХ КЛАССОВ

Одно из ведущих мест в современных педагогических исследованиях занимает формирование познавательного интереса учащихся в процессе обучения химии. От заинтересованности учащихся в изучении предмета зависит степень эффективности учебного процесса, так как интерес является одним из важных моментов познавательной деятельности школьника и основным средством ее оптимизации [1]. Одно из ведущих мест в данном процессе занимает внеклассная работа.

Внеклассная, или внеурочная работа по химии – это система учебно-воспитательных мероприятий, проводимых вне обычных классных занятий, сверх учебного плана, вне расписания уроков. В отличие от обычных уроков, участие во внеклассной работе является для учащихся добровольной. Основными задачами внеклассной работы по химии являются формирование и развитие интереса, склонности к изучению химии, выявление способностей и дарований к этому предмету, расширение кругозора, овладение специальными умениями и навыками экспериментальной работы в химической лаборатории, а также со специальной научной и популярной литературой [2]. В ходе внеклассной работы осуществляются оформление химического кабинета, учащиеся получают дополнительные возможности социальной адаптации, развивается их самостоятельность, творческие способности, нравственные качества личности,

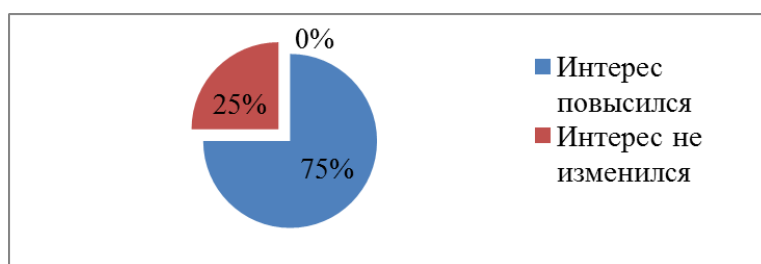
проводиться професійна орієнтація. Внекласна робота по предмету являється неотъемлемою частиною загальношкольного плану навчально-виховного процесу.

Цель работы: вивчення особливостей застосування різних форм внекласної роботи по хімії в восьмих класах, як фактора підвищення інтересу учнів до вивчення предмету.

Актуальность. Внекласні заняття дозволяють найбільш ґлибоко здійснювати роботу з учнями, застосовувати індивідуальний підхід з урахуванням успішності школяра, що сприяє виявленню здібностей до розширення знань і кругозору в ході ґлибокого вивчення, що виходить за межі навчальної програми, відповідно, вивчення питань застосування внекласних форм навчання учнів є актуальним.

З метою вивчення підвищення інтересу до предмету проведені заходи в межах тижня хімії: турнір «Хімічний поєдинок», відкрите факультативне заняття, інтелектуальну гру «Умнее не придумаешь».

Виконання предметного тижня хімії дає можливість учням проявити себе, взяти участь у всіх заходах, а також більш ґлибоко ознайомитися з багатогранністю даного предмету. Після закінчення тематичного тижня хімії проведено опитування учнів. Учням було задано питання: «Повісився чи інтерес до вивчення хімії після проведення заходів в межах тижня хімії?». Предложено три варіанти відповіді: інтерес підвищився, інтерес не змінився, інтерес знизився. На малюнку наведено результати опитування учнів.

Рисунки – Результати опитування учнів восьмого класу

Виявлено, що у більшості учнів експериментального класу (75 % учнів від загальної кількості опитаних) інтерес до вивчення предмету підвищився.

Внекласні заходи є складовою частиною навчально-виховного процесу в позанурочний час, організовані педагогом, одна з форм організації вільного часу учнів. В результаті застосування таких форм навчання, учні на уроці хімії не тільки усвідомлено засвоюють навчальний матеріал, набувають навичок, але й отримують інтелектуальне задоволення, зацікавленість до предмету.

Література:

- 1 Оршанский, Е.Я. Настольная книга учителя / Е.Я. Оршанский, Г.С. Романовец, Т.Н. Мякинник. – М., 2001. – 240 с.
- 2 Бельницкая, Е.А. Рекомендуемые формы и методы проведения занятий // Хімія: проблеми викладання / Е.А. Бельницкая, Н.В. Манкевич, Г.С. Романовец. – 2010. – № 8. – С. 9-10.
- 3 Соловьянчик, А.А. Психология в работе учителя // Біологія і Хімія / А.А. Соловьянчик. – 2013. – №12. – С. 55-59.

Тетяна Шевченко
(Суми, Україна)

ІНТЕНСИФІКАЦІЯ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ ЗАСОБАМИ KEYC – ТЕХНОЛОГІЇ

При сучасній зміні технологій та стрімкому розвитку суспільства Нова українська школа покликана підготувати освічену, творчу особистість здатну подолати виклики, які зустрінуться на життєвому шляху та навчити не тільки сприймати та засвоювати знання, а й правильно їх використовувати. В зв'язку з цим принципово повинна змінитися позиція вчителя. Він перестає бути носієм знання, яке він намагається передати учневі, а повинен організувати самостійну діяльність учнів, в якій кожен оволодів би низкою здібностей до якісних професійних дій, самонавчання, самоуправління, орієнтації, адаптації, передбачуваності, особистісною готовністю до майбутнього. Саме вчитель створює середовище, в якому стає можливим вироблення кожним учнем на рівні розвитку його інтелектуальних і інших здібностей певних компетенцій, формування особистісних якостей (розвиток працьовитості, креативності, волеволісних якостей, цілеспрямованості, формування впевненості в собі, здатності до конкурентоспроможності, навичок комунікативної культури), формування вмінь самостійно приймати рішення в умовах невизначеності, вироблення умінь розробляти багатоваріантні підходи до реалізації плану дії, формування навичок та прийомів всебічного аналізу ситуацій, прогнозування способів розвитку ситуацій. При використанні

інтерактивних технологій учні вчать критично мислити, аналізувати те, що вони знають, розуміють і думають з цього приводу, зважувати альтернативну думку, приймати продуктивні рішення, брати участь у дискусіях, спілкуватися з іншими людьми щодо різноманітних проблем.

Це сприяє інтенсифікації навчального процесу й активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів.

Створенню такому середовищу позитивно сприяє технологія "кейс", яка зацікавлює учнів, вони бачать, що мають можливість виявити ініціативу, відчути самостійність в освоєнні теоретичних положень і оволодінні практичними навичками. Важливо й те, що дана технологія направлено впливає на професіоналізацію учнів, сприяє досягненню мети, формує зацікавленість до навчання.

Застосування кейс-методу полягає в тому, що він одночасно відображає не тільки практичну проблему, а й актуалізує певний комплекс знань, який необхідно засвоїти при її вирішенні, а також вдало суміщає навчальну, аналітичну і виховну діяльність, що безумовно є діяльним і ефективним в реалізації завдань сучасної системи освіти

До кейс-технологій відносяться:

- метод ситуаційного аналізу (ситуаційні завдання й справи, аналіз конкретних ситуацій (кейс-стаді));
- метод інциденту;
- метод розбору ділової кореспонденції;
- ігрове проектування;
- метод ситуаційно-рольових ігор;
- метод дискусії.

Кейс – це події, які реально відбулися в певній сфері діяльності і які вчитель описав для того, щоб спровокувати дискусію в класі, підштовхнути учнів до обговорення та аналізу ситуації, до прийняття рішень, це спеціально підготовлений учбовий матеріал, що „містить структурований опис ситуацій, що запозичені з реальної практики”. Мета кейс-методу – поставити учнів у таку ситуацію, за якої їм необхідно буде приймати рішення. Зауважується на самостійному навчання учнів на основі колективних зусиль. Роль вчителя зводиться до спостереження і управління дискусією, роботою учнів.

Суть кейс-методу в тому, що учням пропонують осмислити реальну життєву ситуацію, опис якої одночасно відображає не тільки будь-яку практичну проблему, а й актуалізує певний комплекс знань, який необхідно засвоїти при вирішенні даної проблеми.

Грамотно виготовлений кейс проковує дискусію, прив'язуючи учнів до реальних фактів, дозволяє промодельовувати реальну проблему, з якою надалі доведеться зіткнутися на практиці.

Матеріали для створення кейса

1. Проблемні реальні ситуації
2. Цікаві історичні факти
3. Літературні джерела

Існують наступні типи кейсів: кейс-випадок, кейс-вправа і кейс-ситуація. Види їх уявлення: друкований, мультимедіа, відео.

Обсяг кейсу може бути різним, але не занадто великими. Об'ємні кейси більше використовуються для підсумкових занять, для поточних - краще використовувати невеликі. Як правило максимальний обсяг кейса не повинен перевищувати 20 сторінок. Кейс - метод навчання передбачає не тільки наявність банку кейсів, а й методичні рекомендації щодо їх використання, питання для обговорення, завдання учням, дидактичні та інформаційні матеріали.

Виділяють наступні ключові критерії, за якими можна відрізнити кейс від іншого навчального матеріалу:

1. Джерело; джерелом створення будь-якого кейса є люди, які залучені в певну ситуацію, що вимагає рішення.

2. Процес відбору - не існує єдиних підходів до змісту даних, але вони повинні бути реальними для сфери, яку описує кейс, інакше він втрапить інтерес, так як буде здаватися нереальним.

3. Зміст - має відображати навчальні цілі. Кейс може бути коротким або довгим, може викладатися конкретно або узагальнено. Що стосується цифрового матеріалу, то його повинно бути достатньо для виконання необхідних розрахунків.

4. Перевірка в класі - це апробація нового кейса безпосередньо в навчальному процесі або оцінка реакції нової аудиторії на кейс, який раніше розглядався, але для інших груп учнів (іншого класу, іншої програми навчання). Вивчення реакції на кейс необхідно для отримання максимального навчального результату.

5. Процес старіння - більшість кейсів поступово застарівають, оскільки нова ситуація вимагає нових підходів. Кейси, засновані на історії, добре слухаються, але робота з ними відбувається неактивно, оскільки "це було вже давно".

Проблеми, розглянуті в кейсі повинні бути актуальні для сьогодення.

У освіті кейси можуть використовуватися на різних стадіях навчання:

1. в процесі навчання;
2. в процесі контролю.

“Кейс учня” є інструментом самооцінки власної пізнавальної творчої праці, рефлексії його діяльності. Він може містити:

- роздруковані теоретичні відомості із зазначеної теми;

- завдання репродуктивного плану для надбання практичних навиків;
- завдання практичних робіт з елементами творчого підходу;
- електронний підручник із зазначеної теми;
- перелік тем для створення власних творчих робіт.

До організації занять відноситься:

1. Підготовчий етап.

Педагог готує ситуацію, додаткові інформаційні матеріали, визначає місце уроку в системі предмета, завдання уроку

2. Ознайомчий етап.

На даному етапі відбувається залучення учнів в живе обговорення реальної професійної ситуації.

- введення в ситуацію;
- опис ситуації;
- інформаційний матеріал;
- словник.

3. Основний (аналітичний) етап.

• вступне слово вчителя;

• розподіл учнів по групах (4-5 чоловік у кожній);

• організація роботи груп: короткий виклад членами груп прочитаних матеріалів і їх обговорення; виявлення проблемних моментів; визначення доповідачів.

• перший раунд дискусії - обговорення проблемних моментів в малих групах, пошук аргументів і рішень.

• другий раунд дискусії - представлення результатів аналізу, загальногрупова дискусія, підведення підсумків дискусії і знайдених рішень.

4. Підсумковий етап.

• заключна презентація результатів аналітичної роботи (учні можуть дізнатися і порівняти кілька варіантів рішень однієї проблеми);

- узагальнююче виступ вчителя - аналіз ситуації;
- оцінювання вчителем учнів.

Кейс-метод дозволяє зацікавити учнів процесом навчання, формує сталий інтерес до конкретної навчальної дисципліни, сприяє активному засвоєнню знань та навичок, а також дає можливість самому вчителю самовдосконалюватись, по-іншому мислити й діяти та оновлювати власний творчий потенціал.

Кейс-метод сьогодні має активне застосування, оскільки відповідає потребам часу і несе в собі великі можливості.

Література

1. Михайлова Э. А. Кейс и кейс-метод. – М.: Центр Марк. исслед.и менедж., 1999.
2. Ситуаційна методика навчання: теорія і практика / Упор. О. Сидоренко, В. Чуба. – К.: Центр інновацій та розвитку, 2001.
3. Сурмін Ю. П. Метод аналізу ситуацій (Case study) та його навчальні можливості. Глобалізація і Болонський процес: проблеми і технології: Кол. моногр. – К.: МАУП, 2005.
4. Іванов С.В. Використання кейс-методів у навчальному процесі / С.В. Іванов, Т.Л. Мостенська, І.В. Федуллова, Т.В. Рибачук-Ярова// Наукові праці НУХТ. – 2012. – №43. – С. 107-112
5. Курьянов М.А. Активные методы обучения: метод. пособие/М.А. Курьянов, В.С. Половцев. Тамбов: Изд-во ФГБОУ ВПО «ТГТУ», 2011. – 80 с.

Тетяна Шевченко
(Суми, Україна)

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО - ЦИФРОВИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ВЧИТЕЛЯ НА УРОКАХ ІНФОРМАТИКИ

Освіта 21 століття має випереджальний характер, націлена у майбутнє, на розв'язання проблем нового століття, розвиток ключових компетенцій учнів, формування в них нових способів мислення та діяльності.

Високий рівень інформаційно-цифрової компетенції вчителя інформатики стає запорукою ефективного використання інформаційно-комунікаційних технологій закладі, є одним з найважливіших показників успішності його діяльності і одночасно необхідною передумовою для подальшого підвищення рівня його професійної компетентності.

Вчитель інформатики, повинен ставити перед собою завдання пошуку нових організаційних форм і методик навчання інформатики, щоб адаптувати сучасного учня в динамічному світі інформаційних технологій. Ключовими питаннями вивчення інформаційних технологій є питання єдності засобів і методів подання інформації різного типу, функціональної повноти і мінімізації операцій з обробки інформації, алгоритмічної основи реалізації технологій.

Нова українська школа покликана сьогодні створювати умови для розвитку і саморозвитку особистості учня, а інформатика як предмет має сприяти забезпеченню належного рівня інформаційної культури. Адже в її компетенцію входять: комп'ютерні інформаційні технології, інформаційні системи, сучасні засоби і методи обробки інформації, системи штучного інтелекту, комп'ютерні комунікації. У структурі навчання посилюється роль і значення освоєння різноманітних способів діяльності, підвищення їхньої технологічності, створення умов для активної соціальної дії, дослідницької діяльності. Найважливішою умовою, яку висуває сучасне інформаційне суспільство до школи, є конкурентоспроможність випускника, набуття ним таких якостей, як самостійно, критично і творчо мислити; грамотно працювати з інформацією (вміти збирати певні факти, аналізувати їх, робити ґрунтовні об'єктивні висновки; вирішувати певні задачі), адже на сьогодні це один із найважливіших чинників успішності молодшої людини. Важливою складовою парадигми освіти є неперервне навчання, реалізація якого спрямоване на подолання головної суперечності сучасної освіти, а саме стрімких темпів збільшення обсягів інформації у світі та обмеження можливостей їх засвоєння людиною. Ця суперечність спонукає навчальні заклади формувати в учнів уміння вчитися, знаходити інформацію, критично її оцінювати і творчо використовувати, тобто формувати в учнів інформаційну компетентність, яка у майбутньому забезпечить їм можливість успішно навчатися впродовж усього життя; підготуватися до обраної професійної діяльності та постійно вдосконалювати свою професійну майстерність; жити і працювати в інформаційному суспільстві, в умовах економіки.

Інформаційна компетентність виявляється в умінні технологічно мислити і передбачає наявність аналітичних, проектних, прогностичних умінь в засвоєнні і застосуванні інформації. Ключовими питаннями вивчення інформаційних технологій, що забезпечують єдність методичного підходу до їхнього вивчення, є питання єдності засобів і методів подання інформації різного типу, функціональної повноти і мінімізації операцій з обробки інформації, алгоритмічної основи реалізації технологій. Компетентісно орієнтований підхід до навчання має спиратися на сучасні інноваційні методи ведення уроків.

Серед завдань навчання інформатики основними є підвищення рівня викладання предмета, спрямування його на формування в учнів комп'ютерної грамотності, показ практичного застосування набутих знань в основних галузях виробництва, удосконалення методів навчання, навчання учнів самостійної роботи над підручником, підвищення ефективності основної форми освітнього процесу – уроку.

Успішне виконання цих завдань багато в чому залежить від того, як буде підготовлений урок і як його проведе вчитель. Позакласна робота з інформатики є також важливою ділянкою освітньої діяльності. Формування інформаційно - цифрової компетентності, перш за все, припускає формування універсальних навичок мислення і вирішення задач. До них відносяться уміння спостерігати і робити логічні висновки, використовувати різні знакові системи і абстрактні моделі, аналізувати ситуацію з різних точок зору, розуміти загальний контекст і приховане значення висловів, неухильно самостійно працювати над підвищенням своєї компетентності в цій сфері. Тобто, вважається, що інформаційно-компетентний вчитель може визначити природу й розміри необхідної інформації. При цьому він обговорює проблеми, формулює запитання, що уточнюють, яка саме інформація потрібна; використовує загальні джерела інформації для ознайомлення з проблемою, визначає наявність (відсутність) потрібних відомостей; розрізняє ключові поняття й терміни в потрібному полі інформації; розуміє, що знання організоване за дисциплінами й що це впливає на доступ до інформації; розрізняє мету та призначення потенційної інформації для тієї чи іншої аудиторії (навчальна, наукова); визначає придатність потрібної інформації. Також можна додати, що інформаційно-компетентний вчитель ефективно здійснює пошук потрібної інформації, використовує комп'ютер та інші технології. При цьому він знаходить найбільш прийнятні методи доступу до інформації; будує й застосовує ефективні дослідницькі стратегії (складає план, визначає ключові слова, синоніми, терміни для інформаційної потреби, добирає словник спеціальної лексики); використовує різні пошукові системи, класифікації, індекси в бібліотеці чи на сайті (блосі); оцінює відповідність знайденої інформації поставленій меті й визначає, чи потрібна альтернатива та інші методи пошуку; виділяє, записує, обробляє інформацію та її джерела.

Метою педагогічної діяльності є впровадження методики формування інформаційної компетенції, яка своїм змістом і методами, засобами й організаційними формами забезпечує свідоме ставлення до інформаційної діяльності, сприятиме вихованню моральних якостей у процесі навчання і спілкування.

У зв'язку з реалізацією цієї мети, на уроці інформатики можна виділити основні форми прояву інформаційної компетенції:

- Проектна діяльність
- Конкурси
- Олімпіади
- Сайти
- Дистанційне навчання.

Отже, тлумачення освітнього процесу, явно суголосне з поняттям «компетенція»: «Без знань немає умінь. Але вміє той, хто не тільки знає, але і може застосовувати свої знання на практиці, користуватися ними в ситуаціях, що змінюються. Можна сказати, що уміння – це знання людини в дії». Саме тому в усіх списках ключових компетентностей звичайно вказують інформаційно - цифрову компетентність – це здатність знаходити, оцінювати, використовувати, продукувати й обговорювати інформацію в усіх її видах.

Отже, інформаційно - цифрову компетентність можна віднести до інтегративної якості особистості, яка є результатом відображення процесів відбору, засвоєння, переробки, трансформації та генерування інформації в особливий тип предметно-специфічних знань, які дозволяють виробляти, приймати, прогнозувати та реалізовувати оптимальні рішення в різних сферах діяльності.

Формування інформаційно – цифрової компетентності вчителя включає цілісне світобачення і науковий світогляд, які засновані на розумінні єдності основних інформаційних законів в природі і суспільстві, можливості їх формального, математичного опису; уявлення про інформаційні об'єкти і їх перетворення в людській практиці, зокрема за допомогою засобів інформаційних технологій, технічних і програмних засобів, що реалізують ці технології; сукупність загальноосвітніх і професійних знань і умінь, соціальних і етичних норм поведінки людей в інформаційному середовищі XXI століття. Інформаційна компетентність дозволяє людині бути успішною в сучасному інформаційному суспільстві, приймати усвідомлені рішення на основі критично осмисленої інформації.

Перед школою на сучасному етапі виникає найважливіша задача щодо формування інформаційної компетентності, тобто учитель узагалі, а вчитель інформатики особливо, зобов'язаний навчити школярів творчо працювати з інформацією - здобувати, аналізувати, творчо використовувати в практичній діяльності. Можна констатувати, що для підвищення ефективності навчання на уроках інформатики варто розумно комбінувати як традиційні інтерактивні форми і методи, так і новітні інноваційні методи, що використовують сучасні інформаційні технології. Використання інформаційно – цифрових технологій є важливим засобом унаочнення навчального процесу, підвищення зацікавленості учнів навчанням, розвитку творчих здібностей та пізнавальної активної самостійності, розвитку алгоритмічного мислення, формування інформаційної культури.

Література:

1. Гуржій А. М. Дискусійні питання інформаційно-комунікаційної компетентності: міжнародні підходи та українські перспективи / А. М. Гуржій, О. В. Овчарук // Інформаційні технології в освіті. – 2013 – № 15. – С. 38–43.
2. Жалдак М.І., Рамський Ю.С., Рафальська М.В. Модель системи соціально- професійних компетентностей вчителя інформатики // http://lib.iitta.gov.ua/437/Модель_системи_соціально-професійних_компетентностей_вчителя_інформатики_1.pdf
3. Захар О. Г. Сучасні підходи до визначення інформаційно-комунікаційної компетентності вчителів інформатики. / Захар О. Г. // Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах. – 2014. № 2. – с. 63 – 67
4. Морзе Н.В., Барна О.В., Вембер В.П., Золочевська М.В., Ігнатенко О.В., Давиденко О.П., Кузьмінська О.Г. Інформатична компетентність учнів може бути вищою від компетентності тих, хто їх навчає? // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2010. – №8. – с. 3-8

Анастасія Шоба
(Гомель, Республіка Беларусь)

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТЕХНОЛОГИИ ПРОБЛЕМНОГО ОБУЧЕНИЯ НА УРОКАХ ХИМИИ

В настоящее время химия занимает важное место в жизни человека. Но с увеличением объема информации и постоянному обновлению учебников, привило к тому, что ученики теряют интерес к изучению химии в школе и вне нее. Впоследствии это приводит к нежеланию учиться и развиваться, к низким знаниям, умениям и навыкам. У учащихся также появляются трудности в понимании и усвоении специальных дисциплин, связанных с химией [1. с. 232].

Современная система образования предоставляет учителю возможность выбора среди множества инновационных методик ту, которая позволит по-новому взглянуть на привычные вещи, поможет вооружить учащихся не только знаниями, но и умениями, развить познавательную самостоятельность учащихся. Новые образовательные стандарты второго поколения, отвечая требованиям времени, смещают акцент на формирование у ученика личностных качеств созидателя и творца, его духовно-нравственное воспитание. Радикальные изменения происходят, в том числе, и в методах обучения (с объективного на деятельностный), и в изменении оценки результатов обучения [2. с. 115].

В новом образовательном стандарте акценты смещены с минимума содержания на требования к результату образования. В результате изучения всех без исключения предметов основной школы получают дальнейшее развитие личностные, регулятивные, коммуникативные и познавательные универсальные учебные действия, учебная (общая и предметная) и общепользовательская ИКТ-компетентность обучающихся, составляющие психолого-педагогическую и инструментальную основы формирования способности и готовности к освоению систематических знаний, их самостоятельному пополнению, переносу и интеграции; способности к сотрудничеству и коммуникации, решению личностно и социально значимых проблем и воплощению решений в практику; способности к самоорганизации, саморегуляции и рефлексии.

С каждым годом у учащихся пропадает интерес и мотивация к изучению школьных предметов, в том числе и к химии. Поэтому необходимо разнообразить классические уроки. В ходе исследований были применены уроки с технологией проблемного обучения, что позволило увеличить интерес учащихся к данной науке. Уроки с проблемным обучением позволяют учащимся развить творческие способности, к улучшению запоминания изложенного материала, так как они сами ищут ответы на поставленные вопросы. В качестве примера использования проблемной ситуации на уроке химии можно привести следующую: учитель задает вопрос « Как вы думаете, будет ли уксусная кислота обладать такими же химическими свойствами, как и все неорганические кислоты, или нет?»

Ученики формируют ответ на проблемный вопрос, который должен звучать, что в ходе лабораторного эксперимента было доказано, что уксусная кислота обладает сходными с неорганическими кислотами химическими свойствами: действие на индикаторы, взаимодействие с металлами, оксидами металлов, щелочами и солями, а также имеет и специфическое свойство – взаимодействие со спиртами.

В ходе исследования были проведены классические уроки и уроки с применением технологии проблемного обучения.

Объект исследований являлись знания учащихся девятого класса ГУО «СШ №11 города Мозыря».

Предмет исследований – применение технологии проблемного обучения и ее влияние на степень обученности и качество знаний учащихся по химии.

В качестве экспериментального класса были выбраны учащиеся 9 «А» класса, так как средний балл (6,3) данного класса за предыдущий учебный год ниже, чем в 9 «Б» классе (6,5).

Показатели качества знаний – ориентиры, позволяющие установить уровни знаний: их полноту и глубину, конкретность и обобщенность, осмысленность и устойчивость, актуальность и оперативность, соответствие требованиям учебных программ и образовательным стандартам. В сочетании с критериями (мерой измерения) служат основанием для оценивания знаний и умений учащихся.

В результате проведенных уроков ученикам были предложены проверочные работы, по итогам которых посчитаны степень обученности учеников (СОУ) и качество знаний (КЗ). Степень обученности учащихся, выраженная в процентах, позволяет установить уровень обученности. Для оценки степени обученности учащихся (СОУ) и качества знаний (КЗ) используют следующие формулы, которые показывают фактическую эффективность учебной деятельности:

$$COY = \frac{\sum_i K_i \cdot N_i}{n} \cdot 100 \% \quad (1)$$

где СОУ – степень обучаемости учащихся;

K_i – коэффициент:

10 баллов – 1,00

9 баллов – 0,96

8 баллов – 0,90

7 баллов – 0,74

6 баллов – 0,55

5 баллов – 0,45

4 балла – 0,40

3 балла – 0,32

2 балла – 0,20

1 балл – 0,12

N_i – количество оценок;

n – количество учащихся в классе.

$$K3 = \sum_{i=6}^{10} i \cdot 100\%, \quad (2)$$

где КЗ – качество знаний;

i – оценки от 6 до 10 баллов;

N_i – количество учащихся получивших данную оценку.

На основании результатов, полученных при проведении уроков с использованием проблемных ситуаций по следующим темам: «Карбоновые кислоты», «Химические свойства и применение уксусной кислоты», «Жиры», «Углеводы. Глюкоза», «Амины», «Аминокислоты», установили, что СОУ 9 «А» класса варьировала от 75,05 до 77,95 %. При проведении классических уроков СОУ 9 «Б» класса изменялась от 61,52% до 71,57%.

Результаты сравнения степени обученности учеников (СОУ) между 9 «А» классом (уроки с применением проблемной ситуации) и 9 «Б» классом (технологии классические уроки), представлены на рисунке 1.

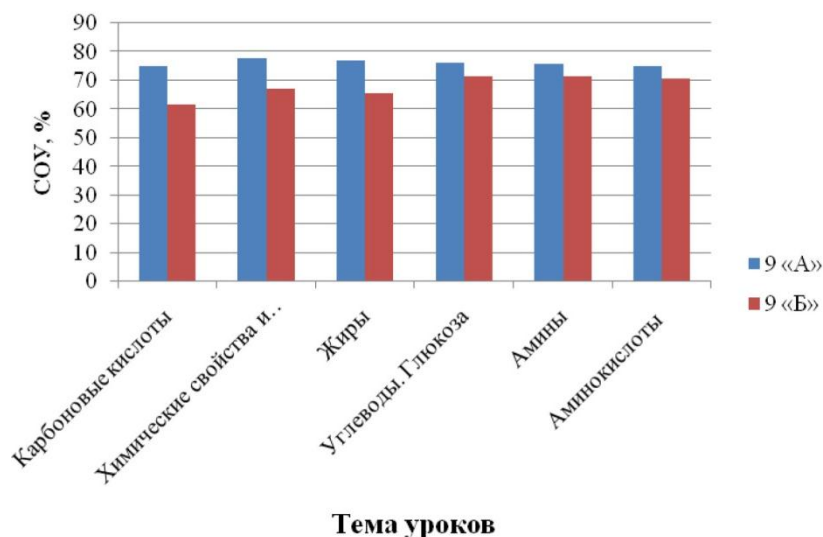

Рисунок 1 – Результаты сравнения степени обученности учеников между 9 «А» и 9 «Б» классами

Установлено, что степень обученности в 9 «А» классе выше чем в 9 «Б» классе. Это можно проследить по результатам проверочных работ. Высокие показатели можно объяснить тем, что уроки были проведены с помощью различных инновационных методов, в том числе с применением проблемных ситуаций. Это позволило ученикам самостоятельно искать ответы на заданные вопросы, что привело к повышению интереса к уроку химии. Была создана атмосфера для проявления творческого потенциала учащихся. В ходе исследований было отмечено, что в начале эксперимента ученики были пассивны и не проявляли интереса к предмету, не высказывали свое мнение по задаваемым им вопросам. Но уже под конец эксперимента учащиеся стали проявлять большую активность на уроке. Ученики стали больше рассуждать на задаваемые им проблемные вопросы, искать способы решения проблемы искусственно созданной в процессе урока, самостоятельно формировать выводы. Такая работа на уроке привела к улучшению качества знаний у учащихся экспериментального класса.

Показатель качества знаний у учеников экспериментального класса лежит в интервале 90,48 – 100 %, контрольного класса 66,67 – 90,48 % (рисунок 2).

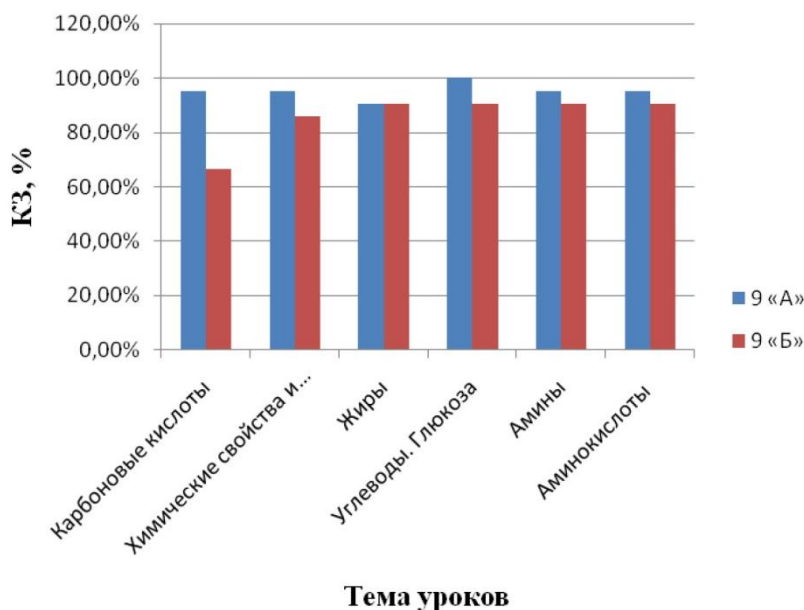

Рисунок 2 – Результаты сравнения качества знаний между учениками 9 «А» и 9 «Б» классами

По итогам уроков, проведенных с применением метода проблемного обучения, качество знаний в экспериментальном классе возросло. Наиболее высокие показатели качества знаний в экспериментальном классе были по следующим темам: «Химические свойства и применение уксусной кислоты» и «Углеводы. Глюкоза», а в контрольном классе более высокие показатели были по темам «Углеводы. Глюкоза» и «Амины». Это можно объяснить большей заинтересованностью учеников по данным темам. По полученным результатам можно сделать вывод, что уроки с применением проблемных ситуаций являются более эффективными, чем классические уроки.

В заключение следует отметить, что проблемное обучение положительно влияет на активное отношение учащихся к учению, формирует их познавательный интерес, мотивацию к обучению, творческий потенциал в решении учебных задач, стимулирует общее интеллектуальное развитие школьников. При использовании модулей на уроке как одной из форм контроля знаний у учащихся развиваются умения наблюдать, обобщать, проводить аналогии, делать выводы и обосновывать их самостоятельно.

Литература:

1. Бадмаев, Б.Ц. Психология в работе учителя / Б.Ц. Бадмаев. – М.: «Владос», 2000. – 232 с.
2. Запрудский, Н.И. Современные школьные технологии / Н.И. Запрудский. – Минск: Саре – Вит., 2003. – 115 с.

Научный руководитель:

ассистент кафедры химии Пырх Ольга Викторовна.

СЕКЦІЯ: ПРАВО

Олександр Абрамов, Світлана Селезень
(Харків, Україна)

ЩОДО ЗАХИСТУ ТОРГОВИХ МАРОК В УКРАЇНІ

Актуальність теми полягає в тому, що сьогодні у світі зареєстровано більш як 30 мільйонів торговельних марок і їх число збільшується кожного року приблизно на 1 мільйон. Не буде перебільшенням сказати, ми живемо у світі торговельних марок, які надають можливість виокремити товари та послуги серед споріднених, слугують показником їх якості, заохочують споживачів придбати такі товари або скористатись послугами. Вдало вибрана торговельна марка стає гарантом успіху тієї чи іншої компанії, стає гарантом успіху нової продукції того ж виробника, дозволяє споживачам відрізнити товари один від одного, вибирати між конкурентними товарами, заохочує виробника до підтримання високої якості продукції.

Правова охорона торговельної марки захищає споживача від введення в оману виробника, розвиває добросовісну конкуренцію, надає можливість використовувати репутацію та престиж, не допускаючи ситуації, коли споживач користується продукцією тих, хто створив торговельну марку, а не тих, хто не має до неї ніякого відношення.

Метою даної статті є розкрити основні аспекти правової охорони торгових марок в Україні і сформулювати пропозиції щодо її удосконалення.

Проблеми, пов'язані з дослідженням інтелектуальної власності, зокрема різним аспектам охорони торгових марок та комерційних найменувань прав досліджувалися вітчизняними й зарубіжними вченими і були висвітлені в роботах: Ч.Н. Азімова, Б.С. Антімонова, Л.М. Головченко, А.П. Закалюка, І.Э. Маамиофа, О.А. Підпригори, О.О. Підпригори, Н.А. Райгородського, О.Д. Святоцького, М.Я. Сегая, О.П. Сергєєва, В.І. Серебровського, К.А. Флейшиць, Р.Б. Шишки та інших. Кравченко О.С. досліджено питання цивільно-правового регулювання експертизи у сфері інтелектуальної діяльності й інтелектуальної власності.

Останнім часом усе більше зростає інтерес до інтелектуальної власності. Зацікавленість у вивченні об'єктів інтелектуальної власності виникла в результаті нового етапу розвитку та посилення конкуренції. Насичення ринку однорідною товарною продукцією, що виготовляється різними виробниками значно підвищує роль засобів індивідуалізації. Недобросовісність деяких виробників призводить до неправомірного використання специфічної групи об'єктів – засобів індивідуалізації.

Одними з найцікавіших засобів індивідуалізації є фірмові найменування та торговельні марки.

На відміну від традиційних економічних благ, товарний знак не може бути захищений від використання третіми особами лише на підставі одного володіння ним. Після того, як знак стає відомий суспільству, власник не в змозі здійснювати контроль за його використанням.

За своєю сутністю захист торгової марки (товарного знака) полягає в забороні Власником іншим (третім) особам використання його торгової марки (товарного знака). Отримати правову охорону торгової марки (товарного знака) можна єдиним шляхом - це зареєструвавши її в Патентному відомстві України (чи Росії). У цьому випадку Власник торгової марки (товарного знака) буде мати охорону та захист свого знаку.

За загальним правилом, знак охороняється з моменту реєстрації (дати отримання пріоритету), а сам захист знаку реалізується в тому випадку, якщо на ринку в Україні (Росії) з'являються правопорушники цієї торгової марки (товарного знака). Тобто виникає необхідність припинити неправомірні дії конкретних правопорушень з незаконного використання чужої торгової марки (товарного знака).

Стрімке зростання ролі торгової марки (товарного знака) у соціально-економічному розвитку суспільства, як одного з найважливіших чинників конкурентоспроможності на ринку за допомогою проставлення на пропонованому товарі (або послугі) запам'ятовуючої торгової марки (товарного знака) все більше загострює проблему створення надійної та ефективної системи, а саме: захист прав на використання торговельної марки (товарного знака).

Фірмове найменування (фірма) — найменування, під яким підприємець виступає в цивільному обороті і яке індивідуалізує його серед інших учасників. Структура фірмового найменування складається з обов'язкової частини (корпуса фірми) — його організаційно-правової форми (наприклад, ТОВ, ЗАТ), а в окремих випадках також типу й предмета діяльності (державне, приватне, муніципальне) або профілю діяльності (виробниче, страхове, наукове), а також необов'язкової частини (доповнення), наприклад, номера (трест №7), спеціального найменування ("Прапор", "Калібр"), скорочень (МТЗ, ХТЗ) і інших.

Захиститися від використання іншими особами аналогічних (схожих), а не тотожних (однакових) фірмових найменувань досить складно. А без наявності зареєстрованого товарного знаку – на сьогодні практично неможливо. Згідно п.4 ст. 489 Цивільного кодексу України особи можуть мати однакові комерційні найменування, якщо це не вводить в оману споживачів щодо товарів, які вони виробляють та (або) реалізують, та послуг, які ними надаються. Споживач, зазвичай, не звертає уваги на організаційно-правову форму юридичної особи, а бачить розпізнавальну частину найменування, що призводить до змішування фірмових найменувань.

Захист права на фірмове найменування може бути здійснена в адміністративному й судовому порядку. В адміністративному порядку конфлікти вирішуються через Антимонопольний комітет і рішення, прийняті в адміністративному порядку, можуть бути оскаржені в суд.

Якщо товари й послуги фірм не стикаються на ринку і не має місця недобросовісна конкуренція в їхній діяльності, спроби заборонити використати в назві фірми тотожне найменування навряд чи будуть успішними.

З одного боку, право на товарний знак (торгову марку) захищає всі товари і послуги, на які була отримана охорона після реєстрації в Патентному відомстві. А з іншого боку, право на фірмове найменування захищає від ділової активності конкурентів та може для них служити відмовою (п.3 ст.6 Закону України про охорону прав на товарний знак (торгову марку) при бажанні зареєструвати фірмове найменування іншого підприємства в якості свого товарного знака (торгової марки). Тому у тому випадку, коли право на фірмове найменування збігається з правом на товарний знак (торгову марку), то можна говорити про збільшення обсягу охорони та захисту прав на дані об'єкти права інтелектуальної власності. Іншими словами, право на фірмове найменування взаємодоповнюють право на товарний знак (торгову марку) і навпаки. Виходячи з вищенаведеного деякі фірми при реєстрації товарного знака (торгову марку) використовують словесне позначення (логотип) свого фірмового найменування.

Отже, фірмове найменування є назвою підприємства, котре дозволяє відрізнити одне підприємство від іншого, а додаткова реєстрація фірмового найменування у якості товарного знаку збільшує обсяг охорони та захисту від недобросовістних дій інших осіб.

Таким чином, досліджуючи існуючі джерела, а також положень діючого законодавства можна зробити висновок про те, що на жаль існує багато упущень, які на жаль на сьогоднішній момент є невирішеними, а саме:

1. Довготривалість реєстрації торгових марок в Україні.
2. Вживання вже існуючих та зареєстрованих марок підпільними організаціями.
3. Відсутність перевірок на право користуватися торговою маркою.

На жаль кожен підприємець сьогодні повинен відстоювати свої законні права самостійно, адже контролю за використанням торгової марки як такого в Україні майже не має. Марки відомі тільки на незначній території, практично не мають змогу контролювати весь ринок і тому, постійно на якісний продукт, підпільні організації безкарно мають змогу виробляти підробки, можливо вони і будуть по якості не гірші, але тим паче не проходять сертифікації на якість, та й сама організація, яка володіє маркою може постраждати, адже більшість покупців не перевіряють на скільки справжньою є та чи інша продукція.

Тому для вирішення цих питань необхідно створити орган, який би вирішував їх, адже підприємство яке виконало вимоги законодавства стосовно реєстрації торгової марки, повинне мати змогу ще й отримати привілеї, які вона надає.

Література:

1. Андрощук Г.А. Товарні знаки і захист від недобросовісної конкуренції / Г.А. Андрощук // Конкуренція. - 2004. - № 3 (12). - С. 48.
2. Антонов В.М. Інтелектуальна власність і комп'ютерне авторське право (2-е вид., стереотип.) / В.М. Антонов. - К. КНТ, 2006. - 520 с.
3. Базилевич В.Д. Інтелектуальна власність Підручник/ В.Д.Базилевич. - К. Знання, 2006. – 431 с.

Владислав Бóгдан
(Харків, Україна)

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАННЯ ПРАВочИНІВ НЕДІЙСНИМИ

Проблеми правочинів є досить актуальними у системі цивільно-правових відносин, пов'язаних з їх здійсненням. Ця актуальність знаходить свій вияв у тому, що на практиці важко визначити істинну волю осіб при вчиненні правочину, оскільки воля людини є її внутрішнім переконанням. Видається клопіткою працею виявити суттєві дефекти, вади волі. Якщо недотримання форми правочину можна виявити, виходячи з природи правочину, то ваду волі важко виявити, не з'ясовуючи мотиви й мету його укладення.

При цьому недійсність цих правочинів важко визнати, оскільки питання обману, помилки, характеру тяжкої обставини, ступеня невідповідності умов є поняттями оціночними, а чітких критеріїв визначення даних аспектів не існує.

Що є суттєвим для даної групи правочинів? По-перше, наявність волевиявлення в певній формі. По-друге, це волевиявлення має певний дефект, який є підставою для визнання такого правочину недійсним [1].

Найперше, необхідно з'ясувати зміст такого поняття як воля. Цей термін не є чисто юридичним, а скоріше міжгалузевим, оскільки воля є предметом дослідження не лише юриспруденції, а й психології. На думку психологів, воля є усвідомленням особою власних дій, здатністю контролювати свої дії залежно від конкретної ситуації. Отже, воля є здатністю особи керувати своїми діями при укладенні правочинів. Взаємоузгодженість волі сторін правочину – договору є його обов'язковим елементом.

Серед правочинів, які можна визнати недійсними, слід виділити ті, які вчинені:

- 1) дієздатною фізичною особою, яка у момент його вчинення не усвідомлювала значення своїх дій та/або не могла керувати ними;
- 2) під впливом помилки;
- 3) під впливом обману;
- 4) під впливом насильства;
- 5) під впливом тяжкої обставини.

Згідно зі ст. 225 Цивільного кодексу України правочин, який дієздатна фізична особа вчинила у момент, коли вона не усвідомлювала значення своїх дій та/або не могла керувати ними, може бути визнаний судом недійсним за позовом цієї особи, а в разі її смерті – за позовом інших осіб, чий цивільні права або інтереси порушені [1].

Для визнання такого правочину недійсним важливим є наявність двох умов: 1) фізична особа є дієздатною; 2) у момент вчинення правочину ця фізична особа перебувала у такому стані, що не усвідомлювала значення своїх дій та/або не могла керувати ними. Йдеться про тимчасовий стан, при якому людина внаслідок функціональних розладів психіки, порушення фізіологічних процесів в організмі або інших хворобливих станів не може розуміти значення своїх дій або керувати ними. Правочин, укладений у такому стані, не відображає справжньої волі особи щодо встановлення, припинення тощо цивільних прав та обов'язків.

Вольова форма виражається в тому, що особа, хоча і усвідомлює свої вчинки, більш або менш адекватно оцінює те, що відбувається навколо, але в той же час не може керувати своїми діями. Інтелектуальна форма вияву такого стану означає, що особа не розуміє значення своїх дій, хоча може керувати ними. При кумулятивній формі у людини відсутня здатність як розуміти значення своїх дій, так і керувати ними.

Цивільний кодекс зазначає, що якщо особа, яка вчинила правочин, помилилася щодо обставин, які мають істотне значення, такий правочин може бути визнаний судом недійсним. Істотне значення має помилка щодо природи правочину, прав та обов'язків сторін, таких властивостей і якостей речі, які значно знижують її цінність або можливість використання за цільовим призначенням. Помилка щодо мотивів правочину не має істотного значення, крім випадків, встановлених законом (ст. 229 ЦК).

Істотною може вважатись помилка, наслідки якої взагалі не можливо усунути або для їх усунення стороні, яка помилилася, необхідно здійснити значні витрати. Найчастіше хибне сприйняття стосується правової природи та предмета правочину, що може виникнути при визначенні тотожності предмета. Таким чином, особа повинна довести суду, що помилка щодо дійсних обставин правочину існувала на момент його укладення й вона має істотне значення. При цьому, на нашу думку, незнання закону чи власна недбалість не є помилкою, яка може бути підставою для визнання правочину недійсним.

При розгляді справ про недійсність правочинів, вчинених під впливом помилки, судова практика йде наступним чином. У ході справи суд повинен встановити наявність помилки. Якщо помилка відсутня, то правочин не може бути визнаний недійсним. Також визначається істотність помилки відповідно до цивільного законодавства.

Також слід звернути увагу на таку категорію правочинів, як правочини, вчинені під впливом обману. Ще у римському праві обманом називалось навмисне введення в оману контрагента з метою спонукання до волевиявлення на шкоду власним майновим інтересам. Відповідно до Цивільного кодексу України, якщо одна зі сторін правочину навмисно ввела другу сторону в оману щодо обставин, які мають істотне значення, такий правочин визнається судом недійсним (ст. 230 ЦК). Обман має місце, якщо сторона заперечує наявність обставин, які можуть перешкодити вчиненню правочину, або якщо вона замовчує їх існування [2].

Ще одним випадком можливого визнання правочину недійсним є його вчинення під впливом насильства, оскільки особа внаслідок певного тиску була обмежена у волі вчинити так, як вона вважає за потрібне; воля особи виражалася не вільно, незалежно від неї. Правочин, вчинений особою проти її справжньої волі внаслідок застосування до неї фізичного чи психічного тиску з боку другої сторони або з боку іншої особи, визнається судом недійсним (ст. 231 ЦК).

Правочин, вчинений під впливом насильства, може визнаватись недійсним внаслідок відсутності волі самої особи на вчинення правочину. А волевиявлення, яке має місце, відображає волю не самого учасника правочину, а волю будь-якої іншої особи, яка здійснює вплив на учасника правочину.

Під насильством мається на увазі психічний або фізичний тиск на особистість контрагента або його близьких з метою спонукання до здійснення правочину (побиття, катування, загроза вчинення таких дій у майбутньому). При цьому не обов'язково, щоб насильство здійснювалося саме іншою стороною правочину. Достатньо, щоб вона знала про насильство з боку інших осіб і використала цю обставину у своїх інтересах. Насильство викликає страх настання невігідних наслідків [3].

Необхідно звернути увагу й на правочини, вчинені під впливом тяжкої обставини, які у цивілістичній науці називають кабальними. Правочин, який вчинено особою під впливом тяжкої для неї обставини і на крайній невігідних умовах, може бути визнаний судом недійсним незалежно від того, хто був ініціатором такого правочину (ст. 233 ЦК). Виходячи з цього, важливим є не самі учасники правочину, а саме характер тяжкої обставини й ступінь невігідності умов, на яких був здійснений правочин.

Під тяжкими обставинами кабального договору необхідно розуміти не будь-яке несприятливе

матеріальне, фінансове, соціальне чи інше становище, а його крайні форми, наприклад, важка хвороба особи чи її близьких, смерть її годувальника, крайня нужденність сім'ї, загроза втратити заставлене житло, загроза банкрутства та інші обставини, для усунення чи пом'якшення яких необхідне термінове укладення правочину.

На відміну від правочину, вчиненого під впливом насильства, правочин, вчинений під впливом тяжкої обставини, вчиняється особою добровільно (акт насильства відсутній), вона сама може ініціювати вчинення такого правочину. Особа усвідомлює, що вчиняє правочин на вкрай не вигідних для себе умовах. Цим такий правочин відрізняється від помилки та обману (особа не помиляється щодо обставин, які мають істотне значення, а також її не вводить в оману інша сторона щодо цих обставин) [4].

При розгляді таких справ суд повинен враховувати майновий та психічний стан сторін правочину та їх близьких до й у момент укладення правочину; співвідношення наданих послуг і вартості переданого майна тощо. Між виникненням обставин, що змушують укласти правочин, та його укладенням повинен існувати причинний зв'язок. Оскільки ці обставини повинні потягти вкрай не вигідні умови для однієї з сторін.

На підставі викладеного, можна дійти до певних висновків, що правочини з вадами волі – це оспорювані правочини, при вчиненні яких справжня воля одного або кількох учасників деформована в силу певних обставин, визначених законом. Для таких правочинів важливі два моменти: 1) наявність волі учасників правочинів; 2) ця воля виражена із певним дефектом; 3). ці правочини можуть бути визнані не дійсними в судовому порядку [5].

Помилка, як одна з підстав визнання правочину не дійсним – це самостійна поведінка особи, яка вчиняє правочин, і полягає у неправильному уявленні цієї особи про основні властивості правочину, які є істотними для даного виду правочину. Це хибне уявлення самої особи без впливу з боку інших осіб.

Обман, на відміну від помилки, означає прями умісні дії однієї сторони, спрямовані на введення в оману іншої сторони щодо істотних обставин правочину, з метою отримання певної вигоди для себе.

Щодо насильства, то для визнання правочину не дійсним за цією обставиною необхідна наявність фізичного чи психічного тиску. Насильство потрібно розуміти як фізичний чи психічний вплив на особу з боку іншої особи з метою змусити її укласти правочин. Погроза як психічний вплив на особу також може бути підставою для визнання правочину не дійсним за ст. 231 Цивільного кодексу України.

Під тяжкими обставинами необхідно розуміти такі обставини, за яких особа, усвідомлюючи не вигідність правочину для себе, вчиняє цей правочин добровільно без насильства чи введення в оману з боку іншої сторони. Такими обставинами можуть бути важке матеріальне чи соціальне становище особи, втрата годувальника, важка хвороба особи чи її близьких тощо. Причому повинен існувати причинний зв'язок між цими тяжкими обставинами.

Література:

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2017 р. № 435 // Офіційний вісник України. – 2017. – Ст. 461.
2. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: У 2 т. – 2-е вид., перероб. і доп. / За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової, В.В. Луця. – К.: Юрінком Інтер, 2017. – 432 с.
3. Цивільне право: Підручник для юридичних вузів / Під ред. М. К. Треушнікова. – М.: Новий юрист, 2014. – 400 с.
4. Цивільне право / Под ред. Е.А. Суханова. – М.: Юридична література, 2016. – 592 с.
5. Цивільне право: Підручник / За заг. ред. В.Ф. Чигир. – М.: Амалфея, 2015. – 1008 с.

Науковий керівник:

кандидат юридичних наук, доцент Остапенко Олена Геннадіївна.

**Аліна Васильєва, Олена Остапенко
(Харків, Україна)**

МАЙНОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЛІСОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Проблема підвищення ефективності правової охорони лісів України набула особливого загострення під час переходу до ринкових відносин і перетворення лісового господарства в одну з провідних галузей вітчизняного підприємництва. Недосконалість чинного лісового законодавства, його невідповідність сучасним економічним і соціальним умовам на фоні загальної економічної кризи і послаблення регулюючої ролі держави спричинили ситуацію, коли для задоволення економічних, споживацьких інтересів порушуються екологічні вимоги. Екологічні наслідки надмірної експлуатації лісів вже не здаються віддаленою й туманною перспективою, вони стали реальною загрозою національній безпеці України і знайшли свій прояв у порушенні екологічного балансу лісових біогеоценозів у різних частинах країни.

Забезпечення належної охорони і раціонального використання лісових ресурсів є однією з необхідних і важливих складових закріпленої в ст. 16 Конституції України обов'язку держави щодо забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України. Вдосконалення правового регулювання лісових відносин – необхідна умова ефективної реалізації цього обов'язку.

Згідно зі ст. 105 ЛК України порушення лісового законодавства тягне за собою дисциплінарну, адміністративну, цивільно-правову або кримінальну відповідальність. Притягнення до цих видів юридичної відповідальності здійснюється в порядку і на основі, передбачених відповідно трудовим, адміністративним, цивільним або кримінальним законодавством.

Порушення лісового законодавства можна класифікувати за різними критеріями. Наприклад, вирізняють порушення, які вчинено постійними або тимчасовими лісокористувачами, а також порушення, які вчинено юридичними або фізичними особами, що не є лісокористувачами. Порушення лісового законодавства поділяють за ступенем суспільної безпеки, а саме: ті, що передбачають адміністративне покарання, та ті, що передбачають кримінальне покарання. Можуть мати місце також й інші класифікації порушень лісового законодавства.

Порушення лісового законодавства завжди поєднане з заподіянням шкоди лісовим екосистемам. Тому в лісовому законодавстві закладено принцип, відповідно до якого підприємства, установи, організації і громадяни зобов'язані відшкодувати шкоду, заподіяну лісу внаслідок порушення лісового законодавства, у розмірах і порядку, визначених законодавством України. Таким законодавством є відповідні статті Цивільного кодексу України, а також спеціальні нормативні акти, що передбачають порядок і розміри стягнень за шкоду, заподіяну лісовому господарству.

Цивільно-правова (майнова) відповідальність, зокрема, настає за порушення Правил відпуску деревини на пні, що передбачають розміри відповідних майнових стягнень, відшкодування шкоди за порушення, вчинені підприємствами, організаціями, установами при рубках лісу та заготівлі не деревних матеріалів. При застосуванні майнових стягнень використовуються такси на деревину лісових порід, яка відпускається на пні, за першим розрядом у всіх лісотаксових поясах без застосування встановлених норм зниження такс.

Майнова відповідальність за порушення лісового законодавства є одним з основних елементів юридичного механізму охорони лісів та раціонального лісокористування і відіграє в ньому провідну роль.

Відповідальність за заподіяння шкоди внаслідок порушення законодавства про використання і охорону природних об'єктів – це складова частина інституту юридичної відповідальності в цілому. Тому загальні положення про поняття та підстави відповідальності є відповідними і при дослідженні цього виду відповідальності [2].

При аналізі майнової відповідальності за порушення лісового законодавства можна виділити кілька рівнів дослідження проблеми: по-перше, розгляд соціальної відповідальності як найбільш широкої категорії; по-друге, – юридичної відповідальності в рамках загальної теорії права; по-третє, – майнової відповідальності взагалі і за порушення природоохоронного законодавства зокрема; і, нарешті, по-четверте, дослідження власне особливостей майнової відповідальності за лісопорушення.

Як і будь-яка юридична відповідальність, майнова відповідальність за порушення лісового законодавства має юридичні та фактичні підстави. Юридичними підставами виступають правові норми, якими встановлюється ця відповідальність. Це норми лісового законодавства, зокрема, ст. 105 Лісового кодексу України, яка називає види юридичної відповідальності за порушення лісового законодавства та подає перелік лісопорушень.

Фактичною підставою майнової відповідальності є юридичний факт, який породжує охоронні правовідносини, тобто порушення лісового законодавства. Поняттю екологічного правопорушення, аналізу його складу в юридичній літературі надається значна увага. Існують також дослідження, присвячені власне лісопорушенням. Проте, на жаль, ані Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища" [1], ані ЛК України не дають узагальненого нормативного визначення того, що слід розуміти під порушенням лісового законодавства. Законодавець обрав метод не універсального визначення, а простого перерахування конкретних діянь, які тягнуть за собою настання того чи іншого виду відповідальності. Стаття 105 ЛК України називає такі види лісопорушень: 1) незаконне вирубування та пошкодження дерев і чагарників; 2) знищенні або пошкодженні лісу внаслідок підпалу або недбалого поводження з вогнем, порушенні інших вимог пожежної безпеки в лісах; 3) знищенні або пошкодженні лісу внаслідок його забруднення хімічними та радіоактивними речовинами, виробничими і побутовими відходами, стічними водами, іншими шкідливими речовинами, підтоплення, осушення та інших видів шкідливого впливу; 4) знищенні або пошкодженні лісу внаслідок його забруднення хімічними та радіоактивними речовинами, виробничими і побутовими відходами, стічними водами, іншими шкідливими речовинами, підтоплення, осушення та інших видів шкідливого впливу; 5) засміченні лісів побутовими і промисловими відходами; 6) порушенні строків лісовідновлення та інших вимог щодо ведення лісового господарства, встановлених законодавством у сфері охорони, захисту, використання та відтворення лісів; 7) знищенні або пошкодженні лісових культур, сіянців або саджанців у лісових розсадниках і на плантаціях, а також природного підросту та самосіву на землях, призначених для відновлення лісу; 8) порушенні правил зберігання, транспортування та застосування засобів захисту лісу, стимуляторів росту, мінеральних добрив та інших препаратів; 9) розкорчовуванні лісових ділянок і використанні їх не за призначенням; 10) самовільній заготівлі сіна та випасанні худоби на лісових ділянках; 11) порушенні правил заготівлі лісової підстилки, лікарських рослин, дикорослих плодів, горіхів, грибів, ягід тощо; 12) заготівлі лісових ресурсів способами, що негативно впливають на стан і відтворення лісів; 13) порушенні порядку заготівлі та вивезення деревини, заготівлі живиці і використання інших лісових ресурсів; 14) невнесенні плати за використання лісових ресурсів у встановлені строки; 15) знищенні та пошкодженні

відмежувальних знаків у лісах; 15) введенні в дію нових і реконструйованих підприємств, споруд та інших об'єктів, не забезпечених обладнанням, що запобігає негативному впливу на стан і відтворення лісів; 16) порушенні строків повернення лісових ділянок, що перебувають у тимчасовому користуванні, або невиконанні обов'язків щодо приведення їх у стан, придатний для використання за призначенням; 17) пошкодженні сіножатей, пасовищ і ріллі на землях лісгосподарського призначення. Законом може бути встановлено відповідальність і за інші порушення лісового законодавства.

Не є предметом лісопорушення зелені насадження, що ростуть в населених пунктах і не належать до лісового фонду, окремі дерева, групи дерев та чагарники на сільськогосподарських угіддях, садибах, на присадибних, дачних і садових ділянках. Не можуть вважатися лісопорушеннями також дії, пов'язані з заволодінням деревами, котрі вже зрубані та підготовлені до складування, збуту або вивезення іншими особами. Такі дії слід розглядати як викрадення чужого майна.

Лісопорушення може бути вчинене й спільними діями кількох осіб, що найчастіше зустрічається при самовільній рубці лісу або самовільному здійсненні інших видів лісокористувань. Ці особи виступають співучасниками кримінального злочину або адміністративного правопорушення і несуть відповідно до розділу VI Кримінального кодексу України відповідальність за заподіяну ними шкоду.

Лісопорушення – це протиправне винне соціально шкідливе (а для злочинів – суспільно небезпечне) діяння, що порушує встановлений порядок використання, відтворення, захисту та охорони лісів, за вчинення якого законодавством встановлено юридичну відповідальність. Таким визначенням, на нашу думку, має бути доповнена ст. 105 ЛК України.

Підставою ж майнової відповідальності є не будь-яке лісопорушення, а лише те, яким заподіяно шкоду благам, які охороняються законом. Отже, майнове лісопорушення – це протиправне винне діяння, що порушує встановлений порядок використання, відтворення, захисту та охорони лісів і завдає шкоди лісам як природному об'єкту, лісовому господарству, правам та законним інтересам лісокористувачів і держави як власника лісових ресурсів.

Основним способом відшкодування шкоди, заподіяної лісовому господарству, є відшкодування збитків, тобто компенсація грошового виразу негативних наслідків лісопорушення, як тих, що вже виникли, так і тих, що мають перспективний характер. У структурі збитків, заподіяних порушеннями лісового законодавства, можна визначити наступні елементи: а) прямі збитки – вартість знищеного або пошкодженого лісу; б) втрачена вигода, тобто вартість лісових ресурсів, що утворилися б у майбутньому, якби цього не перешкодило лісопорушення; в) невикористані витрати праці й матеріальних засобів, вкладені у лісове господарство з метою покращення стану лісів, підвищення їх продуктивності тощо; г) майбутні витрати, які доведеться зробити з метою відновлення порушеної природної рівноваги. Причому до останнього елемента збитків належать витрати не лише на лісовідновлення, а й на приведення у сприятливий стан інших природних об'єктів, екологічно пов'язаних з лісом, та довілля в цілому.

Слід також мати на увазі, що найбільш повно завдання майнової відповідальності реалізуються тоді, коли правопорушник (добровільно чи за рішенням суду) відшкодовує завдану шкоду в натурі. Шкода, заподіяна лісовим ресурсам, характеризується істотними особливостями, зумовленими об'єктом посягання, що суттєво ускладнює, а іноді й унеможлиблює натуральне відшкодування. Так, для відновлення знищених лісових насаджень потрібен тривалий час та спеціальні знання в галузі лісового господарства; не всі наслідки лісопорушення виявляються одразу, деякі з них пов'язані з порушеннями нормального функціонування екологічних систем і мають, перш за все, перспективний характер.

В залежності від суб'єкта та характеру протиправних дій майнова відповідальність за порушення лісового законодавства поділяється на два види: договірну та позадоговірну. Роль договору у відносинах лісокористування відіграє лісорубний квиток (ордер) або лісовий квиток, у яких зазначаються права та обов'язки лісокористувача, строки, розмір плати та інші умови лісокористування.

Таким чином, позадоговірна відповідальність за лісопорушення – це різновид відповідальності за зобов'язаннями, що виникають внаслідок заподіяння шкоди. Відповідальність законних лісокористувачів за порушення Правил відпуску деревини на пні в лісах України, Санітарних правил в лісах України, а також умов лісокористування визначених лісорубним квитком (ордером) або лісовим квитком є різновидом договірної відповідальності.

Місцеві ради, державні органи охорони навколишнього природного середовища та лісового господарства у межах своєї компетенції мають припиняти роботи, що здійснюються підприємствами, установами, організаціями і громадянами, якщо вони проводяться з порушенням технологічних, санітарних та інших спеціальних вимог щодо безпеки природного стану лісів та їх відтворення.

Можна зробити висновок, що застосування до винних осіб за порушення лісового законодавства України різних видів відповідальності має певні особливості та відрізняється між собою за складом злочину, що нормуються Лісовим Кодексом та Конституцією України.

Література:

1. Кравченко С.М. Майнова відповідальність за порушення природоохоронного законодавства. - Львів: Вища школа. Вид-во при Львів. ун-ті, 1979. - 184 с.
2. Лісовий кодекс України від 21 січня 1994 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994 р. – № 17. – Ст. 99.
3. Закон України «Про природно-заповідний фонд України» <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2456-12>.

4. Постанова Верховної Ради України від “Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки” від 5 березня 1998 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 38-39. – Ст. 248.

**Марина Гарькавець
(Харків, Україна)**

ПРОБЛЕМНІСТЬ ЕКОЛОГІЧНОЇ СИТУАЦІЇ ХАРКІВЩИНИ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ

Екологічний стан довкілля міста Харкова порушується внаслідок його забруднення. Це негативно позначається на соціальній і виробничій сферах. Головною причиною негативних екологічних ситуацій є пріоритет матеріальних та економічних цілей над соціальними та екологічними.

Кожен громадянин має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також на право її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена [1, ст. 50]

За даними Харківського обласного центру з гідрометеорології, який проводить спостереження за забрудненням атмосферного повітря міста Харкова, Індекс забруднення атмосфери (ІЗА) міста зростає з кожним роком. Так в 2017 р. дорівнює 3,85, в 2016 р. – 3,47. У зв'язку з тим, що на теперішній час основним джерелом забруднення атмосфери стає автотранспорт, значні рівні загазованості від автотранспорту в приземній зоні призводять до збільшення рівнів захворюваності населення. Найбільший рівень забруднення атмосферного повітря виявлено на центральних вулицях міста Харкова.

Аналіз стану навколишнього природного середовища за звітний та попередні роки свідчить, що не зважаючи на стабільний приріст виробництва та пов'язаного з цим навантаження на навколишнє природне середовища, завдяки виконанням заходів, спрямованих на оздоровлення довкілля і постійному контролю за дотриманням природоохоронного законодавства, по області помітні позитивні тенденції в екологічному стані території й наявні передумови для його подальшого покращення. Розширюється національна екологічна мережа в Харківській області, станом на 01.01.2017р. природно-заповідний фонд області налічує 242 територій і об'єктів загальною площею до 282,8 тис.га. З 242 територій та об'єктів ПЗФ області тільки 84 є найбільш ефективними, тому що мають площу понад 50 га.

Забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду українського народу є обов'язком держави [1, ст. 16].

Правові відносини в сфері екологічної безпеки сприяють захищеності життєво важливих інтересів людини і громадянина, навколишнього природного середовища, своєчасному виявленню, запобіганню і нейтралізації реальних та потенційних загроз екологічним інтересам Вони забезпечуються збалансованою взаємодією природних, технічних та соціальних систем, здійсненням широкого комплексу взаємопов'язаних політичних, економічних, організаційних, державно-правових та інших заходів. Органи самоврядування м. Харкова та Харківської області проводять екологічну політику, спрямовану на забезпечення екологічної безпеки, збереження безпечного для існування живої й неживої природи навколишнього середовища, що є важливим у сучасних умовах при значному антропогенному навантаженні.

«Загальнодержавна програма розвитку водного господарства» [4, с. 15] включає заходи Національної програми екологічного оздоровлення басейну Дніпра та поліпшення якості питної води, Комплексну програму захисту від шкідливої дії вод сільських населених пунктів і сільськогосподарських угідь в Україні [2, с. 3]. Харківська область територіально знаходиться на водорозділі басейнів двох річок: Сіверського Донця та Дніпра. До басейну Сіверського Донця належать 17 адміністративних районів, до території басейну Дніпра – 10 районів. По території області протікає 867 річок, загальною довжиною 6405 км. Переважна більшість – це малі річки, серед них – 172 річки довжиною більш 10 км складають загальну довжину - 4665 км. Великих і середніх річок, довжина яких перевищує 150 км – небагато. Однак, незважаючи на такий водний потенціал, Харківська область займає одне з передостанніх місць в Україні із забезпеченості водними ресурсами.

Земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу. Від імені українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених Конституцією. Власність не повинна використовуватися на шкоду людині і суспільству. Земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави [1, ст.ст. 13,14].

Завдяки тому, що державна політика в галузі охорони навколишнього природного середовища реалізується в Харківській області через виконання державних та місцевих екологічних програм, а також через відповідну місцеву програму («Програма формування національної екологічної мережі в Харківській області на 2002-2015 роки»), («Програма охорони навколишнього природного середовища м. Харкова на 2013-2017 роки») екологічна ситуація Харківщини поліпшується. Відповідно до розпорядження Кабінету

Міністрів України №777-р від 31.03.2010 «Деякі питання проведення щорічної акції «За чисте довкілля» [3, с. 4] та дня благоустрою територій населених пунктів», на виконання доручення Держводагенства №2162/9/11-18 від 13.04.2018 «Про проведення заходів з благоустрою» [4, с. 2] з метою приведення до належного естетичного стану та екологічного стану територій поблизу водних об'єктів, адміністративних та виробничих приміщень працівниками водогосподарських організацій Харківської області проводиться щорічна всеукраїнська акція «За чисте довкілля» та згідно з Затвердженням Програми охорони навколишнього природного середовища м. Харкова на 2013-2017 рр. екологічний стан міста характеризується як стабільний

Але, незважаючи на всі заходи, що застосовуються органами місцевого самоврядування, для поліпшення екологічної ситуації м. Харкова та Харківської області необхідно керуватися принципово іншим підходом, заснованим на розробці та прийнятті більш досконалих нормативно-правових актів, підвищенні відповідальності стосовно екологічної безпеки у всіх сферах виробництва, зниженні ресурсоємності виробництва, зменшенні обсягів утворення відходів, збільшенням та зниженні техногенного тиску на компоненти довкілля, очищення забруднених регіонів від відходів за допомогою сміттєпереробних заводів, а також фасуванню сміття.

Література:

1. Конституція України від 28 червня 1996р. №254к/96-ВР//Відомості Верховної Ради, 1996, №30
2. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища»// Відомості Верховної Ради (ВВР), 1991, №1264-XII
3. Закон України «Про затвердження Загальнодержавної цільової програми розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну річки Дніпро на період до 2021 року»// Відомості Верховної Ради (ВВР), 2013, № 17, ст.146
4. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Деякі питання проведення щорічної акції «За чисте довкілля»//№777-р від 31.03.2010

Науковий керівник:

викладач, Косміна Ірина Анатоліївна.

**Ірина Давіденко
(Харків, Україна)**

СИСТЕМА ГОСПОДАРСЬКИХ СУДІВ УКРАЇНИ

У процесі господарювання між підприємствами, організаціями, державними та іншими органами можуть виникати суперечності стосовно їх прав та обов'язків у господарських відносинах. Суперечності, які виникають між суб'єктами господарювання, називають господарськими спорами. Саме ці спори і є предметом розгляду та вирішення господарських судів.

Система господарських судів України встановлена Законом "Про судоустрій і статус суддів". Господарське судочинство ґрунтується на дотриманні встановлених законами правил судочинства, які вміщені в Господарському процесуальному кодексі України та інших законах. Господарські суди застосовують Конституцію України, закони України, загальновизнані норми міжнародного права та міжнародних договорів.

Єдину систему господарських судів України становить Касаційний господарський суд України (структурна одиниця Верховного Суду України), апеляційні господарські суди, місцеві господарські суди.

Місцевий суд є судом першої інстанції і здійснює правосуддя у порядку, встановленому процесуальним законом. Місцеві господарські суди розглядають справи, що виникають із господарських правовідносин, а також інші справи, віднесені законом до їх юрисдикції. Місцевими господарськими судами є окружні господарські суди (ст. ст. 21, 22 Закону).

Суддя місцевого суду здійснює правосуддя в порядку, встановленому процесуальним законом, а також інші повноваження, визначені законом (ст. 23 Закону).

Апеляційні суди діють як суди апеляційної інстанції, а у випадках, визначених процесуальним законом, <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вряк> суди першої інстанції, з розгляду цивільних, кримінальних, господарських, адміністративних справ, а також справ про адміністративні правопорушення.

Апеляційними судами з розгляду господарських справ, апеляційними судами з розгляду адміністративних справ є відповідно апеляційні господарські суди та апеляційні адміністративні суди, які утворюються у відповідних апеляційних округах.

У складі апеляційного суду можуть утворюватися судові палати з розгляду окремих категорій справ.

Судову палату очолює секретар судової палати, який обирається з числа суддів цього суду строком на три роки.

Рішення про утворення судової палати, її склад, а також про обрання секретаря судової палати приймаються зборами суддів апеляційного суду за пропозицією голови суду. Секретар судової палати:

- 1) організовує роботу відповідної палати;

2) контролює здійснення аналізу та узагальнення судової практики у справах, віднесених до компетенції палати;

3) інформує збори суддів апеляційного суду про діяльність судової палати.

Апеляційний суд (ст. 27 Закону):

1) здійснює правосуддя у порядку, встановленому процесуальним законом;

2) аналізує судову статистику, вивчає та узагальнює судову практику, інформує про результати узагальнення судової практики відповідні місцеві суди, Верховний Суд;

3) надає місцевим судам методичну допомогу в застосуванні законодавства;

4) здійснює інші повноваження, визначені законом.

Суддею апеляційного суду може бути особа, яка відповідає вимогам до кандидатів на посаду судді, за результатами кваліфікаційного оцінювання підтвердила здатність здійснювати правосуддя в апеляційному суді, а також відповідає одній із таких вимог:

1) має стаж роботи на посаді судді не менше п'яти років;

2) має науковий ступінь у сфері права та стаж наукової роботи у сфері права щонайменше сім років;

3) має досвід професійної діяльності адвоката, в тому числі щодо здійснення представництва в суді та/або захисту від кримінального обвинувачення щонайменше сім років;

4) має сукупний стаж (досвід) роботи (професійної діяльності) відповідно до вимог, визначених п. п. 1-3, щонайменше сім років (ст. 28 Закону).

Верховний Суд є найвищим судом у системі судустрою України, який забезпечує сталість та єдність судової практики у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом. Він: 1) здійснює правосуддя як суд касаційної інстанції, а у випадках, визначених процесуальним законом, – як суд першої або апеляційної інстанції, в порядку, встановленому процесуальним законом; 2) здійснює аналіз судової статистики, узагальнення судової практики; 3) надає висновки щодо проектів законодавчих актів, які стосуються судустрою, судочинства, статусу суддів, виконання судових рішень та інших питань, пов'язаних із функціонуванням системи судустрою; 4) надає висновок про наявність чи відсутність у діяннях, у яких звинувачується Президент України, ознак державної зради або іншого злочину; вносить за зверненням Верховної Ради України письмове подання про неспроможність виконання Президентом України своїх повноважень за станом здоров'я; 5) звертається до Конституційного Суду України щодо конституційності законів, інших правових актів, а також щодо офіційного тлумачення Конституції України; 6) забезпечує однакове застосування норм права судами різних спеціалізацій у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом; 7) здійснює інші повноваження, визначені законом.

До складу Верховного Суду входять судді у кількості не більше двохсот. У складі Верховного Суду діють: 1) Велика Палата Верховного Суду; 2) Касаційний адміністративний суд; 3) Касаційний господарський суд; 4) Касаційний кримінальний суд; 5) Касаційний цивільний суд.

До складу кожного касаційного суду входять судді відповідної спеціалізації. У кожному касаційному суді утворюються судові палати з розгляду окремих категорій справ з урахуванням спеціалізації суддів. У Касаційному господарському суді обов'язково створюються окремі палати для розгляду справ щодо (про): 1) банкрутство; 2) захисту прав інтелектуальної власності, а також пов'язаних з антимонопольним та конкурентним законодавством; 3) корпоративних спорів, корпоративних прав та цінних паперів.

Кількість та спеціалізація судових палат визначаються рішенням зборів суддів касаційного суду з урахуванням вимог ч. ч. 5 та 6 ст. 37 вказаного Закону та судового навантаження.

Верховний Суд очолює Голова Верховного Суду, якого обирає на посаду та звільняє з посади шляхом таємного голосування Пленум Верховного Суду з числа суддів Верховного Суду в порядку, встановленому Законом "Про судоустрій і статус суддів".

Суддею Верховного Суду згідно зі ст. 38 цього Закону може бути особа, яка відповідає вимогам до кандидатів на посаду судді, за результатами кваліфікаційного оцінювання підтвердила здатність здійснювати правосуддя у Верховному Суді, а також відповідає одній із таких вимог: 1) має стаж роботи на посаді судді не менше десяти років; 2) має науковий ступінь у сфері права та стаж наукової роботи у сфері права щонайменше десять років; 3) має досвід професійної діяльності адвоката, в тому числі щодо здійснення представництва в суді та/або захисту від кримінального обвинувачення щонайменше десять років; 4) має сукупний стаж (досвід) роботи (професійної діяльності) відповідно до вимог, визначених п. п. 1-3, щонайменше десять років.

Література:

1. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Господарський процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>
3. Про судоустрій і статус суддів: Закон України / Відомості Верховної Ради України. – 2016 р.– № 31. – Ст. 545.

Науковий керівник:

кандидат юридичних наук, доцент Остапенко Олена Геннадіївна.

Андрій Зюзько
(Харків, Україна)

БАНКРУТСТВО СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Нестабільна політична ситуація в Україні, яка склалася останніми роками, економічна криза, що викликає зменшення попиту, а також неефективна організація діяльності підприємств сприяє зростанню ризику втрати суб'єктами господарювання фінансової спроможності та можливості банкрутства, і, як наслідок, їх ліквідації. Банкрутство, з одного боку, є засобом вирішення проблеми неплатоспроможності підприємств, а з іншого – загрозою для розвитку економіки країни, оскільки численні випадки банкрутства зумовлюють дестабілізацію економічної системи, підвищують ризик виведення з ринку життєздатних суб'єктів господарювання та сприяють зростанню кількості навмисних і фіктивних банкрутств. Для успішного господарювання на ринкових засадах важливою є можливість оцінки ймовірності банкрутства суб'єктів підприємницької діяльності.

Формування інституту банкрутства пройшло довгий шлях, одержавши перше правове закріплення у Римському приватному праві. Спочатку громадянин Римської імперії відповідав за взятими на себе зобов'язаннями всім своїм майном, особистою свободою членів сім'ї. Розвиток римської цивілізації і розширення торгових зв'язків поступово привели до більш помірному погляду на банкрутство. Надалі вага почала переноситися з кримінального покарання неспроможного боржника на стягнення його майна [4, с. 60].

В Київській Русі неплатник або злісний банкрут прирівнювався до злодія. Кредитори мали законне право розпоряджатися майном боржника, навіть продавати неплатоспроможного боржника разом з його майном. У часи Середньовіччя гарантом забезпечення повернення боргу виступав сам боржник, а саме його життя, особиста свобода та недоторканність [5, с. 36].

В цілому, перші законодавчі акти багатьох європейських країн розглядали банкрутство як злочин. Але разом з трансформацією суспільних відносин змінювались і уявлення людей про даний інститут. В сучасних умовах, законодавства різних країн разом з категорією банкрутства використовують поняття неплатоспроможності.

Проаналізувавши розвиток національного законодавства про банкрутство, можна констатувати, що завдання правової регламентації відносин банкрутства в цілому вирішено. Однак постійно зберігається необхідність вдосконалення правового регулювання зазначених відносин, що обумовлено, в першу чергу, чинниками об'єктивного характеру. Підтвердженням цієї тези є численні зміни, які вносилися до основного законодавчого акту у цій сфері, – Закону України «Про банкрутство» (далі – Закон) [1]. З моменту набуття ним чинності до нього було внесено багато змін, крім того, відбулася повна зміна редакції Закону.

Становлення інституту банкрутства в Україні безпосередньо пов'язано з розвитком ринкових відносин. У 1992 році з прийняттям Закону України «Про банкрутство» було визначено сутність терміну «банкрутство» та встановлено спеціальний порядок розгляду справ фінансово неспроможних підприємств арбітражними судами. Не зважаючи на комплексний характер даного акту, Закон не вирішував проблем фінансового оздоровлення підприємств і був прокредиторським. Завданням Закону було примусити боржника будь-якими шляхами погасити борги кредиторам [3, с. 69].

Після удосконалення цього документа був прийнятий новий Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», який набув чинності з 1 січня 2000 року. Згідно цього акту банкрутством є визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність за допомогою процедур санації та мирової угоди і погасити встановлені у порядку, визначеному Законом, грошові вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури [6].

Слід також відзначити, що велика кількість питань, які виникають між боржником і кредитором в межах господарсько-правових відносин регулюється Господарським кодексом України, оскільки саме він є основним законодавчим актом, який регулює стан і розвиток підприємництва в Україні, визначає загальні правові, економічні і соціальні засади здійснення підприємницької діяльності громадянами і юридичними особами на території України.

Відповідно до чинного законодавства сторони у справі про банкрутство – це кредитори (представник комітету кредиторів), боржник (банкрут). Сторони є головними процесуальними учасниками. Тільки вони можуть ініціювати питання про банкрутство, вирішити питання про його припинення. Поряд зі сторонами у справі про банкрутство є й інші учасники, до їх числа належать арбітражний керуючий (розпорядник майна, керуючий санацією, ліквідатор), власник майна боржника (орган, уповноважений управляти майном). Можлива також участь інших осіб, які беруть участь у провадженні у справі про банкрутство: Фонд державного майна України, державний орган з питань банкрутства, представник органу місцевого самоврядування, представник працівників боржника [7].

Особливим учасником в процедурі банкрутства є арбітражний керуючий. Через нього здійснюється зв'язок між сторонами, господарським судом та іншими учасниками у справі про банкрутство. Діяльність арбітражного керуючого має важливе значення в процедурі відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом. Не зважаючи на досить повне визначення сфери діяльності арбітражного керуючого, сьогодні існують суттєві розбіжності між різними нормативно-правовими актами щодо

правового статусу даного учасника процедури банкрутства. Все це призводить до неналежного захисту порушених прав, затягування процедур банкрутства та порушення порядку реалізації майна боржника, що впливає на права кредиторів.

На сучасному етапі реформування вітчизняної правової бази, велика кількість правовідносин зазнає істотних змін. Не є винятком в цій частині і процедура банкрутства. Так, нещодавно було внесено зміни до п. 9 Інформаційного листа ВГСУ від 28.03.2013 р. № 01-06/606/2013 «Про Закон України «Про відновлення платоспроможності або визнання боржника банкрутом», якими було встановлено, що всі спори, які ґрунтуються на майнових вимогах до боржника, будуть розглядатися лише в рамках провадження про банкрутство. Дана зміна дозволяє сконцентрувати в межах одного провадження контроль за діяльністю боржника, здійснити залучення всього майна боржника до ліквідаційної маси та провести інші заходи, метою яких є повне або часткове задоволення вимог кредиторів. Слід також відмітити, що Пленумом Вищого господарського суду внесено зміни до «Положення про автоматизовану систему відбору кандидатів на призначення арбітражними керуючими у справах про банкрутство» від 14.07.2016 р. Відповідно до вказаних змін має місце запровадження обов'язкового застосування автоматизованої системи при призначенні арбітражних керуючих, навіть у разі відмови арбітражного керуючого від участі. Ці зміни спрямовані на оптимізацію процедури банкрутства та підвищення ефективності функціонування механізмів захисту прав учасників провадження.

Однак існує ще ряд питань, які потребують правового вдосконалення. Так, необхідним є оприлюднення зведеної статистичної інформації щодо банкрутства підприємств. Дані відомості сприятимуть аналізу сучасного стану розвитку господарської діяльності в країні. В сучасних кризових умовах розвитку вітчизняної економіки важливим виступає антикризове управління, яке ґрунтується на діагностиці рівня та причин кризового стану. Таке управління сприяє швидкому поновленню платоспроможності та фінансової стабільності підприємства для запобігання його банкрутству. На жаль, в сучасних умовах практика розроблення таких планів антикризового управління не набула належного поширення. Важливим є проведення моніторингу динаміки банкрутства українських підприємств та оприлюднення його результатів з метою здійснення контролю за економічною ситуацією в країні.

Отже, не зважаючи на постійне удосконалення законодавства у сфері банкрутства, деякі його аспекти залишаються дискусійними. Мова йде про чітке визначення правового статусу арбітражного керуючого, в тому числі щодо процедури автоматизованого відбору кандидатів, формування єдиної судової практики у справах про банкрутство, доцільність та ефективність використання зарубіжної практики укладання мирової угоди у справах про банкрутство. Проблеми банкрутства окремих категорій підприємств-боржників обумовлюються наявністю значної кількості прогалин як теоретичного, так і практичного характеру. З метою вирішення окреслених проблем необхідно піддавати більш детальному аналізу положення міжнародної практики у справах про банкрутство, а при їх використанні враховувати положення вітчизняної правової системи.

Література:

1. Про банкрутство: Закон України від 14.05.1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 31. – Ст. 440.
2. Мачуський В. В. Правове регулювання господарської діяльності: навч. посіб. / В. В. Мачуський, Л. О. Кожура, Ю. В. Сагайдак. – К.: КНЕУ, 2015. – 152 с.
3. Фоміна О. Банкрутство в Україні: що потрібно знати кожному власнику бізнесу / О. Фоміна // Аудитор України. – 2014. – № 10 (227). – С. 68-72.
4. Череп А. В. Фінансова санація та банкрутство суб'єктів господарювання [Текст]: підручник / А. В. Череп. – К.: Кондор, 2006. – 380 с.
5. Орловський Ю. П. Банкрутство підприємств и право трудового колектива / Ю. П. Орловський // Право и экономика – 1997. – № 5–6. – С. 34–41.
6. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом [Текст]: закон України (введено в дію Законом України № 2343–XII від 30 червня 1999 року «Про внесення змін до Закону України «Про банкрутство») // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 42–43. – С. 378.
7. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» № 2344–XII (2344–12) від 14.05.92 // Вісник Верховної Ради України. – 1992. – № 31. – С. 441.

Науковий керівник:

кандидат юридичних наук, доц. Остапенко Олена Геннадіївна.

Яна Кафтуненкова, Світлана Селезень
(Харків, Україна)

ЩОДО УКЛАДАННЯ ТРУДОВОГО КОНТРАКТУ

Актуальність теми. В умовах дії жорстких законів ринку успіх і благополуччя підприємств різних форм власності вирішальною мірою залежать від компетентності, кваліфікації і підприємливості кадрового

персоналу. Як показує світовий досвід, ця проблема може бути успішно вирішена шляхом створення повноцінного ринку праці, що в юридичному розумінні означає пряме визнання права продажу кожною людиною своєї робочої сили за власним розсудом.

З огляду на зазначене вище виникає необхідність створення правового механізму, за допомогою якого можна було б усунути економічні, юридичні та організаційні обмеження, що перешкоджають вільному продажу громадянами своєї робочої сили (як товару на ринку праці) роботодавцю на найбільш вигідних умовах. Складовою частиною такого механізму є контрактна система наймання працівників. Як нова форма регулювання трудових правовідносин контракт передбачає більшу гнучкість в умовах наймання працівників, режиму їх трудової діяльності та її оплати.

Контракт як особливий вид трудового договору почав укладатися з керівниками державних підприємств з 1990 р., коли була прийнята постанова Ради Міністрів СРСР "Про порядок найму і звільнення керівника державного союзного підприємства".

Контракт (від лат. contractus) — угода, що має законну силу, між двома і більше сторонами про вчинення чи невчинення певних дій. Контракт є синонімом поняття «договір», що застосовується в цивільних, господарських, сімейних та трудових відносинах.

Контракт у трудовому праві за юридичною природою — це угода про працю; від звичайного трудового договору відрізняється тим, що: — завжди укладається в письмовій формі;

— у ньому можуть установлюватися додаткові (крім тих, які зазначені в трудовому законодавстві) підстави щодо його розірвання;

— зазвичай має строковий характер;

— при його розірванні (відповідно до Положення про порядок укладення контракту при прийнятті (найманні) на роботу працівників, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 19 березня 1994 року № 170) можливе й відшкодування моральної шкоди;

— сфера його застосування визначається законами України.

Упровадження контрактної форми в трудових правовідносинах обумовлено прагненням роботодавців залучати до роботи найкваліфікованіших і творчо найактивніших працівників, а також захищати більшою мірою проти законодавства власні інтереси. Ця форма трудового договору дає можливість раціональніше регулювати чисельність та якісний склад персоналу, поліпшувати структуру зайнятості, в разі потреби додатково залучати кваліфікованих працівників зі сторони. Перевага контракту перед звичайним трудовим договором полягає в тому, що контракт дає змогу максимально індивідуалізувати кожну конкретну угоду про працю, наповнити її специфічним змістом: детально регламентувати права та обов'язки сторін, режим праці й відпочинку, соціально-побутові умови, форму й розмір винагороди за роботу та інші додаткові умови.

Однією стороною всіх видів трудових договорів незмінно виступає громадянин, що реалізує своє право на працю укладанням договору (ст. 2 КЗпП) і набуває статусу працівника. Працівник повинен особисто виконувати покладені на себе трудові обов'язки. Їх не можна здійснювати через представника.

Статус працівника як сторони контракту можуть набути громадяни, які досягли встановленого законом віку та за станом здоров'я можуть виконувати конкретну, визначену цим контрактом роботу. Законодавство спеціально не встановлює вік працівників, з якими можуть укладатися контракти, а отже, укладаючи контракт, слід керуватися вимогами щодо віку, встановленими законодавством для укладення звичайних трудових договорів.

Під час укладання трудового контракту, як і звичайного трудового договору, обов'язковою вважається домовленість про сам факт прийняття на роботу, про місце роботи, про встановлення трудової функції, про розмір оплати праці, про час початку роботи, про термін дії контракту.

Здебільшого початок роботи настає відразу ж після укладення трудового контракту. У разі виникнення усляких життєвих обставин сторони можуть домовитись і про пізніший час початку роботи. Тобто контракт може певний час існувати без породження трудових відносин. Розрив між днем укладення контракту і днем, коли працівник стане до роботи, може бути спричинений також потребою оформити розірвання трудового договору за попередньою роботою. Контракт можна укладати на строк, який сторони зазвичай управи визначати самостійно. Тобто контракт може бути укладений як на визначений строк, установлений за погодженням сторін, так і на невизначений строк. Водночас для окремих категорій працівників законодавством прямо вказується строк, на який може бути укладено контракт. Зокрема, у пункті 3 Положення про застосування контрактної форми трудового договору з керівником підприємства, що перебуває в державній власності, мовиться, що контракт може бути укладений на строк від одного до п'яти років. Однією з основних позицій контракту є оплата праці. Розмір виплат не може бути меншим, аніж це передбачено чинним законодавством, угодами й колективним договором, і залежить від виконання умов контракту. У контракті можуть визначатися й умови підвищення або зниження обумовленого сторонами розміру оплати праці, встановлюватися додаткові надбавки й виплати, премії й винагороди при підбитті підсумків роботи за рік або за інший період. До контракту, крім основних, зазвичай включаються і додаткові (факультативні) умови. До таких умов належать, скажімо, домовленість про: надання працівникові службового транспортного засобу, роботу за сумісництвом, випробування при прийнятті на роботу, встановлення неповного робочого часу, перепідготовку, навчання інших професій (спеціальностей), підвищення кваліфікації, надання додаткової відпустки, режим робочого часу й час відпочинку, додаткові, попри ті, що передбачені законодавством і колективним договором, обов'язки та

взаємна відповідальність сторін, додаткові, тих попри ті, які встановлені законодавством, підстави припинення та розірвання контракту тощо. У контракті також можуть обумовлюватися й соціально-побутові умови, скажімо, забезпечення житлом чи поліпшення житлових умов, продаж акцій за номінальною вартістю, встановлення доплат до соціальних допомог, захист від інфляційних процесів тощо. Контракт повинен містити зобов'язання роботодавця щодо компенсації моральної та матеріальної шкоди, заподіяної працівникові у випадку дострокового розірвання контракту за ініціативою:

— працівника — в разі невиконання чи неналежного виконання роботодавцем зобов'язань, передбачених контрактом;

— роботодавця — в разі, коли підстави розірвання контракту не передбачені чинним законодавством чи контрактом.

Змінювати умови контракту сторони можуть лише за взаємною домовленістю. Роботодавець не має права вимагати від працівника виконувати роботу, не передбачену контрактом (ст. 31 КЗпП). Не можна також без згоди працівника переводити його на роботу, не обумовлену контрактом (частина перша ст. 32 КЗпП). Якщо згода є, до контракту вносяться відповідні зміни і доповнення, які оформлюють так само, як і контракт.

Роботодавець зобов'язаний забезпечувати конфіденційність умов контракту. Особи, які за посадовими обов'язками мають доступ до інформації, що міститься в контракті, не мають права її розголошувати. Вимоги конфіденційності не поширюються на умови контракту, що регулюються чинним законодавством, та щодо органів, які контролюють їх додержання.

Достроково контракт може бути припинено: — за угодою сторін (п. 1 ст. 36 КЗпП). Незалежно від кого надійшла ініціатива про дострокове припинення контракту, головне, щоб сторони досягли угоди. Така угода може бути усною чи письмовою. В ній сторонами можуть бути визначені конкретні умови, за яких може бути припинено контракт;

— з ініціативи працівника.

— з ініціативи роботодавця.

— з ініціативи третіх осіб, які не є сторонами контракту.

Висновки. Таким чином контракт є головним регулятором правовідносин, що складаються на ринку праці. Його роль визначається тим, що він є основною формою залучення до праці і розподілу робочої сили в системі підприємств і організацій, які функціонують на базі всіх форм власності. Контракт підвищує взаємну відповідальність роботодавця і працівника, дозволяє поставити оплату праці в залежність від її результатів. Водночас він являє собою найважливішу форму реалізації громадянами їх конституційного права на працю та забезпечення його гарантій, а також на вільний вибір виду зайнятості. Контракт спрямований на здійснення ефективної кадрової політики; забезпечення умов для прояву працівником ініціативи і самостійності з урахуванням його індивідуальних здібностей і професійних навичок; правову і соціальну захищеність працівника.

Література:

1. Конституція України. Х.: ПП «Ігвіні», 2006
2. Болотіна Н. Б. Трудове право України: Підручник. - К.: Вікар, 2004
3. Науково-практичний коментар до законодавства України про працю / Б.С. Сличинський, І.В. Зуб, В.Г. Ротань. – 4-те вид., попов. та переробл. – К.: Видавництво А.С.К., 2003. – 1024 с.

Лариса Підпригора, Світлана Селезень
(Харків, Україна)

РОЗІРВАННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ З ІНІЦІАТИВИ ВЛАСНИКА АБО УПОВНОВАЖЕНОГО НИМ ОРГАНУ

Актуальність теми. Право людини на працю реалізується шляхом укладання трудового договору, у рамках якого вирішується питання про роботу з певної професії, спеціальності, кваліфікації чи посади. Трудовий договір як центральний інститут трудового права був і залишається предметом дослідження багатьох учених.

Однак питання забезпечення прав і свобод сторін трудових відносин при розірванні трудового договору недостатньо досліджені. Зокрема особливої уваги потребує проблема дотримання прав і свобод працівника при розірванні трудового договору, адже їх порушення фактично позбавляє людину можливості скористатися своїми здібностями до продуктивної праці. Тому в нових економічно-соціальних умовах виникла потреба в розробці цілісної, науково обґрунтованої системи підстав припинення трудових відносин, що відповідають природі цих відносин, ураховують їх взаємозв'язок з іншими правовими відносинами, а також беруть до уваги специфіку праці окремих категорій працівників. Теоретична розробка проблем, пов'язаних із розірванням трудового договору як за ініціативою працівника, так і за ініціативою роботодавця, має неабияке практичне значення. Розв'язання цих завдань допоможе вдосконалити правові норми, що охороняють права громадян, сприятиме посиленню законності, поліпшенню діяльності органів та організацій (незалежно від форм власності), що застосовують ці норми.

Метою пропонованої статті є розкрити зміст понять «підстави припинення трудового договору» й «обґрунтованість звільнення» та виявити правові можливості роботодавця щодо припинення трудового договору.

Трудовий договір — угода між працівником і власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом (далі власник), за якою працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цією угодою з підпорядкуванням внутрішньому трудовому розпорядку, а власник — виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором й угодою сторін. Працівник має право реалізувати свої здібності до продуктивної і творчої праці шляхом укладення трудового договору на одному або одночасно на декількох підприємствах, в установах, організаціях, якщо інше не передбачене законодавством, колективним договором або угодою сторін.

Власник або уповноважений ним орган, на відміну від працівника, позбавлений права на свій розсуд розірвати трудовий договір.

Трудовий договір, укладений на невизначений строк, а також строковий трудовий договір, до закінчення терміну можуть бути розірвані з ініціативи власника або уповноваженого ним органу лише за підстав, визначених законом і з дотриманням визначеного в законі порядку.

Підстави, за якими трудовий договір може бути розірваний з ініціативи власника або уповноваженого ним органу передбачені у ст.40 КЗпП. Такими підставами є:

п.1- зміни в організації виробництва і праці, в тому числі ліквідації, реорганізації, банкрутства або перепрофілювання підприємства, установи, організації, скорочення чисельності або штату працівників; п.2- виявленої невідповідності працівника займаній посаді або виконуваній роботі внаслідок недостатньої кваліфікації або стану здоров'я, які перешкоджають продовженню даної роботи, а так само в разі відмови у наданні допуску до державної таємниці або скасування допуску до державної таємниці, якщо виконання покладених на нього обов'язків вимагає доступу до державної таємниці;

п.3-систематичного невиконання працівником без поважних причин обов'язків, покладених на нього трудовим договором або правилами внутрішнього трудового розпорядку, якщо до працівника раніше застосовувалися заходи дисциплінарного чи громадського стягнення;

п.4-прогулу (в тому числі відсутності на роботі більше трьох годин протягом робочого дня) без поважних причин;

п.5-нез'явлення на роботу протягом більш як чотирьох місяців підряд внаслідок тимчасової непрацездатності, не рахуючи відпустки по вагітності і родах, якщо законодавством не встановлений триваліший строк збереження місця роботи (посади) при певному захворюванні. За працівниками, які втратили працездатність у зв'язку з трудовим каліцтвом або професійним захворюванням, місце роботи (посада) зберігається до відновлення працездатності або встановлення інвалідності;

п.6-поновлення на роботі працівника, який раніше виконував цю роботу;

п.7-появи на роботі в нетверезому стані, у стані наркотичного або токсичного сп'яніння;

п.8-вчинення за місцем роботи розкрадання (в тому числі дрібного) майна власника, встановленого вироком суду, що набрав законної сили, чи постановою органу, до компетенції якого входить накладення адміністративного стягнення або застосування заходів громадського впливу.

В день звільнення власник повинен видати приказ про звільнення а також розрахуватися з робітником. За кожен день затримки начисляється заробітна плата.

Останнім часом в Україні набувають поширення випадки розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця у зв'язку зі змінами в організації виробництва і праці, зокрема ліквідації, реорганізації(банкрутства) або перепрофілювання підприємства, установи, організації, скорочення чисельності або штату підприємств.

Вивільнення працівників у цих випадках проводиться таким чином:про наступне вивільнення працівника письмово попереджають не пізніше ніж за два місяці. Одночасно з попередженням про звільнення роботодавець пропонує працівникові іншу роботу на тому ж підприємстві, в організації, якщо неможливо перевести працівника, за його згодою, на іншу роботу.

При звільненні обов'язково має враховуватись переважне право на залишення на роботі. Воно надається працівникові з більш високою кваліфікацією і продуктивністю праці.

Пункт 8 ст. 40 КЗпП дає власнику право звільнити працівника у разі скоєння за місцем роботи розкрадання майна власника. Форма власності та розмір украденого, а також яким шляхом вчинене розкрадання, при цьому значення не мають. Звільнення можливе і при скоєнні дрібного розкрадання.

Висновок. Таким чином норми про припинення трудового договору повинні, з одного боку, характеризувати високий рівень захисту трудових прав громадян і, з іншого, – бути надійним гарантом від незаконних звільнень. Саме тому законодавство про працю, керуючись конституційною нормою, передбачає необхідні юридичні засоби, які полягають, зокрема, в тому, що:

- трудовий договір може бути припинений лише з підстав, передбачених законодавством;
- трудовий договір може бути припинений тільки в порядку, установленому законодавством для кожної з підстав;
- передбачається судовий захист громадян від незаконного звільнення.

Література:

1. Процевский А. И. Метод правового регулирования трудовых отношений / А. И. Процевский. – М.: Юрид. лит., 1972. – 288 с.
2. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII [зі змінами та доповненнями станом на 16.04.09р. №1276-VI] // Відомості Верховної Ради України. – 1971. – № 50 (додаток). – Ст. 375.
3. Правові позиції Верховного Суду України щодо розгляду судами окремих категорій цивільних справ // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – 1998. – № 8. – С.83-86

Олена Перунова, Андрій Сахно
(Харків, Україна)

ЗНАЧЕННЯ ЗЕМЕЛЬ РЕКРЕАЦІЙНОГО ТА ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

До земель рекреаційного призначення належать землі, які використовуються для організації відпочинку населення, туризму та проведення спортивних заходів (ст. 50 Земельного кодексу України).

Склад земель рекреаційного призначення (ст. 51 Земельного кодексу України). До земель рекреаційного призначення належать земельні ділянки зелених зон і зелених насаджень міст та інших населених пунктів, навчально – туристських та екологічних стежок. Маркованих трас, земельні ділянки, зайняті територіями будинків відпочинку, пансіонів, об'єктів фізичної культури і спорту, туристичних баз, кемпінгів, яхт – клубів, стаціонарних і наметових туристично – оздоровчих таборів, будинків рибалок і мисливців, дитячих туристичних станцій, дитячих та спортивних таборів, інших аналогічних об'єктів, а також земельні ділянки, надані для дачного будівництва і спорудження інших об'єктів стаціонарної рекреації.

Використання земель рекреаційного призначення (ст. 52 Земельного кодексу України). Землі рекреаційного призначення можуть перебувати у *державній, комунальній та приватній власності*. Землі загального користування дачного кооперативу безоплатно передаються йому у власність за клопотанням вищого органу управління кооперативу до відповідного органу виконавчої влади чи органу місцевого самоврядування на підставі технічної документації із землеустрою щодо складання документів, що посвідчує право на земельну ділянку. До земель загального користування дачного кооперативу належать земельні ділянки, зайняті захисними смугами, дорогами, проїздами, будівлями і спорудами загального користування.

На землях рекреаційного призначення забороняється діяльність, що перешкоджає або може перешкоджати використанню їх за призначенням, а також негативно впливає або може вплинути на природний стан цих земель.

Порядок використання земель рекреаційного призначення визначається законом.

Згідно ст. 1 **Закону України «Про туризм»: Туризм** – це тимчасовий виїзд особи з місця проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно – ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці, куди особа від'їжджає.

Організаційними формами туризму є міжнародний і внутрішній туризм.

До міжнародного туризму належать: в'їзний туризм – подорожі в межах України осіб, які постійно не проживають на її території, та виїзний туризм – подорожі громадян України та осіб, які постійно проживають на території України, до іншої країни.

Внутрішнім туризмом є подорожі в межах території України громадян України та осіб, які постійно проживають на її території. Залежно від категорії осіб, які здійснюють туристичні подорожі (поїздки, відвідування), їх цілей, об'єктів, що використовуються або відвідуються, чи інших ознак існують **такі види туризму:** дитячий, молодіжний, сімейний, для осіб похилого віку, для інвалідів, курортно – пізнавальний, лікувально – оздоровчий, спортивний, релігійний, екологічний (зелений), сільський, підводний, гірський, пригодницький, мисливський, автомобільний, самодіяльний тощо.

До земель історико – культурного призначення належать землі, на яких розташовані пам'ятники культурної спадщини, їх комплекси (ансамблі), історико – культурні заповідники, історико – культурні заповідні території, охоронювані археологічні території, музеї просто неба, меморіальні музеї – садиби (ст. 53 Земельного кодексу України).

Землі історико - культурного призначення можуть перебувати у *державній, комунальній та приватній власності*.

Навколо історико – культурних заповідників, історико – культурних заповідних територій, музеїв просто неба, меморіальних музеїв – садиб, пам'яток культурної спадщини, їх комплексів (ансамблів) встановлюються зони охорони пам'яток із заборонаю діяльності, що шкідливо впливає або може вплинути на додержання режиму використання таких земель.

Порядок використання земель історико – культурного призначення визначається законом.

Згідно ст. 1 **Закону України «Про охорону культурної спадщини»: Культурна спадщина** – це сукупність успадкованих людством від попередніх поколінь об'єктів культурної спадщини;

Охорона культурної спадщини – система правових, організаційних, фінансових, матеріально - технічних, містобудівних, інформаційних та інших заходів з обліку (виявлення, наукове вивчення,

класифікація, державна реєстрація), запобігання руйнуванню або заподіяння шкоди, забезпечення захисту, збереження, утримання, відповідного використання, консервації, реставрації, ремонту, реабілітації, пристосування та музеєфікації об'єктів культурної спадщини;

Зони охорони пам'ятки (далі зони охорони) – встановлені навколо пам'ятки охоронна зона, зона регулювання забудови, зона охоронюваного ландшафту, зона охорони археологічного культурного шару, в межах яких діє спеціальний режим їх використання.

Класифікація об'єктів культурної спадщини (ст. 2 Закону):

За типами об'єкти культурної спадщини поділяються на: **1) Споруди (витвори)** твори архітектури та інженерного мистецтва, твори монументальної скульптури та монументального малярства, археологічні об'єкти, печери з наявними свідченнями життєдіяльності людини, будівлі або приміщення в них, що зберегли автентичні свідчення про визначні історичні події, життя та діяльність відомих осіб; **2) комплекси (ансамблі)** – типографічно визначені сукупності окремих або поєднаних між собою об'єктів культурної спадщини; **3) визначні місця** – зони або ландшафти, природно – антропогенні витвори, що донесли до нашого часу цінність з археологічного, естетичного, етнологічного, архітектурного, мистецького, наукового чи художнього погляду.

За видами об'єкти культурної спадщини поділяються на: **1) археологічні** – рештки життєдіяльності людини (нерухомі об'єкти культурної спадщини: городища, кургани, залишки стародавніх поселень, стоянок, укріплень, військової таборів, виробництв, іригаційних споруд, шляхів, могильники, культові місця та споруди, їх залишки чи руїни, печери, наскальні зображення, ділянки історичного культурного шару, поля давніх битв, а також пов'язані з ними рухомі предмети), що містяться під землею поверхнею та під водою і є невідторним джерелом інформації про зародження і розвиток цивілізації; **2) історичні** – будинки, споруди, їх комплекси (ансамблі), окремі поховання та некрополі, місця масових поховань померлих та померлих (загиблих) військовослужбовців (у тому числі іноземців), які загинули у війнах. Внаслідок депортації та політичних репресій на території України, місця бойових дій, місця загибелі бойових кораблів, морських та річкових суден, у тому числі із залишками бойової техніки, озброєння, амуніції тощо, визначні місця, пов'язані з важливими історичними подіями, з життям та діяльністю відомих осіб, культурою та побутом народів; **3) об'єкти монументального мистецтва** – твори образотворчого мистецтва: як *самостійні (окремі)*, так і ті, що пов'язані з архітектурними, археологічними чи іншими пам'ятками або утворюваними ними комплексами (ансамблями); **4) об'єкти архітектури** – окремі будівлі, архітектурні споруди, що повністю або частково збереглися в автентичному стані і характеризуються відзнаками певної культури, епохи, певних стилів, традицій, будівельних технологій або є творами відомих авторів; **5) об'єкти містобудування** – історично сформовані центри населених місць, вулиці, квартали, площі, комплекси (ансамблі) із збереженою планувальною і просторовою структурою та історичною забудовою, у тому числі поєднаною з ландшафтом, залишки давнього розпланування та забудови, що є носіями певних містобудівних ідей; **6) об'єкти садово – паркового мистецтва** – поєднання паркового будівництва з природними або створеними людиною ландшафтами; **7) ландшафтні** – природні території, які мають історичну цінність; **8) об'єкти науки і техніки** – унікальні промислові, виробничі, науково – виробничі, інженерні, інженерно – транспортні, видобувні об'єкти, що визначають рівень розвитку науки і техніки певної епохи, певних наукових напрямів або промислових галузей.

Зони охорони пам'яток, історичні ареали населених місць (ст. 32 Закону). З метою захисту традиційного характеру середовища окремих пам'яток, їх комплексів (ансамблів), історико – культурних заповідних територій навколо них мають встановлюватися зони охорони пам'яток: охоронні зони, зони регулювання забудови, зони охоронюваного ландшафту, зони охорони археологічного культурного шару. Межі та режими використання зон охорони пам'яток визначається відповідною науково – проектною документацією і затверджується відповідним органом охорони культурної спадщини. Порядок визначення та затвердження меж і режимів використання зон охорони пам'яток та внесення змін до них встановлюється центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони культурної спадщини.

З метою захисту традиційного характеру середовища населених місць вони заносяться до списку історичних населених місць України. Список історичних населених місць України за поданням центрального органу виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини затверджується Кабінетом Міністрів України. Межі та режими використання історичних ареалів населених місць, обмеження господарської діяльності на територіях історичних ареалів населених місць визначаються у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, відповідно науково – проектною документацією, яка затверджується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони культурної спадщини, або уповноваженими органами охорони культурної спадщини. На охоронюваних археологічних територіях, у межах зон охорони пам'яток, історичних ареалів населених місць, занесених до списку історичних населених місць України. Забороняються містобудівні, архітектурні чи ландшафтні перетворення, будівельні, меліоративні, шляхові, земляні роботи без дозволу відповідного органу охорони культурної спадщини.

Історико – культурні заповідники та історико – культурні заповідні території (ст. 33 Закону).

Комплекс (ансамбль) пам'яток з усією сукупністю компонентів, що становить культурну, історичну та наукову цінність, просторово, планувально і функціонально виділений у структурі населеного пункту або

локалізований поза його межами, може бути оголошений історико – культурним заповідником державного або місцевого значення.

Історико – культурними заповідниками державного значення оголошується комплекс (ансамбль) пам'яток, що має особливу культурну, історичну і наукову цінність, справив значний вплив на розвиток культури, архітектури, містобудування. Безпосередньо пов'язаний з видатними історичними подіями. Історико – культурним заповідником місцевого значення оголошується комплекс (ансамбль) пам'яток. Що відображає характерні особливості історії, культури, архітектури чи містобудування окремого регіону або населеного пункту.

Оголошення території історико – культурною заповідною територією здійснюється без вилучення пам'яток, їх комплексів (ансамблів), земельних ділянок, розташованих у межах такої території, у їх власників або користувачів.

Залежно від домінуючого виду об'єктів культурної спадщини історико – культурні заповідники чи історико – культурні заповідні території можуть бути історико – архітектурними, архітектурно – історичними, історико – меморіальними, історико – археологічними, історико – етнографічними.

У межах історико – культурного заповідника та історико – культурної заповідної території забороняється діяльність, що негативно впливає або може негативно вплинути на стан збереження об'єктів культурної спадщини, режим їх охорони та використання.

Містобудівні, архітектурні та ландшафтні перетворення, будівельні, меліоративні, шляхові, земляні роботи, проведення масових і видовищних заходів здійснюються: 1) у межах історико – культурного заповідника – за погодженням з органом, до сфери управління якого належить історико – культурний заповідник; 2) у межах історико – культурної заповідної території – за погодженням з центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони культурної спадщини, на підставі висновку органу, що забезпечує дотримання режиму історико – культурної заповідної території.

Положення про історико – культурний заповідник затверджується органом, до сфери управління якого він віднесений при прийнятті рішення про оголошення комплексу (ансамблю) пам'яток історико – культурним заповідником.

Положення про історико – культурну заповідну територію затверджується центральним органом виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини.

Статус територій, пов'язаних з охороною культурної спадщини (ст. 334 Закону). Землі, на яких розташовані пам'ятки, історико – культурні заповідники, історико – культурні заповідні території охоронювані археологічні території, належать до земель історико – культурного призначення, включаються до державних земельних кадастрів, планів землекористування, проектів землеустрою, іншої проектно – планувальної та містобудівної документації. Встановлення зон охорони пам'яток та затвердження меж історичних ареалів населених місць не може бути підставою для примусового вилучення з володіння (користування) земельних ділянок у юридичних та фізичних осіб за умов дотримання землевласниками та землекористувачами правил використання земель історико – культурного призначення.

Олена Перунова, Ганна Клімова
(Харків, Україна)

ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛЮ

Права на землю – це визначені законом можливості поведінки фізичних та юридичних осіб, при здійсненні яких виникають, змінюються або припиняються відносини з приводу використання земельної ділянки.

Права на землю характеризуються такими ознаками: 1) формальна визначеність; 2) нормативна закріпленість; 3) суб'єктивність. Земельні права – це міра можливої поведінки; 4) їх реалізація відбувається в рамках участі у правовідносинах; 5) гарантованість з боку держави.

Класифікація земельних прав:

Залежно від *характеру реалізації*, права на землю можна поділити на право власності та право користування: а) в свою чергу, залежно від суб'єкта, право власності поділяється на право **державної, комунальної та приватної власності**; б) право користування, беручи до уваги строки користування, поділяється **на безстрокове та строкове**.

До безстрокового відносяться: 1) постійне землекористування (безстрокове, безоплатне використання земельних ділянок державної та комунальної власності суб'єктами, виключний перелік яких установлено земельним законодавством); 2) загальне землекористування (безстрокове, безоплатне використання земельних ділянок державної та комунальної власності, із розміщенням на них об'єктами загального користування, невизначеним колом фізичних та юридичних осіб).

До строкового відносяться: 1) оренда; 2) концесія; 3) інші види користування земель із встановленням строків.

Залежно від *правового статусу особи, що використовує земельну ділянку*, права на землю поділяються на: 1) використання власної земельної ділянки; 2) використання земельної ділянки іншого власника (оренда, концесія, сервітутне землекористування і т. ін.).

Залежно від правової основи реалізації права на землю виділяють: 1) земельні права, що виникають із договорів; 2) земельні права, передбачені законом.

Право власності на землю прийнято визначати як володіння, користування і розпорядження земельною ділянкою.

Існують об'єктивне та суб'єктивне розуміння права власності на землю. В об'єктивному розумінні право власності на землю вражається сукупністю правових приписів з приводу володіння, користування і розпорядження земельними ділянками.

У суб'єктивному розумінні право власності на землю – це можливість реалізації правомочностей з приводу володіння, користування і розпорядження земельними ділянками у рамках, визначених законом.

Зміст права власності на землю полягає у правомочностях власника, тобто у володінні, користуванні і розпорядженні земельними ділянками.

Володінням земельною ділянкою слід вважати таку правомочність власника, за реалізації якої створюються умови для існування титульного зв'язку між земельною ділянкою та суб'єктом права власності, який вказує на приналежність і можливість фактичного панування зазначеного суб'єкта над земельною ділянкою.

Користування – це правомочність власника земельної ділянки, здійснення якої полягає у вилученні корисних властивостей із земельної ділянки, яке відбувається відповідно до вимог законодавства.

Розпорядженням визначається можливість власника земельної ділянки вирішувати її подальшу юридичну долю.

Суб'єктами права власності є Український народ та інші учасники цивільних відносин, визначені статтею 2 Цивільного кодексу України (учасниками цивільних відносин є фізичні особи та юридичні особи. Учасниками цивільних відносин є: держава Україна, територіальні громади, іноземні держави та інші суб'єкти публічного права.) Усі суб'єкти права власності є рівними перед законом.

Здійснення права власності. *Власник володіє, користується, розпоряджається своїм майном на власний розсуд. Власник має право вчиняти щодо свого майна будь-які дії, які не суперечать закону. При здійсненні своїх прав та виконанні обов'язків власник зобов'язаний дотримуватися моральних засад суспільства. Усім власникам забезпечуються рівні умови здійснення своїх прав. Власність зобов'язує. Власник не може використовувати право власності на шкоду правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію та природні якості землі. Держава не втручається у здійснення власником права власності. Діяльність власника може бути обмежена чи припинена або власника може бути зобов'язано допустити до користування його майном інших осіб лише у випадках і в порядку, встановлених законом. Особливості здійснення права власності на культурні цінності встановлюється законом.*

Земельна ділянка як об'єкт права власності (ст. 79 Земельного кодексу України). *Земельна ділянка – це частина земної поверхні з установленими межами, певним місцем розташування, з визначеними щодо неї правами.*

Право власності на земельну ділянку поширюється в її межах на поверхневий (ґрунтовий) шар, а також на водні об'єкти, ліси і багаторічні насадження, які на ній знаходяться, якщо інше не встановлено законом та не порушує прав інших осіб.

Право власності на земельну ділянку розповсюджується на простір, що знаходиться над та під поверхнею ділянки на висоту і на глибину, необхідні для зведення житлових, виробничих та інших будівель і споруд.

Формування земельної ділянки як об'єкта цивільних прав. Формування земельної ділянки полягає у визначенні земельної ділянки як об'єкта цивільних прав. Формування земельної ділянки передбачає визначення її площі, меж та внесення інформації про неї до Державного земельного кадастру. **Державний земельний кадастр включає:** державну реєстрацію земельних ділянок, облік кількості та якості земель; бонітування ґрунтів; зонування територій населених пунктів; економічну та грошову оцінку земель; кадастрові займи.

Формування земельних ділянок здійснюється: 1) у порядку відведених земельних ділянок із земель державної та комунальної власності; 2) шляхом поділу чи об'єднання раніше сформованих земельних ділянок; 3) шляхом визначення меж земельних ділянок державної чи комунальної власності за проектами землеустрою щодо впорядкування територій населених пунктів.

Сформульовані земельні ділянки підлягають державній реєстрації у Державному земельному кадастрі.

Земельна ділянка вважається сформованою з моменту присвоєння їй кадастрового номера.

Формування земельних ділянок здійснюється за проектами землеустрою щодо відведення земельних ділянок.

Формування земельних ділянок шляхом поділу та об'єднання раніше сформованих земельних ділянок, які перебувають у власності або користуванні, без зміни їх цільового призначення здійснюються за технічною документацією із землеустрою щодо поділу та об'єднання земельних ділянок.

Винесення в натуру (на місцевість) меж сформованої земельної ділянки до її державної реєстрації здійснюється за документацією із землеустрою, яка стала підставою для її формування.

У разі встановлення (відновлення) меж земельних ділянок за їх фактичним використанням у зв'язку з неможливістю виявлення дійсних меж, формування нових земельних ділянок не здійснюється, а зміни до відомостей про межі земельних ділянок вносяться до Державного земельного реєстру.

Земельна ділянка може бути об'єктом цивільних прав виключно з моменту її формування (крім випадків суборенди, сервітуту щодо частин земельних ділянок) та державної реєстрації права власності на неї.

Державна реєстрація речових прав на земельні ділянки здійснюється після державної реєстрації земельних ділянок у Державному земельному кадастрі.

Державна реєстрація прав суборенди, сервітуту, які поширюються на частину земельної ділянки, здійснюється після внесення відомостей про таку частину до Державного земельного кадастру.

Межі суміжних земельних ділянок приватної власності можуть бути змінені їх власниками без формування нових земельних ділянок за проектами землеустрою із впорядкування існуючих землеволодінь.

Земля (земельна ділянка як об'єкт права власності). Земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави. Право власності на землю гарантується Конституцією України. Право власності на землю (земельну ділянку) набувається і здійснюється відповідно до закону.

Право власності на земельну ділянку поширюється на поверхневий (ґрунтовий) шар у межах цієї ділянки, на водні об'єкти, ліси, багаторічні насадження, які на ній знаходяться, а також на простір, що є над і під поверхнею ділянки, висотою та глибиною, які необхідні для зведення житлових, виробничих та інших будівель і споруд.

Власник земельної ділянки має право використовувати її на свій розсуд відповідно до її призначення.

Власник земельної ділянки може використовувати на свій розсуд все, що знаходиться над і під поверхнею цієї ділянки, якщо інше не встановлено законом та якщо це не порушує прав інших осіб.

Суб'єктами права власності на землю (ст. 80 Земельного кодексу України) є: 1) громадяни та юридичні особи – на землі приватної власності; 2) територіальні громади, які реалізують це право безпосередньо або через органи місцевого самоврядування, - на землі комунальної власності; 3) держава, яка реалізує це право через відповідні органи державної влади, - на землі державної власності.

Іноземці, особи без громадянства можуть набувати право власності на землю (земельні ділянки) відповідно до закону. Іноземні юридичні особи, іноземні держави та міжнародні організації можуть бути суб'єктами права власності на землю (земельну ділянку) у випадках, встановлених законом.

Право власності на землю громадян (ст. 81 Земельного кодексу України).

Громадяни набувають права власності на земельні ділянки на підставі: 1) придбання за договором купівлі-продажу, ренти, дарування, міни, іншими цивільно-правовими угодами; 2) безоплатної передачі із земель державної і комунальної власності; 3) приватизації земельних ділянок, що були раніше надані їм у користування; 4) прийняття спадщини; 5) виділення в натурі (на місцевості) належної їм земельної частки (паю).

Іноземці та особи без громадянства можуть набувати права власності на земельні ділянки несільськогосподарського призначення в межах населених пунктів, а також на земельні ділянки несільськогосподарського призначення за межами населених пунктів, на яких розташовані об'єкти нерухомого майна, що належать їм на праві приватної власності.

Право власності на землю юридичних осіб (ст. 82 Земельного кодексу України).

Юридичні особи (засновані громадянами України або юридичними особами України) можуть набувати у власність земельні ділянки **для здійснення підприємницької діяльності у разі:** 1) придбання за договором купівлі-продажу, ренти, дарування, міни, іншими цивільно-правовими угодами; 2) внесення земельних ділянок її засновниками до статутного капіталу; 3) прийняття спадщини; 4) виникнення інших підстав, передбачених законом.

Землі сільськогосподарського призначення, отримані в спадщину іноземними юридичними особами, підлягають **відчуженню** протягом одного року.

Право власності на землю територіальних громад (ст. 83 Земельного кодексу України).

Землі, які належать на праві власності територіальним громадам, селищ, міст, є комунальною власністю.

У комунальній власності перебувають: 1) усі землі в межах населених пунктів, крім земельних ділянок приватної та державної власності; 2) земельні ділянки, на яких розташовані будівлі, споруди, інші об'єкти нерухомого майна комунальної власності незалежно від місця їх розташування.

Право власності на землю держави (ст. 84 Земельного кодексу України). У державній власності перебувають усі землі України, крім земель комунальної та приватної власності. Право державної власності на землю набувається і реалізується державою через органи виконавчої влади відповідно до повноважень, визначених цим Кодексом.

До земель державної власності, які не можуть передаватись у приватну власність, належать: 1) землі атомної енергетики та космічної системи; 2) землі під державними залізницями, об'єктами державної власності повітряного і трубопровідного транспорту; 3) землі оборони; 4) землі під об'єктами природно-заповідного фонду, історико-культурного та оздоровчого призначення, що мають особливу екологічну, оздоровчу, наукову, естетичну та історико-культурну цінність, якщо інше не передбачено законом; 5) землі лісгосподарського призначення, крім випадків, визначених цим Кодексом; 6) землі

водного фонду, крім випадків, визначених цим Кодексом; 7) земельні ділянки, які використовуються для забезпечення діяльності Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, інших органів державної влади, Національної академії наук України, державних галузевих академій наук; 8) земельні ділянки зон відчуження та безумовного (обов'язкового) відселення, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи; 9) земельні ділянки, які закріплені за державними професійно-технічними навчальними закладами; 10) земельні ділянки, закріплені за вищими навчальними закладами державної форми власності.

Олена Перунова, Денис Якобчук
(Харків, Україна)

ВИЗНАЧЕННЯ ЗЕМЕЛЬ ЛІСОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ, ВЛАСНІСТЬ НА НИХ ТА ЇХ ВИКОРИСТАННЯ

Визначення земель лісогосподарського призначення (ст. 55 Земельного кодексу України). До земель лісогосподарського призначення належать землі, вкриті лісовою рослинністю, а також не вкриті лісовою рослинністю, нелісові землі, які надані та використовуються для потреб лісового господарства.]

До земель лісогосподарського призначення не належать землі, зайняті: 1) зеленими насадженнями у межах населених пунктів, які не віднесені до категорії лісів; 2) окремими деревами і групами дерев, чагарниками на сільськогосподарських угіддях, присадибних, дачних і садових ділянках.

Власність на землі лісогосподарського призначення (125 т.. 56 Земельного кодексу України). Землі лісогосподарського призначення можуть перебувати у *державній, комунальній та приватній* власності. Громадянам та юридичним особам за рішенням органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади можуть безоплатно або за плату передавати у власність замкнені земельні ділянки лісогосподарського призначення площею до 5 гектарів у складі угідь селянських, фермерських та інших господарств, громадяни і юридичні особи в установленому порядку можуть набувати у власність земельні ділянки деградованих і малопродуктивних угідь для залісення.

Використання земель лісогосподарського призначення (125 т.. 57 Земельного кодексу України). Земельні ділянки лісогосподарського призначення за рішенням органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування надаються в постійне користування спеціалізованими державним або комунальним лісогосподарським підприємствам, іншим державним і комунальним підприємствам, установам та організаціям, у яких створено спеціалізовані підрозділи, для ведення лісового господарства. Порядок використання земель лісогосподарського призначення визначається законом.

Згідно 125 т.. 5 Лісового кодексу України до земель лісового призначення належать лісові землі, на яких розташовані лісові ділянки, та нелісові землі, зайняті сільськогосподарськими угіддями, водами й болотами, спорудами, комунікаціями, малопродуктивними землями, які надані в установленому порядку та використовуються для потреб лісового господарства. Віднесення земельних ділянок до складу земель лісогосподарського призначення здійснюється відповідно до земельного законодавства.

Лісовими ресурсами є деревні, технічні, лікарські та інші продукти лісу, що використовуються для задоволення потреб населення і виробництва та відтворюються у процесі формування лісових природних комплексів. До лісових ресурсів також належать корисні властивості лісів (здатність лісів зменшувати негативні наслідки природних явищ, захищати ґрунти від ерозії, запобігати забрудненню навколишнього природного середовища та очищати його, сприяти регулюванню стоку води, оздоровленню населення та його естетичному вихованню тощо), що використовуються для задоволення суспільних потреб (125 т.. 6 Кодексу).

Згідно Наказу Міністерства аграрної політики України Державного комітету лісового господарства України від 26 червня 2000 року № 106 / 60 «Про ліси сільськогосподарських підприємств» ліси, що знаходяться у користуванні сільськогосподарських підприємств, займають площу близько 2,8 млн. га або 26 відсотків загальної площі лісів у державі і є невід'ємною частиною лісового фонду України.

Закон України «Про тваринний світ» визначає, що тваринний світ є одним з компонентів навколишнього природного середовища, національним багатством України, джерелом духовного та естетичного збагачення і виховання людей, об'єктом наукових досліджень, а також важливою базою для одержання промислової і лікарської сировини, харчових продуктів та інших матеріальних цінностей. В інтересах нинішнього і майбутніх поколінь в Україні за участю підприємств, установ, організацій і громадян здійснюються заходи щодо охорони, науково обґрунтованого, невиснажливого використання і відтворення тваринного світу.

Громадяни відповідно до закону мають право: 1) не загальне і спеціальне використання об'єктів тваринного світу; 2) мати у власності окремі об'єкти тваринного світу; 3) на компенсацію шкоди, завдану дикими тваринами.

Громадяни відповідно до закону зобов'язані: 1) охороняти тваринний світ і середовище перебування диких тварин; 2) сприяти відтворенню відновлюваних об'єктів тваринного світу; 3) використовувати об'єкти тваринного світу відповідно до закону; 4) відшкодовувати шкоду, заподіяну

ними тваринному світу внаслідок порушення вимог законодавства про охорону, використання і відтворення тваринного світу.

Громадяни мають й інші права й обов'язки, передбачені законодавством.

За умови додержання вимог цього Закону та інших нормативно – правових актів можуть здійснюватися такі види використання об'єктів тваринного світу: а) мисливство; б) рибальство, включаючи добування водних безхребетних тварин; в) використання об'єктів тваринного світу в наукових, культурно – освітніх, виховних та естетичних цілях; г) використання корисних властивостей життєдіяльності тварин – природних санітарів середовища, запилювачів рослин тощо; д) використання диких тварин з метою отримання продуктів їх життєдіяльності; е) добування (придбання) диких тварин з метою їх утримання і розведення у напіввільних умовах чи в неволі.

Законами можуть бути передбачені й інші види використання об'єктів тваринного світу.

Закон України «Про мисливське господарство та полювання» визначає правові, економічні та організаційні засади діяльності юридичних і фізичних осіб у галузі мисливського господарства та полювання, забезпечує рівні права усім користувачам мисливських угідь у взаємовідносинах з органами державної влади щодо ведення мисливського господарства, організації охорони, регулювання чисельності, використання та відтворення тваринного світу.

Закон «Про рослинний світ», який покликаний регулювати суспільні відносини у сфері охорони. Використання та відтворення дикорослих та інших несільськогосподарського призначення судинних рослин, мохоподібних, водоростей, лишайників, а також грибів, їх угруповань і місцезростань.

Використання природних рослинних ресурсів здійснюється в порядку **загального або спеціального використання**.

У порядку загального використання природних рослинних ресурсів громадяни можуть збирати лікарську і технічну сировину, квіти, ягоди, плоди, гриби та інші харчові продукти для задоволення власних потреб, а також використовувати ці ресурси в рекреаційних, оздоровчих, культурно – освітніх та виховних цілях. Загальне використання природних рослинних ресурсів здійснюється громадянами з додержанням правил, що затверджуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища, без надання їм відповідних дозволів. Збирання у порядку загального використання дикорослих рослин, віднесених до переліку наркотиковмісних рослин, їх плодів, насіння, післяжнивних залишків, відходів сировини тощо, забороняється. Торгівля лікарськими і декоративними видами рослин та їх частинами (корені, стебла, плоди тощо), зібраними в порядку загального використання природних рослинних ресурсів, забороняється. Загальне використання природних рослинних ресурсів у разі їх виснаження, різкого зменшення популяційної та ценотичної різноманітності тощо може бути обмежене місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, а також центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища, іншими уповноваженими центральними органами виконавчої влади відповідно до їх компетенції.

Спеціальне використання природних рослинних ресурсів здійснюється за дозволом юридичними або фізичними особами для задоволення їх виробничих та наукових потреб, а також з метою отримання прибутку від реалізації цих ресурсів або продуктів їх переробки. **За умови додержання вимог законодавства можуть здійснюватися такі види спеціального використання природних рослинних ресурсів:** збирання лікарських рослин, заготівля деревини під час рубок головного користування; заготівля живиці; заготівля кори, лубу, деревної зелені, деревних соків тощо; збирання квітів, ягід, плодів, горіхів, насіння, грибів, лісової підстилки, очерету тощо; заготівля сіна; випасання худоби.

Законодавством України можуть передбачатися й інші види спеціального використання природних рослинних ресурсів. Спеціальне використання природних рослинних ресурсів загальнодержавного значення здійснюється за дозволом, що видається в порядку який визначається Кабінетом Міністрів України. Спеціальне використання природних рослинних ресурсів місцевого значення здійснюється за дозволом, що видається в порядку, який визначається органами місцевого самоврядування.

Використання природних рослинних ресурсів за умови додержання встановлених вимог **може здійснюватися з метою:** природоохоронною; рекреаційною; оздоровчою; культурно – освітньою; виховною; науково – дослідною; господарською: (для забезпечення потреб населення та виробництва у технічній, лікарській, пряно – ароматній, харчовій сировини з дикорослих рослин; для випасання худоби, для забезпечення інших потреб тваринства; для потреб бджільництва; для потреб мисливського та рибного господарства).

Природні рослинні ресурси можуть використовуватися з господарською метою і для інших потреб, передбачених законодавством.

Література:

1. Андрейцев В.І. Земельне право і законодавство суверенної України: актуальні проблеми практичної теорії [Текст] / В.І. Андрійцев. – К.: Знання, 2007. – 445 с.
2. Земельне право: підручник / М.В. Шульга, Н.О. Багай, В.І. Гордєєв та ін.; за ред. М.В. Шульги. – Х.: Право, 2014. – 520 с.

3. Земельне право: запитання та відповіді: Навчальний посібник / Гордєєв В.І., Жушман В.П., Ігнатенко І.В. та ін.; за ред. Шульги М.В. – Х.: Одіссей, 2014. – 288 с.
4. Земельне право України [текст]: Навчальний посібник для підготовки до іспитів. – К.: «Центр учбової літератури», 2015. – 238 с.
5. Земельний кодекс України: науково-практичний коментар [Текст] / за ред. А.П. Гетьмана, М.В. Шульги. – Вид. 4-те, допов. – Х.: Тов «Одіссей», 2007. – 624 с.

Павел Ревека
(Харків, Україна)

ЩОДО РОЗВИТКУ АВТОМОБІЛЬНОГО ТРАНСПОРТУ В УКРАЇНІ

Актуальність статті: Автомобільний транспорт є однією з найважливіших сфер підприємницької діяльності, оскільки у процесі господарювання кожна фірма потребує перевезення матеріалів, сировини, готової продукції, при цьому вони використовують власний автотранспорт або користуються послугами автотранспортних підприємств.

Головним завданням розвитку транспортно-дорожнього комплексу України на середньостроковий період та до 2020 року є визначення шляхів розв'язання проблем подальшого розвитку транспортної галузі, зростання попиту на транспортні послуги, активізації процесів інтеграції транспортно-дорожнього комплексу України до європейської та світової транспортних систем. Для сучасного економічного стану України характерним є підвищення ролі транспорту, який забезпечує життєдіяльність населення, функціонування і розвиток економіки держави, збереження її обороноздатності, можливість досягнення зовнішньоекономічних цілей країни.

Автомобільний транспорт відіграє важливу роль в соціально-економічному розвитку країни. На сьогодні більш як 100 тис. автомобільних перевізників надають послуги з перевезення 52 відсотків пасажирів та 64 відсотків вантажів.

Автомобільний транспорт у цілому задовольняє потреби національної економіки та населення у перевезеннях, однак структура парку автобусів та вантажних автомобілів є недосконалою, більшість транспортних засобів за своєю конструкцією, пасажиромісткістю, вантажністю, типами кузова, класом комфортності, видами та питомими витратами палива, екологічними показниками не відповідають сучасним вимогам.

Оновлення парку рухомого складу автомобільного транспорту відбувається повільними темпами — майже 70 відсотків рухомого складу є технічно та/або морально застарілими, а 50 відсотків автобусів експлуатуються більш як 10 років.

Перехід економіки України на ринкові умови господарювання і швидка приватизація підприємств істотним чином змінили систему перевізного процесу. Сьогодні автотранспортні підприємства працюють в умовах відсутності централізованих замовлень, що викликає визначену нестабільність формування обсягів їх послуг протягом запланованого періоду часу. Результатом є невпевненість підприємств в досягненні позитивних результатів від їх виробничо-господарської діяльності, зростає ризик їх стійкого функціонування на конкурентному ринку

Нерозв'язаною залишається проблема компенсації втрат доходів автомобільних перевізників у зв'язку з перевезенням пільгових категорій громадян та перевезень за регульованими тарифами, оскільки неможливо визначити реальний обсяг доходів автомобільних перевізників.

Недосконалою є система організації міжнародних перевезень пасажирів та вантажів автомобільним транспортом, зокрема механізм перетинання державного кордону, розмитнення вантажу та отримання віз водіями транспортних засобів.

Крім того, викиди в атмосферу шкідливих речовин, що здійснюються автомобільним транспортом, становлять 95 відсотків викидів, що здійснюються пересувними джерелами забруднення.

Основними причинами виникнення проблеми є:

- недосконалість законодавства щодо регулювання діяльності автомобільних перевізників, а також інших суб'єктів підприємницької діяльності, які забезпечують безпечність перевезень пасажирів та вантажів, та системи контролю за його дотриманням;
- недостатній обсяг фінансування витрат, пов'язаних з наданням соціально значущих послуг, за рахунок бюджетних коштів;
- відсутність системних підходів до забезпечення функціонування автомобільного транспорту.

Висновки. Для вирішення цих проблем необхідно удосконалити систему державного управління у галузі автомобільного транспорту, підвищити якість надання послуг з перевезення пасажирів та вантажів шляхом:

- координації та виконанні програм, зокрема щодо розвитку автомобільних доріг, як державного, так і місцевого значення, розвитку національної мережі міжнародних транспортних коридорів, енергозбереження, підвищення безпеки дорожнього руху;
- створення механізму надання соціально значущих послуг, зокрема перевезення пасажирів у сільській місцевості та осіб з обмеженими фізичними можливостями;

- урегулювання відносин автомобільних перевізників, власників автостанцій та органів виконавчої влади;
- розроблення правил перевезення пасажирів у таксі, вимог до такого виду діяльності та її квотування, проведення державної перереєстрації автомобілів, які обладнані для роботи як таксі;
- посилення вимог до автомобільних перевізників та забезпечення контролю за дотриманням ними вимог законодавства щодо безпеки дорожнього руху;
- удосконалення нормативно-правової бази щодо охорони навколишнього природного середовища, енергозбереження, енергоефективності та використання транспортними засобами альтернативних видів палива;
- впорядкування системи страхування від нещасних випадків на транспорті під час здійснення нерегулярних та регулярних спеціальних перевезень пасажирів;
- адаптації національного законодавства до європейського у галузі автомобільного транспорту, зокрема щодо управління перевезеннями, регулювання ринку транспортних послуг, доступу до ринку послуг з перевезення пасажирів та вантажів, підвищення конкурентоспроможності автомобільних перевізників, забезпечення безпеки руху, здійснення транзитних перевезень, прикордонного контролю, визначення вимог до колісних транспортних засобів, транспортної статистики, екологічних та соціальних вимог;
- запровадження економічного механізму, спрямованого на підвищення конкурентоспроможності автомобільних перевізників, забезпечення збереження та створення нових робочих місць;
- розроблення механізму допуску автомобільних перевізників до провадження господарської діяльності на ринку послуг з перевезення пасажирів та вантажів;
- удосконалити систему цінового і податкового регулювання діяльності автомобільних перевізників, забезпечити інноваційний та інвестиційний розвиток галузі автомобільного транспорту шляхом:
 - розроблення та запровадження механізму виплати окремим категоріям громадян адресної дотації для пільгового проїзду автомобільним транспортом;
 - розроблення механізму встановлення тарифів на перевезення пасажирів та автостанційні послуги;
 - розроблення та запровадження єдиного механізму оподаткування автомобільних перевізників, які надають послуги з перевезення пасажирів та вантажів і провадять господарську діяльність в однакових конкурентних умовах;
- зниження розміру ставок ввізного мита під час ввезення деяких типів транспортних засобів, які не виробляються в Україні;
- удосконалення механізму нарахування та сплати податку з власників транспортних засобів;
- запровадження механізму проведення безготівкових розрахунків за перевезення пасажирів на маршрутах міського автобусного сполучення;
- створення умов для оновлення автомобільними перевізниками парку рухомого складу автомобільного транспорту та оптимізації його структури, використання новітніх технологій та інформаційних систем;
- підвищити рівень безпечності перевезень пасажирів та вантажів шляхом:
 - удосконалення системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації персоналу автомобільного транспорту;
 - посилення вимог до безпечності конструкції та технічного стану транспортного засобу відповідно до європейських норм та стандартів у сфері безпеки дорожнього руху;
 - розроблення гармонізованого з європейськими вимогами положення щодо режиму праці та відпочинку водіїв транспортних засобів;
 - створення нормативно-правової бази щодо затвердження типу колісних транспортних засобів, предметів обладнання та частин до них відповідно до європейського законодавства;
 - розроблення та запровадження технічного регламенту надання послуг з технічного обслуговування та ремонту транспортних засобів;
- інтегрувати систему автомобільного транспорту до європейської шляхом:
 - об'єднання з транс'європейською транспортною мережею відповідно до Європейської політики сусідства, підвищення ефективності використання транзитного потенціалу

Література:

1. Закон України «Про транспорт» від 11 січня 1995 р.
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р.
3. Закон України «Про автомобільний транспорт» від 5 квітня 2001 р.
4. Селезень С.В., Єрофєєнко Л.В., Нещеретний Ю.М. Транспортне право: навчально- методичний посібник. – Харків: ХНАДУ, 2007. С. 86-95

Науковий керівник:

кандидат юридичних наук, доцент Селезень С.В.

Юлія Свіріна
(Харків, Україна)

ПРАВОВИЙ СТАТУС ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

Невід'ємною складовою економіки країни є підприємство. Залежно від стану економічного розвитку держави та освіти населення кожна країна виступає на міжнародній арені по-різному.

Відповідно до Господарського Кодексу України, підприємство – це самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності в порядку, передбаченому цим Кодексом та іншими законами [1].

Важливим для країни, у якій зароджується те чи інше підприємство, є розвиток не тільки економічної сторони, але й формування свідомості у населення про прагнення досягнень з боку науково-технічного прогресу. Будь-яка спроба у людини придумати та відтворити щось нове пробуджує у населення робити науковий крок уперед. Тому підприємство – це не тільки чинник матеріального прогресу країни, але і розвинутої свідомості про світ у її жителів.

Саме поняття «підприємство» узагальнює суб'єкти господарського права усіх форм і видів власності в Україні, а також визначає підприємства за типом (промислові, будівельні, транспортні, торговельні, сільськогосподарські та інші).

Підприємство характеризується як господарюючий суб'єкт і суб'єкт права і має певний перелік ознак як економічних, так юридичних та організаційних. За цими ознаками усі підприємства поділяють згідно форм власності і галузей народного господарства.

Господарський Кодекс України визначає підприємство як основний спосіб організації, в якій власники засобів виробництва і робочої сили об'єднують свої ресурси, здійснюючи при цьому господарську діяльність.

Підприємство – це самостійний господарюючий суб'єкт. Це означає те, що підприємство є роботодавцем та виробником продовольчого товару, контролює його реалізацію на ринку з метою одержання прибутку.

З юридичної сторони, підприємство, здійснюючи свою господарську діяльність «має право з власної ініціативи приймати будь-які рішення, що не суперечать законодавству України» (ст. 62 Господарського Кодексу України).

Як статутний суб'єкт, підприємство відповідає за нормативно визначені цілі і предмет своєї діяльності, відхилятися від яких без зміни самого статуту заборонено. Правовий статус показує межі правоздатності підприємства як юридичної особи. Згідно частини 4 статті 64 Господарського Кодексу України, підприємство має право створювати філії, представництва, відділення та інші відокремлені підрозділи, погоджуючи питання про розміщення таких підрозділів підприємства з відповідними органами місцевого самоврядування в установленому законодавством порядку. Такі відокремлені підрозділи не мають статусу юридичної особи і діють на основі положення про них, затвердженого підприємством. Підприємства можуть відкривати рахунки в установах банків через свої відокремлені підрозділи відповідно до закону (ч. 2 ст. 64 Господарського Кодексу України).

Підприємство – це самостійний суб'єкт права. Закон визначає його компетенцію, права та обов'язки як господарюючого суб'єкта, але й зазначає, що підприємство є юридичною особою, яка у своєму складі не має інших юридичних осіб (ч. 4 ст. 62 Господарського Кодексу України). Тому підприємство відрізняється від інших господарських об'єднань, до складу яких входять юридичні особи.

Таким чином, підприємство – це самостійна господарська організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку для здійснення господарської діяльності з метою задоволення суспільних потреб у товарі (продукції, роботах, послугах) і, у більшості випадків, одержання прибутку. Підприємство діє на підставі статуту, користується правами і виконує обов'язки щодо своєї діяльності, є юридичною особою, може мати самостійний баланс, розрахунковий та інші рахунки в банках.

Залежно від передбачених законодавством форм власності в Україні можуть діяти такі види підприємств:

— приватне, що діє на основі приватної власності громадян чи суб'єкта господарювання (юридичної особи);

— підприємство, що діє на основі колективної власності (підприємство колективної власності);

— комунальне, що діє на основі комунальної власності територіальної громади;

— державне, що діє на основі державної власності;

— засноване на змішаній формі власності (на основі об'єднання майна різних форм власності);

— спільне комунальне підприємство, що діє на договірних засадах спільного фінансування (утримання) відповідними територіальними громадами - суб'єктами співробітництва.

В Україні можуть діяти також інші передбачені законом види підприємств.

Так, якщо у статутному фондї підприємства іноземна інвестиція становить щонайменше 10 %, воно визнається підприємством з іноземними інвестиціями. Підприємство, у статутному фондї якого іноземна інвестиція становить 100 %, вважається іноземним [1, 2].

За способом утворення (заснування) і формування статутного фонду в Україні існують унітарні та корпоративні підприємства.

Унітарне підприємство створюється одним засновником, який виділяє необхідне для того майно, формує відповідно до закону статутний капітал, не поділений на частки (паї), затверджує статут, розподіляє доходи, безпосередньо або через керівника, який призначається (обирається) засновником (наглядною радою такого підприємства у разі її утворення), керує підприємством і формує його трудовий колектив на засадах трудового найму, вирішує питання реорганізації та ліквідації підприємства. Унітарними є підприємства державні, комунальні, підприємства, засновані на власності об'єднання громадян, релігійної організації або на приватній власності засновника.

Корпоративне підприємство утворюється, як правило, двома або більше засновниками за їх спільним рішенням (договором), діє на основі об'єднання майна та/або підприємницької чи трудової діяльності засновників (учасників), їх спільного управління справами, на основі корпоративних прав, у тому числі через органи, що ними створюються, участі засновників (учасників) у розподілі доходів та ризиків підприємства. Корпоративними є кооперативні підприємства, підприємства, що створюються у формі господарського товариства, а також інші підприємства, в тому числі засновані на приватній власності двох або більше осіб [1, 3].

Особливості правового статусу унітарних і корпоративних підприємств встановлюються Господарським Кодексом України та іншими законодавчими актами України.

Статут підприємства повинен містити відомості про його найменування, мету і предмет діяльності, розмір і порядок утворення статутного капіталу та інших фондів, порядок розподілу прибутків і збитків, про органи управління і контролю, їх компетенцію, про умови реорганізації та ліквідації підприємства, а також інші відомості, пов'язані з особливостями організаційної форми, передбачені законодавством. Статут може містити й інші відомості, що не суперечать законодавству.

Можна зробити висновок, що підприємства займають значне місце у наш час, навіть коли це не помітно. Власники підприємств задовольняють потреби споживачів та підвищують економічний ресурс країни, у якій вони діють та зареєстровані. Підприємства виконують важливу роль у розвитку України і завдяки діяльності кількох компаній людей покращується життя усього населення.

Література:

1. Господарський Кодекс України від 16 січня 2003 № 436-IV[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
2. Смолин Г.В. Господарське право України. Особлива частина: Навчальний посібник. – Л., 2010.
3. Кравчук С.Й. К 43 Господарське право України: Навчальний посібник. – К.: Кондор, 2007.– 264 с.

Науковий керівник:

кандидат юридичних наук, доцент Остапенко Олена Геннадіївна.

**Олег Смірнов
(Харьков, Украина)**

ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ ОХРАНЫ АВТОРСКИХ ПРАВ В СЕТИ ИНТЕРНЕТ

Проблемы охраны авторских прав являются одними из приоритетных направлений в отношении усовершенствования законодательной базы любой современной страны.

Особо обострилась потребность в охране и защите авторских прав с развитием информационных технологий и появлением глобальной сети Интернет. В настоящее время сеть Интернет можно определить, как один из основных элементов системы распространения информации во всем мире. Аспекты охраны и защиты авторских прав рассматриваются на сегодняшний день большинством развитых стран, но в Украине данному направлению уделяется немного внимания, что и обуславливает актуальность выбранной темы.

Цель статьи – определить сущность и содержание понятия «авторское право», а также выделить основные правовые аспекты охраны и защиты авторских прав в сети Интернет.

Изучением данной проблемы занимались: Кананович А. И., Михайликов В. Л., Юхно Ю.А., Сурник А.П., Галушкина С. Л.

Под защитой авторских прав в юридической науке понимается совокупность мер, направленных на признание или восстановление авторских прав и защиту интересов их правообладателей при их нарушении или оспаривании.

Действующим законодательством Украины предусмотрено две формы защиты авторского права: юрисдикционная и неюрисдикционная. Первая форма защиты обеспечивается за счет государственных органов и реализуется в процессе уголовного и гражданского производства, а также производства по делам об административных нарушениях в сфере авторского права. Вторая форма представляет собой действия граждан и организаций по защите авторских прав, которые они осуществляют самостоятельно, без доведения до государственных или других компетентных органов. При этом имеются в виду только

законные способы защиты, такие как, например, сообщение нарушителя о существовании авторских прав, а также предложения разрешить спор путем переговоров [3].

Авторское право в Украине регулируется Гражданским кодексом и Законом Украины "Об авторском праве и смежных правах". Под действие этого Закона подпадают авторские права на литературные, научные, научно-популярные, публицистические и другие произведения, произведения изобразительного искусства, музыкальные произведения и их исполнение, сценические произведения и их исполнения, а также компьютерные программы и базы данных. Также необходимо отметить, что размещение произведения в оцифрованном виде в Интернет считается публикацией произведения или его распространением и поэтому требует разрешения владельца авторского права. Размещение в Интернет копии произведения или его части без разрешения автора является незаконным.

Несмотря на законодательные усилия Верховной Рады и законно дательной инициативы Президента Украины, в нормативно-правовом обеспечении защиты авторских существует ряд нерешенных проблем. Согласно решению Международного альянса интеллектуальной собственности Украина возглавляет список, состоящий из 58 стран, имеющих низкие стандарты защиты интеллектуальной собственности. Это подтверждается также результатами исследования Международного альянса по защите интеллектуальной собственности по распространению пиратской продукции [2].

Интернет-пространство объединяет людей по всему миру, но при этом отсутствует единая законодательная база, которая предъявляла бы единые требования к пользователям сети интернет по всему миру, поэтому можно говорить о том, что нарушение прав в сети интернет широко распространено.

Таким образом, необходимо разрабатывать правовые и неправовые методы защиты авторских прав в глобальной информационной сети, а также создавать общественные организации, которые будут функционировать на мировом масштабе [4].

Сегодня известны различные технические способы защиты авторского права в информационном пространстве Интернет. Аудиовизуальные произведения наиболее просто защитить при помощи такого средства, как «водяной знак» — элемент в графическом цифровом файле, используемый для идентификации владельца авторских прав. Водяной знак содержит в себе краткую информацию о владельце конкретного произведения, а затем появляется при воспроизведении данного объекта. Кроме того, водяной знак помогает защитить произведение от каких-либо изменений в нем.

Некоторые сайты предоставляют пользователям электронную лицензию на опубликованное ими произведение (такие как stihni.ru или proza.ru). Конечно, электронная лицензия не может защитить от незаконного копирования произведения, однако она будет представлять собой доказательство в судебном разбирательстве по защите авторских прав.

Некоторые медиа компании создают собственные источники в сети Интернет, на которых они распространяют свою продукцию, как на коммерческой основе, так и бесплатно, доступно для любого пользователя. Это тоже можно назвать своего рода способом защиты авторских прав в глобальной мировой сети. Однако все это нельзя отнести к юридическим методам защиты.

Необходимо обратить особое внимание на законодательство и разработку именно правовых методов защиты авторских прав в глобальной сети Интернет. В первую очередь, следует внести дополнения в различные международные правовые акты, например, во Всемирную конвенцию об авторских правах. Кроме того, на мировом уровне можно разработать отдельный нормативный правовой акт, полностью посвященный защите авторских прав в сети Интернет. Далее, отталкиваясь от этого правового акта, отдельные государства смогли бы развивать систему защиты авторских прав внутри него.

Международный нормативный правовой акт, посвященный защите авторских прав в глобальной сети, должен включать в себя такие положения, как особенности электронной регистрации авторских прав на произведение, распространяемое в информационной сети; виды санкций за различные нарушения авторских прав в сети Интернет; особый порядок рассмотрения дел о нарушении авторских прав в сети Интернет, совершенном группой лиц из разных государств.

Также стоит уделить внимание статьям, регулирующим авторские права на «бытовом уровне», иными словами, направленным на предотвращение нарушений авторских прав гражданами - пользователями социальных сетей или иных программ, распространяющих аудиовизуальную и другую информацию. Кроме того, в данный нормативный правовой акт следует включить информацию обо всех наиболее распространенных неправовых способах защиты авторских прав [4].

Одной из основных сложностей в защите авторского права в глобальной сети Интернет является то, что наряду со способами защиты разрабатываются новые способы и технологии, помогающие правонарушителям совершать незаконное присвоение авторских прав. Так, известно большое количество нелегальных компьютерных программ, которые являются источником распространения контрафактного материала; однако в законодательстве они практически не предусмотрены [1].

В целом в Украине защита субъектов авторского права и смежных прав их представителями мало распространена - на сегодня существует относительно небольшое количество подобных учреждений. Их можно разделить на две группы: общие, регулирующих отношения в сфере интеллектуальной собственности (Всеукраинская ассоциация интеллектуальной собственности, Украинский союз интеллектуальной собственности), и специализированные, регулирующих отношения в сфере авторского

права и смежных прав (Общественная организация "авторско-правовой общество", Общественное объединение "Антипиратский союз Украины" и т.д.).

Таким образом, глобальную сеть Интернет можно назвать наиболее активно используемой средой, в которой сосредоточено большое количество информации, а, следовательно, и объектов авторского права. При этом Интернет из-за своей специфичности требует особой законодательной базы, которая на данный момент в нашем законодательстве не совершенна.

Литература:

1. Галушкина С. Л. Международная защита авторского права в глобальной сети Интернет // Мониторинг право применения. 2012. №2 С. 38-41.
2. К. П. Проскурня, І. П. Івашова Захист авторського права в мережі Інтернет.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bulletin.uabs.edu.ua/store/jur/2012/2024a84c38307b413d3055c0732d32e4.pdf>
3. Михайликов В. Л. Формы защиты авторских прав // Научные ведомости БелГУ. Серия: Философия. Социология. Право. 2010. №2 (73)
4. Фучеджі В.Д. Правові аспекти охорони і захисту авторських прав / В.Д. Фучеджі // Актуальні проблеми політики: зб. наук. пр. / редкол.: С. В. Ківалов (керівник авт. кол.), Л. І. Кормич (ред.), М. А. Польовий (відп. секр.) [та ін.]; ОНЮА, Південноукр. центр гендер. проблем. – Одеса, 2009. – Вип. 37. – С. 92-96.

Научный руководитель:

кандидат юридичних наук, доцент Селезень С.В.

**Черепанова Наталія, Світлана Селезень
(Харків, Україна)**

РОЗВИТОК ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИН В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Актуальність теми: Право на працю людини й громадянина реалізується в конкретних правовідносинах шляхом укладання трудового договору. Саме в рамках трудового договору вирішується питання про роботу з певної професії, спеціальності, кваліфікації чи посади. Характер трудових відносин між працівниками та роботодавцями дедалі ускладнюється, змінюються принципи побудови цих відносин, формуються нові механізми взаємної матеріальної відповідальності сторін тощо. Для того, щоб право на працю реально здійснювалося, реалізовувалося, не утискаючи інші права та свободи, а гармонійно поєднуючись із ними, необхідне прийняття законів, які б забезпечували механізм реалізації права на працю, ефективно та справедливо правосуддя. Незважаючи на реформу трудового законодавства, воно, як показують дослідження, не завжди здатне повною мірою захистити права й свободи людини та громадянина при укладанні та, ще більше, під час розірвання трудового договору.

В науці трудового права визначення поняття трудових правовідносин проводиться, виходячи із легального визначення трудового договору, що дається в ст. 21 КЗпП. Трудові відносини виникають із угоди між працівником і власником підприємства або уповноваженим ним органом, а також фізичною особою, за якою працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цією угодою, з підляганням внутрішньому трудовому розпорядку, а власник підприємства або уповноважений ним орган чи фізична особа зобов'язується виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором і угодою сторін.

Трудові відносини містять у собі моменти об'єктивної і суб'єктивної волі. Об'єктивно вона виступає як воля держави, оскільки існування трудових прав, обов'язків і правовідносин забезпечується законодавчими актами про працю, що затверджуються державою.

Отже, трудові правовідносини можливі тоді, коли існують фактичні трудові відносини, що потребують правової форми, тобто перетворення в правові відносини.

Трудові правовідносини виникають з моменту, коли працівник уклав з власником чи підприємством трудовий договір і приступив до виконання своєї трудової функції. А оскільки для своєї життєдіяльності і відтворення людина повинна постійно здобувати матеріальні блага, засоби для життя, трудові правовідносини на відміну від цивільних є тривалими, що продовжуються протягом усього часу її працездатності. Припиняються ці відносини тільки за волевиявленням їх суб'єктів, у зв'язку з виходом на пенсію або внаслідок смерті працівника.

Елементами трудових правовідносин, як і будь-яких інших суспільних відносин є: суб'єкт, об'єкт і зміст правовідносин. Отже, суб'єктами трудових правовідносин є: працівник і роботодавець.

Однією з сторін трудових правовідносин є працівник, яким може бути тільки громадянин, здатний до праці. Обов'язок виконувати доручену роботу він повинен здійснювати особисто і не має права передоручати її виконання іншій особі (ст. 30 КЗпП).

Трудова правоздатність громадян України є рівною для всіх, оскільки її обсяг визначається єдиною ознакою — особистою здатністю до праці незалежно від статі, національності, раси, майнового стану, національного походження.

Трудова правоздатність - це гарантована законом можливість мати трудові права. Для громадян

Україна вона є рівною для всіх, оскільки їх обсяг визначається єдиною ознакою - особистою здатністю до праці незалежно від статі, національності, раси, майнового стану, партійної приналежності, релігійних переконань тощо.

Суб'єкти трудових правовідносин володіють також дієздатністю. Трудова дієздатність - це здатність особи своїми діями набувати та реалізовувати трудові права і обов'язки, нести за порушення юридичну відповідальність.

Трудова правоздатність і дієздатність настають одночасно з досягненням громадянином визначеного в законі віку і тому в літературі з трудового права прийнято говорити про трудову праводієздатність трудових відносин як про єдине поняття.

Трудова праводієздатність виникає, як правило, з досягненням шістнадцятирічного віку. У виняткових випадках особа може вступати в трудові правовідносини із досягненням 15-річного віку, та навіть 14-річного.

Другою стороною правовідносин є роботодавець. Роботодавцем можуть бути підприємства (установи, організації), власники створюваних юридичних осіб, фізичні особи, які надають працівникам роботу.

Для того щоб бути суб'єктом трудових правовідносин, підприємству не обов'язково мати статус юридичної особи.

Свою правоздатність підприємство (установа, організація) здійснює через органи або представників, що діють у межах наданих їм повноважень.

Роботодавцями, а отже, суб'єктами трудових правовідносин, можуть бути також фізичні особи як громадяни України, так і інших держав, не обмежені законом у правоздатності або дієздатності.

Отже, основною умовою виникнення трудових правовідносин є трудова праводієздатність учасників цих відносин.

Другою умовою виникнення трудових правовідносин є наявність правової норми.

Третьою умовою виникнення трудових правовідносин є наявність юридичного факту. Трудові правовідносини за загальним правилом виникають з двосторонніх юридичних актів. Таким двостороннім актом є угода про прийняття на роботу робітника або службовця (трудова угода чи контракт).

Основною, переважною підставою виникнення трудових правовідносин є факт укладення трудового договору.

Укладенням трудового договору сторони створюють обставини, з якими норми права пов'язують здійснення трудових правовідносин.

В Україні основним методом залучення до праці працездатних громадян є метод добровільного вступу в трудові правовідносини. Цей вступ здійснюється, зазвичай, шляхом укладення трудового договору.

Слід зазначити, що в окремих випадках трудові відносини можуть виникати не на підставі трудового договору, а на підставі членства. Але такі трудові відносини не віднесені до предмета трудового права і регулюються окремим законодавством та статутами цих підприємств.

Встановлюючи конкретні трудові відносини працівника, трудовий договір визначає трудове становище з роботодавцем. Працівник одержує для себе за винагороду певного роду роботу, що відповідає необхідній спеціальності і кваліфікації. Трудовий договір - єдиний договір у всій системі галузей права, коли один суб'єкт внаслідок укладення договору підпадає під владу другого.

Доки трудовий договір між сторонами не укладений, трудові правовідносини відсутні. Та вже сама процедура укладення трудового договору є процесом виникнення трудових правовідносин. При укладенні договору протистоять один одному працівник та роботодавець. І для виникнення трудових правовідносин між конкретними суб'єктами перш за все необхідне волевиявлення цих суб'єктів, спрямоване на досягнення передбачених законом наслідків.

Тобто, підставою виникнення трудових правовідносин є не поодинокий юридичний факт, а певний комплекс послідовно здійснюваних фактів. При цьому для виникнення правовідносин у повному обсязі необхідно, щоб здійснювались послідовно всі факти цього складу. Кожен із цих фактів має своє певне юридичне значення. Тому в разі його відсутності правові відносини можуть і не виникнути.

Складний юридичний фактичний склад створює певна сукупність фактів, необхідних для виникнення, зміни і припинення трудових відносин у обов'язковому і єднанні з трудовим договором. Усі вони становлять собою правомірне волевиявлення, що здійснюється з метою встановлення трудових відносин.

До таких фактів можна віднести: призначення державних службовців на посади, пов'язані із здійсненням владних або розпорядчих повноважень, обрання на виборні посади; результати конкурсу на заміщення посад, направлення на роботу молодих спеціалістів і молодих робітників після закінчення ними відповідного навчального закладу, направлення на роботу службою зайнятості осіб, що зареєстровані в службі зайнятості як такі, що шукають роботу, так і безробітних тощо.

Висновки: Таким чином трудові правовідносини - це двосторонні відносини, що виникають між працівником і роботодавцем на підставі укладення трудового договору, контракту чи іншого юридичного факту з приводу участі працівника в роботі підприємства, установи організації або у фізичної особи.

Література:

1. Кодекс Законів про Працю України.
2. Прокопенко В.І. Трудове право України: Підручник. - Х.: Фірма «Консум», 1998.
3. Карпенко Д.О. Трудове право України: Курс лекцій. - К.: МАУП, 1999.

Анна Шептовицька
(Харків, Україна)

ДОГОВІР ДАРУВАННЯ

Договори дарування укладаються як щодо незначних за вартістю предметів, так і щодо таких об'єктів цивільних прав, як земельні ділянки, житлові приміщення, автомобілі та ін. Відсутність у цивілістичній науці спеціальних досліджень договору дарування та практична значимість його у повсякденних відносинах у суспільстві зумовлюють теоретичну та практичну важливість аналізу правового регулювання договору дарування за сучасним цивільним законодавством України.

Проаналізувавши статті науковців В.О. Гончаренко, С.О. Почтарьова, І. Спасибо-Фатєєвої, А.М. Ісаєва та інших стосовно проблемних питань щодо визначення форми, предмету, змісту договору дарування, актуальності та правових наслідків його укладання, історичних аспектів, які впливають на визначення таких характеристик, як: зустрічність та взаємність; оплатність та безоплатність, - я, посилаючись на судову практику, ставлю за мету висвітлення в даній роботі наступних питань:

1. Уявлення про предмет договору та його істотні умови, волевиявлення сторін.

Згідно правової позиції Верховного Суду України, суд може визнати договір дарування недійсним, якщо особа на підставі належних і допустимих доказів, у тому числі пояснень сторін і письмових доказів, доведе неправильне сприйняття нею предмету, фактичних обставин правочину, що вплинуло на волевиявлення особи під час укладення договору дарування замість договору довічного утримання.

Виходячи зі змісту ст.203, 717 ЦК, договір дарування вважається укладеним, якщо сторони мають повне уявлення про предмет договору та досягли згоди про всі його істотні умови.

Предметом договору дарування можуть бути речі - рухомі та нерухомі, а також різні майнові права, яким дарувальник має право розпорядитися. Законом України від 15.12.2005 р. № 3201-IV у ст. 190 ЦК України внесене доповнення частиною другою, відповідно до якого «Майнові права є неспоживною річчю». На думку Гончаренко В.О. «...зазначені зміни до ЦК України не є виваженими, хоча б тому, що річчю відповідно до ст. 179 ЦК України є предмет матеріального світу. Майнові права не мають матеріальної субстанції, тому не можуть бути віднесені до категорії речей відповідно до ЦК України, а є видом майна (ст. 190 ЦК України). Тому, вони можуть бути неспоживним майном, але не річчю».

Автор статті «Предмет договору дарування» С.О. Почтарьов, вказує на необхідність внесення змін до статті 714 ЦК України, що регламентує предмет договору дарування з метою доповнення ч.2 цієї статті спеціальним застереженням у редакції: «Дарунком можуть бути інші об'єкти цивільних прав, якщо Конституцією України та іншими актами законодавства не встановлено заборон та їх перехід до інших осіб, або вони не можуть бути передані іншим особам у силу їх «правового режиму».

Згідно із ч.3 ст.203 ЦК волевиявлення учасника правочину має бути вільним і відповідати його внутрішній волі.

Згідно з Постановою Пленуму Верховного Суду України в пункті 23 постанови від 6 листопада 2009 року «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними «...правочин може бути визнаний судом недійсним на підставі статті 233 ЦК України, якщо його вчинено особою під впливом тяжкої для неї обставини і на вкрай не вигідних умовах, чим друга сторона правочину скористалася. Тяжкими обставинами можуть бути тяжка хвороба особи, членів її сім'ї чи родичів, смерть годувальника, загроза втратити житло чи загроза банкрутства та інші обставини, для усунення або зменшення яких необхідно укласти такий правочин».

Якщо особа, яка вчинила правочин, помилилася щодо обставин, які мають істотне значення, такий правочин може бути визнаний судом недійсним. Істотне значення має помилка щодо природи правочину, прав та обов'язків сторін, таких властивостей і якостей речі, які значно знижують її цінність або можливість використання за цільовим призначенням. Помилка щодо мотивів правочину не має істотного значення, крім випадків, установлених законом (ч.1 ст.229 ЦК).

Але, з роз'яснень, які викладено в п.19 постанови Пленуму ВС убачається, що правочин, учинений під впливом помилки, обману, насильства, зловмисної домовленості представника однієї сторони з другою стороною або внаслідок впливу тяжкої обставини, є оспорюваним. Обставини, щодо яких помилилася сторона правочину, мають існувати саме на момент учинення правочину. Особа на підтвердження своїх вимог про визнання правочину недійсним повинна довести, що така помилка дійсно мала місце, а також те, що вона має істотне значення. Помилка, допущена внаслідок власного недбалства, незнання закону чи неправильного його тлумачення однією зі сторін, не є підставою для визнання правочину недійсним.

Отже, вирішуючи питання про наявність чи відсутність помилки – неправильного сприйняття позивачем фактичних обставин правочину, що вплинуло на волевиявлення особи під час укладення договору дарування замість договору довічного утримання, суду необхідно встановити: вік позивача, його

стан здоров'я та потребу у зв'язку із цим у догляді й сторонній допомозі; наявність у позивача спірного житла як єдиного; відсутність фактичної передачі спірного нерухомого майна за оспорюваним договором дарування дарувальником обдаровуваному та продовження позивачем проживати в спірній квартирі після укладення договору дарування, тощо. Лише в разі встановлення цих обставин норми частини першої статті 229 та статей 203 і 717 ЦК України у сукупності вважаються правильно застосованими.

2. Зміст договору дарування. Питання безоплатності.

Відповідно до ст.717 ЦК за договором дарування одна сторона (дарувальник) передає або зобов'язується передати в майбутньому другій стороні (обдаровуваному) безоплатно майно (дарунок) у власність, отже зміст даного правовідношення полягає у взаємних правах та обов'язках.

Безумовно, основоположним для договору дарування є намір дарувальника обдарувати обрану ним особу, тобто передати їй своє майно безоплатно, тому цим договором не можуть встановлюватись зустрічні майнові обов'язки обдаровуваного. Договір, що встановлює обов'язок обдаровуваного вчинити на користь дарувальника будь-яку дію майнового або немайнового характеру, не є договором дарування, правовою метою якого є передача власником свого майна у власність іншої особи без отримання взаємної винагороди.

Однією з новел Цивільного кодексу 2004 року стала можливість визнання договору дарування, як реальним, так і консенсуальним. Саме консенсуальність зумовлює можливість виникнення у обдаровуваного поряд з правами, також обов'язків. Так, стаття 725 ЦК України надає право дарувальнику встановити в договорі обов'язок обдаровуваного вчинити певну дію майнового характеру на користь третьої особи, зокрема особистого сервітуту.

Міністерство юстиції України надає Роз'яснення щодо обов'язків обдаровуваного. До них належить і обов'язок обдаровуваного вчинити певну дію майнового характеру на користь третьої особи або утриматися від її вчинення (передати грошову суму чи інше майно у власність, виплачувати грошову ренту, надати право довічного користування дарунком чи його частиною, не пред'являти вимог до третьої особи про виселення, тощо).

Внаслідок цього постає питання про співвідношення такого дозволу із заборонаю, що міститься в ч.2 ст.717 про встановлення аналогічного обов'язку обдаровуваного стосовно самого дарувальника та як результат правової природи його безоплатності.

Інна Спасибо-Фатєєва, посилаючись на чинне законодавство та нормативно-правові акти зарубіжних країн, вказує на можливість висування певних умов немайнового характеру з боку дарувальника в договорі дарування, мотивуючи наступним: «...дарування не виключає висування певних умов, за настанням яких відбудеться передання умов майна до обдаровуваного. Як правило, ці умови розглядаються як заохочувальна міра, стимул для певної поведінки, в яких, між тим, не можна вбачати зустрічного виконання зобов'язань, оскільки вони не породжують обов'язку обдаровуваного. Поширеним є приклади з включенням до договору дарування таких умов, як зарахування або закінчення ВУЗу, тощо...»

Договір дарування сформувався у римському приватному праві як неформальна угода (*actum donationis*), за якою «одна сторона, дарувальник, надає іншій стороні, обдаровуваному, які-небудь цінності за рахунок свого майна, з метою виявлення щедрості стосовно обдаровуваної особи (*animus donandi*)» і не входив до жодної з чотирьох груп класичних римських контрактів. Історичний аналіз становлення умов в договорі дарування демонструє необхідність появи спеціальних норм, регламентуючих їх правове обґрунтування, адже потреба у встановленні обов'язків обдаровуваного або переросла в окремий договір (довічного утримання), або допускається й нині, якщо ці обов'язки стосуються третіх осіб, або вважається, що певні обов'язки не можуть покладатися на обдаровуваного (встановлення сервітутів по відношенню до дарувальника), оскільки це явно суперечитиме безоплатності договору дарування.

Щодо встановлення особистого сервітуту в договорі дарування існує наступна думка Інни Спасибо-Фатєєвої «...в договорі дарування може бути встановлений особистий сервітут довічного проживання дарувальника, оскільки ця умова не є обов'язком обдаровуваного, який тим самим не здійснює стосовно дарувальника ніяких дій майнового або немайнового характеру, тобто це не підпадає під заборону, що міститься в ч.2 ст. 717 ЦК України».

Але, більшість науковців визнають основну кваліфікуючу ознаку, за якою договір дарування відрізняється від інших договорів про передачу майна у власність, це його безоплатність, тобто це відсутність зустрічної еквівалентної вимоги, а базою для визначення всіх аспектів правового регулювання договору дарування - норми Цивільного кодексу України

3. Форма договору дарування.

Як було зазначено, важливе значення набуває питання щодо співвідношення волі та волевиявлення сторін в договорі дарування. Ця проблема, знаходить свій вияв у необхідності з'ясування того, у якій формі має бути виражена воля сторін щодо відчуження та прийняття дару. Від цього залежить момент виникнення права власності за договором, ризик випадкової загибелі дару, нарешті, дійсність договору в цілому.

Договір дарування укладається у формі, яка визначається загальними правилами цивільного законодавства про форму договорів та може укладатися в усній, простій письмовій і письмовій нотаріальній формі. Форма договору визначається у залежності від виду майна, що є предметом договору дарування.

Усна форма укладання договору дарування може мати місце при даруванні предметів особистого користування та побутового призначення, коли таке бажання висловлюється прямо й дарунок передається обдаровуваному в момент укладання договору.

Письмова форма є обов'язковою для дарування майнового права та дарування з обов'язком передати дарунок у майбутньому (в разі недодержання письмової форми цей договір є нікчемним), а також для дарування рухомих речей, що мають особливу цінність, хоча передання такої речі за усним договором також є правомірним, якщо тільки суд не встановить, що обдарований заволодів нею незаконно. Письмова форма з нотаріальним посвідченням необхідна для договору дарування нерухомої речі й валютних цінностей на суму, що перевищує п'ятдесятикратний розмір неоподаткованого мінімуму доходів громадян. При укладенні договорів дарування слід також дотримуватися спеціальних правил, встановлених для відчуження частки у спільному майні, тощо. Так, при укладенні договорів про відчуження спільного майна подружжя, що потребують обов'язкового нотаріального посвідчення, має бути письмова згода другого з подружжя. Тому недодержання цих умов дає підстави для визнання такого договору недійсним.

На думку А.М. Ісаєва, коли волевиявлення здійснюється у письмовій формі (неважливо в простій чи нотаріально посвідченій), сторони мають можливість впевнитися в намірах своїх контрагентів. Це до певної міри стабілізує відносини дарування та цивільний оборот. Але усна форма договору дарування, яка по суті має передбачати домовленість сторін щодо змісту дарування, може викликати деякі суперечки. Так наприклад, в ч.1 ст.722 ЦК на відміну від загального правила про момент виникнення права власності із договору, який законом пов'язаний з моментом передачі майна набувачу, встановлено інше правило: право власності обдаровуваного на дар виникає з моменту його прийняття. Таким чином у обдаровуваного з моменту прийняття дару виникають всі права та обов'язки власника речі.

Окремою формою дарування є пожертва, зміст якої ст. 729 ЦК України визначає як дарування нерухомих та рухомих речей, зокрема грошей і цінних паперів, особам, визначеним ч. 1 ст. 720 ЦК України, для досягнення ними певної, наперед обумовленої мети, загальнокорисної цілі. Оскільки пожертва є даруванням, до неї застосовуються положення про договір дарування.

Відмінність від дарунка вбачається в тому, що пожертва призначена для користування невизначеної кількості осіб і має конкретне призначення. Окремо встановлюються лише права жертвувача на здійснення контролю за використанням пожертви відповідно до мети, встановленої договором про пожертву. У випадку неможливості використання пожертви за призначенням жертвувач дає згоду на використання пожертви за іншим призначенням (у разі смерті жертвувача або ліквідації юридичної особи - за рішенням суду). Згідно з ч. 3 ст. 730 ЦК України, жертвувач має право вимагати розірвання договору про пожертву, якщо пожертва використовується не за призначенням.

На думку Є.М. Ключової, відмінністю договору пожертви від дарування є в першу чергу, особливості, які стосуються предмета договору, яким не можуть бути майнові права, крім того, жертва передбачає цільове призначення предмета такого договору. Зокрема, разом з прийняттям пожертви на особу покладається обов'язок використовувати предмет договору виключно з метою досягнення певної, наперед обумовленої суспільно-корисної мети. Тому, жертвою буде лише такий договір дарування, в якому є вказівка на цільове використання дарунка. У протилежному випадку безоплатна передача дарунка за договором буде вважатись звичайним договором дарування.

Досліджуючи аспекти договору пожертви, слід зазначити, що жертва достатньо новий інститут, який не підлягав фундаментальному дослідженню, тому в цивільному законодавстві існує ряд прогалин які повинні бути досліджені з метою удосконалення як системи законодавства, так і правовідносин в галузі цивільного права.

Отже, наукова значимість та актуальність цієї теми обумовлюється збільшенням ролі договору в умовах суспільного та державного життя України. Сьогодні ми бачимо не достатньо чітке формулювання процедури укладання та припинення договору дарування, хоча кількість укладення договорів дарування помітно зросла. У зв'язку з невисоким рівнем інтересу до даного виду договору виникають порушення договірних зобов'язань та незаконне використання і застосування договору дарування.

Література:

1. Гончаренко В. О. Договір дарування у цивільному праві України / В. О. Гончаренко // Молодий вчений. - 2016. - № 6. - С. 233-237.
2. Інна Спасибо-Фатєєва. Можливість встановлення особистого сервітуту в договорі дарування // Юридичний Радник. - №5(29), жовтень 2006
3. Ісаєв А.М. Волевиявлення у договорі дарування / Ісаєв А.М. // Актуальні проблеми науки і практики цивільного, житлового та сімейного права: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 91 річниці з дня народження В. П. Маслова, Харків, 15 лют. 2013 р. / Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». – Х.: Право, 2013. – С. 108–109.
4. Мін'юст України; Роз'яснення від 16.03.2011. Договір дарування. Документ n0021323-11, поточна редакція — Прийняття від 16.03.2011
5. Почтарьов С. О. Предмет договору дарування / С. О. Почтарьов // Наше право. - 2013. - № 2. - С. 161-167

6. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними» від 06 листопада 2009 року № 9.
7. Постанова Верховного Суду України від 16 березня 2016 року у справі № 6-93цс16.
8. Яворська О.С. Особливості дарування як способу безвідплатного передання майна у власність // О.С. Яворська // Вісник Львівського університету. Серія «юридична». – 2008. – Вип. 46. – С. 135–143.

Науковий керівник:
доцент Балюк В.М.

Михаїл Щербаков, Світлана Селезень
(Харків, Україна)

ЩОДО СТАТУСУ БЕЗРОБІТНОГО В УКРАЇНІ

Актуальність теми: Статус індивіда у суспільстві перебуває в залежності від праці. Тому безробіття позбавляє людину не лише трудового, а й соціального статусу (приблизно як становище пенсіонера позбавляє людину відразу багатьох його статусних позицій в суспільстві). Відомо, що чимало безробітних дуже важко переживають своє становище. Як свідчать соціологічні опитування, жінок сильніше, ніж чоловіків турбує втрата колишніх соціально-трудова позицій. Деякі гіпотези пояснюють таку особливість тим, що чоловіки більше впевнені в можливості свого працевлаштування, ніж жінки.

Сучасна ситуація на ринку праці України істотно відрізняється від тієї, що була ще 4 роки назад. За ці роки чисельність зайнятого населення скоротилася на 9%. В даний час більш 6,5 млн. чоловік не мають заняття, але активно його шукають і майже 2,7 млн. чоловік зареєстровані в органах служби зайнятості в якості безробітних.

Залежно від страхового стажу розмір допомоги визначається: до двох років – 50 %; від двох до шести років – 55%; від шести до десяти років – 60%; понад десяти років – 70 %. Залежно від тривалості безробіття допомога по безробіттю визначається у відсотках від визначеного розміру: перші 90 календарних днів – 100 %; протягом наступних 90 календарних днів – 80%; у подальшому – 70 %.

За оцінюванням 59% громадян, охоплених соціологічними опитуваннями, вони знаходяться за межею бідності або відчувають обмеження у різноманітних галузях діяльності. Ці обмеження можна розглядати як ознаки соціальної деривації. Гострою формою деривації є втрата соціального статусу. 40% до отримання статусу безробітного вже відчули на собі соціальну деградацію: змушені були змінити спеціальності техніка, інженера, економіста на посаду диспетчера, касира, оператора, реалізатора продовольчих чи промислових товарів.

Втрата роботи дорослими членами сім'ї з всієї гостротою ставить проблему психологічної пристосовуваності до нової ситуації. За матеріалами проведених досліджень, для кожного третього, хто втратив роботу, це катастрофа для усіх сподівань, ще майже половини – тимчасове складне становище, яке вони все ж таки сподіваються подолати.

Опитування свідчать про погіршення соціального самопочуття, зростання відчуття занепокоєння, тривоги, непевності у майбутньому, ущемлення в соціальних і цивільних правах, зниженні толерантності і задоволеності сімей даного типу життям. Проблеми в подружніх стосунках й у вихованні дітей після втрати роботи, за зізнанням самих опитаних, виникли у кожній другій сім'ї. Сімейні зв'язки між подружжям стали натягнутими (20%), між батьками і дітьми часом проривається роздратування (16%), сімейна атмосфера знайшла різку конфліктність (11%).

Так, виявлені якісні характеристики дослідження стану безробітних свідчать, що безробіття обернулося чинником скорочення можливостей адаптації частини суспільства до нових умов. Воно утрудняє втілення всіх функцій сім'ї та, передусім, дитячу соціалізацію, підтримку належного матеріального добробуту, здоров'я, задоволення культурно-духовних потреб, блокує широку соціальну мобільність. Низькі доходи батьків протягом тривалого часу можуть обумовити слабкий освітній рівень підростаючого покоління, поганий стан здоров'я, професійну підготовку, і до того ж залишити йому мінімальні шанси для підвищення на соціальному щаблі.

Згідно із Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» від 02.03.2000, соціальне страхування на випадок безробіття – це система прав, обов'язків і гарантій, яка передбачає матеріальне забезпечення на випадок безробіття з незалежних від застрахованих осіб обставин та надання соціальних послуг за рахунок коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття.

Право громадян на соціальний захист у випадку безробіття з незалежних від них причин є конституційним правом громадян. Згідно зі ст. 46 Конституції України, громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом.

Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ, організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення. Пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом.

В трудовому й житловому законодавствах, соціальній та області кредитування визначено пільги самотнім матерям, сім'ям військовослужбовців, багатодітним, при народженні двох і більше дітей. Досить надійно сьогодні виконується така пільга, як звільнення з оподаткування сукупного річного прибутку кожний місяць у сумі мінімальної зарплати на кожну дитину до виповнення їй 18 років (студентам і учням денної форми навчання – до 24 років). З іншого боку, передбачено зниження сум прибуткового податку для багатодітних батьків, самотніх матерів. Оподаткуванню не підлягають пенсії та допомоги на дітей.

Важливі для сімей безробітних переваги, пов'язані зі сплатою дитячих дошкільних установ і інтернатів. Системна криза держави, на жаль, негативно позначилася у дошкільній та позашкільній освіті. Інфляція веде до постійного зростання витрат на установи, які займаються цією діяльністю, і зростання батьківської плати. Місцева влада не завжди використовує можливість надання додаткових пільг навіть найбільш нужденним сім'ям. Таким чином, виникає загроза виконання ст. 53 Конституції України про гарантії забезпечення загальнодоступності й безкоштовності дошкільної освіти. Треба відзначити, що за відсутності належного державного фінансового контролю, спеціальних санкцій проти порушників законодавства, при ослабленні механізмів реалізації вищевказаних правових встановленні, сім'ї все рідше отримують пільги. Проведений аналіз показав, що лише близько 11% безробітних користувалися дотаціями із квартплати, гуманітарною допомогою, виплатами на шкільні сніданки, водночас принизливий норматив обчислення допомоги з безробіття і неспроможність щомісяця надавати матеріальну допомогу родинам, чий середньодушовий дохід нижче від прожиткового мінімуму, роблять соціальну підтримку дуже неефективною. Тому переважна частка, що потребують такої підтримки (72%), вважає її недостатньою, вважаючи, що вона повинна бути збільшена.

Певну увагу приділяється соціальному обслуговуванню сімей. Воно представляє собою індивідуальне сприяння у вирішенні юридичних, медично-соціальних, соціально-психологічних, житлових та інших негараздів. Зараз соціальні служби багатопрофільні за своїм характером, мають різну відомчу підпорядкованість і створюють органами соціального захисту, охорони здоров'я, народної освіти, внутрішніх справ, громадськими організаціями. Попри те, що ця система поки формується, цей процес стримується недостатком матеріальних, фінансових і кадрових резервів.

Висновки: Виходячи з вищевикладеного, бачимо, що проблема безробіття є ключовим питанням у ринковій економіці, і, не вирішивши його, неможливо налагодити ефективну діяльність економіки. Особливо гостро постає зараз перед державою проблема безробіття, що не дивно, тому як стан економіки України зараз обтяжуючий. Величезний економічний спад, розваливши промисловість, не міг не торкнутися ринок праці. За останні 4 роки чисельність зайнятого населення скоротилася на 9 %.

Донедавна Уряд України не звертав належної уваги на дану проблему, що викликало досить справедливий побоювання. Але положення частково змінилося з прийняттям деяких законів і положень, в яких натиск робиться на удосконалювання ринкових механізмів регулювання зайнятості.

Будемо сподіватися, що дані акти не стануть простим псуванням папера, а будуть ефективно перетворюватися в життя, ставши передумовою для економічного відродження України.

Література:

1. Конституція України, 1996.
2. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» від 02.03.2000 № 1533-III.
3. Постанова Кабінету Міністрів України від 26.09.2001 № 1266 «Про обчислення середньої заробітної плати (доходу) для розрахунку виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням»
4. Кодекс законів про працю України (КЗпП)
5. Трудове право України: Підручник. / Прокопенко В. І. – Х.: Фірма «Консум», 1998. – 480 с.

СЕКЦІЯ: ПСИХОЛОГІЯ**Ігор Лантух
(Харків, Україна)****ВПЛИВ ПРОФЕСІЙНОЇ ДЕФОРМАЦІЇ ПІДПРИЄМЦЯ НА ПОРУШЕННЯ ЙОГО НАДІЙНОСТІ**

Головним фактором розвитку професійної деформації підприємця є сама професійна діяльність. Професійна деформація порушує цілісність особистості професіонала, знижує її адаптивність, стійкість, негативно позначається на продуктивності діяльності і особливо знижує його професійну надійність. Е.Ф. Зеєр виділяє три групи факторів професійної деформації: об'єктивні чинники - професійне середовище, соціально-економічна ситуація в суспільстві (безліч бюрократичних і корупційних бар'єрів на шляху до успіху); суб'єктивні чинники - індивідуально-психологічні особливості особистості, що зумовлюють більш швидке формування стереотипів (тривожність, занижена самооцінка (у цьому випадку формування стереотипів носить захисний характер), ригідність мислення, акцентуації характеру); об'єктивно-суб'єктивні чинники - породжувані системою і організацією виробничого процесу (у бізнесі можна віднести авторитарну систему управління, що призводить до зниження чутливості керівника до зворотного зв'язку і його нездатності швидко реагувати на необхідність змін) [7].

Разом з тим, слід враховувати те, що трудова діяльність сприяє формуванню одних особистісних якостей і властивостей підприємця, блокуючи інші, і створюючи тим самим своєрідний ансамбль професійно обумовлених якостей фахівців. По суті, професіоналізація сприяє здійсненню двох процесів - позитивних і негативних особистісних змін, які виступають як дві нерозривні сторони єдиного «процесу (де) формування». Зміни особистісних якостей підприємця в процесі професійного розвитку відбуваються в залежності від переходу на вищий етап професійного розвитку. Даний перехід особистості в професійній діяльності розглядається як розвиток, збагачення. Однак подолання кожного з етапів професійного розвитку передбачає і применшення, деградацію, деформацію [2, 5].

На думку Е.Ф. Зеєра, С.А. Дружилова професійна деформація - це неоднорідний феномен. Вона може проявлятися в різних психічних сферах людини - когнітивної, емоційно-вольової, комунікативної та інших сферах. До яскравих проявів професійних деформацій в емоційній сфері відносяться, зокрема, явища емоційного виснаження, ущербної професійної позиції, астенії, пасивності, стагнації, порушення професійної надійності [7].

Для розуміння цього феномена використовуємо його трактування, запропоновану в роботах В.В. Бойко. Автор вказує, що емоційне виснаження являє собою вироблений особистістю механізм психологічного захисту у формі повного або часткового виключення емоцій (зниження їх енергетики) у відповідь на вибрані психотравмуючі впливи [3].

Негативні прояви професійної деформації не можуть не впливати на професійні можливості підприємця: звужуються професійні знання, навички та вміння, втрачається здатність до їх поповнення, розвивається формальне ставлення до своєї роботи, людина явно прагне уникнути відповідальності. Все це може супроводжуватися явним перебільшенням своєї ролі у спільній справі, формальними відносинами з колегами, перебільшеною увагою до формальної атрибутики своєї результативності та негативно впливати на надійність підприємця [6].

В той же час порушення психологічної надійності в цілому являє собою зумовлену взаємодією тривалого виконання професійної діяльності та індивідуально-психологічних особливостей особистості, сукупність психологічних змін суб'єкта професійної діяльності, які зачіпають його моральні та емоційні характеристики, пізнавальну сферу і негативно позначаються на продуктивності праці підприємця і взаємодії з іншими учасниками цього процесу [8].

Загальним висновком є те, що найбільш руйнівні ті види порушення професійної надійності, які зачіпають ключові параметри певного профілю діяльності, що впливає на зміну його професійного розвитку і має характер регресу у індивідуальній, особистісній і суб'єктних характеристиках, які проявляються в професійній і непрофесійній сферах. Виникненню професійних деформацій в середовищі вітчизняних підприємців можуть сприяти особливості сучасної соціореальності, в якій вони здійснюють свою діяльність. Серед найбільш негативних проявів професійної деформації особистості підприємця в даний час виділяють деформації їх особистісно-сислової сфери. Результати дослідження О.А. Басової показали, що деформації особистісно-сенсової сфери підприємця сприяють закріпленню безвідповідальних форм поведінки, і спотворенню соціальної функції підприємницької діяльності. Встановлено, що вони ведуть до появи негативних установок, що визначають сенсовий, предметний і стильовий аспекти поведінки псевдопідприємця [1].

Вчені С.А. Дружилов, Р.М. Грановська відзначають, що професійно-особистісні деформації на суб'єктивному рівні досить важко розпізнаються і визнаються людиною, тому що особистості властиво прагнути зберегти базову систему моделей, що довела свою адекватність зовнішньому світу. При цьому напруженість і неприйняття власних негативних проявів зростає разом з їхньою вагою. В силу названої особливості, а також внутрішньо властивим їй особливостям, професійна деформація особистості надзвичайно важко піддається корекції [7, 6].

Професійну деформацію, яка негативно впливає на професійну надійність, простіше запобігти, ніж боротися з нею. У зв'язку з цим стають особливо гострими завдання своєчасного виявлення передумов виникнення професійних деформацій у суб'єктів підприємницької діяльності та розробки підходів їх психологічного супроводу. До загальної характеристики, пов'язаної з проявами деформації когнітивної сфери підприємців, незалежно від рівня їх успішності, відноситься висока емоційна збудженість, низький рівень допитливості і потреби в пізнанні, а також розвинена стратегія «дистанціювання».

Своєчасний психологічний супровід розвитку особистості підприємця розглядається невід'ємною і основною частиною процесу профілактики професійної деформації та зниження її впливу на порушення його надійності.

Література:

1. Басова О.А. Психологические особенности ответственности предпринимателя в процессе личностного профессионального развития. [Рукопись]: автореферат дис.... канд. психол. наук. – Р – на/Д, 2008. – 22 с.
2. Бодров В.А. Психология профессиональной пригодности. Учеб. пособие для вузов /В.А. Бодров. – М.: ПЕР СЭ, 2001. – 125 с.
3. Бойко В.В. Энергия эмоций/ В.В. Бойко. – СПб.: Питер, 2004. – 474 с.
4. Грановская Р.М. Творчество и конфликты в зеркале психологии/ Р.М. Грановская. – СПб.: Речь, 2006. – 512 с.
5. Дмитриева М.А. Уровни и критерии профессионализма: проблемы формирования современного профессионала / М.А. Дмитриева, С.А. Дружиллов // Сибирь. Философия. Образование. – Альманах СО РАО. – Вып. 4. – Новокузнецк: Изд-во ИПК, 2000. – С. 18-30.
6. Дружиллов С.А. Профессиональные деформации и деструкции как следствие искажения психологических моделей профессии и деятельности / С.А. Дружиллов // Журнал прикладной психологии. - 2004. – № 2. – С. 56 – 62.
7. Зеер Э.Ф. Психология профессий: Учеб. пособие для студентов вузов. 4-е изд., перераб., доп. / Э.Ф. Зеер. – М.: Академический Проект; Фонд "Мир", 2006. – 336 с.
8. Никифоров Г.С. Надежность профессиональной деятельности/ Г.С. Никифоров. – СПб.: Изд-во СПбГУ, 1996. – 176 с.

Дар'я Тимошенко
(Харків, Україна)

ВПЛИВ УЧЕННЯ ПРО ДИНАМІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ МОЗКУ РОЯ БАУМАЙСТЕРА І ЙОГО ПОСЛІДОВНИКІВ НА СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ЛІКАРЯ

Дослідження людського мозку та його властивостей завжди цікавило представників різних галузей знань: медицини, соціології, психології, психіатрії. Останнім часом мозок людини дедалі частіше ототожнюють з м'язом. Засновником такої тенденції є соціальний психолог доктор наук Рой Баумайстер, який зробив справжню революцію в уявленні про мозок і його можливості. Він виявив причини таких банальних проблем, як відчуття виснаження, після ретельного озайомлення зі складним завданням, а також так звані «нічні зриви» людей, що дотримуються дієти. Іншими словами, учений намагався зрозуміти, як і чому наші воля й розум раптом стрімко слабшають, увага людини втрачається або зосереджується на чомусь неважливому, другорядному, замість того, щоб концентруватися на головному. Помічено, що тенденція до так званого «психологічного відволікання» є однією з основних характеристик сучасного суспільства. Тому для майбутнього медика як для фахівця, від уваги якого залежить здоров'я й навіть життя пацієнтів, важливо розуміти особливості мозкової діяльності людини.

З огляду на сказане, **метою** нашої роботи є вивчення досвіду Роя Баумайстера в дослідженні психологічних можливостей мозку людини, а також з'ясування практичної значущості таких експериментів при формуванні особистості майбутнього медика.

Мозок людини керує всіма функціями нашого організму. Одна з функцій мозку – керування нашою увагою як концептом, на якому ґрунтується інша розумова діяльність: розуміння, навчання, відтворення інформації, пам'ять.

Увага буває мимовільною та довільною. Мимовільна увага швидка, імпульсивна, багатоаспектна, ми не помічаємо її, тоді як довільна дає нам змогу аналізувати, вчити, розуміти певну інформацію, рефлексувати. Таку увагу ми можемо контролювати за допомогою сили волі. Проте не завжди нам вдається впоратися з почуттями, відчуттями, умовами, у яких ми перебуваємо. І тоді довілля починає керувати нашою мозковою діяльністю. Для кращого розуміння сутності такого феномену варто звернутися до експериментів Р. Баумайстера, описавши основні його етапи.

При дослідженні властивостей нашого мозку науковець не залучав сучасні технології дослідження мозку. Йому було потрібно лише печиво та редис.

До свого експерименту Р. Баумайстер з колегами залучив 67 дорослих осіб. Їх посадили в кімнаті, де пахло шоколадним печивом. Після того, як учасники зайняли свої місця, у кімнату внесли свіжоспечене

печиво. Половині учасників солодке дозволили, а половині – заборонили. Крім того, тим, кому не можна було їсти печива, дали редис і запропонували перекусити ним. Як зазначає сам Р. Баумайстер, тим, кому дістався редис, доводилося страждати: «Вони виявляли гострий інтерес до печива, з тугою поглядали на нього, а деякі навіть брали печиво, щоб його понюхати» [1, с. 120–121]. У такий спосіб учасників експерименту було розподілено на дві групи: група 1 (ті, хто їв печиво) і група 2 (ті, кому дали редис).

Після прийому їжі розпочалася друга частина експерименту, на меті якої було встановити, наскільки умови споживання певної їжі вплинули на розумову діяльність учасників, яких попросили вирішити просте на вигляд завдання, але насправді нерозв'язне. Ця частина експерименту мала цікаві результати. Так, учасники групи 2 протрималися дещо більше 8 хвилин і зробили 19 спроб розв'язати завдання. Представники ж групи 1 протрималися понад 20 хвилин і спробували розв'язати завдання 33 рази. Такі результати дають усі підстави стверджувати, що особи з групи 2 виснажили свої ментальні м'язи, відмовляючись від печива, тоді як учасники групи 1 мали запас психологічного «палива» та змогли витратити більше сил на розв'язання завдання.

В іншому дослідженні Наталі Чарокко під назвою «Любовний голод: вплив самоконтролю на невірність» брало участь 32 студенти коледжу, які перебували в постійних стосунках. Через чат вони зв'язувалися з конфедератом (тобто дослідником, котрий виконував роль протилежної статі). Перед цим половина учасників була змушена втриматися від смачної їжі, тоді як інші могли їсти все, що побажають. Експеримент показав, що ті, кого змушували відмовлятися від смачної їжі, швидше були схильні дати номер свого мобільного телефона та навіть погодитися на побачення. Автор експерименту висновує, що «ослаблений самоконтроль може бути однією з потенційних причин того рівня невірності, який ми спостерігаємо сьогодні в романтичних стосунках» [2].

Сьогодні замість дослідів з їжею науковці вивчають ментальні м'язи за допомогою медичних технологій. Людей з виснаженими ментальними м'язами поміщають в апарат МРТ. Коли людині демонструють привабливе зображення, активність у частині мозку, пов'язаній з емоційним відгуком (мигдаліна і орбітофроніальна кора), підвищується порівняно з активністю тієї самої частини мозку, що відповідає за вдумливе, раціональне мислення (префронтальна кора) при розв'язанні складного завдання.

Описані нами та інші експерименти показали, що після примусового самоконтролю активність у префронтальній корі значно скорочується. Саме через це при ментальному виснаженні нам важко розв'язувати складні завдання й контролювати себе. Тому більшість людей вибирає розваги та солодощі. Такі результати підтверджуються також власним експериментом, який ми провели серед однокурсників (дві групи по 15 осіб у кожній). Обом групам було запропоновано розв'язати декілька завдань з фізики, причому учасники групи 2 виконували завдання натщесерце, тоді як представники групи 1 не були голодними. За результатами нашого експерименту, «голодні» студенти припустилися вдвічі більшої кількості помилок, ніж «ситі».

Цікаво, що наше життя сьогодні організовано в такий спосіб, щоб мінімувати зусилля людини для досягнення певної мети. Майже все зараз можна зробити за допомогою інтернету: оплатити послугу, купити, продати, познайомитися, навіть поспілкуватися з близькими та друзями. З одного боку, це економить наш час, але з іншого – в інтернет-користувача відбувається розвиток так званої «короткої уваги».

Водночас, інтернет сьогодні організований так, щоб максимізувати кількість переходів за посиланнями й переглядів сторінок, що змушує нас постійно переключати свою увагу. Ідеться не лише про яскраві банери, а й про посилання в тексті. Навіть якщо ми не переходимо за ними, наш мозок підсвідомо зупиняється на посиланні, приймаючи рішення, перейти за ним чи ні. Такі свідомі чи несвідомі «перемикання» уваги також призводять до її порушень. Можливо, саме тому нинішнє покоління надає перевагу не «глибокому», вдумливому читанню книги чи перегляду фільму, а інтернет-повідомленням і коротким відео.

Таким чином, виявляється, що наш спосіб життя може впливати на роботу нашого мозку. Від нашої уваги залежить, наскільки ми здатні впоратися з певною роботою. Важливо пам'ятати, що ми вчимося завдяки довільній увазі, у стані якої наш мозок стомлюється швидше. Очевидно, саме тому спортсмени, музиканти та інші фахівці світового рівня приділяють практиці не більше 4 годин на день.

Великою проблемою сьогодення для більшості з нас є неспроможність втримати сконцентровану увагу на чомусь протягом тривалого проміжку часу через низку факторів, які можуть «перемикати» нашу розумову діяльність, впливаючи тим самим на нашу продуктивність. Такі висновки підтверджуються ще одним експериментом, який ми провели серед студентів Харківського національного медичного університету. Кожному учаснику було запропоновано прочитати статтю на цікаву для нього тему. Усіх студентів при цьому було розподілено на дві кількісно однакові групи. Представники першої групи отримали звичайні чорно-білі тексти, тоді як учасники другої – тексти, доповнені гіперпосиланнями на інші сайти, фото- та відеоматеріалами. Через два тижні ми перевірили ступінь засвоєння матеріалу шляхом опитування в тестовій формі. Виявилось, що серед учасників першої групи матеріал запам'ятали 80% опитуваних, а серед другої – лише 55%.

На підставі викладеного можемо зробити висновок про наявність певного «резервуару» ментальних сил, який витрачається на всі акти свідомості та самоконтролю, навіть коли вони не пов'язані між собою. Пригнічування власних емоцій під час випробування (наприклад, приховування суму або фрустрації під час перегляду сумного фільму чи вистави) призводить до гіршого виконання широкого кола не пов'язаних між

собою завдань: відмова від смачної їжі або вправи на пам'ять. Так само наявність «зайвої» інформації (велика кількість посилань, малюнків, виносок тощо) впливають на результати нашої розумової діяльності.

Отже, ми живемо в часи, коли найбільше поціновується виснажлива й безперервна робота, навіть попри наукові обґрунтування про її шкідливість. Сучасний ритм життя не дає змоги нашому мозку сформувати нові нейронні зв'язки, які відповідають за довгострокову пам'ять. Своєю чергою, це призводить до перенавантаження робочої пам'яті й неможливості короткочасної пам'яті перейти в довгострокову. На наше переконання, слід знати, у який спосіб умови довкілля впливають на нашу поведінку, особливо коли ми втомлюємося. Ці знання стануть вагомим базисом для правильного розподілу своїх можливостей та уникання емоційного вигорання. Такі результати є також вагомими для вивчення різних аспектів розумової активності та стануть у пригоді під час планування навчальної, робочої, наукової та інших видів діяльності людини. Результати досліджень Р. Баумайстера та його послідовників важливі при підготовці фахівців різних галузей, зокрема, тих, чия робота пов'язана з людиною. Насамперед ідеться про медиків, від правильної організації розумової діяльності яких залежить життя й здоров'я пацієнтів.

Література:

1. Тирни Дж. Сила воли. Возьми свою жизнь под контроль / Джон Тирни, Рой Баумайстер. — Москва: Книга-Driver, 2017. — 304 с.
2. Ciarocco N. J. Hungry for love: the influence of self-regulation on infidelity / Ciarocco N. J., Echevarria J., Lewandowski G. W. Jr. // *Social Psychology*. — 2012. — Vol. 152 (1). — С. 61–74.

Науковий керівник:

кандидат філологічних наук Нестеренко Анастасія Костянтинівна.

СЕКЦІЯ: СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

**Miras Nussupov, Zhanbaj Uzdenbaev
(Taldykorgan, Kazakhstan)**

REASONS TO CHOOSE LINUX IN TERMS OF SECURITY

Undertakings contribute a ton of time, exertion and cash in keeping their systems secure. The most security-cognizant may have a security activities focus. They obviously utilize firewalls and antivirus instruments. They most likely invest a considerable measure of energy checking their systems, searching for obvious inconsistencies that could show a rupture.

In any case, what number of have given much idea to one of the foundations of their advanced activities: the working systems sent on the workforce's PCs? Was security even a factor when the work area OS was chosen? This brings up an issue that each IT individual ought to have the capacity to reply: Which working system is the most secure for general organization?

One reason undertakings won't not have assessed the security of the OS they conveyed to the workforce is that they settled on the decision years prior. Backpedal sufficiently far and every working system were sensibly protected, in light of the fact that the matter of hacking into them and taking information or introducing malware was in its earliest stages. What's more, once an OS decision is made, it's difficult to think about a change. Scarcely any IT associations would need the migraine of moving an internationally scattered workforce to an altogether new OS.

Unquestionably the dangers defying endeavor systems have changed over the most recent couple of years. Assaults have turned out to be significantly more complex. The solitary youngster programmer that once overwhelmed the general population creative energy has been supplanted by efficient systems of crooks and shadowy, government-financed associations with huge registering assets.

The OS you convey to your clients makes a distinction for your security position, yet it isn't a certain protect. For a certain something, a break nowadays will probably come to fruition in light of the fact that an assailant examined your clients, not your systems. Conveying a safe working system is a vital beginning stage, however without client instruction, solid firewalls and consistent cautiousness, even the most secure systems can be attacked. Also, obviously there's dependably the danger of client downloaded programming, augmentations, utilities, modules and other programming that seems amiable yet turns into a way for malware to show up on the system.

What's more, regardless of which stage you pick, a standout amongst other approaches to keep your system secure is to guarantee that you apply programming refreshes immediately. Once a fix is in the wild, all things considered, the programmers can figure out it and locate another endeavor they can use in their next flood of assaults.

In case you're a security supervisor, it is to a great degree likely that the inquiries raised by this article could be rethought like so: Would we be more secure in the event that we moved far from Microsoft Windows? To state that Windows rules the undertaking market is to downplay the case.

On the off chance that your systems fall inside that 88%, you're most likely mindful that Microsoft has kept on amplifying security in the Windows system. Among its upgrades have been modifying its working system codebase, including its own particular antivirus programming system, enhancing firewalls and executing a sandbox engineering, where programs can't get to the memory space of the OS or different applications.

However, the ubiquity of Windows is an issue in itself. The security of a working system can depend to a huge degree on the extent of its introduced base. For malware creators, Windows gives a gigantic playing field. Focusing on it gives them the most blast for their endeavors [1].

On the off chance that the most well known OS is continually going to be the greatest target, at that point can utilizing a less prominent alternative guarantee security? That thought is another interpretation of the old — and altogether defamed — idea of "security through indefinite quality," which held that keeping the internal workings of programming restrictive and along these lines mystery was the most ideal approach to protect against assaults.

Joe Moore of Wolf Solutions gives Apple more credit, saying that "off the rack, macOS X has an incredible reputation with regards to security, to some extent since it isn't as broadly focused as Windows and to some degree since Apple completes an entirely great job of remaining over security issues." [2]

You likely knew this from the earliest starting point: The unmistakable accord among specialists is that Linux is the most secure working system. Be that as it may, while it's the OS of decision for servers, ventures conveying it on the work area are rare.

What's more, on the off chance that you decided that Linux was the approach, you would even now need to choose which dissemination of the Linux system to pick, and things get more confused there. Clients will need a UI that appears to be well-known, and you will need the most secure OS.

Obviously, an essential differentiator is that Linux is open source. The way that coders can read and remark upon each other's work may appear like a security bad dream, however it really ends up being a vital motivation behind why Linux is so secure, says Igor Bidenko, CISO of Simplex Solutions. "Linux is the most secure OS, as its source is open. Anybody can survey it and ensure there are no bugs or secondary passages."

Wilkinson expounds that "Linux and Unix-based working systems have less exploitable security blemishes known to the data security world. Linux code is inspected by the tech group, which fits security: By having that much oversight, there are less vulnerabilities, bugs and dangers."

That is an inconspicuous and maybe irrational clarification, yet by having handfuls, or some of the time hundreds, of individuals read through each line of code in the working system, the code is in reality more hearty and the possibility of defects slipping into the wild is lessened.

Another factor referred to by PC World is Linux's better client benefits show: Windows clients "are for the most part given chairman access of course, which implies they essentially approach everything on the system," as indicated by Noyes' article. Linux, interestingly, incredibly confines "root" [3].

Dormancy is an intense power. Despite the fact that there is clear accord that Linux is the most secure decision for the work area, there has been no charge to dump Windows and Mac machines for it. In any case, a little however critical increment in Linux reception would presumably bring about more secure processing for everybody, on the grounds that in piece of the overall industry misfortune is one certain approach to stand out enough to be noticed. As such, if enough clients change to Linux on the work area, Windows and Mac PCs are probably going to end up more secure stages.

References:

1. The 10 most common Windows security vulnerabilities [Electronic resource]// - URL: <https://searchenterprisedesktop.techtarget.com/tip/The-10-most-common-Windows-security-vulnerabilities> - (date of treatment: 25.04.2018)
2. Apple Security Flaws Give Some Researchers Concern [Electronic resource]// - URL: <https://www.wired.com/story/apples-security-macos-high-sierra-ios-11/> - (date of treatment: 27.04.2018)
3. The state of Linux security in 2017 - Linux Audit [Electronic resource]// - URL: <https://linux-audit.com/the-state-of-linux-security-2017/> - (date of treatment: 29.04.2018)

Scientific adviser:

Candidate of Technical Sciences Uzdenbaev Zhanbaj Shujinshalievich.

**Айгуль Алдабергенова, Диана Канатбекова
(Талдықорған, Қазақстан)**

ИНТЕРАКТИВТІ КАРТАЛАР – ЗАМАН ТАЛАБЫ

Елімізде ғылым, индустрия, нарықтың жылдам дамуы қоғамның барлық салаларында цифрландыру процесінің қарқынды жүруіне әсер етті. Оқу орындарында, өндірістік шаруашылықта, басқару ісінде, қолданушының әр түрлі категорияларында ақпараттық қызмет көрсету мен ақпараттың ролін бағалау көптеген өзгерістерге ұшырады. Біздің қоғам ашық қоғамға айналды, осыған байланысты шынайы, толық, қолданушыға түсінікті және уақытылы берілетін ақпаратқа сұраныс арта түсуде. Осындай ақпаратты ұсынудың бір тәсілі – интерактивті карталар болып табылады. Интерактивті карталар әртүрлі аспектілерде, әсіресе қажетті ақпаратты іздеу қажет болғанда, мысалы, қандай да бір құрылыстың орналасқан жерін - ғимараттың жоспарын, дүкен, университет, ғимараттардың бүкіл кешенін немесе тіпті бүкіл ел картасын көрсетуде қолданылады.

Интерактивті карта - адам мен компьютер арасындағы екі жақты диалогтық өзара әрекеттесу режимінде жұмыс істейтін және визуалды ақпараттық жүйе болып табылатын электрондық карта [1].

Интерактивті карталар үшін ақпараттық мазмұнды түсіну кеңейе түседі. Картаны оқығанда пайдаланушы қабылдаған ақпараттан басқа, интерактивті карталарда картада белгілі бір әрекеттерді орындау арқылы (мысалы, объектіге меңзерді апару) жасырған ақпаратты алуға болады. Алғашқы электронды карталар пайда болған кезде олар тек қана бейнеленген жер бетінің белгілі бір ауданы туралы ақпарат ұсынды. Сондықтан, олар білім беру, когнитивтік және ғылыми-зерттеу жұмыстарында көп пайдаланылды.

Қазіргі уақытта карталар күрделене түсті. Енді олар қарапайым анықтамалық кітап ретінде емес, әртүрлі ақпараттың егжей-тегжейлі кітапханасы ретінде қарастырыла алады. Мысалдар сауда және сауда орталықтары болып табылады, олар әрбір бөлімге, жердегі көлік картасына және метрополитенге арналған ақпаратты көрсетеді.

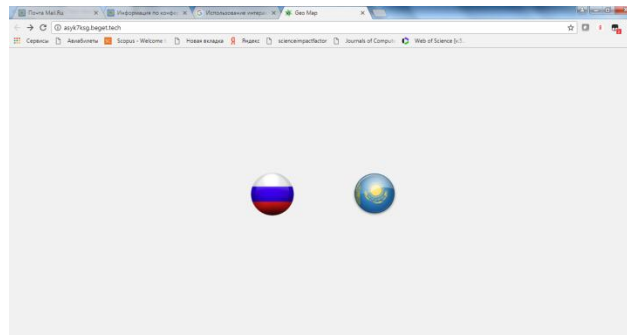
Интерактивті карталар бірнеше жолмен ұсынылуы мүмкін: кез-келген сыртқы сақтау ортасында, мобильді платформаларда немесе компьютерлерде, сондай-ақ Интернеттегі бағдарламаларда таратылады. Кейбір жағдайларда деректерді сапалы көрсету және көрнекі компоненттің өзі үшін кейбір бағдарламалық жасақтаманы, кейде соңғы нұсқаны орнату қажет [2].

Қазіргі таңда интерактивті карталарды ұсыну бойынша қызметтер өте көп. Солардың ішінде заманауи қызметтердің арасында көшбасшы - Google Maps. Сондай программалаушылар web-программалау тілдерінің және векторлық графиканың көмегімен өздерінің интерактивті карталарын құруына болады. Біз өз мақаламызда осындай құралдардың көмегімен өзіміз құрған интерактивті карта жайлы айтамыз.

Біздің жасаған интерактивті картамыз келесі мүмкіндіктерді береді:

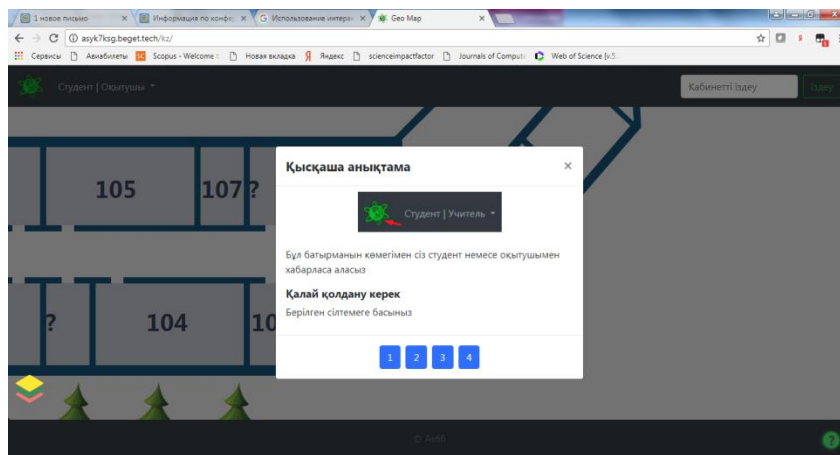
- нақты бір қаладағы белгілі бір ғимарат жайлы ақпаратты ұсынады;
- әрбір қабат бойынша ақпарат алуыңызға болады;
- белгілі бір қабаттағы аудиторияның бар екендігі және оны шатастырмай табу жағдайлары бар;
- оқытушының аты-жөнімен, топ атауымен немесе аудитория нөмірімен де іздеу мүмкіндігі бар;
- vk.com әлеуметтік желісіндегі студенттер тізімін көру және олармен байланысу мүмкіндігі бар.

Енді осы картамызда жұмыс істеу әдістемесін ұсынамыз. Интерактивті картаны іске қосу үшін <http://asyk7ksg.beget.tech> адресіне кіреміз. Сонда 1-суреттегі терезе пайда болады. Ол терезеден пайдаланушы қажетті тілді таңдайды.

1-сурет. Алғашқы терезе

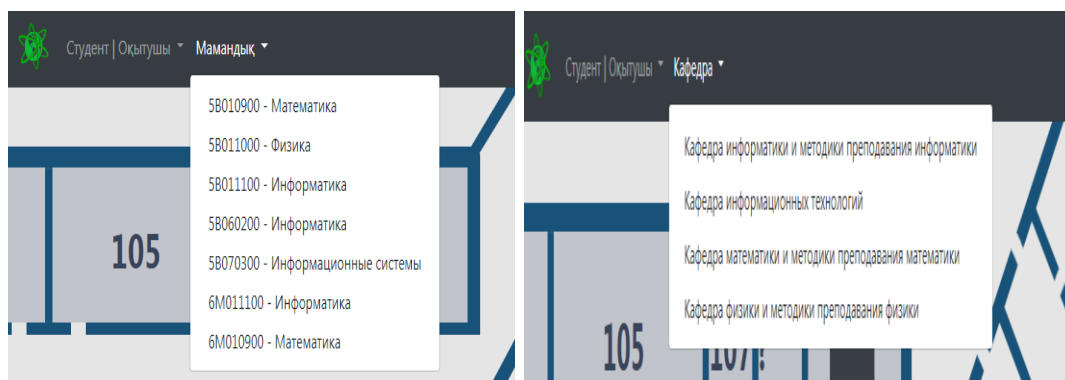
Қажетті тілді таңдағаннан кейін, алғаш жүктегенде қысқаша анықтамалықты ұсынатын негізгі терезе ашылады (2-сурет). Анықтамалық келесі жүктелгенде көрінбейді.

2-сурет. Негізгі терезе

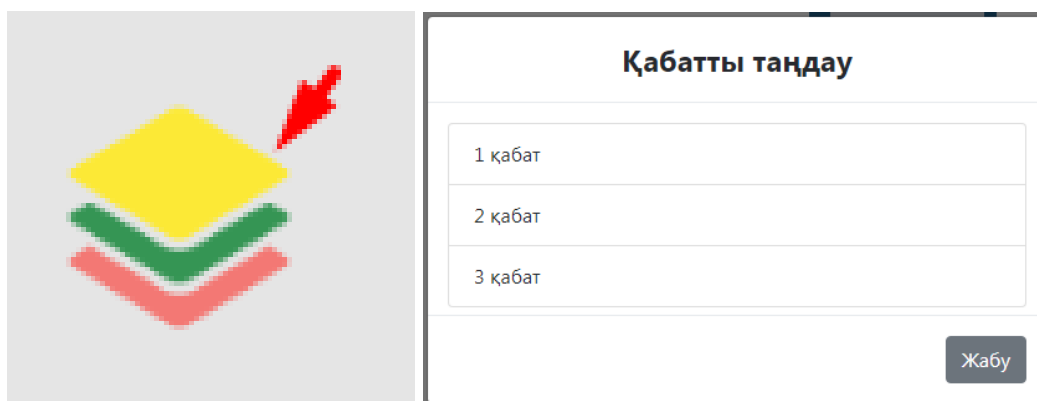
Анықтама терезесі студент немесе оқытушыға әлеуметтік желі арқылы байланысуға мүмкіндік береді. Сондай-ақ, терезенің төменгі жағында картамен жұмыс жасауға арналған нұсқаулыққа өтетін 4 батырма орналасқан (2-сурет).

Нұсқаулықпен танысып болғаннан кейін, анықтамалық терезесін жауып, негізгі терезеге өтесіз. Терезенің жоғарғы жағында студент немесе оқытушы режимін таңдауға болады. Оқытушы режимінде кафедраны, студент режимінде мамандықты таңдау мүмкіндігі ұсынылған (3-сурет).

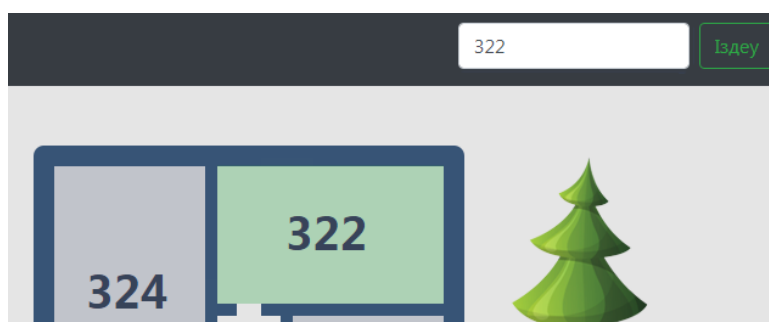
3-сурет. Таңдау режимі терезесі

Негізгі терезенің төменгі жағында қабаттарды таңдауға арналған пиктограмма (4а -сурет)орналасқан. Пиктограманы шерту арқылы қабаттарды таңдау терезесіне өтіп, қажетті қабатты таңдай аламыз (4б -сурет)

4а –сурет4б –сурет

Қажетті кабинетті таңдау үшін «Іздеу» терезесіне кабинет немесе аудитория нөмірін енгіземіз (5-сурет).

5-сурет. Іздеу терезесі

Өйтпесе таңдау режимі арқылы нақты оқытушы немесе топтың сол уақытта сабағы болған жағдайда, олардың орналасқан аудиториясын көруге мүмкіндік бар. Оқытушы немесе студент туралы ақпарат ЖМУ сабақ кестесі сайтынан алынады жөнединамикалық түрде өзгереді.

Қорытындылай келе, ақпарат ағымы ұлғайған заманда интерактивті карталар таптырмас құрал болып табылады деп ойлаймыз. Өйткені, ол адам уақытын үнемдеуге мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Коллективный блог Хабрахабр. Описание способов создания интерактивных карт. – <https://habrahabr.ru/company/airbnb/blog/266575/>
2. Геоинформатика: А.Д. Иванников, В.П. Кулагин, А.Н. Тихонов, В.Я. Цветков.-М.:МАКС Пресс, 2001. - 349 с.

**Динмухамбет Каирбеков (Астана, Казахстана),
Мадина Самбетбаева (Новосибирск, Россия),
Гульмира Мырзагалиева**

ОНТОЛОГИЧЕСКОЕ МОДЕЛИРОВАНИЕ ПРЕДМЕТНОЙ ОБЛАСТИ НАУЧНЫХ ТРУДОВ ППС

Введение

Задача построения онтологической модели данных информационных систем хранения и обработки научных трудов - неотложная и сложная научно-практическая работа. Сложность проблемы определялась, в частности, наличием многих междисциплинарных и междисциплинарных связей и различных целевых систем: ученых, экспертов, бизнесменов, политиков, сотрудников, общественности и конечных пользователей.

Целью этого исследования является разработка и создание онтологической модели предметной области информационной системы для хранения и обработки научных трудов.

Онтология документа

Количество научных публикаций растет с каждым днем: в Интернете имеется множество публикаций и электронных библиотек (RINC, Springer, ACM и т. д.). В связи с этим возрастает сложность

поиска научных статей по конкретной тематике. Чтобы улучшить качество поиска и скорость, информационные ресурсы должны быть систематизированы и хорошо организованы, пользователю должны быть предоставлены удобные средства навигации и запросов.

Для решения задачи статистической обработки текстовых данных (скрытый семантический поиск) применяются графические и онтологические методы. Каждый из них имеет свои недостатки. Графовые методы не могут применяться к поиску из-за отсутствия очевидных связей между документами.

Для поиска, анализа и классификации, каталогизации и хранения научной информации необходима эффективная консолидация знаний об их содержании и структуре. Для описания документов используют онтологии или метаданные.

Согласно [1] метаданные для документов это данные, описывающие контекст, содержание, структуру документов и управление документами в течение времени. Управление метаданными – неотъемлемая часть управления документами, которая обеспечивает выполнение множества различных функций и целей.

Некоторые из метаданных, создаваемые службами индексирования и поиска, служат для описания онлайн-ресурсов. Другие – служат для описания информационного ресурса (в таких системах как Dublin Core Metadata Set (DC)[2], MARC[3], GILS и т.д.). Третьи – используются для задания месторасположения, анализа, оценки, документирования и т.п. информационного ресурса.

Параллельно с библиотечными системами метаданных развиваются онтологические подходы. Можно конкретизировать понятие онтологии как спецификации некоторой предметной области, которая включает в себя словарь терминов (понятий) предметной области и множество связей между ними, описывающих как эти термины соотносятся между собой.

Существует много проектов онтологии разработки документа: онтология KWARC [4], DoCO (Document Components Ontology)[5], онтология проекта «docOnto» [6], онтология документа SHOE (Simple HTML Ontology Extensions) [7], документальная онтология исследовательского центра Linked Data DERI [8], онтология проектного документа Muninn [9], каждая из которых имеет свои преимущества и недостатки для решения наших задач.

Онтология предметной области

Онтология задается в виде базовых понятий и отношений между ними. Иными словами онтология представляется в виде семантической сети, так же как и описание смысла отдельного текстового документа. В таком виде, онтология выступает, как объединение всех семантических представлений текстов из корпуса предметной области в единую сеть.

Предметная область исследований представляет собой информационные ресурсы, относящиеся к научно-исследовательской деятельности преподавателей вузов. Она охватывает разработку теоретических проблем и отражение их в своих публикациях. Каждая публикация имеет аннотацию, для нее указываются: название публикации, фамилии авторов, выходные данные журналов, материалов конференций.

Решение актуальных задач в области производственной и коммерческой деятельности производится также путем участия в проектах, разработке научно-методических пособий, создания учебников и учебных пособий. Эти исследования могут быть профинансированы из гос.бюджета или финансироваться из других источников. Существуют специальные виды госбюджетных исследований – работы, выполняемые в рамках грантового финансирования МОН РК или отдельных министерств и ведомств. Гранты также выделяются НПО (неправительственными организациями) на проведение научных исследований.

По всем видам грантовых исследований публикуется отчет.

В вузах важное значение придается развитию научно-исследовательских работ в инновационных направлениях. При этом работы должны иметь высокую экономическую отдачу и практическую применимость.

Патентная информация играет особую роль как при получении патентов, так и вообще в развитии техники и создании новых технологий. Описание патентов должно содержать описание используемой технологии, уровень готовности технологии, указание возможных приложений и т.д.

Из текстового описания предметной области необходимо выделить основные понятия и связи между ними путем выделения слов, сокращений и обозначений, поиска устойчивых словосочетаний, определения грамматических значений слов и др. [10].

На основании проведенного обследования предметной области можно составить глоссарий (см.табл.1):

Таблица 1 Глоссарий предметной области

Термин	Значение
депонирование	публикация результатов научного исследования в глобальной информационной сети с целью предоставления к нему свободного доступа на некоммерческой основе или же передача их на хранение в специализированные хранилища
докторантура	формы повышения квалификации лиц с целью подготовки их к соисканию учёных степеней доктора наук; специализированное подразделение вуза или научно-исследовательского учреждения по

	подготовке преподавательских и научных кадров высокой квалификации — докторов наук
инновация	это внедренное новшество обладающее высокой эффективностью.
исследование	поиск новых знаний или систематическое расследование с целью установления фактов
исследователь	научный сотрудник в любой области науки.
книга	вещь, предмет, носитель или «средство регистрации», фиксации определенного идеологического, научного, художественного и т.п. содержания, как произведение письменности или печати
методические разработки/рекомендации	вспомогательная информация, определяющая план изложения результатов научных исследований в конкретной области
монография	научный труд в виде книги суглублённым изучением одной темы или нескольких тесно связанных между собой тем
научно-технический отчет	источник научно-технической информации, необходимый для дальнейшего развития науки и техники, внедрения их достижений в производство и для совершенствования технологических процессов
научная статья	публикация, посвященная тематике диссертационного труда, или отдельного научного исследования, имеющая цельный и законченный вид, целью которой является отражение научных результатов, требующих развернутой аргументации
научный реферат (автореферат)	краткое изложение автором содержания научного исследования диссертационной работы перед представлением ее к защите
область исследований	Полный набор рассматриваемых предметов в данном исследовании, обсуждении или эксперименте
патент	документ, свидетельствующий право изобретателя на его изобретение
публикация	предание гласности, раскрытие какой-либо информации. Или: единая по форме и содержанию работа, преданную публикации (опубликованную).
статья	единая по форме и содержанию работа, преданная публикации (опубликованную).
технология	любое средство, с помощью которого входящие в производство элементы преобразуются в выходящие; она охватывает машины, механизмы и инструменты, навыки и знания

Проведенная концептуализация предметной области позволяет вычленить область знаний, относящуюся к научным трудам преподавателей вуза, а также вычленить отдельные объекты предметной области (автор, публикация, патент и т.д.) и отношения между объектами, а затем построить физическую модель.

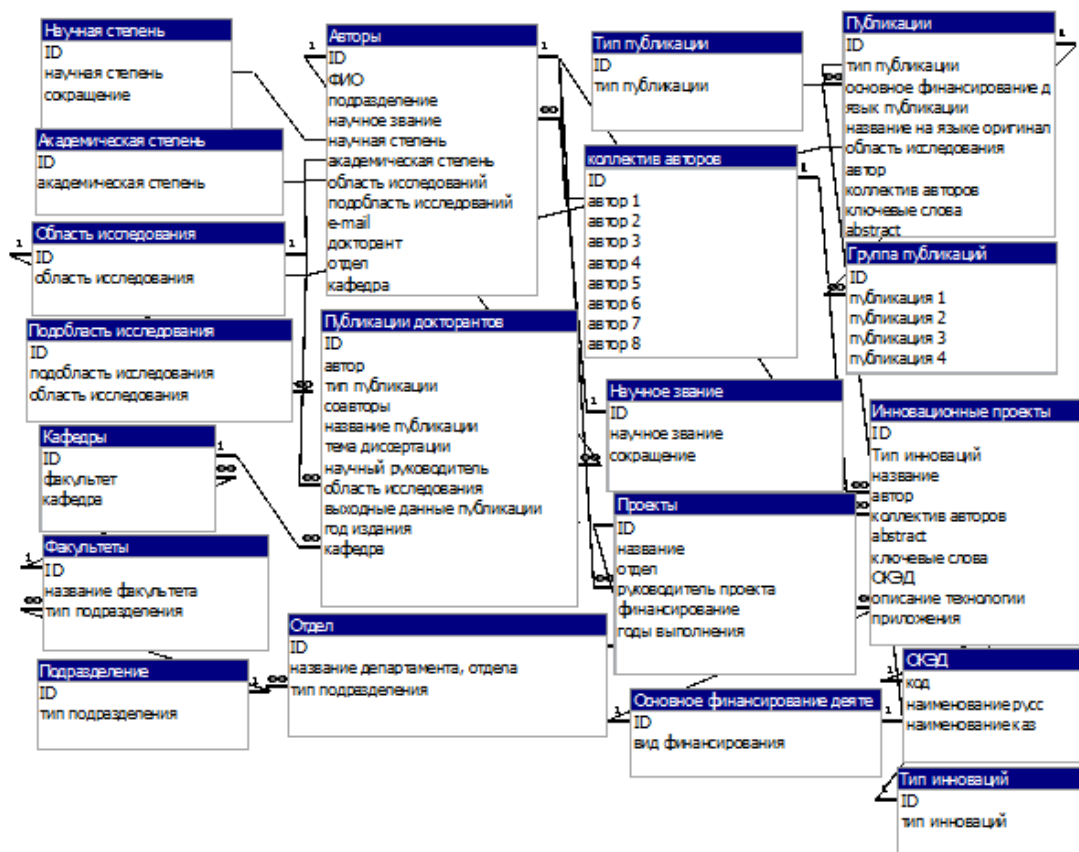

Рис.1. Схема базы данных научных трудов

Литература:

1. СТ РК ГОСТ Р ИСО 23081-1-2010 «Информация и документация. Процессы управления записями. Метаданные для записей. Часть 1. Принципы»
2. Dublin Core Metadata Element Set, Version 1.1. // Metadata Dublin Core. [Электронный ресурс] [Режим доступа: <http://dublincore.org/documents/dces/>]
3. Deborah A. Fritz and Richard Fritz. MARC21 for Everyone: a practical guide. The American Library Association, 2003
4. Document Ontology. // The KWARC Research Group. [Электронный ресурс] [Режим доступа: <http://kwarc.info/projects/docOnto/>]
5. Alexandru Constantin, Silvio Peroni, Steve Pettifer, David Shotton, Fabio Vitali The document components ontology (DoCO) // Semantic web, v.7, N2, P.167-181
6. CNXML/DocumentOntology [Режим доступа: <http://mathweb.org/wiki/CNXML/DocumentOntology>]
7. SHOE. Document Ontology (draft). // Computer science university of Maryland. [Электронный ресурс] [Режим доступа: <http://www.cs.umd.edu/projects/plus/SHOE/onts/docmnt1.0.html>]
8. Varma P. Project Documents Ontology [Электронный ресурс]. [Режим доступа: <http://vocab.deri.ie/pdo>]
9. Muninn Documents Ontology [Электронный ресурс]. [Режим доступа: <http://rdf.muninn-project.org/ontologies/documents.html>]
10. Онтологии и тезаурусы. Учебное пособие. Соловьев В.Д., Добров Б.В., Иванов В.В., Лукашевич Н.В. - Казань, Москва, 2006

Научный руководитель:

кандидат физико-математических наук Айткожа Жанкельды Жуматаевич.

Владислав Ткачик, Ирина Терещук
(Пирятин, Украина)

БЕЗПЕКА ІНФОРМАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА: ОСНОВНІ ЗАГРОЗИ ТА ЗАСОБИ ЗАПОБІГАННЯ

Актуальність. Всім відомий вислів «Хто володіє інформацією, той володіє світом». А хто володіє інформацією про конкурентів, отримує безпрецедентні переваги в боротьбі з ними. Прогрес зробив компанії залежними від інформаційних систем, а разом з цим - уразливими до атак кіберзлочинців, комп'ютерних вірусів, людського і державного фактору в такій мірі, що багато власників бізнесу вже не можуть відчувати себе в безпеці. Питання інформаційної безпеки стає наріжним каменем у діяльності організації, але цей же прогрес пропонує рішення, здатне захистити дані від зовнішніх зазіхань.

Будь-який витік інформації може призвести до серйозних проблем для компанії - від значних фінансових збитків до повної ліквідації. Звичайно, проблема витоків з'явилася не сьогодні, промислове шпигунство і переманювання кваліфікованих фахівців існували ще й до епохи комп'ютерної революції. Але саме з появою персональних комп'ютерів та інтернету виникли нові прийоми незаконного отримання інформації.

Якщо раніше для цього необхідно було вкрасти і винести з фірми цілі стоси паперових документів, то зараз величезні обсяги важливих відомостей можна запросто "злити на флешку", та заховати в кишеню. Також можна відправити викрадену інформацію за допомогою інтернет мережі, вдавшись до використання сімейства "руткітів", "троянів", "бекдор", "кейлоггерів" і "ботнетів", або просто знищити за допомогою вірусів, влаштувавши диверсію.

Причини загроз інформаційної безпеки

1. Неуважність і недбалість співробітників. Загрозу інформаційній безпеці компанії, як не дивно, можуть являти цілком лояльні співробітники які явно і не думають про крадіжку важливих даних. Ненавмисну шкоду конфіденційній інформації заподіюється з простої недбалості або непоінформованості працівників. Завжди є ймовірність того, що хто-небудь відкриє "фішингових лист" і впровадить вірус з особистого ноутбука на сервер компанії. Або, наприклад, скопіює файл з конфіденційною інформацією на планшет або флешку у відрядженні. І жодна компанія не застрахована від пересилання неуважним співробітником важливих файлів не за тією адресою. У такій ситуації інформація видається дуже легкою здобиччю.

Прикладом цього є те як у 2010 році прототип смартфона iPhone 4 був залишений в барі одним із співробітників компанії Apple Греєм Пауеллом. До офіційної презентації гаджета залишалося ще кілька місяців, але знайшовший смартфон студент продав його за 5000 доларів журналістам Gizmodo, які зробили ексклюзивний огляд новинки [2].

2. Використання піратського програмного забезпечення. Іноді керівники компаній намагаються заощадити на придбанні ліцензійного програмного забезпечення. Але слід знати, що неліцензійні програми не дають захисту від шахраїв, зацікавлених в крадіжці інформації за допомогою вірусів. Володар неліцензійного програмного забезпечення не отримує технічної підтримки, своєчасних оновлень, що надаються компаніями-розробниками. За даними дослідження Microsoft, в семи відсотках вивчених

неліцензійних програм було знайдено спеціальне програмне забезпечення для крадіжки паролів і персональних даних [3].

3. DDoS-атаки. Distributed-Denial-of-Service - «розподілена відмова від обслуговування» - це потік помилкових запитів від сотень тисяч географічно розподілених "хостів" (хост - це будь-який комп'ютерний пристрій, що має доступ до IP мережі), що блокують обраний ресурс одним з двох шляхів. Перший шлях - це пряма атака на канал зв'язку, який повністю блокується величезною кількістю непотрібних даних. Другий шлях - атака безпосередньо на сервер ресурсу. Недоступність або погіршення якості роботи публічних веб-сервісів в результаті атак може розтягуватися на досить тривалий час, від декількох хвилин до багатьох днів.

В кінці лютого 2017 року сервіс GitHub піддався атаці, і ця DDoS-атака стала найбільшою в історії — на піку трафік досягав 1,35 терабіт на секунду. Тепер, усього через кілька днів після цього, компанія Arbor Networks заявила про нову рекордну атаку на одного з американських інтернет-провайдерів. На цей раз трафік досягав вже 1,7 терабіт на секунду [1].

4. Віруси. Однією з найнебезпечніших на сьогоднішній день загроз інформаційної безпеки є комп'ютерні віруси. Це підтверджується багатомільйонним збитком, який несуть компанії в результаті вірусних атак. В останні роки істотно збільшилася їх частота і рівень шкоди. На думку експертів, це можна пояснити появою нових каналів проникнення вірусів. На першому місці як і раніше залишається електронна пошта, також віруси здатні проникати і через програми обміну повідомленнями. Збільшилася і кількість об'єктів для можливих вірусних атак. Якщо раніше атакам піддавалися в основному сервери стандартних веб-служб, то сьогодні віруси здатні впливати і на міжмережеві екрани, комутатори, мобільні пристрої, маршрутизатори.

Останнім часом особливо активні стали так звані віруси-шифрувальники. Навесні і влітку минулого року мільйони користувачів постраждали від атак вірусів WannaCry, Petya, Petya 2.0, Misha. За інформацією Intel вірусом WannaCry заразилися 530 тисяч комп'ютерів, а загальний збиток компаній склав більше 1 млрд доларів [4].

5. Загрози з боку співвласників бізнесу. Саме легальні користувачі - одна з основних причин витоків інформації в компаніях. Такі витоків фахівці називають "інсайдерськими", а всіх "інсайдерів" умовно ділять кілька груп:

- «Порушники» - середня ланка і топ-менеджери, що дозволяють собі невеликі порушення інформаційної безпеки - грають в комп'ютерні ігри, роблять онлайн-покупки з робочих комп'ютерів, користуються особою поштою. Така недбалість здатна викликати інциденти, але частіше за все вони є ненавмисним. До речі, більшість зовнішніх атак відбуваються саме через особисті поштові скриньки або месенджери співробітників.

- «Злочинці». Найчастіше інсайдерами є топ-менеджери, які мають доступ до важливої інформації і зловживають своїми привілеями. Вони самостійно встановлюють різні додатки, можуть надсилати конфіденційну інформацію зацікавленим в ній третім особам і т.д.

- «Кроти» - співробітники, які навмисне крадуть важливу інформацію за матеріальну винагороду від компанії-конкурента. Як правило, це досить досвідчені користувачі, вміло знищують всі сліди своїх злочинів. Спіймати їх в силу цього буває дуже складно.

- Ще одна категорія - це звільнені і скривджені компанію співробітники, які забирають з собою всю інформацію, до якої вони мали доступ.

6. Законодавчі перипетії. Державні органи безпеки та охорони порядку України наділені законним правом вилучати в ході перевірок обладнання та носії інформації. Оскільки велика частина важливих даних компанії зберігається в електронному вигляді на серверах, то в разі їх вилучення компанія на якийсь час просто зупиняє свою діяльність. Простої при цьому ніхто не компенсує, а якщо перевірка затягується, великі збитки можуть привести до припинення діяльності фірми. Вилучення обладнання - одна з найгостріших проблем сучасного бізнесу, при цьому приводом для нього може послужити все що завгодно - від рішення слідчого до рішення суду в рамках будь-якого кримінальної справи.

Методи захисту інформації

Хоча кількість загроз постійно зростає, з'являються все нові і нові віруси, збільшується інтенсивність і частота DDoS-атак, розробники засобів захисту інформації теж не стоять місці. На кожен загрозу розробляється нове програмне забезпечення або вдосконалюється вже наявне. Серед засобів інформаційного захисту можна виділити:

- Фізичні засоби захисту інформації. До них відносяться обмеження або повну заборону доступу сторонніх осіб на територію, пропускні пункти, оснащені спеціальними системами. Великого поширення набули HID-карти для контролю доступу. Наприклад, при впровадженні цієї системи, пройти в серверну або інше важливе підрозділ компанії можуть лише ті, кому такий доступ надано по протоколу.

- Базові засоби захисту електронної інформації. Це незамінний компонент забезпечення інформаційної безпеки компанії. До них відносяться численні антивірусні програми, а також системи фільтрації електронної пошти, що захищають користувача від небажаної або підозрілої кореспонденції. Корпоративні поштові скриньки обов'язково повинні бути обладнані такими системами, необхідна організація диференційованого доступу до інформації та систематична зміна паролів.

- Анти-DDoS. Грамотний захист від DDoS-атак власними силами неможливий. Багато розробники програмного забезпечення пропонують послугу анти-DDoS, яка здатна захистити від подібних загроз. Як

тільки в системі виявляється "трафік" незвичайного типу або якості, активується система захисту, що виявляє і блокує його. При цьому коросний потік інформації надходить безперешкодно. Система здатна спрацювати необмежену кількість разів, до тих пір, поки загроза не буде повністю усунена.

- Створення резервних копій даних. Це рішення, що має на увазі зберігання важливої інформації не тільки на конкретному комп'ютері, але і на інших пристроях: зовнішньому носії або сервері. Останнім часом особливо актуальною стала послуга віддаленого зберігання різної інформації в «хмарі» дата-центрів. Саме таке копіювання здатне захистити компанію в разі надзвичайної ситуації, наприклад, при вилученні сервера органами влади.

- План аварійного відновлення даних. Крайній метод захисту інформації після втрати даних. Такий план необхідний кожній компанії для того, щоб в максимально стислі терміни усунути ризик простою і забезпечити безперервність бізнес-процесів. Якщо компанія з якихось причин не може отримати доступ до своїх інформаційних ресурсів, наявність такого плану допоможе скоротити час на відновлення інформаційної системи і підготовки її до роботи. У ньому обов'язково повинна бути передбачена можливість введення аварійного режиму роботи на період збою, а також всі дії, які повинні бути зроблені після відновлення даних. Сам процес відновлення слід максимально відпрацювати з урахуванням всіх змін системи.

- Шифрування даних при передачі інформації в електронному форматі (end-to-end protection). Щоб забезпечити конфіденційність інформації при її передачі в електронному форматі застосовуються різні види шифрування. Шифрування дає можливість підтвердити справжність інформації, що передається, захистити її при зберіганні на відкритих носіях, захистити програмне забезпечення і інші інформаційні ресурси компанії від несанкціонованого копіювання та використання.

Таким чином, в даній роботі розглянуті основні загрози та засоби запобігання загроз безпеки інформації підприємства. Описані в ній приклади не дають повної картини загроз, що можуть зашкодити підприємству та її власникам.

Людський розум та технічні засоби невпинно розвиваються і на кожен вид захисту з часом гарантовано з'явиться спосіб злому або проникнення. Саме тому захист інформації повинен здійснюватися комплексно, відразу по декількох напрямках. Чим більше методів буде задіяно, тим менша ймовірність виникнення загроз злому та витоку інформації, стійкіше положення компанії.

Література:

1. Найпотужніша DDoS-атака в історії [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://dt.ua>.
2. Надо меньше пить [Електронний ресурс]. – 2010. – Режим доступу до ресурсу: <https://lenta.ru>.
3. Нелицензионное программное обеспечение [Електронний ресурс]. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.microsoft.com>.
4. WannaCry [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.microsoft.com>.

Науковий керівник:
викладач Терещук Ірина Вікторівна.

СЕКЦІЯ: ТЕХНІЧНІ НАУКИ

Олександр Мейта, Дмитро Перевозник
(Київ, Україна)

МОДЕРНІЗАЦІЯ ТРАНСФОРМАТОРНОЇ ПІДСТАНЦІЇ «ІВАНІВКА»

Електрична енергія знаходить широке застосування у всіх областях народного господарства і в побуті. Цьому сприяє такі її властивості, як універсальність і простота використання, можливість виробництва у великих кількостях промисловим способом і передачі на великі відстані. Проблемою енергетики України є незадовільний технічний стан електричних станцій, підстанцій та мережі, а саме: великий знос обладнання електричних станцій та підстанцій, яке експлуатуються більше 45 років і відпрацювали нормативний ресурс. Одним з шляхів вирішення проблем в енергетиці України є технічне переозброєння електричних станцій, підстанцій і мереж, що передбачає максимальний демонтаж устаткування, що виробив свій ресурс і заміну його новим.

Аналіз питання Підстанція «Іванівка» була побудована у 1961р., введено в експлуатацію перші два трансформатори типу ТДТН-31500/110МВА. Третій трансформатор типу ТРДН-32000/110МВА було встановлено в 1970р, а у 1978р. - четвертий трансформатор типу ТРДН-40000/110 МВА.

На підстанції розташовано три розподільних пристрої: відкритий 110кВ, закритий і комплектний розподільні пристрої 6кВ. ЗРП розподіляє живлення між 30 осередків фідерів, від яких живляться: власні потреби, шинно-сполучний і ввідний осередки, трансформатори напруги, ЮЖД, ХКПВ, ХТТУ, МК, ХВРЗ, ЗАС, метро, Гідропривід, Електроапаратний завод, Електромашина, Харківський водопровід, Госпром, Хімреактиви, міські мережі (ТП), Промзв'язок, Кофок, ТОВ «Термік», Держинськ, Електроапаратура.

Власні потреби підстанції призначені для електричного живлення допоміжного устаткування: обслуговування основного устаткування, систем і пристроїв, ланцюгів керування комутаційних апаратів, релейного захисту, автоматики й сигналізації, обдуб трансформатора, освітлення, опалення й інше.

Живлення ВРП-110кВ підстанції здійснюється по двох лініях, від ВРП-110кВ одержує живлення чотири трансформатори та шість повітряних ліній напругою 110кВ: Павловська №1 й №2; ХФТІ; Олексіївська; Сокольники-Павлове поле; Слатіно-ХКЗ.

У цей час на ВРП-110кВ підстанції «Іванівка» встановлене силове устаткування, комутаційні апарати й струмоведучі частини:

- Т1 і Т2 - силові трансформатори типу ТДТН-31500/110МВА;
- Т3 - силовий трансформатор типу ТРДН-32000/110 МВА,
- Т4- силовий трансформатор типу ТРДН-40000/110 МВА;
- дві робочі та обхідна системи шин;
- високовольтні вимикачі типу ВМТ-110;
- роз'єднувачі типу РНДЗ-2-110/1000В1;
- трансформатори струму типу ТФЗМ-110;
- трансформатори напруги типу НКФ-110;
- вентильні розрядники типу РВС-110.

На підстанції «Іванівка» застосовується широко розповсюджена схема із двома робочими й обхідний системами шин. У цьому компонованні всі вимикачі розміщуються в один ряд біля другої системи шин, спрощена схема представлена на рисунку 1:

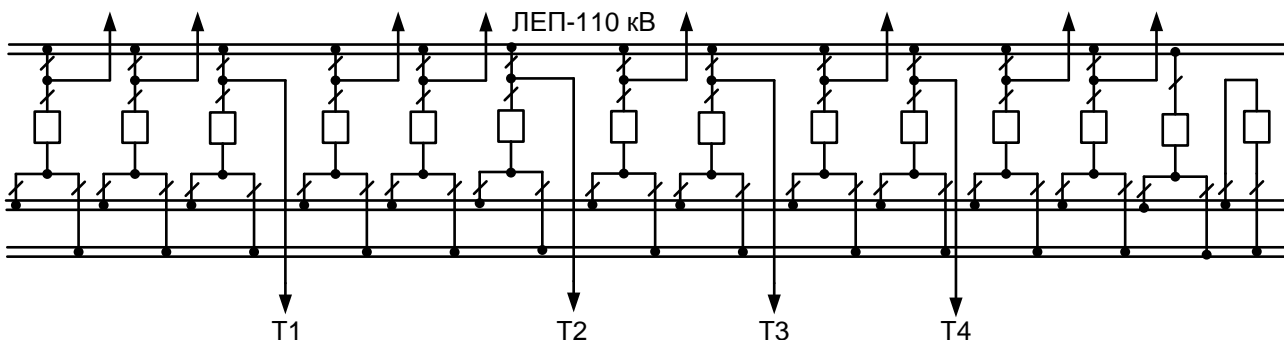

Рис.1. Спрощена схема компоновки підстанції

Діюча схема дві системи шин з обхідною на напрузі 110 кВ має наступні недоліки:

- 1) якщо КЗ на одній системі шин і ШЗВ не відключиться, то губляться всі приєднання;
- 2) якщо на одній системі шин ремонт, а на другій КЗ. то губляться всі приєднання;
- 3) додатково встановлені обхідний (ОВ) і ШЗВ вимикачі;

4) при числі приєднань рівній 17 на ВРП 110 кВ відсутнє секціонування першої та другої робочих систем шин;

5) велика кількість операцій роз'єднувачами при виводі в ревізію та ремонт вимикачів ускладнює експлуатацію ВРП;

6) необхідність встановлення ШЗВ, ОВ та великої кількості роз'єднувачів збільшує затрати на споруду ВРП.

Трансформатори відпрацювали свій термін роботи, оскільки експлуатуються більше 30 років, через це на сьогодні підстанція може витримувати навантаження тільки на 60%. За роки експлуатації частіше виявляються механічні пошкодження трансформаторів: магнітопровода, регулювання під напругою (РПН), ввідів, спостерігається течя масла й таке інше.

Вимикачі ВМТ-110 вимагають заміни основних робочих елементів. Під час експлуатації масляних бакових вимикачів виникають неполадки в роботі: відмови у відключенні струмів КЗ, дефекти контактних систем, забруднення і сколи ввідів, збільшення часу включення і відключення вимикача.

Роз'єднувачі РНДЗ-110 необхідно поміняти на нові, тому що на опорно-стержневих ізоляторах з'явилися відколи, тріщини, подряпини на порцеляні й арміровці, спрацьовуються робочі ножі й губки, шестірні приводу (при перемиканнях), руйнуються й іржавіють опори.

Вимірювальні трансформатори струму й напруги ТФЗМ-110 і НКФ-110 вимагають заміни, оскільки на порцеляні утворюються відколи, тріщини, подряпини, опори іржавіють.

Роз'єднувачі, трансформатори струму й напруги від старіння та атмосферних опадів, ультрафіолетові промені сонця руйнують порцелян. У період експлуатації у вентильних розрядниках РВС-110 порушується герметичність. Шини піддалися корозії й розшаруванню через атмосферні опади й струми. На підвісних ізоляторах утворився наліт від корозії шин і порталів. У кабельних каналах обрушуються стінки й покриття, тобто відбувається ушкодження кабелів керування комутаційної апаратури. Тому доводиться постійно оглядати й ремонтувати струмоведучі частини.

Мета та задачі. У цей час все устаткування підстанції «Іванівка» застаріло та недостатньої потужності й тому, щоб збільшити її потужність, та підвищити надійність системи електропостачання в цілому, розглядається питання про модернізацію електричної частини підстанції. Для модернізації підстанції розв'язуються задачі оцінки технічного стану обладнання, аналізу існуючого електрообладнання підстанції та формування пропозицій щодо заміни з урахуванням існуючих вимог та перспектив збільшення потужностей, що передаються.

Результати Запропонована заміна чотирьох двообмоткових трансформаторів на двообмоткові з розщепленою обмоткою і більшою потужністю (тип ТРДН-40000/110). У таких типів сучасних трансформаторів силіконові і герметичні вводи і виводи (GSA-123-0A/1600/0,5), газове реле (РГТ-80-201), реле контролю для ступінчастого перемикача (URF-25/10), вбудовані трансформатори струму призначені для захисту трансформатора (ТТВ-110). Вибираються трансформатори більшої потужності, оскільки по закінченню економічної кризи зросте виробництво на підприємствах, і збільшиться навантаження.

Пропонується замінити вимикачі ВМТ-110 на вимикачі елегазові бакові типу ВЕБ-110-40/2500 УХЛ1, оскільки вони відносяться до комутаційних апаратів високої напруги, в яких дугогасним середовищем є елегаз SF₆. Такий вимикач складається з трьох полюсів, встановлених на загальній рамі і механічно зв'язаних один з одним посередством передавального пристрою. Управляється вимикач пружинним приводом ППК, а також забезпечений трансформаторами струму для підключення вимірювальних приладів і ланцюгів релейного захисту [1]. У вимикача є електропідігрів полюсів, які включаються при -25±С. Під час експлуатації не вимагає ремонту протягом 20 років, а загальний термін експлуатації 40 років, без ремонту дугогасного пристрою число операцій при КЗ – 40 разів, а при номінальних – 5000 разів. Роз'єднувачі типу РНДЗ-110/1000 У1 замінюються на роз'єднувачі типу РДЗ.2-110/1000УХЛ. Простий в експлуатації, при оперативних перемиканнях легко оперувати робочими і заземляючими ножами.

У зв'язку з дорогою вартістю вентильних розрядників, краще встановити обмежувачі перенапруження ОПН.

Актуальність модернізації підстанції встановлювання устаткування на напругу 10 кВ - це більше економічно в порівнянні з напругою 6 кВ. З напругою 10 кВ знижується втрата електричної енергії в електричній системі електропостачання і струмів КЗ. у мережах [2].

Вакуумні вимикачі типу ВР2-10-31,5/2500У2 широко застосовуються на підстанціях. Вакуумні вимикачі складаються з вакуумних дугогасних камер, приводів з приводними механізмами і схем управління. У них процеси замикання й розмикання електричного ланцюга відбувається в вакуумі, де дуга гаситься в безповітряному просторі [3]. Особливістю вимикачів є їх порівняно невеликі габарити і маса, а так само компактність дугогасних камер. Завдяки своїй компактності і зручності експлуатації їх встановлюють в ЗРП і КРП на ввідних осередках. Вимикачі такого ж типу встановлюють на візки КРП.

Проводиться заміна реакторів на реактори типу РТСТ-10-1000-0,18УЗ. Сучасні реактори виробляються на Україні. Вони менше в габаритах, виконані з металу і з мідною обмоткою, що дозволяє зменшити опір, тобто якісніше не пропускає ударні струми на шини 10 кВ підстанції. Установка відбувається вертикально, але кожна фаза підключена зустрічно іншій фазі.

Висновки: В межах програми модернізації запропонована заміна зношеного та застарілого обладнання у відповідності до сьогоденних вимог. Актуальною є модернізація підстанції шляхом встановлювання устаткування на напругу 10 кВ - це більше економічно в порівнянні з напругою 6 кВ. З

напругою 10 кВ знижується втрати електричної енергії в електричній системі електропостачання і струмів КЗ у мережах.

Встановлення елегазового бакового вимикача підвищує надійність роботи підстанції при розподілі струмів навантаження серед інших підстанцій і споживачів 10 кВ та дозволяє збільшити 40 років термін експлуатації підстанції.

Литература:

1. Электрические аппараты высокого напряжения с элегазовой изоляцией / Под ред. Ю.И. Вишневого. С.-Пб.: Энергоатомиздат, 2002.
2. Князевский Б.А., Липкин Б.Ю. Электроснабжение промышленных предприятий: Учеб. Для студ. Вузов по спец. «Электропривод и автоматизация промышленных установок» - 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Высшая школа, 1986. – 400 с., ил.
3. Неклепаев Б.Н. Электрическая часть электростанций и подстанций / Б.Н. Неклепаев, И.П. Крючков – М.: Энергоатомиздат, 1989. – 605 с.

Науковий керівник:

кандидат технічних наук, Мейта Олександр Вячеславович.

СЕКЦІЯ: ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ТА ПРОФЕСІЙНИЙ СПОРТ

Галина Агапова, Олег Волков
(Астана, Казахстан)

МЕТОДИКА ОБУЧЕНИЯ УПРАЖНЕНИЯМ В ПЕРЕПОЛЗАНИИ И ПРОСТЫМ ПРЫЖКАМ НА ЗАНЯТИЯХ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРОЙ

Переползания, а также простые прыжки – упражнения, которые оказывают значительные нагрузки на двигательный аппарат, сердечнососудистую и дыхательную системы занимающихся. Они содействуют развитию силы, выносливости, ловкости, развивают жизненно важные качества и навыки.

В программу дисциплины «Физическая культура» студентов ЕНУ им. Л.Н. Гумилева первого и второго года обучения входят следующие разновидности переползаний и простых прыжков.

Упражнения в переползании: на четвереньках, на полчетвереньках, на боку, по-пластунски, по-пластунски при помощи обеих рук и одной ноги, по-пластунски при помощи одной руки и обеих ног, отползание в сторону, переползание с партнером или грузом.

Переползание на четвереньках. Из положения стоя на коленях в упоре движение выполняет одновременно правая рука и левая нога, затем левая рука и правая нога (разноименное передвижение). Движение можно выполнять одновременно правой рукой и правой ногой, затем левой рукой и ногой (одноименное передвижение). В животном мире одноименное передвижение называют «иноходь».

Переползание на полчетвереньках. Из положения стоя на коленях упор на предплечья движение выполняет одновременно правая рука и левая нога с перемещением тела вперед до полного выпрямления правой ноги, затем левая рука и правая нога продолжают движение.

Переползание на боку. Из положения лежа на правом боку упор на предплечье. Одновременно по ходу передвижения переставляем правую руку подальше в упор и сгибаем ноги (правая нога лежит, левая нога стоит на полу). Опираясь на правое предплечье (левая рука свободна) и отталкиваясь левой пяткой перемещаем тело вперед до разгибания ног в исходное положение. Переползание можно выполнять на другом боку.

Переползание по-пластунски. Из положения лежа на животе упор на предплечьях. По ходу движения одновременно переставляем правую руку и через сторону коленом к плечу сгибаем левую ногу. Прижимаясь к полу опираясь на правое предплечье и отталкиваясь левой голенью перемещаем тело вперед до сгибания правой руки и разгибания левой ноги. Без паузы продолжаем движение с другой руки и ноги.

Переползание с помощью рук и одной ноги. Из положения лежа на животе упор на предплечьях. По ходу движения одновременно переставляем руки и через сторону коленом к плечу сгибаем ногу. Прижимаясь к полу опираясь на предплечья и отталкиваясь голенью перемещаем тело вперед до сгибания рук и разгибания ноги. Движение можно выполнять с другой ногой.

Переползание с помощью ног и одной руки. Из положения лежа на животе упор на правое предплечье (левая рука за спиной). По ходу движения одновременно переставляем правую руку и через стороны коленями к плечам сгибаем ноги. Прижимаясь к полу опираясь на правое предплечье и отталкиваясь голенью перемещаем тело вперед до сгибания правой руки и разгибания ног. Движение можно выполнять с другой рукой.

Отползание в сторону. Из положения упора лежа на согнутых руках, ставим вправо одновременно правую руку и правую ногу. Затем переставляем вправо одновременно левую руку и левую ногу до исходного положения. Движение можно выполнять в другую сторону.

Переползание с партнером или грузом. Переползание держа партнера или груз на спине выполняется способом «по-пластунски». Переползание держа партнера или груз обхватом выполняется способом «на боку».

Для практического применения упражнений в переползании необходимо специальное покрытие спортивного зала в виде акробатической дорожки или ковра для вольных упражнений. На занятиях варьировать нагрузку можно с помощью изменения скорости передвижения, преодоленного расстояния, используемого веса груза, а также проведения разновидностей переползаний в форме эстафет и полосы препятствий.

Простые прыжки:

- Прыжки в глубину: из упоров и смешанных упоров, из стойки толчком двух ног и шагом вперед (махом одной) с различными положениями рук, с поворотами и без них; из виса махом ног вперед и назад с поворотами и без них.

- С длинной скакалкой: пробегание, вбегание, перепрыгивание и прыжки с междускоками; прыжки группой с поочередными и одновременными вбеганиями и выбеганиями; через две скакалки, вращающимися навстречу друг другу.

- Прыжки с пружинного мостика: с различными положениями рук и ног (согнув ноги, согнув ноги назад, ноги врозь, прогибаясь, сгибаясь и разгибаясь и т.п.) с поворотами и без поворотов.

- Прыжки в высоту: через веревочку или планку согнув ноги индивидуально и в сцеплении за руки; гимнастический прыжок; прыжок в «окно».

Прыжки в глубину (с высоты). Выполняются с гимнастической скамейки, со специальной подвесной площадки, укрепленной на гимнастической стенке, а также с гимнастических снарядов: бревна, козла, коня. Прыжки с высоты применяются для обучения приземлению. Приземление обязательно должно быть «мягким». Высота прыгивания должна увеличиваться постепенно и зависеть от этапа обучения приземлению, физической подготовленности, половых особенностей занимающихся. Прыжки с высоты выполняются из виса, седа, приседа, стойки и могут усложняться дополнительными движениями в фазе полета.

Прыжки в высоту. Выполняются через препятствия обычно в виде планки или веревочки с места или с разбега. У студентов на занятиях физической культурой применяются следующие разновидности прыжков в высоту:

- прыжок с места согнув ноги из положения стоя лицом или боком к препятствию;
- прыжок (вскок) с места на различные препятствия (горку матов, коня, козла);
- прыжок с разбега толчком одной с согнутыми или прямыми ногами (гимнастический прыжок).

Эти прыжки можно усложнять различными движениями туловища, рук, ног в фазе полета, а также увеличением высоты препятствий.

Прыжки в длину. Выполняются с места или с разбега толчком одной или двумя ногами. Эти прыжки усложняют дополнительными движениями в фазе полета и точным приземлением в заданном месте.

Прыжки далеко-высокие. Представляют собой одновременное сочетание прыжков в длину и в высоту. Как правило, они выполняются с разбега толчком одной ноги через относительно широкие препятствия небольшой высоты от 70см до 100см. Препятствиями могут служить горка матов, низкий козел или конь, две планки или веревочки, натянутые на расстоянии 1-2м одна от другой.

Прыжки в «окно». Выполняются в пространство, ограниченное сверху и снизу веревочками или планками. Обычно эти прыжки выполняются с небольшого разбега. Преодолеть «окно» можно: руками и головой вперед, когда прыжок целесообразно заканчивать кувырком вперед; ногами вперед, когда туловище незначительно наклоняется назад; одновременно головой и ногами через «окно», когда необходимо согнуться и согнуть ноги. Сложность прыжка повышается за счет уменьшения просвета «окна» и увеличения высота его нижней границы.

Прыжки с короткой скакалкой:

простые подскоки – невысокие подпрыгивания, выполняемые на месте или с продвижением в любом направлении (подскоки вперед, назад, влево, вправо); **двойной подскок** – два подскока, из которых первый выполняется выше через скакалку, а второй (добавочный) пониже, когда скакалка вверху. Подскоки выполняются пружинно;

подскок скрестно – подскок, выполняемый из стойки ноги скрестно с сохранением положения ног в фазе полета;

поскок петель – скакалка вращается с поочередным сведением рук внутрь (образуя петлю) и разведением;

подскок с двойным вращением – подскок, во время которого скакалка прокручивается дважды;

подскок с правой на левую (с левой на правую) – подскок, выполняемый с одной ноги на другую;

подскок, меняя ногу («маятник») – на каждый подскок поочередно меняется положение ног предварительным махом назад и вперед;

подскок с поворотами – во время подскоков одновременно выполняются повороты;

подскоки в полуприседе и приседе – подскоки, выполняемые на согнутых ногах;

присядка – подскоки через укороченную скакалку с поочередным выставлением ног вперед на пятку.

Обучение прыжкам со скакалкой начинают с формирования навыка вращения скакалки. Вращение должно выполняться главным образом кистью. Для этого стоя на месте скакалку, сложенную вдвое, вращают в боковой плоскости правой или левой рукой. Затем вращение сочетается с подскоком. Подскок должен выполняться в момент удара скакалкой о пол. Далее приступают к разучиванию подскоков через скакалку, держа ее двумя руками.

Подскоки с одной скакалкой можно выполнять одновременно вдвоем и втроем, стоя в затылок или лицом друг к другу.

Упражнения с длинной скакалкой (скакалку вращают два партнера):

подготовительные – перешагивание, перепрыгивание и пробегание;

основные – вбегание под вращающуюся скакалку и прыжки через нее, прыжки с короткой скакалкой через вращающуюся длинную скакалку.

Упражнения со скакалкой оказывают большую нагрузку на занимающихся, поэтому требуют грамотного дозирования. После прыжков организму необходим отдых в виде ходьбы и упражнений на расслабление. Для удобства выполнения прыжков надо правильно подбирать длину скакалки.

Литература:

1. Гимнастика. Под ред. М.Л. Журавина, О.В. Озолина. М.: Издательский центр «Академия», 2002. – 448 с.
2. Гимнастика и методика преподавания. Под ред В.М. Смоленского. М.: Физическая культура и спорт. 1987. – 336 с.
3. Палыга В.Д. Гимнастика. М.: Просвещение, 1982. – 288 с.
4. ТУП. Образование высшее и профессиональное. Физическая культура (включая валеологию). Министерство образования и науки Республики Казахстан. Астана 2002 г.

Галина Агапова, Олег Волков
(Астана, Казахстан)

МЕТОДИКА ОБУЧЕНИЯ УПРАЖНЕНИЯМ В ПОДНИМАНИИ И ПЕРЕНОСКЕ ГРУЗА НА ЗАНЯТИЯХ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРОЙ

Упражнения в поднимании и переноске груза способствуют развитию силы, выносливости, ловкости, экономичности движений.

Программа дисциплины «Физическая культура» студентов ЕНУ им. Л.Н. Гумилева первого и второго года обучения представлена следующими разновидностями прикладных упражнений в поднимании и переноске груза:

- приемы переноски партнера: одним, двумя, тремя и четырьмя товарищами одного различными способами;

- приемы переноски тяжестей: переноска груза различного веса, переноска гимнастических снарядов, инвентаря и оборудования.

Приемы переноски партнера

Переноска одного одним.

1. Переноска с поддержкой двумя руками способом «на руках». Переносимый лежит на спине. Переносящий встает на одно колено или приседает, прихватывает партнера одной рукой под лопатки, другой рукой под колени, поднимает. Переносимый одной или двумя руками обхватывает шею партнера. Переносящий начинает движение.

2. Переноска с поддержкой двумя руками способом «верхом на спине». Переносимый становится сзади партнера в стойку ноги врозь и обхватывает его руками за плечи. Переносящий приседая и слегка наклоняясь вперед, захватывает партнера за бедра, выпрямляется и начинает движение.

3. Переноска с поддержкой двумя руками способом «верхом на плечах». Переносимый принимает положение стойки ноги врозь спиной к партнеру. Переносящий опускается на одно колено, наклоняется вперед и заводит свою голову и плечи под ноги партнера. Переносимый садится верхом на плечи партнера. Переносящий встает, переносимый сгибает ноги и захватывает стопами спину партнера. Партнеры берутся за руки и начинают движение.

4. Переноска с поддержкой одной рукой способом «на боку». Переносимый принимает положение лежа лицом вниз или упора стоя согнувшись. Переносящий стоя сбоку захватывает партнера за талию, приподнимает и фиксирует его у себя на боку на уровне талии. Затем переносящий сохраняя захват одноименной рукой другую отводит в сторону и начинает движение.

5. Переноска с поддержкой одной рукой способом «на плече». Стоя лицом друг к другу переносящий левой рукой берет правое запястье партнера, наклоняясь правой рукой обхватывает его под колени. Переносимый ложится животом на правое плечо партнера. Переносящий выпрямляется освобождая левую руку, правой рукой над ногами партнера перехватывает его правое запястье и начинает движение.

Переноска одного вдвоем.

1. Переноска способом «сидя на руках». Переносящие стоя лицом в направлении движения, соединяют ближние руки хватом за запястья. Переносимый садится на руки и придерживается за плечи партнеров. Занимающиеся начинают движение.

2. Переноска способом «сидя на руках с опорой под спину». Переносящие стоя лицом в направлении движения, опускаются на ближние колени, соединяют дальние руки хватом за запястье, а ближние – кладут на плечи друг другу. Переносимый садится и опирается спиной на руки партнеров, придерживаясь за их плечи. Переносящие встают и начинают движение.

3. Переноска способом «сидя на сцепленных руках». Переносящие стоя лицом друг к другу хватами сверху правой рукой держат свое левое запястье, а левой рукой – правое запястье партнера, образуя замкнутое сцепление (захват можно выполнить в другую сторону). Переносимый садится на сцепление рук и удерживается за плечи партнеров. Переносящие начинают движение.

4. Переноска способом «поддержка под руки и колени». Переносимый принимает положение лежа на спине согнув ноги врозь. Переносящие друг за другом встают один – между коленями спиной к лежащему, а второй – за головой переносимого. Переносящие наклоняются, захватывают партнера под колени и под руки, разгибаются и начинают движение.

5. Переноска способом «поддержка под спину и ноги». Переносимый принимает положение лежа. Переносящие с одной стороны лицом к переносимому партнеру встают на колени и захватывают его один – под спину и таз, а второй – под ноги. Переносимый обхватывает ближнего к себе партнера за шею. Переносящие встают и начинают движение.

Переносить одного двумя и большим количеством занимающихся можно с помощью предметов: палок, небольших лестниц и т.п.

Переноска способом «на палке». Переносящие стоят лицом в направлении движения на расстоянии 60-70 см, берут в руки гимнастическую палку разным хватом за концы. Переносимый садится на палку и обхватывает партнеров за плечи. Переносящие начинают движение.

Для переноски тремя четырьмя и более партнерами одного, переносимый принимает положение лежа на спине. Переносящие с двух сторон по два становятся лицом к переносимому, приподнимают его и взявшись за руки начинают движение.

Приемы переноски тяжестей

В качестве тяжестей используют набивные мячи, гимнастические скамейки, гимнастические снаряды.

1. Передача набивных мячей: а) в шеренге – принимать мяч у партнера с одной стороны и передавать партнеру с другой; б) в колонне – передавать мяч сбоку строя, на головой, под ногами из положения стоя ноги врозь.

2. Переноска набивных мячей: а) в руках перед собой хватом снизу; б) сбоку под рукой; в) на голове с помощью и без помощи рук.

3. Переноска гимнастических скамеек: а) одним – держа скамейку за середину на голове или сбоку под рукой; б) вдвоем – удерживая скамейку за концы.

4. Переноска гимнастических матов: вдвоем, вчетвером.

5. Переноска гимнастического козла: одним (на спине), вдвоем.

6. Переноска гимнастического коня вдвоем.

7. Переноска гимнастического бревна: в шеренге по 4-6 человек перед собой на согнутых руках, по 4-6 человек на плечах.

Методика обучения

Упражнения в поднимании и переноске груза характеризуются выраженной силовой направленностью, поэтому на занятиях физической культурой рекомендуются к применению в работе преимущественно с мужским контингентом. В этих упражнениях следует последовательно и нормировано подходить к дозированию нагрузки.

Сначала изучают технику движения поднимания и переноски. На этом этапе разучивание лучше проводить на полу, заостряя внимание на освоение способов захвата и удержания груза.

Последовательность изучения упражнений следующая:

а) переноска набивных мячей с постепенным увеличением их веса и количества;

б) поднимание и переноска гимнастических матов, скамеек, гимнастических снарядов;

в) поднимание и переноска одного вдвоем;

г) поднимание и переноска одного одним.

Учитываются рекомендации:

- переносить груз сбоку надо поочередно под правой и под левой рукой;

- переносить груз на плече следует поочередно на правом и на левом;

- переноску на плече чередовать с переноской перед собой.

- учитывать, что переноска на голове – упражнение, способствующее формированию правильной осанки, а переноска груза сбоку и на плече – упражнения для исправления недостатков осанки.

По мере формирования навыка можно варьировать нагрузку путем изменения веса груза, темпа движения, заданного расстояния, использования дополнительных препятствий, выполнения упражнений на уменьшенной площади опоры. Эти упражнения часто проводятся в форме эстафет.

Литература:

1. Гимнастика. Под ред. М.Л. Журавина, О.В. Озолина. М.: Издательский центр «Академия», 2002. – 448 с.
2. Гимнастика и методика преподавания. Под ред В.М. Смолевского. М.: Физическая культура и спорт. 1987. – 336 с.
3. Палыга В.Д. Гимнастика. М.: Просвещение, 1982. – 288 с.
4. ТУП. Образование высшее и профессиональное. Физическая культура (включая валеологию). Министерство образования и науки Республики Казахстан. Астана 2002 г.

**Олег Волков, Галина Агапова
(Астана, Казахстан)**

ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ САБАҒЫНДА ТЕПЕ-ТЕҢДІК, ҚАҒУ ЖӘНЕ ЛАҚТЫРУ ЖАТТЫҒУЛАРЫН ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ

Бұл қолданбалы жаттығулардың тобы студенттердің координациялық қозғалысын, күштерін, шапшаңдығын, ептілігін, дамытуға ықпал етеді.

Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ университетінің бірінші және екінші курс оқу жылдарының студенттері үшін «Дене шынықтыру» дисциплина бағдарламасы бойынша келесі қолданбалы жаттығулар көрсетілген.

Тепе-теңдік жаттығулары

Тепе-теңдікті сақтау қажеттілігімен адам күнделікті соқтығысады. Тепе-теңдікті сақтау үшін қажетті шарт тіректің ауданында ортақ тартылу күшінің орналасуы болып келеді. Тірек ауданы көп және ортақ тартылу күші аз болған сайын, тепе-теңдік тұрақты болады.

Дене шынықтыру сабағында тепе-теңдік жаттығулардың келесі түрлері қолданылады: еденде, жоғарлатылған тіректе және қозғалыста. Тізеде және таяныш жүрелеуде түсу.

Орындағы жаттығуларға келесілер жатады:

- саусақтарда, өкшелерде, еденде және жоғарлатылған тіректе бір аяқпен түрлі саптар;
- еденнің шектелген тірегінде және жоғарлатылған тіректе денемен, қолмен, аяқпен қозғалу;
- қолдармен қозғалысында тізе таянышындағы жағдай;
- қолдардың көмегімен және көмегінсіз отыру жағдайларына ауысу;
- жоғары жағдайдан төменге, жоғарлатылған тіректе жату және керісінше жағдайда барлық мүмкін ауысулар.

Қозғалыс жаттығуларына келесілер жатады:

- жүрудің барлық түрлері, жүгіру және би қадамдарымен қозғалу;
- қосымша қолдар мен дененің қозғалысымен, тоқтаулармен, бұрылыстармен жүру;
- кедергілерден өту жүрулері;
- жүктерді тасымалдау жүрулері;
- екеулік жүру;
- аралас таяныштарда қозғалу.

Оқыту әдістемесі. Тепе-теңдік жаттығуларын оқыту барысында біртұтас әдіс қолданылады. Барлықтарына тепе-теңдік жаттығулары еденде, сонан жоғарлатылған және шектелген тіректе үйретіледі.

Тепе-теңдік жаттығуларын тірек ауданын, бас пен дене жағдайларын, қозғалу әдістерін, снарядты, снарядтың биіктігін, бұрышын, жаттығу орындалуының темпін өзгерту арқылы қиындатуға болады.

Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰниверситетінің бірінші және екінші курс оқу жылдарының студенттері үшін «Дене шынықтыру» дисциплина бағдарламасы бойынша келесі қолданбалы жаттығулар көрсетілген:

- П.Ф. Лесгафт «мектеп добы» кішірек допты лақтыру.
- Түрлі көлем мен формалы қозғалыстағы және қозғалмайтын нысан бойынша лақтыру.
- Үлкен доптарды лақтыру.
- Түрлі бастапқы жағдайлардан гимнастикалық таяқты лақтыру.

П.Ф. Лесгафт «мектеп добы» кішірек допты лақтыру

П.Ф. Лесгафт лақтыру және қағу жаттығуларына қатты көңіл аударған. Ол жасаған «доп мектебі» әлі күнге дейін өзекті және тәжірибиеде кеңінен қолданылады. Жаттығуларды оқыту келесі кезек бойынша жүзеге асырылады: 1. Допты еденге лақтырып, қағу;

2. Допты жоғарыға лақтырып, қағу;

3. Допты жоғарыға лақтырып, еденге құлауға мүмкіндік беріп, қағу;

4. Допты қабырғаға лақтырып, еденге құлауға мүмкіндік беріп, қағу;

5. Допты қабырғаға лақтырып, еденге құлауға мүмкіндік бермей, қағу;

6. Допты еденге бұрышқа қарай лақтырып, оның қабырғаға ұрылуына мүмкіндік беріп, еденге құлатып, сонан соң қағу;

7. Дәл солай, бірақ допты еденге құлатпай қағу;

8. Қабырғаға таянып тұрып, допты бастың үстінен лақтырып, оған еденге ұрылуына мүмкіндік беріп, оны ұстау;

9. Дәл солай, бірақ допты еденге құлатпай қағу;

10. Қабырғаға арқамен тұрып қабырғаға жоғарғы-артқа лақтырып, оған еденге құлауға мүмкіндік беріп, ол еденнен тебілген кезде қабырғаға қарап тұрып ұстау;

11. Дәл солай, бірақ допты еденге құлатпай ұстау;

12. Қабырғаға таянған сол қолға лақтырылған допты оң қолмен қағу;

13. Дәл солай, бірақ керісінше;

14. Қабырғаға таянған аяқтың астынан допты қағу;

15. Дәл солай, бірақ тірексіз көтерілген аяқ.

Берілген жаттығуларды қағудың шарттарын өзгерту арқылы қиындатуға болады.

Түрлі көлем мен формалы қозғалыстағы және қозғалмайтын нысан бойынша лақтыру

Дене шынықтыру сабағында нысанға лақтыру жаттығулары ашық және жабық спорт құрылыстарында және де табиғи жергілікті шарттарда орындалады. Спорт залында нысан ретінде қабырғаларда немесе арнайы қалқанда бейнеленген мишень, шеңберлер, гимнастикалық сақиналар қолданылады. Лақтыру заттары ретінде кіші немесе үлкен доптар қолданылады. Спорттық алаңда немесе табиғи жергілікті шарттарында нысанға лақтыру «қалалар», «қарлар» ойындарында игеріледі.

Қозғалмалы немесе кенеттен пайда болған нысандар бойынша лақтыру үлкен рөл атқарады. Ол үшін студенттер артында орналасқан, екі қалқан қажет. Олар заттарды уақытқа лақтырады, қояды немесе айналдырады. Қалған студенттер кіші доптармен осы заттарға тию қажет. Пайда болған заттардың қозғалу жылдамдығын, олардың өлшемдерін және студенттердің көру алаңында пайда болу ұзақтылығын өзгерту арқылы жаттығудың қиындығын арттыруға болады.

Түрлі бастапқы жағдайларды бір немесе екі қолмен үлкен допты лақтыру

Үлкен доптарды бір серіктестен екіншесіне лақтыру- осы топтағы жаттығуларды орындаудың ең сипатты әдісі, мұнда заттар ретінде волейболды, баскетболды доптар қолданылады.

Доптарды лақтыру және қағу жаттығуларын орындаудың келесі әдістері бар: бастан лақтыру; көкіректен екі қолмен соққы; көкіректен бір қолмен соққы; бір және екі қолмен иықтан соққы; бір қолмен иық арқылы арқамен соққы және екі қолмен қағу; аяқтар арасында алға бүгілумен лақтыру және бұрылыс пен бұрылыссыз қағу; өкше арасына допты қысып, допты өз алдына лақтырып, қағу.

Сонымен қатар, келесі жаттығулар да қолданылады: бір қолмен шетке тура допты лақтыру; бас арқылы артқы лақтыру; серіктеске бүйректен тұрып, допты шетке лақтыру; аяқты шетке бұғу жағдайынан бас арқылы допты алға, артқа лақтыру; өкше арасына допты ұстап, отыру жағдайында арқаға допты айналдырып, артқы допты лақтыру; дәл солай, бірақ арқаға жату жағдайында.

Түрлі бастапқы жағдайлардан гимнастикалық таяқты лақтыру

Гимнастикалық таяқтарды лақтыру және соғу, оны вертикальды, горизонтальды жағдайда лақтыруына және бір немесе екі қолмен ұстауға алып келеді. Ұшу фазасында таяқ ауада көлденең және бойлық ось айналасында айналасуы мүмкін.

Лақтыру және қағу жаттығуларын оқытау барысында біртұтас, бөлшек және жаттығуларды қорытындылайтын әдістер қолданылады. Дұрыс келбетті ұстау мақсатында қағу және лақтыру жаттығуларын оң және сол қолмен орындауды оқыту қажет.

Координация бойынша лақтыру әдісі, қағуға қарағанда жеңілірек. Қағу барысында қысқа уақыт бөлігінде бір қозғалыста бірнеше тапсырмалар шешіледі: ұшу затының жылдамдығы мен бағыты, оның массасы мен көлемі, ұшудың ерекшеліктері анықталады және осыған байланысты әдістер таңдалынады. Сондықтан, алдымен қағу техникасы меңгеріледі.

Қағу және лақтыру жаттығулары келесі жолдармен қиындалады: а) лақтырылған заттың көлемі мен салмағының өзгеруі; б) бір мезгілде лақтырылатын заттың санын арттыру; в) лақтырылған заттардың ұзақтылығының артуы; г) бастапқы жағдайлардың өзгеруі; д) қозғалыстағы қолдар, денемен лақтыру мен қағуды үйлестіру; е) жаттығуды бір қолмен орындау.

Әдебиеттер:

1. Гимнастика. Под ред. М.Л. Журавина, О.В. Озолина. М.: Издательский центр «Академия», 2002. – 448 с.
2. Гимнастика и методика преподавания. Под ред В.М. Смоленского. М.: Физическая культура и спорт. 1987. – 336 с.
3. Палыга В.Д. Гимнастика. М.: Просвещение, 1982. – 288 с.
4. ТУП. Образование высшее и профессиональное. Физическая культура (включая валеологию). Министерство образования и науки Республики Казахстан. Астана 2002 г.

Олег Волков, Галина Агапова
(Астана, Казахстан)

ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ САБАҒЫНДА ЖҰРУ, ЖҮГІРУ, ӨРМЕЛЕУ ЖАТТЫҒУЛАРЫН ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ

Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ университетінің бірінші және екінші курс оқу жылдарының студенттері үшін «Дене шынықтыру» дисциплина бағдарламасы бойынша келесі қолданбалы жаттығулар көрсетілген.

Жүру – адам өмірінде үлкен маңызға ие циклдік қозғалысты күрделі үйлестіру. Жүру бүкіл дененің бұлшықеттерін қамтиды, бұл барлық дене жүйелерін ынталандыруға ықпал етеді. Жай жүру кезінде сауықтыру үшін қолайлы жағдайлар жасалып, ал тез жүре бастаған кезде, организмде жүктеменің артуы байқалады.

Дене шынықтыру сабағында жүрудің келесі түрлері қолданылады: қарапайым және бұрғылау қадамдары, саусақтарда, өкшелерде, аяқтың сыртқа және ішкі арқандарында, жартылай және толық отыруда, өкшеден саусаққа дейін ауыстыру, тікелей және бұрылған аяқтардың түрлі жағдайларында, бұрылған аяқтарды жоғары көтеру бойынша қадамдар.

Жүгіру, жүру секілді ұшудың фазасы бар циклдық қозғалысты үйлестіреді, сондықтан оның организмге әсері айқынырақ. Жүгіру жылдамдық пен төзімділік қасиеттерін дамытуға арналған құрал болып келеді.

Дене шынықтыру сабағында жүгірудің келесі түрлері қолданылады: қарапайым, айқыш қадамдармен, арқаны алға, қолды айқыштандырып, бұрылған аяқты жоғарыға көтеру. Жүгіру және жүру жаттығулары дене шынықтыру сабағының барлық бөліктерінде, бірақ негізінен дайындық бөлігінде саптық жаттығулармен бір мезгілде қолданылады.

Оқыту әдістемесі. Жүгіру мен жүрудің түрлерін оқыту үшін біртұтас әдіс, кейбір жағдайларда бөлшектеу әдістері қолданылады. Бұл жаттығулар қарапайым болғандықтан, оларды көрсету мен қысқаша түсіндіру арқылы, басында ақырын темппен, сонан тез темппен түрлі жағдайларға тоқтау арқылы оқыту қажет. Оқыту барысында келбет мен аяқтардың дұрыс коюына қатты көңіл аудару қажет: жүру кезінде табандар кішкене сыртқа бұрылған, ал жүгіру барысында итеру кезінде барлық аяқ саусақтары қатысу үшін тікелей болу қажет. Иық және шынтақ буындарында қолдың қозғалысы еркін. Дененің тербелісі минимумға дейін азайтылу қажет. Өртүрлі ұзындықтарда жүру және жүгіру дағдыларын қалыптастыру үшін еденге немесе платформаға таңбалауды қолдану ұсынылады. Ауыртпалық жүру мен жүгірудің темпі мен ұзақтылығының өзгеруі арқылы бақыланады.

Өрмелеу жаттығулары бұл қарапайым және аралас тіреуіштерде снарядтар бойынша қозғалу. Өрмелеу үшін гимнастикалық қабырға, орындық, баспалдақ, канат, шест қолданылады. Өрмелеу жаттығулары күшті дамытады, қозғалыс координацияларын арттырады, батылдықты тәрбиелейді.

Әдетте, өрмелеу жаттығуларды дене шынықтыру сабағының негізіне қосады. Өрмелеу жаттығулары эмоционалды, сондықтан оларды ойын және жарыс формаларында өткізген жөн. Жоғары биіктікте өткізген жағдайда сақтандыру қажет. Өрмелеу жаттығуларын табиғи жергілікті шарттарында өткізген жөн.

Тәжірибие сабақтарында өрмелеудің келесі түрлері өткізіледі:

- Гимнастикалық қабырға бойынша өрмелеу: қарапайым және аралас тіреуіштерде вертикальды, горизонтальды және бұрылу бағыттарда екеу немесе жалғыз орындалады.

- Бұрылу және горизонтальды бағытта орналасқан, гимнастикалық орындықта өрмелеу: қарапайым және аралас тіреуіште тізеде тұрып, тіреуіште бүгілген қолдармен.

- Бұрылу және горизонтальды бағытта орналасқан, гимнастикалық баспалдақта өрмелеу: қарапайым және аралас тіреуіштерде жоғарғы және астыңғы беттер бойынша; асып түсу және еңбектеп кіру.

- Канат бойынша өрмелеу: бір немесе екі вертикальды канатта асылған бір мезгілде немесе кезекпен қағып алу арқылы (еркектер үшін), араласып асылған басқа канатқа асып түсу арқылы (әйелдер үшін); үш қабылдауда.

Гимнастикалық қабырға арқылы өрмелеу: жоғарыға, астына, шеттерге, бүйрек бағытта; бір және түрлі атты әрекеттермен; бір мезгілде және кезекпен қағып алу; секіру; қабырғаға артыңмен немесе бетпен бұрылу, қолдармен қағып алу үшін шеттерге сілтеу орындалады.

Гимнастикалық орындық арқылы өрмелеу: жүрелеуде, бүгіліп тұрып таяныш жүрелеу, тізеде таяныш тұрып, білекте тізеде таяныш тұрып, таяныш жатып, орындыққа арқамен немесе бетпен жатып орындалады. Орындықтың қозғалыс бағыты мен бұрылу бұрышын өзгерту арқылы өрмелеуді қиындатуға болады.

Бұрылу және горизонтальді гимнастикалық баспалдақ арқылы асып түсу: таянышқа, асылуда, асылудан таянышқа, таяныштан асылуға, жоғарғы жақтан төменгіге, төменгі жақтан жоғарыға, аяқпен алға, баспен алға, таянышқа бұрылыстармен, күшпен көтеру, таяныштан алға түсіру.

Екі канат бойынша өрмелеу: қолдармен біреуі бойынша, аяқпен басқа канат бойынша; бір қолы басқа, екіншісі басқа канатта; аяқтармен бірден екі канатты алу.

Үш қабылдауда өрмелеу:

Б.қ. – тіке қолда асылу.

Бірінші қабылдау: аяқты алға бүгіп, канатты өкшемен алу. Канатты ілмекпен алуға болады. Бұл жағдайда ол санның сыртымен және бір аяқтық жіліншігімен өтіп, өкшенің ішкі бөлігіне тірелуі қажет.

Екінші қабылдау: аяқпен алуды әлсіретпей, оларды түзетіп, қолдарды бұғу.

Үшінші қабылдау: канат алуды аяқпен босатпай, қолдарды жоғарыға кезекпен асыру.

Канатта өрмелеу қабылдауларын меңгеріуде жеңілдету үшін келесі жаттығуларды ұсынуға болады:

1. тіке қолдарда канатта асылу және тербелу.
2. орындықта отырып, аяқпен алуды үйрену.
3. тіке қолдарда асылу жағдайында аяқпен алуды үйрену.
4. еденде тұрып асылуға тартылу.

Студенттердің канаттан төменге қарай сырғанауын болдырмауды қадағалау қажет, себебі ауыр жарақатқа алып келуі мүмкін.

Оқыту әдістемесі. Өрмелеуді оқыту барысында: біртұтас әдістеме- оңай жаттығулар үйрету кезінде; өрмелеу кезінде алдымен бөлек гимнастикалық орындықта отырып, сонан асылуда, ары қарай өрмелеудің толық қабылдауларында аяқпен канатты алуды үйрету үшін бөлшектеу әдістемесі қолданылады.

Әдебиеттер:

1. Гимнастика. Под ред. М.Л. Журавина, О.В. Озолина. М.: Издательский центр «Академия», 2002. – 448 с.
2. Гимнастика и методика преподавания. Под ред В.М. Смоленского. М.: Физическая культура и спорт. 1987. – 336 с.
3. Палыга В.Д. Гимнастика. М.: Просвещение, 1982. – 288 с.
4. ТУП. Образование высшее и профессиональное. Физическая культура (включая валеологию). Министерство образования и науки Республики Казахстан. Астана 2002 г.

Рахым Баялиев
(Тараз, Казахстан)

ҚИМЫЛ-ҚОЗҒАЛЫС ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖӘНЕ ДЕНЕ ҚАСИЕТТЕРІН ТӘРБИЕЛЕУ

Қимыл-қозғалыстың әртүріне үйрету барысында іскерлік пен дағдыларды қалыптастыру дене қасиеттерін тәрбиелеумен үзіліссіз бірлікте жүзеге асырылады.

Қимыл-қозғалыстық іскерлік екіге бөлінеді: оның бірі-тұтас қимыл-қозғалыс іс-әрекетін жүзеге асыра білуден, екіншісі – жеке күрделілігі жөнінен әрқелкі қимыл-қозғалыстарды орындай білуден көрінеді.

Қимыл-қозғалыстық дағды – «қимыл-қозғалыстарды басқару автаматты түрде өтетін және әрекеттер жоғары сенімділігімен айырықшаланатын әрекеттер техникасын меңгеру дәрежесі.»

Мектептегі дене тәрбиесін жоспарлау және бақылау.

Жоспарлау – Бұл белгілі бір уақыт аралығында қандай құралдармен, әдістермен, қандай ұйымдастыру формаларында дене тәрбиесінің міндеттерін шешетін, сондай-ақ одан қандай нәтижелер тиісті екенін алдын-ала көре білу. Дұрыс жоспарлау белгілі бір жүйеде және дене шынықтыру жаттығуларын қолдана отырып, көзделген мерзімде оқу-тәрбие жұмыстарында мейлінше жоғарғы нәтижеге жетуге көмектеседі.

Мектепке дейінгі мекемелерде жалпы жұмыс жоспары жасалады, одан басқа бір жылға дене жаттығуларын белгілейтін жоспар-график, апталық календарлық жоспар, дене шынықтыру сабақтарының, ертеңгілік гимнастиканың, қимыл-қозғалыс ойындарының және дене тәрбиесінің басқа да формаларының жоспар –конспектілері талдап жасалады.

Дене тәрбиесі жұмысын дұрыс жоспарлау үшін балалардың денсаулығы олардың дене дамуы мен дене дайындығы жөніндегі мәліметтерді білу қажет. Бұл үшін дәрігерлерден, ата-аналардан алынған мәліметтер, бақылаудың деректері, тексерулер жеке журналға жазылады. Журналдың бірінші бетіне балалардың туған жылы, мекен-жайы,жасы, тұрмыс жағдайы туралы мәліметтер жазылады. Келесі бетінде дененің даму мәліметтері: бойы, салмағы, кеудесінің аумағы, өкпені сиымдылығы, омыртқалардың иілуінің шамасы, тұлға жағдайы, жауырын бұрыштарының арақашықтығы, табан қалыңдығының өлшеу көрсеткіштері бұлшық ет күші толықтай жазылады.

Спорттық жаттығулар.

Біздің елімізде спортты дамытуға көп көңіл бөлінеді. Қазақстан спортшыларының жоғары жетістіктері адамдардың дене шынықтыру жаттығуларының әр түрлі салаларында қатысуының бұқаралық сипатының нәтижесі. Ғылыми негізделген әдістеме бойынша жүргізілген мұндай жұмыстар барысында спорттық нәтижелер ғана өсіп қоймайды, сонымен бірге денсаулықты сақтауда, біздің қоғамымыз үшін маңызды адамгершілік қасиеттерін, дене мен ақыл-ой қабілеттерін дамытуға жоғарғы көрсеткіштерге жетеді.

Мектепке дейінгі жаста техниканы дұрыс игеру негізі, дене қасиеттерін жетілдіру, сондай-ақ моральдық-ерік қалыптасуы игеріледі, олар дене шынықтыру жаттығулары және спорттың сан алуан түрлерімен одан әрі ойдағыдай айналысуға мүмкіндік береді. Оның үстіне жаттығулар барысында дене қасиеттері: ептілік, шапшаңдық, көзбен мөлшерлеу, тепе-теңдік, күш, төзімділік дамиды.

Табиғи жағдайда жасау балалардың бойында жағымды эмоциялар туғызады, ал балалар шарашағанын сезбей жаттығуларды ұзақ уақыт жасайды. Паркте, орманда, өзенде айналысу табиғат сұлулығын балалардың жақыннан көруіне мүмкіндік жасайды, эстетикалық сезімдерін оятады. Дене шынықтыру жабдықтарын күтіп ұстау балаларды тиянақтылыққа, ұқыптылыққа үйретеді, еңбек сүйгіштікке қалыптастырады. Спорттық жаттығулармен айналысу таңертеңгілік және кешкі мезгілде балалар таза ауада болып келгеннен кейін ұйымдастырылады.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының президенті Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы, «Қазақстан-2050» стратегиясы. – Астана, 2018.
2. С.Т. Төлеуханов, А.Ә. Мәутекбаев, А.Б. Еланцев, Г.Б. Мәдиева. Дене шынықтыру мен спорт түрлерінің физиологиялық негіздері - Алматы, «Қазақ университеті», 2017.
3. Ж.Л. Садықова, М.Ш. Тұяқбаева, Е.Қ. Уанбаев. Дене тәрбиесі және спорттың ілімі мен әдістемесі - Алматы, 2016. - 206 б.

Рахым Баялиев
(Тараз, Қазақстан)

ОТБАСЫНДАҒЫ ӘЛЕУМЕТТІК ТӘРБИЕ

Социология тәрбиені қоғам мен тұлғаның өзара байланысының маңызды формаларының бірі ретінде қарастырады. Қоғам мен тұлғаның өзара байланысын талдай келе тәрбие социологиясы оның деңгейінің ерекшелейді. Ол біріншілік және екіншілік тәрбиеге бөлінеді.

Өзара байланыстың біріншілік деңгейі адам мен оның өмір сүру шарттарының, оның белгіленген әлеуметтік ортада жүргізген қызметінің объективті өзара қызметін қарастырады. Егер тұлғаның қалыптасуы барлық қоғамдық өмірлік сфераларда жүзеге асады. Бұл кезде адам өз тұлғалық дамуында дамушы қоғамның үлгісі ретінде қарастырылады. Тұлғалар судың бір тамшысы сияқты адамдардың қоғамдық өмірінің көптүрлі және көпсатылы екенін бейнелейді. Тұлғаның қалыптасуы – қоғамдық дамудың негізгі нәтижесі, оның терең мәні болып табылады. Сондықтан да тұлғаның сипаты қасиеттерінің жиынтығы ретінде оның әлеуметтік организмін сипаттай алады.

Адамның сипаттамалы қасиеттері қайта құрылуы өмірдің табиғи және заңды нәтижесі. Тұлға оның өмір сүруін анықтайтын, объективті тенденциялардың айнасындай болады. Мұндай деңгейде тұлғаның контрагентті әлеуметтік өмірі болып табылады. Тұлға сезімді құрал ретінде өмірдің өзгерістеріне, яғни әлеуметтік, моральдық, саяси құндылықтарының өзгерістерімен реттеп отырады. Міне осыған байланысты тәрбие адам дамуы үшін қажет болып табылады. Тәрбие тұлғаның өзіңше, саналы түрде, қоғамдық талаптарға сәйкес өзінің өмірін жақсы етіп қалыптастыруға көмек береді. Тәрбие процесі адамның жеке тұлға ретінде қалыптасуындағы өзіндік дамуы. Тәрбие және оны жүзеге асыру қоғам мен тұлғаның өзара байланысының формасы ретінде маңызы жоғары болып табылады.

Тәрбие социологиясының құндылықтары туралы білім мен оны оқыту адамды қоғамдық қатынастардың және әлеуметтік функциялардың, құқықтар мен міндеттердің алып жүрушісі ретінде зерттейді. Жеке тұлғаның рухани өмірінің объективті факторлары мен механизмін ашып және оны толық түсіндіру үшін сол ортаның әсерін әсерін басқарып отыруға көмектесу үшін, оның стихиялық әлеуметтік әсерін азайтып және керісінше жеке тұлғаның әлеуметтік әрекеттерінің аумағын кеңейту үшін адамның әлеуметтік өмірінің әр түрлі сферасын, олардың функциялық байланыстарын зерттеуді қажет етеді.

Оксиология – құндылықтар туралы ілім екені белгілі. Ал деонтология – жеке ғылыми салалар, бірақ та олар ғылыми білімдердің ортақ мәселелерін шешеді, жалпы теория мен практикалық социология түсініктерін нақтылауға және байланыстыруға көмектеседі.

Құндылықтар сферасының әр түрлі формаларында – саяси, жақсы көрушілік, діни, құқықтық, қоршаған орталық сияқты маңызды қоғамдық қатынастарды ұйымдастыра және оған қызмет ете білуі керек. Сондай-ақ әлеуметтік басқару мен мәдениет теориясы социологиясының кең позициясы.

Құндылықтар туралы білімде құн және оны құнын анықтаушы деген қарым-қатынас бірінші туса, ал деонтологиялық сферада норма мен орындаушы арасындағы қатынас аса маңызды болады. Деонтологияның ең басты маңызды сұрақтары болып жеке тұлға мен қоғамның арасындағы қатынастар болып табылады.

Деонтологиялық сфера – жеке тұлға мен қоғамның арасындағы өзара талап пен міндеттердің, қоғам мен ұжымның, ұжым мен тұлғаның арасындағы күрделі байланыстық жүйе ретінде көрініс табады. Деонтологиялық құндылықтар – рухани құбылыстардың ерекше түрі, адамдар әрекеті мен әлеуметтік қарым-қатынастарды реттеу кезінде қоғамның қажеттілігін қанағаттандырады.

Олардың әлеуметтік тәртіпті бір қалыпты ұстау және қолдауды құру үшін өте маңызы бар. Деонтологиялық құндылықтардың тәрбиелік жағы қоғамдық талаптардың еске, ойға және жеке тұлғаның қылығына айналу механизміне байланысты болады.

Көп ата-аналар өздерін балаларына деген махабатының жоғары болуы жағдайында бала өзін ата-анасының жақсы көретіндігін сезіп, ерке, өзімшіл болып өседі деп ойлайды. Бұл тұжырым өте дұрыс емес. Дәл осы жағымсыз тұлғалық қасиеттер ата-аналық махабаттың жетіспеушілігінен, қайсыбір эмоциялық тапшылық пайда бола қалғанда қалыптасады. Ата-ананың өз баласына оны жақсы көретіндігі мен қамқор болатындығы туралы сезімін білдіру ата-ананың баласына бөлетін уақытына да, баласының қайда өсетіндігіне де, баласын материалдық қажеттіліктермен қамтамасыз ету дәрежесіне де байланысты емес. Ол ең бірінші ата-ананың баламен терең психологиялық байланыстың болуы тәрбиеге қойылатын бірегей талап, ол барлық ата-аналарға тәуелді және мұндай байланыс барлық жастағы балаларды тәрбиелеп жеткізуде қажетті болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Социология: наука об обществе/ Под ред. В.П. Андрущенко. Харьков, 1996 г.
2. Савинов Л.И. Семья и общество: история, современность и взгляд в будущее. Саранск, 1992 г.
3. Шнейдер Д.Б. Психология семейных отношении. Москва, 2000 г.
4. Жаназарова З.Ж. Социология семьи. Алматы, 2001 г
5. Жаназарова З.Ж. Социальная работа с семьей. Алматы, 2003 г.
6. Жаназарова З.Ж. Современная семья в Казахстане и ее проблемы. Алматы, 2004 г.

Тансу Исмаилова
(Астана, Казахстан)

ФИЗИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА И СПОРТ: ПРОБЛЕМЫ ИССЛЕДОВАНИЯ, ПРЕДЛОЖЕНИЯ

Современные условия жизни предъявляют высокие требования к организму человека и характеризуются повышенной степенью экстремальности. Связано это не только с особенностями окружающей среды, предопределяющими неблагоприятную экологическую обстановку, но и с большинством факторов социальной, экономической, психологической природы и т.п.

Сегодня стало очевидным, что в современном обществе любой человек испытывает на себе громадный объем неблагоприятных воздействий различного характера, что неминуемо сказывается как на его психологическом состоянии, так и общем уровне здоровья. Не случайным является тот факт, что в последние годы зарегистрирован выраженный всплеск различного рода острых и хронических

заболеваний среди самых разнообразных слоев населения, причем нередко существенно отличающихся по своему социальному статусу, уровню доходов и т.п.

Вполне естественно, что сложившаяся в настоящее время сложная социально-экономическая, психологическая и экологическая ситуация предъявляют совершенно новые требования к различным отраслям общественной жизни, в том числе и к такому роду человеческой деятельности, как физическая культура и спорт. Что же является наиболее актуальным в данной области научно-практических знаний, способным оказать реальное позитивное воздействие на представителей различных слоев современного общества?

Прежде всего, необходимо отметить, что и сегодня не потеряло своей актуальности положение о необходимости широчайшего распространения различных видов физической культуры и спорта среди разнообразных слоев населения. Очевидно, что систематические занятия различными видами физических упражнений в самых разнообразных формах будут способствовать повышению общей резистентности организма современных жителей к неблагоприятным воздействиям различного характера [1].

Особенно острой эта проблема является в отношении нашего подрастающего поколения. Существенное падение уровня физического здоровья среди молодежи, распространение среди них различных заболеваний ставит под угрозу экономическую, интеллектуальную и социальную стабильность нашего общества в самой недалекой перспективе.

К сожалению, в последние годы приходится констатировать выраженное падение уровня физического воспитания, как среди школьников, так и учащейся молодежи. Наблюдается не только необоснованное уменьшение времени занятий физической культурой и спортом среди школьников и студентов, но, что самое печальное, падение престижности здорового образа жизни, систематических занятий спортом, не говоря уже о стремительном падении престижности в обществе профессий школьного учителя физической культуры, тренера в детско-юношеских спортивных школах различной направленности.

Более того, наметился необоснованный уклон в сторону занятий, так называемых, элитных видов физических упражнений, в частности, таких как фитнес, бодибилдинг, большой теннис и т.п., причем преимущественно для строго ограниченной группы людей с определенным социальным положением и финансовым достатком [2]. Следствием данной стратегии развития физической культуры и спорта стало сокращение количества учебных занятий в общеобразовательной школе и в высших учебных заведениях. Все это привело не только к снижению уровня физического здоровья и физической подготовленности детей и молодежи, но и к формированию неблагоприятного имиджа массовой физической культуры.

В связи с вышеизложенным чрезвычайно актуальной проблемой на современном этапе представляется работа, направленная на скорейшее восстановление значимости физической культуры и спорта в современном обществе как в экономическом, социальном, так и в общегосударственном отношении. Для решения данного вопроса необходимы совместные усилия различных государственных и общественных организаций, причем не в декларативном порядке, а реально, на деле. Очевидно, что принимаемые в больших количествах различные программы уже не могут обеспечить практическое решение данной проблемы, нужны реальные экономические и социальные подходы, способные переломить неблагоприятную обстановку в области отечественной физической культуры и спорта.

Не менее важной проблемой представляется также вопрос относительно подготовки квалифицированных кадров в области физического воспитания. В данном аспекте особое внимание хотелось бы обратить не только на уже отмеченную необходимость возрождения престижности профессии преподавателя и тренера, но и на решение проблемы эффективного трудоустройства выпускников факультетов физического воспитания университетов и институтов физической культуры [3].

Вполне естественно, что приведенные в данной статье материалы являются отражением лишь малой доли проблем, стоящих сегодня перед физической культурой и спортом, и являются собственным взглядом автора по данному вопросу. Вместе с тем, очевидно, что развитие физической культуры и спорта на совершенно новом качественном уровне является одной из наиболее актуальных проблем жизни современного общества, решение которой будет способствовать гармоническому развитию всех его представителей.

Литература:

1. Круцевич Т. Ю. Методы исследования индивидуального здоровья детей и подростков в процессе физического воспитания: учебное пособие / Т. Ю. Круцевич. – К.: Олимпийская литература, 1999. – 232 с.
2. Каюмов А. К. Влияние экстремальных климатических условий на морфофизиологические показатели организма / А. К. Каюмов // Гигиена и санитария. – 2000. - №5. – С. 14-17.
3. Полиевский С. А. Оздоровление школьников из районов комплексного экологического загрязнения / С. А. Полиевский, А.М. Лакшин, М. В. Ковтун // Физическая культура: воспитание, образование, тренировка. – 2000. – №3. – С. 19-21.

Научный руководитель:

старший преподаватель Рыбин Игорь Вячеславович.

**Р.Қ. Мамырқұлов, Қ.Қ. Мамырқұлов
(Тараз, Қазақстан)**

ДЕНЕ ТӘРБИЕСІ ПӘНІНІҢ ОҚЫТУШЫЛАРЫ МЕН ЖАТТЫҚТЫРУШЫЛАРЫНЫҢ ТӘРБИЕ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ШЕБЕРЛІГІ

Мұғалім – елдің болашағын көркейтіп, рухын биікке көтеретін, жас ұрпақты тәрбиелейтін жуапкершілігі мол киелі мамандық. Ондай мамандық иесі әрқашанда өресі биік болып, сөйлеген сөзінен, ойлар ойынан ілтипаттылығы мен парасаттылығы, біліктілікке ұштасқан ізденімпаз, елжанды, адамгершілігі жоғары жайсаң адам болуы керек.

Педагогтың беделді болуы - өсіп келе жатқан ұрпақты ойдағыдай тәрбиелеудің ең маңызды шарттарының бірі. Қандай жастағы болсын балаларға ықпал етудің нәтижесі - тек оларды неге және қалай үйретуде, оларға нені және қалай айтуда ғана емес, сондай-ақ, кімнің айтып, кімнің үйрететіндігімен де анықталады.

Мұғалім – ұлы есім. Оны қадірлемейтін, қастерлемейтін адам өмірде жоқ та шығар. Қандай дана адамның өзі, ең алдымен мұғалімнің ұлағатты сөздерін естіп өскені айдан анық. Мұғалім болу үшін адамның ішкі дүниесінің қалауы болу керек. Өзінің жеке қасиеттерімен өзіне деген құрметті, сыйластықты тудыра білуі қажет.

Зерттеудің әдістері мен ұйымдастыруы: Баланы жастан әдептілікке, сыйластыққа, Отан сүйгіштікке баулу маңызды. Бұл тұрғыда ұлы әл-Фараби бабамыз: “Тәрбиесіз берілген білім – адамзаттың қас жауы”, - деп бекер айтпаса керек. Ал тәрбие бастауы – этикалық нормаларды үйретумен қатар, өнер дарыту. Спорт өнер осы заманғы дене тәрбиесі саласы мамандарының педагогикалық шеберлігі дене тәрбиесінің ілімін терең білуіне, мемлекеттік саясатын дұрыс түсінуіне және оған іс жүзіндегі қызметте сол бағытта жұмыс істеуге негізделеді.

Дене шынықтыру пәнінің мұғалімі мен спорт түрінің жаттықтырушысы қозғалыс дағдыларын қалыптастыру барысында шұғылданушылардың дене қабілеттерін дамытып, бір уақытта олардың арман, мұратқа ұмтылысын тәрбиелеп, олардың еңбекке белсене араласуының келешегін ашады, оларға өмірлік жолын таңдауына және азаматтық парызын орындауына жәрдемдеседі.

Дене тәрбиесі маманы өз ісін жақсы білуі және сүйюі, жақсы дене дайындығы, мықты денсаулық, спорттық әдістік шеберлікті меңгеру қажет. Неғұрлым мамандық дәрежесі жоғары және дене тәрбиесі саласын арнайы білімнің шеңбері кең болған сайын, соғұрлым оқытушыда тәрбие шешу үшін мүмкіндіктер көп болады, тәрбие жүйесінде сыртқы бейнесі ерекше маңызды. Денелерінің жетілуіне ұмтылу барысында оқытушыларының өзінің дене пішіні жүйелі дамыған, сыпайы қарапайымдылық және қозғалыстағы көркемдік, тұлға сұлулығы, жеңіл және еркін жүріс болуы тиіс. Маманға дене дамуынан бөлек жалпы мәдениеттілік қажет.

Тәрбие барысында шұғылданушылардың эстетикалық талғамын, талапты ақылын, шығармашылық белсенділігін тек өзі эстетикалық дамыған және көркемдік жағынан білімді маман ғана дамыта алады.

Сондықтан тәрбие міндеттерін табысты шешу үшін дене тәрбиесі пәні оқытушысы, жаттықтырушы бәрінен бұрын өнегелілік және эстетикалық жағынан тәрбиеленген болуы тиіс.

Тәрбие – күрделі, көп жақты шығармашылық қызмет жүйесі. Оны меңгеру үшін дене тәрбиесі маманына өзінің әрекетінде бәрінен бұрын Отандық озық тәрбие тәжірибесінің негізіндегі көрнекті принциптерін басшылыққа алу қажет. Бұл принциптер мыналарды міндеттейді:

Әрбір спортпен шұғылданушыға оның жас ерекшеліктерін жан-жақты білу негізінде әрбірінің жеке бабын табу (физиологиялық және психологиялық). Шұғылданушыларға жоғары талапшылдық және сыйластық көрсету. Педагогикалық талаптар бірлігі және тәрбиелік әсер етуді қамтамасыз ету.

Қозғалыс әрекетіне үйрету барысын, шұғылданушылардың рухани жағын қалыптастыру сияқты өмірмен, қоғамның қажеттілігімен, алдағы еңбек қызметімен тұрақты байланыстыру қажет. Оқушыны өнегелілік рухында тәрбиелеу үшін, оның қалай тұратынын, не туралы ойланатынын, кіммен достасатынын, өндіріс немес оқу орнында қалай еңбектенетінін, тұрмыста, қоғамдық орындарда өзін қалай ұстайтынын, бос уақытында не істейтінін және т.б. білу қажет.

Талап ету және сыйласу – тәрбие саласының екі бөлінбейтін жағы. Солай бола тұрса да жаттықтырушылар спортшыларға жоғары талап қояды, бірақ оларға деген қажетті сыйлаушылық қатынас көрсетпейтін жағдайлар болады. Тәрбиеге мұндай қатынас тәртіп бойынша жаттықтырушы тарапынан дерекшілікке апарыды. Қорытындысында шұғылданушылар ызаланады, дерекшілік көрсетеді және оларда спортпен шұғылдануға деген қызығушылық жоғалады. Талап ету міндетті түрде шұғылданушы оқушыларға ықпалмен, сезіммен, жанашырлықпен, жүрекпен қатынас жасауға үйлесуі тиіс. Тәрбие жүйесін табысты басқару үшін оқытушыға, жаттықтырушыға дене тәрбиесі жүйесінде шұғылданушылардың бейнесін қалыптастыруды, алдын ала қарастыратын мақсатты бағытта ұйымдастырылған педагогикалық әрекеттесулердің барлық жиынтығын меңгеруі қажет болады.

Адам бөліктермен тәрбиеленбейді, ол жинақтау арқылы өзі ұшырайтын барлық әсерлердің жиынтығымен құрылады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының “Білім туралы Заңы” // Егеменді Қазақстан, 1999 ж., 11 маусым.

2. Ә. Нысанбаев, Т. Әбжанов. “Ой, ақыл, адамгершілік” – Алматы, 1994, 25-27 бет.
3. Ә. Табылдиев “Халық тағылымы” – Алматы, 1992, - 135 б.
4. Якушева С.Д. Основы педагогического мастерства: учебник для студ. сред. Проф. Заведений/ С.Д. Якушева.-2-е изд., - М.: Издательский центр «Академия», 2009. – 256 с.

Р.Қ. Мамырқұлов, Қ.Қ.Мамырқұлов
(Тараз, Қазақстан)

ҚАЗАҚТЫҢ ҰЛТТЫҚ ОЙЫНЫ- ТОҒЫЗҚҰМАЛАҚ

Тоғызқұмалақ — қазақтың ұлттық дәстүрлі ойындарының бірі, ақыл-ой ойыны. Соңғы деректерге қарағанда, оның шығу тарихы 4 мың жылдық кезеңді қамтиды. Ал кейбір мамандардың айтуынша, оның пайда болған кезі бұдан да көп уақыт болуы әбден мүмкін. Тоғызқұмалақ өткен ғасырларда қазақ даласындағы ең кең тараған ойын болатын [1].

Тоғызқұмалақ ережесі. Тоғызқұмалақ ойыны арнайы тақтада екі адам арасында ойналады. Ойын тақтасы – 2 қазан, 18 отау, 162 құмалақтан тұрады. Ойын басында әр ойыншыға бір қазан, тоғыз отауға тоғыз-тоғыздан салынған сексен бір құмалақ тиесілі.

Алғашқы жүріс жасаған ойыншыны – бастаушы, қарымта жүріс жасаған ойыншыны – қостаушы деп атайды. Кейде бастаушы үшін – ақ жағы, қостаушы үшін қара жағы деген тіркестерді де қолданамыз.

Тақтаның жазу үлгісіндегі жалпы құрылысы төмендегідей:

отаулар	№9	№8	№7	№6	№5	№4	№3	№2	№1	
	9	9	9	9	9	9	9	9	9	Қостаушы қазаны (0)
	9	9	9	9	9	9	9	9	9	Бастаушы қазаны (0)
отаулар	№9	№8	№7	№6	№5	№4	№3	№2	№1	

Берілген диаграммаларда бастаушының отаулары мен ондағы құмалақтар мөлшері үнемі төменгі жағында орналасады.

Жүріс жасау ерекшеліктері. Жүріс ойыншылар тарапынан кезектесіп жүріледі. Жүрісті кімнің жасайтыны жеребемен немесе қарсыластардың келісімімен анықталады.

1. Жүріс жасау үшін өз жағыңыздағы отаулардың бірінен біреуін орнына қалдырып, қалған құмалақтарды қолға алып, солдан оңға қарай бір-бірлеп таратамыз. Тарату сәтінде құмалақтар өз отауларымыздан асып кететін болса, қарсыластың отауына таратамыз. Егер соңғы құмалақ қарсыластың тақ санды құмалағы бар отауына түсіп, ондағы құмалақтарды жұп қылса (2, 4, 6, 10, 12), сол отаудағы құмалақтар ұтып алынып, өз қазанымызға салынады.

Егер соңғы құмалақ қарсыластың жұп санды құмалағы бар отауына түсіп (3 құмалақтан басқа), тақ қылса немесе өз отауымызға түссе, құмалақ ұтып алынбайды. Мәселен, жоғарыдағы тақтадағы алғашқы жағдайда бастаушы №3 отаудағы 9 құмалағын таратса, соңғысы қарсыласының №6 отауына барып түседі және ондағы 9 құмалақ соңғы құмалақпен 10 болып, ұтып алынады және қазанға салынады.

Сол кезде тақтада төмендегідей жағдай қалыптасады.

отаулар	№9	№8	№7	№6	№5	№4	№3	№2	№1	
	9	9	9	–	10	10	10	10	10	(0)
	9	9	9	9	9	9	1	10	10	(10)
отаулар	№9	№8	№7	№6	№5	№4	№3	№2	№1	

2. Отаудағы жалғыз құмалақ көрші отауға жүргенде орны бос қалады.

3. Жүріс жасаған кезде отауларға құмалақ салмай немесе 2-3 құмалақ бөліп алып жүруге болмайды.

Тұздық алу ережесі. Тоғызқұмалақ ойынында құмалақтан басқа ойында бір рет қарсыластың отауын ұтып алуға да болады. Оны ежелде – “тұзды үй”, қазіргі тілде – тұздық деп атайды [2].

4. Тұздық алу үшін жүріс жасаған кезде, қарсыластың екі құмалағы бар отауын таратқан құмалағыңыздың соңғысын түсіру керек.

Сонда сол отауда қалыптасқан 3 құмалақпен бірге отау да ұтып алынып, ойынның аяғына дейін сіздің меншігіңізге айналады. Енді жүріс жасалған сайын тұздық алынған отауға түсетін бір құмалақ, міндетті түрде сіздің қазаныңызға салынып отырады. Тұздық алынған отауға арнайы белгі қойылады. Жазбаша түрде – X деген шартты таңбамен белгіленеді.

Бүгінде Қазақстанда осы жұмыстардың ұйытқысы болып отырған танымал бірнеше азаматтар бар. Солардың ішінде тоғыз-құмалақ федерациясының президенті Әлихан Байменов, вице-президенті Сардар Шәріпов пен «Таңғажайып тоғыз-құмалақ» кітабының авторы, тоғызқұмалақтан мемлекеттік жаттықтырушы

Мақсат Шотаев деген азаматтардың есімін атау тұрарлық. Қазақстан тәуелсіздік алған жылдан бері тоғыз-құмалақ жылдан-жылға дамып келеді. Бұл жерде жаңа құрылған тоғыз-құмалақ федерациясының ықпалы зор болып отыр. Бүгінгі таңда осы қауымдастықтың арқасында елдің түкпір-түкпірінде үйірмелер ашылып, тоғыз-құмалақтан жарыстар жиі өткізіліп келеді. Қазіргі кезде әлемнің көптеген елдерінде тоғыз-құмалақ жақсы насихатталып жатыр. Мәселен, Моңғолияда мектептерде тоғыз-құмалақтан олимпиада өтеді екен. Қытайда, Қарақалпақстанда кітаптар, ғылыми еңбектер шығуда. Оның тоғыз-құмалақтан ерекшелігі отау саны көп (32 отау) те бірақ құмалақ саны аз (64 құмалақ). Осы ойынды угандалықтар әлемдік интеллектуалдық ойындардың қатарына кіргізіп, одан жыл сайын біресе Америкада, біресе Англияда олимпиадалар өткізеді екен. Немесе Шри-Ланканың манкала типіндегі жеті отаулық олинда каллия ойын түрін алайық. Белгілі тоғыз-құмалақ маманы Мақсат Шотаевтың айтуынша, қазір бұл ойын, Интернет арқылы жедел дамып келе жатыр.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Құрманбаева С.К. «Ұлттық ойындардың бүгіні мен келешегі», «Алматы» 2004 жыл, 209 б.
2. Несіпбаев Б.К. «Ұлт мәдениеті мен өнері», «Білім» 2003 жыл, 198 б.
3. Атабаев А.С. «Ұлттық ойындар- халық мұрасы», «Кітап» 2006 жыл, 275 б.
4. Наурызбаев Ж. «Ұлттық мектептің ұлы мұраты», «Алматы» 1995 жыл, 98 б.

Христина Шавель, Олена Турчин
(Львів, Україна)

ДО ПИТАННЯ ПРО ФІЗИЧНУ РЕАБІЛІТАЦІЮ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ВАДАМИ СЛУХУ

Актуальність: Реформування освіти в Україні у напрямі розгортання інклюзивних тенденцій передбачає реалізацію дитиноцентрованої парадигми, яка є визначальною у процесі оновлення вітчизняної освітньої системи. Сучасна система освіти має передбачати створення таких умов, за яких дитина з особливими освітніми потребами отримує можливість сформувати власні особисті цінності, реалізувати власну життєву програму [11, с. 59].

Кількість дітей з вадами слуху, на жаль, не зменшується. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) на березень 2015 року у світі налічується понад 360 мільйонів людей з деривацією слуху (понад 5 % населення світу), з них 32 мільйони – діти. Згідно з прогнозом ВООЗ, до 2020 року порушення слуху будуть мати близько 30 % населення світу [5, с. 6].

Питання діагностики, лікування і профілактики порушень органів слуху в дитячому віці і пов'язаних з цим вторинних відхилень є актуальною проблемою, оскільки слухова функція має провідне значення в розвитку мови, а слуховий аналізатор є одним із основних каналів, який несе дитині інформацію про навколишній світ [6, с. 3, 12, с. 16].

Однією з головних проблем сучасної спеціальної освіти є пошук нових підходів, форм, методів навчання і виховання, які б відповідали можливостям та потребам цих дітей і сприяли розвитку їх талантів, розумових і фізичних здібностей.

Повноцінний розвиток дітей, що мають порушення слуху, неможливий без фізичного виховання, яке забезпечує не лише необхідний рівень фізичного розвитку, але і корекцію відхилень різних сфер діяльності. Фізичні вправи і спорт є основним засобом в корекції і компенсації рухової сфери, в підвищенні функціональних можливостей організму [1, с. 50, 3, с. 14, 7, с. 77].

Теоретико-методичні основи корекції рухової сфери дітей зі зниженим слухом засобами фізичного виховання стали результатом праці І.М. Ляхової [10, с. 24]. І.В. Хмельницькою розроблені основні положення, завдання і методи корекції фізичного стану дітей з вадами слуху засобами фізичного виховання [13, с. 1].

Зміст фізичного виховання школярів із порушенням слуху та його вплив на їх соціальну інтеграцію вивчав І.П. Випасняк [2, с. 15]. Н. П. Лещій (2004) розробила методiku розвитку координації рухів глухих підлітків [9, с. 6]; Я. В. Крет (2000) [1, с. 51] розглядала питання корекції психофізичного розвитку дітей з вадами слуху старшого дошкільного віку. Рання діагностика психомоторної функції дає змогу отримати відомості про рівень фізичного стану, фізичної підготовленості, рухової активності, особливостей розумової й фізичної працездатності дітей зі зниженим слухом (І. П. Випасняк, 2007; Х. Є. Гурінович, 2006; О. В. Колишкін, 2004 та ін.) [2, с. 15, 4, с. 2, 8, с. 2].

Пошук ефективних засобів та методів фізичного виховання, які б сприяли кращій фізичній реабілітації дітей з вадами слуху спонукали нас до творчого вирішення вказаних проблем.

Метою нашої роботи буде: розробити методiku фізичної реабілітації дітей молодшого шкільного віку з вадами слуху на основі використання засобів фізичного виховання.

Завдання:

1. Вивчити та проаналізувати сучасний стан проблеми фізичного виховання дітей молодшого шкільного віку з вадами слуху.

2. Виявити особливості фізичного розвитку, соматичного здоров'я, фізичної працездатності, енергозабезпечення дітей молодшого шкільного віку з вадами слуху.

3. Розробити та експериментально обґрунтувати методику фізичної реабілітації дітей молодшого шкільного віку з вадами слуху на основі використання засобів фізичного виховання.

Об'єкт дослідження: засоби фізичного виховання для дітей молодшого шкільного віку з вадами слуху.

Предмет дослідження: фізична реабілітація дітей молодшого шкільного віку в процесі фізичного виховання.

Для розв'язання поставлених завдань нами будуть використані наступні **методи досліджень:**

1. Теоретичний аналіз та узагальнення літературних джерел за темою дослідження.
2. Антропометричні дослідження.
3. Визначення соматичного здоров'я за методикою Г. Л. Апанасенко.
4. Визначення фізичної працездатності за методикою визначення індексу Гарвардського степ-тесту.
5. Визначення рівня екскреції креатиніну та фосфору з сечею.
6. Методи математичної статистики.

Організація дослідження:

Дослідження будуть проводитися на базі спеціальної школи-інтернату №101 м. Львова та кафедри біохімії та гігієни Львівського державного університету фізичної культури із залученням 60 дітей з вадами слуху 9-10 років.

Дослідження буде проводитись у III етапи

I етап (жовтень – грудень 2017 р.) – теоретичний аналіз та узагальнення літературних джерел за даною проблемою, написання I розділу.

II етап (січень 2017 р.– листопад 2018 р.) – обстеження дітей вказаного віку. Розробка та експериментальна перевірка методики фізичної реабілітації дітей молодшого шкільного віку з вадами слуху на основі використання засобів фізичного виховання.

III етап (листопад 2018–січень 2019 р.) – обробка та узагальнення отриманих результатів дослідження, оформлення магістерської роботи.

Очікувані результати: буде розроблена методика фізичної реабілітації дітей молодшого шкільного віку з вадами слуху на основі використання засобів фізичного виховання.

Практичне значення нашої роботи полягатиме в тому, що буде розроблена методика фізичної реабілітації дітей молодшого шкільного віку з вадами слуху на основі використання засобів фізичного виховання; удосконалено процес фізичного виховання дітей молодшого шкільного віку з вадами слуху; визначено параметри морфо-функціонального стану, соматичного здоров'я, фізичної працездатності дітей 9-10 років з вадами слуху, що поглибить знання про фізичні можливості цієї категорії дітей.

Література:

1. Байкіна Н. Діагностика і корекція психомоторики в глухих дітей / Н. Байкіна, Я. Крет, О. Поддубева // Нова педагогічна думка. – 2013. – № 4. – С. 50-54.
2. Випасняк І.П. Соціальна інтеграція глухих дітей на основі рухової активності: дис... канд. наук з фіз. виховання і спорту: 24.00.02 / Випасняк Ігор Петрович, Прикарпатський національний ун-т ім. Василя Стефаника. — Івано-Франківськ, 2006. – 188 с.
3. Глазирін І.Д. Основи диференційованого фізичного виховання. – Черкаси: Відлуння-Плюс, 2003.-352 с.
4. Гурінович Х.Є. Фізичний стан глухих дітей молодшого шкільного віку та його корекція засобами фізичного виховання: автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту: 24.00.02 / Гурінович Христина Євгенівна, ЛДУФК. – Л., 2006. – 20 с.
5. Джевага В.В. Корекція порушень координаційних здібностей дітей молодшого шкільного віку з вадами слуху в процесі фізичного виховання: автореф. дис.... канд. наук з фіз. виховання та спорту: 24.00.02 / Володимир Валентинович Джевага, НУФВСУ. – Київ, 2017. – 20 с.
6. Дідковський В.Л. Вестибулярна дисфункція при нейросенсорній приглухуватості (особливості діагностики та підходів до лікування): автореф. дис. ... канд. мед. наук: 14.00.09 / Дідковський Володимир Леонідович. – К., 2000. – 16 с.
7. Кашуба В. Корекція координаційних здатностей молодших школярів з вадами слуху у процесі адаптивного фізичного виховання / В. Кашуба, І.Хмельницька, З. Насралла // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. –2007. –N 2. – С. 77–82.
8. Колишкін О.В. Корекція рухових порушень дітей старшого шкільного віку з розладами слуху засобами адаптивного фізичного виховання: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.03 / Колишкін Олександр Володимирович, Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – Одеса., 2004. – 20 с.
9. Лещій Н.П. Розвиток координаційних рухів глухих підлітків на уроках фізичної культури: дис.... канд. пед. наук: 13.00.03 / Одеса, 2004. – 276 с.
10. Ляхова І.М. Ритмізація рухів дітей з вадами слуху / І.М. Ляхова // Дефектологія. – 2002. – № 3. – С. 24-28.
11. Специальная педагогика: в 3 т.: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / под ред. Н. М. Назаровой. — Т. 2: Общие основы специальной педагогики / [Н. М. Назарова, Л. И. Аксенова, Т. Г. Богданова, С. А. Морозов. – М.: Академия, 2008. – 352 с.

12. Студеникин М.Я. Справочник педиатра. – М: Медицина, 2008. – 656 с.
13. Хмельницька І.В. Комп'ютерні системи контролю моторики школярів 7-10 років з вадами слуху в програмуванні фізкультурних занять: автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту: 24.00.02 / Хмельницька Ірина Володимирівна, НУФВіСУ. – К., 2006. – 20 с.

Науковий керівник:

кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент Шавель Христина Євгенівна.

СЕКЦІЯ: ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

Gulmira Jalolova
(Toshkent, O'zbekiston)

O'QUVCHILARNING LUG'AT BOYLIKLARINI O'STIRISHDA INTERAKTIV USULLARDAN FOYDALANISH

Tilshunoslikning lug'atchilik nazariyasiga oid sohasi, lug'atshunoslik, lug'at turlari va ularni tuzishning ilmiy asoslarini ishlab chiqish bilan shug'ullanadi. Nazariy leksikografiya bir qancha muammolarni qamrab oladi: lug'atlarning umumiy tipologiyasini va yangi turdagi lug'atlarni ishlab chiqish; lug'at makrostrukturasini ishlab chiqish (so'zlarni tanlab olish, so'z va lug'at maqolalarini joylashtirish tartibi, omonimlarni belgilash, lug'at tarkibiga havola materiallarni kiritish); lug'at mikrostrukturasini, ya'ni har bir lug'at maqolasini ishlab chiqish (so'zga grammatik va fonetik izoh berish, so'z ma'nolarini ajratish va tasniflash, tariflash turlari, belgilar tizimi, so'z etimologiyasi haqidagi ma'lumotlar) va boshqalar.

Leksikografiya tilshunoslikning barcha bo'limlari, ayniqsa, leksikologiya bilan o'zaro bog'liq. Leksikografiya ham amaliy, ham nazariy soha sifatida leksikologiya, uslubshunoslik, fonetikaga hamda til tarixi, tilning grammatik qurilishi haqidagi ta'limotga suyangan hoda ish ko'radi. Zamonaviy leksikografiya muayyan davr jamiyatidagi bilimlar majmuini aks ettiruvchi lug'atlarning muhim ijtimoiy vazifasini alohida qayd etadi. Leksikografiya lug'atlar tipologiyasini ishlab chiqadi. Shu jihatdan bir tilli leksikografiya (izohli va boshqa lug'atlar), ikki tilli (tarjima lug'atlar), o'quv leksikografiyasi (til o'rganishga maxsuslashgan lug'atlar), ilmiy-texnik leksikografiya (terminologik lug'atlar) o'zaro farqlanadi.

Ma'lumki, so'z predmet, belgi, harakat va miqdorga nom bo'lishi bilan birga atrofimizdagi narsa va hodisalar, harakat-holatlar ham nomi sifatida vujudga keladi. O'quvchi kelgan kundan boshlab, turli darslar vositasida lug'atini boyitib boradi. O'quvchi lug'atini boyishiga, birinchi navbatda, uni o'rab olgan muhit, tabiat, kishilarning hayoti, o'qish faoliyati kattalar va tengdoshlari bilan bo'lgan muloqotlari asosiy manba vazifasini bajaradi.

Ona tili darslarida lug'at ustida ishlash o'quvchilar nutqini o'stirishda, savodhonligini shakllantirishda, so'z boyligini boyitishga, nutq madaniyatini yuksaltirishda qaratilganligi sababli bu ish maktablarda 1-sinfdan boshlanadi va butun o'quv jarayonida davom ettiriladi.

Lug'at ustida ishlash ona tili darslarida ham, o'qish darslarida ham reja asosida ischil olib borilishi lozim.

Til ta'limini o'rganishda o'qituvchi o'quvchilar faoliyatini kuzatib, ular nutqining sof bo'lishiga boshlang'ich sinfdayoq erishishi zarur. Shunday qilinganda o'quvchilar o'z ona tilida ravon gapiradigan, savodli yoza oladigan bo'ladi. Bunday ishlarni amalga oshirishning turli usullari mavjud bo'lib, ulardan biri lug'at bilan ishlashdir. Bu jarayonda «Lug'at daftari» yuritishga alohida ahamiyat qaratiladi. Uni o'quv yilining ikkinchi yarmidan boshlash maqsadga muvofiqdir. Eng avvalo har bir o'quvchining «Lug'at daftari» bo'lishiga erishmoq zarur. Lug'at xazinasi esa badiiy asarlarda mujassamlashgan bo'lib, u nutq o'stirishida katta manba hisoblanadi.

So'zlarning ma'nosini tushuntirish va aniqlashdan iborat lug'at ishi matn ustida ishlashning asosini tashkil etadi. Bu jarayon matnni o'qishdan oldin, o'qish jarayonida, o'qilgandan keyin o'tkazilishi mumkin. Agar matnda notanish so'zlar bo'lsa, u holda lug'at ishi matnni o'qishdan oldin o'tkaziladi. Bu ish turida matndagi tushunarsiz so'zlarning ma'nodoshlarini keltirish yaxshi natija beradi. Bola kichik yoshida o'ta ta'sirchan, voqelikni tez qabul qiluvchan bo'ladi. U nimani eshitsa, eshitganicha talaffuz etishga, intiladi. Shuning uchun ham boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'quv yili boshidanoq nutq doirasini aniqlab, nuqsonlarni bartaraf etish choralari ko'rish ustida ish olib borish lozim.

«Ona tili, o'qish bolalarning lug'atining boyitish, bog'lanishli nutqni o'stirish, abadiy-estetik tafakkurini kamol toptirish, nutq madaniyatini shakllantirish, nutq ta'sirchanligini ta'minlashning muhim omilidir», deyiladi modernizatsiya qilingan o'quv dasturida. Bu vazifalar grammatik mavzularni o'rganish, mashq matnlarini kuzatish va tahlil qilish, maxsus lug'aviy grammatik mashqlar orqali bajariladi.

Ona tili o'qitishning bosh maqsadi ham tilning jamiyatda tutgan o'rni, vazifasi bilan belgilanadi. Til-aloqa vositasi, chunki so'zlovchi fikr-mulohazalarini til orqali bayon qiladi, tinglovchi esa til vositalari orqali ro'yobga chiqqan fikrni anglaydi.

Lug'at ishida so'zning ma'nosi, talaffuzi, imlosi va uslubiy qo'llanishi e'tiborda tutiladi. Lug'at ishida ishlashning asosiy maqsadi o'quvchilarning yangi so'zlardan nutqda foydalanishlariga erishish, o'zgarlar nutqini anglashlarini ta'minlashdir. Buning uchun o'qituvchi o'qish darslarida qo'llangan har bir so'zning va ta'limiy jarayonlarda: ekskursiya, o'zaro suhbat, turli tadbirlarda ishlatilgan so'zlarning ma'nosiga e'tibor bilan qarashi, ularning qaysilari maxsus tahliliy mashqlarni taqozo etishini belgilab olishi kerak.

O'quvchilar darslikdagi ba'zi so'zlarga birinchi marta duch kelayo'tgan bo'lishi mumkin. Bu so'z yangi paydo bo'lgan bo'lmasa ham, o'quvchi uning ma'nosini bilmaydi, demak, o'quvchi uchun yangi so'z hisoblanadi. Masalan, 5-sinf «Ona tili» darsligida *habib* (do'st), *darparda* (oyna o'rniga shaffof qoq'oz yopishtirilgan deraza parda), *xaroba* (qarovsiz qolgan vayrona), *qardosh* (do'st, birodar, qarindosh-urug'), *safdosht* (harbiy himmatda birga), tashkilotda birga), *sarkarda* (qo'mondon, lashkarboshi), *zeb* (bezak, ko'rk, husn), *qasr* (hashamatli saroy, ko'shk); kabi so'zlarga duch keladilar. Bunday so'zlarning ma'nosini sinonimlar keltirib kengaytirish yo'li bilan, qarama-qarshi ma'noli so'zlar izohi yo'li bilan, gap tarkibida qo'llash orqali, shu so'zning ma'nosini ochib beruvchi biror voqeani keltirish bilan, so'z ifodalagan narsaning belgilarini tavsiflash bilan, narsaning rasmini ko'rsatish, ma'nosini ochish, rasmlar orqali tushuncha hosil qilish yo'li bilan tushuntirish mumkin. Bunday ishlash

o'quvchilarda turli so'z ma'nolariga nisbatan sezgirlikni yuzaga keltiradi. Ona tili darslarida interaktiv usullarni qo'llash o'quvchilarni darsga bo'lgan qiziqishlarini orttiradi, qolaversa tushunishlari osonlashadi.

Bunda asosan 5-sinf o'quvchilarida quyidagi jihatlarni singdirish lozim: muloqot jarayonida o'zida qat'iyatni his etish, ishonch, kechirimli bo'lish, to'g'ri so'zlik, so'z ustidan chiqish, minnaddorchilik hissi va hokazolar. Bu jihatlarni singdirish qisqa fursatda amalga oshiriladigan jarayon emas, albatta. U izchillikni, tizimlilikni talab etadi. Buning uchun dars qiziqarli va lug'at ishi o'tkazish bosqichini samarali tashkil etilishi, mavzuga mos ta'lim usuli tanlanishi lozim. 5-sinf ona tili darsligidagi 485-mashq berilgan bo'lib mashq shartiga ko'ra: Quyidagi birikmalardagi ko'p ma'noli so'zni toping qanday ma'no ifodalayotganini izohlang. Ushbu mashqni bajarish uchun o'quvchilarga "Kundalik texnologiyasi" dan foydalanimiz

"Kundalik" texnologiyasi.

Bunda o'quvchilar 2 guruhga bo'lib olinadi. Birinchi guruh jadvalni birinchi qismiga mashqdagi ko'p ma'noli so'zni topib, tayanch so'zlardan yozadilar. Ikkinchi guruh shu tayanch so'zlarning qanday ma'nosini yozadilar.

I qism	II qism
<i>Iliq</i>	Xavo, suv, ...
<i>Qalb</i>	Amri, daryo, ...
<i>Chuqur</i>	O'ylamoq, qazimoq, ...
<i>Xira</i>	Pashsha, ko'z, ...
<i>Istiqbol</i>	Davri, maskani, ...
<i>Sovuq</i>	Odam, xavo, ...

Natija 1-guruh tayanch so'zlarni to'g'ri topib, imlo qoidalari asosida yozganiga qarab baholansa, 2-guruh shu tayanch so'zga to'g'ri bergan izohiga qarab baholanadi.

Xulosa qilib shuni aytish kerakki, istiqbolimiz sharofati tufayli ta'lim – tarbiya tizimi, farzandlar kelajagiga bo'lgan e'tibor yanada kuchaydi. Shunday ekan, ta'lim–tarbiya jarayonida o'qituvchining ahamiyati juda katta. O'qituvchi qanchalik mahoratli, o'z kasbini yetuk mutaxassisi, eng muximi, bilimli bo'lsagina, o'z oldiga qo'ygan maqsadiga erisha oladi.

O'quvchilarning nutqi tushunarli, mazmunli, ravon bo'lishi uchun, albatta, ularning nutqini yangi so'zlar bilan boyitish darkor. O'quvchilar so'z boyligini oshirish o'quv fanlari yuzasidan o'tkaziladigan mashg'ulotlar bilan ham uzviy ravishda bog'lanadi. Dars davomida o'quvchilar til yordamida tabiat va kishilar hayoti haqida bilim oladilar. Ular kuzatishni, o'ylashni va ko'rganlari, eshitganlari, o'qiganlari haqida to'g'ri bayon qilishni o'rganadilar. Ona tili darslari bolalar lug'atini boyitishga samarali yordam beradi, nutqni to'g'ri tuzishni o'rgatadi.

Olga Petrova
(Kharkiv, Ukraine)

INTEGRATED INNOVATIONS CHANGE TRADITIONAL TECHNOLOGIES IN TRAINING FOREIGN LANGUAGE

Modern life has been changing while new technology explosion occupies human functioning, aiming at facilitating of any activity, education, as well. Cardinal transformation of the learning technologies in information society are more and more being attributed to IT services, different digital technologies, online teaching and resources, various apps, mobile devices, etc.

The leading role of information in modern society changes human life in all areas of knowledge, including education, in particular teaching English as a foreign language. Under such conditions, modernizing has begun in the areas of professional knowledge, economy, culture, education. Shifts in priority values in foreign language teaching methodology are partly connected with such innovations.

Researchers, methodologists elucidated the ways of introduction innovations into the academic process of learning foreign languages at different levels of education, describe developments of the field; wide range of innovation teaching technologies is covered in the literature available (C. Kennedy, L. Henrichsen, D. Fisher, J. Coleman, A. Waters, J.A. Belz, W.M. Rivers, M. K. Warford, K. Van den Branden, D. Carless, et al.) [1-10]. These are reflected in collection works devoted to innovations published by the British Council correspondent authors M. Peacock, G. Motteram, C. Pim, G. Stanley, D. Slaouti, Z. Onat-Stelma, N. Kern, J. Gilbert, et al. [1].

However, the search for ways to improve the pedagogical activity of foreign language teachers against ongoing changes remains relevant. Despite the significant amount of scientific research in this direction, the specifics of the introduction of innovative teaching by foreign language teachers in non-language universities have not yet been studied sufficiently.

The objective of the article is to discuss the changes which appeared in teaching foreign languages with integrated innovations against the background of traditional methodology.

To achieve the purpose of the study the following methods were used: analysis and generalization of literature sources on the issue, synthesis, comparison, systematization.

The pedagogical sources consider various approaches to the uses of learning technologies in the language classroom. Great assistance to the teachers is given by methodology centers, including those in publishing houses, aiming to supply teachers with school and teacher resources. Social media are used as a net for

introduction, improvement and facilitation of teaching and learning. "As technologies mature, become readily available, and are adapted for FL (Foreign Language) pedagogy, instructors may alter their teaching strategies or adjust their teaching activities to most effectively utilize available resources" [2, p. 70].

English teachers can find ideas to adapt innovations to their own contexts. As it is emphasized in British Council teaching instructions, "Innovations in Learning Technologies for English Language Teaching starts by considering the following contexts of language learning: primary, secondary and adult learners, then different specialist areas: Business English, English for Specific Purposes and English for Academic Purposes, and finally the assessment of language using technology" [1].

Against the background of traditional lesson with "teacher-dominated interaction" [3, p. 22] innovative approaches and methodologies require special skills, which should be acquired by the teaching staff. Naturally, any innovative introduction may succeed only under conditions of technological and technical tools support, proper level of education of the teaching staff, either technical or methodological. Technological innovations can do a lot of good in the real or virtual classroom, distantly, if they are used in a proper way. "At their best, technological innovations can increase learner interest and motivation; provide students with increased access to target language (TL) input, interaction opportunities, and feedback; and provide instructors with an efficient means for organizing course content and interacting with multiple students" [2, p. 71].

Researchers emphasize that only professional, educated trainer can apply innovations with the best effect. "At their worst, the use of new technologies can result in inappropriate input, shallow interaction, and inaccurate feedback; student frustration with software and hardware; distraction from the learning task; and a general over-emphasis on delivery modality over learning objectives" [2, p. 70-71].

New educational paradigm is put forward to solve many problems related to innovative pedagogical activities. Today, the priority values are changing in the process of modern adoption of innovations which are introduced in the fields of professional knowledge, economy, culture, education.

Formation of a new educational paradigm and its influence on the modern educational space, in particular, the influence of innovative technologies on approaches to teaching foreign languages, plan and curricular changes, and the personality of the teacher are urgent and topical (P. Molebash, D. Kenyon, S. Chester, C. Chapelle, T. Boswood, B. Brierley, J. C. Richards, E. Rogers, D.E. Murray, N. Markee, etc.) [4-6].

"Teacher-dominated interaction", typical traditional methodology is influenced gradually by the modern student-centered methodology. The teaching transforms from deeply teacher-centered, where the teachers serve as source of knowledge and the learners serve as passive receivers to the quite opposite type of training. Innovations lead to changes in teacher/students parts: the teacher's role transforms from lecturer to consultant, resource provider.

As for the content provider's role which was natural for traditional teacher's part, it changes to a role of designers of the student's learning. "Deliverers of content" are reframed to "facilitators of learning". In e-learning the e-teacher accompanies the e-learner in acquiring knowledge of the target environment.

Traditional methodology considers that "learning was very much seen as under the control of the teacher" [4, p. 4], it makes the teacher responsible for teaching and learning, and the students's attendance and attention to the teacher's instructions guarantee the usage of the studied foreign language [4].

The approaches are still aimed at possibilities to directing teachers to the use of emerging innovative technologies in the educational process of non-linguistic universities that means integrating technologies into English for Specific Purposes classes. Modern technologies provide real-life language connected with the adult learners' occupational area, tasks, and tools for professionals. We see the core challenge in developing and extending the teaching staff's understanding of fusion of language learning and technology.

The FL methodology sources consider the goal of updating the system of higher education through introduction of a modern educational system, technology, and methodology (P. Molebash, D. Fisher, L. Henrichsen, J. Coleman, J.A. Belz, W.M. Rivers, K. Van den Branden, D. Carless, et al.) [7-10].

According to the research of conceptual innovative demands of the modern society, the main role of education is seen in its innovative development (L. Henrichsen) [10]. Therefore, the urgent task of non-language universities is to cultivate activity, initiative, creativity in developing basis for professionalism, in particular, by means of a foreign language.

Interestingly, that innovations in education present a purposeful process of partial changes that lead to modification of the purpose, content, methods, forms of education, and adaptation of the learning process to new requirements, as well (D. Carless, E.M. Golonka, L. Henrichsen) [2, 7, 10].

As it was shown in practice, innovation transformation of traditional academic process suggests a specific factor which is connected with increase in the students' autonomy. Constant increase in the volume of software material leads to transformation of the teachers' part in the teacher's active role. It transfers the active part to students, changing the teacher's role to managing and assessing the student's independent work in classroom. It is essential that any autonomous activity performed by the student, either in classroom or at home, is obligatory managed and monitored by the teacher. Therefore, the role of introducing innovative interactive learning technologies in the higher education school process is reinforced, which confirms the need for the professional readiness of foreign language teachers to apply innovative methods in the daily practice of teaching [2, 7].

Thus, professional readiness in modern scientific research is understood as the logical result of special training, self-determination, self-education. It is defined as the active state of the individual, complex system of integrated properties, regulating professional activity and effectiveness [1, 2].

Methodologists emphasize that the use of interactive technologies in a foreign language course involves transforming the student from the object of teaching influence to the subject of an active creative process, providing favorable psychological conditions for cooperation between the teacher and students, stimulating cognitive activity [7].

Computered-assisted education and technologies, which accompany it, can effectively strengthen the intellectual activity of the modern information society. Predominant information forms of active methods and forms of learning including elements of problem, scientific research, usage of reserves of the students' independent work should favour the advances in pedagogy of the foreign language teaching.

Preference is given to interactive learning activities in the 'teacher-students' interaction, based on software and hardware support, during which the teacher does not emphasize his leadership of the process, but takes part in it together with students.

While studying English, students learn to be more independent and confident, overcome the "language barrier", express their thoughts in a foreign language, defend their point of view, communicate with different people. Thus, cognitive activity is organized so that all students are actively involved in the process of knowledge in the process of multilateral communication, the exchange of knowledge and ideas that significantly affect the effectiveness.

In innovative classroom students work not only to gain certain knowledge, but to seek their practical application. The students' success under such conditions is influenced by constant realization of the new knowledge gained, and its application in practice.

Moreover, according to the results of the experimental studies [2, 7], those students who mastered less purely theoretical, but attributed to realization of the acquired knowledge, became more successful, and later sought to acquire new knowledge for their further practical application. Such approaches and organization of education support the students' confidence in their skills and make them feeling necessity to obtain more knowledge to realize their ambitions in the further job.

Teachers have to provide only the initial structure and algorithm of the possible student's work, encouraging increasing independent realization of the proposed principles. It presents multiple perspectives in the topic studied. Teacher transforms from an individual isolated lecturer to a member of learning team.

Obviously, the teacher of foreign language, especially English for specific purposes, is the main link in introduction innovative technologies in education. Innovation involves the addition of novelty objectives, content, methods and forms of training in the organization of joint educational activities of teachers and students [5-7, 11].

In this sense, the teacher has the space for innovative teaching activities. The modern teacher of foreign language in non-linguistic university should be aware, in addition to the innovative competence, of innovative pedagogical technologies in foreign languages and know properly the methods of their practical application. It could provide them ability to teach students the way to acquire English as medium to the practical results in their future professional activities.

Consequently, success of the teacher's innovative activity implies the potential and readiness for it, realization of practical significance obtained due to innovations in his educational field, both on professional and personal level.

REFERENCES:

1. Innovations in learning technologies for English language teaching / Ed. G. Motteram, 2013. Retrieved from: <http://englishagenda.britishcouncil.org/continuing-professional-development/cpd-teacher-trainers/innovations-learning-technologies-english-language-teaching> 9.05.2018.
2. Golonka E.M., Bowles A.R., Frank V.M., Richardson D. L., Freynik S. Technologies for foreign language learning: a review of technology types and their effectiveness // *Computer Assisted Language Learning*. – 2014. – Vol.27, 1. – P. 70-105. Retrieved from: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09588221.2012.700315> 09.05.2018.
3. Broughton G., Brumfit C., Flavell R., Hill P., Pincas A. *Teaching English as a Foreign Language*. – 2nd ed. – London, NY: Routledge, 1980. – 248 p.
4. Richards J. C. *Communicative Language Teaching*. – Cambridge: Cambridge University Press, 2006. – 47 p.
5. Markee N. *Managing curricular innovation*. – Cambridge: Cambridge University Press, 1997. – 240 p.
6. Rogers E. *Diffusion of innovations*. – 5th ed. – NY: Free Press, 2003. – 576 p.
7. Carless D. Innovation in Language Teaching and Learning // *The Encyclopedia of Applied Linguistics*, Ed. C.A. Chapelle. – Blackwell Publishing Ltd., 2013. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/316092924_Innovation_in_Language_Teaching_and_Learning 9.05.2018.
8. Fisher D. Using PowerPoint for ESL teaching. // *The Internet TESL Journal*.- 2003. – Vol. IX, № 4. Retrieved from: <http://iteslj.org/Techniques/Fisher-PowerPoint.html> 9.05.2018.
9. Coleman J. Project-based learning, transferable skills, information technology and video // *Language Learning Journal*. – 1992. – Vol. 5. – P. 35-37.
10. Henrichsen L. E. *Diffusion of innovations in English language teaching: The ELEC effort in Japan, 1956–1968*. – New York: Greenwood, 1989.
11. Kennedy C. Evaluation of the management of change in ELT projects. // *Applied Linguistics*. – 1988. – Vol. 9(4). – P. 329-42.

DIDAKTIK O'YINLAR VOSITASIDA NUTQ O'STIRISH ISHLARINI TASHKIL ETISH

O'quvchi nutqini o'stirish, avvalo, o'qituvchi mahoratiga bog'liq. O'qituvchi o'z ustida ko'p ishlasa, olib borayotgan faolayotining samarasi tezroq ko'rina boshlaydi.

Hozirgi davrda pedagogik texnologiyalar asosida ta'limini tashkil etishga katta e'tibor qaratilmoqda. Pedagogik texnologiya – bu o'quvchilar qobiliyati, imkoniyat va ehtiyojlarni hisobga olgan holda ta'lim shakllarini amalga oshirish uchun ko'zlagan natijaga erishishda eng qulay yo'l va usullarni tanlash va ishlab chiqish mahoratidir.

Boshlang'ich ta'lim – tarbiyaning poydevoridir. Poydevor qanchalik mustahkam bo'lsa, imorat shunchalik chidamli bo'lganidek, mukammal boshlang'ich ta'limga ega bo'lgan o'quvchilar kelgusida, yuqori sinflarda hech qiynalmasdan yanada yuksak natijalarga erisha oladi. Shuning uchun biz boshlang'ich sinf o'qituvchilari, o'quvchilarni o'rganilayotgan mavzu bo'yicha bilimlarni o'zlashtirish va malakali ta'sir usullarini shakllantirishimiz zarur. Bola hayotida bog'chadan so'ng maktabning dastlabki davri muhim o'rin tutadi. Shu bois boshlang'ich ta'lim davri ta'lim jarayonidagi eng mas'uliyatli davrdir. Bu paytda bolaning savodi chiqishi bilan birga uning dunyoqarashi shakllanadi, nutq boyligi oshadi, tafakkur qilish malakasi rivojlanadi.

Bu davrda bolaning nutqini o'stirishga qaratilgan har bir mashg'ulot bola aqlining tarkib topishi va rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatadi. Shuning uchun ham bu davrda avvalo ta'lim jarayoni qiziqarli ta'sirli qilib tashkil etishga, motiv hosil qilish va uni rivojlantirishga e'tibor qaratish lozim. Chunki bu muddat bolaning o'yin faoliyatidan aqliy faoliyatga, ya'ni o'quv faoliyatiga o'tganligi bilan farqlanadi.¹

Didaktik o'yinlar nafaqat boshlang'ich sinflarda balki ta'limning keyingi bosqichlarida ham o'quvchilarning bilimiga bo'lgan ehtiyojlari rivojida katta turtki bo'ladi. O'quvchilarni savodini chiqarishda, mustahkam bilim berishda kerakli imkoniyatlarni ishga solib ilk ta'lim – tarbiya jarayonini olib borishimiz lozimdir. Zero “Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi” talablarida ham o'qituvchi zimmasiga ulkan mas'uliyat yuklanadiki, bu mas'uliyatni to'la qonli his etgan holda mehnat qilish zahirida ijodkorlik jarayonida qo'llash faoliyati yotadi.

O'quvchilarga tayyor bilimni beribgina qolmay ko'proq ularni o'ylashga, mantiqiy fikrlashga nutqini o'stirish undaydigan savollar, topshiriqlar berib borish orqali ta'lim tarbiyaning samarasini yanada ko'proq o'stirish mumkin. Olib borilayotgan mashg'ulotlar asosan sodda qiziqarli o'yin tarzida olib borilsa samara juda yuqori bo'ladi.

Didaktik o'yinlar ta'limning ko'rgazmaliligini, o'qituvchining nutqini va bolalar harakatini o'z ichiga oldi, buning natijasida idrok etishda ko'rish eshitish teri sezgisi belgilarida mushtarakligi vujudga keladi. Shu sababli men bir necha didaktik o'yinlarni taklif qilmoqchiman.

“Davom ettir” o'yini tinch o'yinlar tarkibiga kiradi, o'qituvchi she'r yoki hikoyani boshlab bersa, o'quvchilar davom ettiradi. Bu o'yin o'quvchilarni nutqiy qobilyatlarini o'stiradi ijodkorlik qobiliyatni rivojlantiradi va so'z boyligi ortadi. O'quvchilarni nutqiy ravonligi aniqligi kuchayadi, fikrlash doirasi kengayadi mantiqan fikrlaydi va o'z nutqi orqali o'z fikrini ochiq bayon qila oladi.

Harakatli o'yinlardan “Quruvchi” o'ynini bu o'yinga hamma o'quvchi qatnashadi, o'qituvchi tomonidan tayyorlangan g'ishtchalardagi savollarga kim to'g'ri javob bersa o'zlariga ajratilgan joyda “minora” yoki “devor” quradilar o'quvchilarning to'rt guruhga bo'lib, keyin o'yinni davom ettirishi bilan birga ulardagi bunyodkorlik g'oyalarning shakllanishiga ham turtki bo'ladi. 1-sinf Alifbe kitobidan “Bu odobdanmi?” mavzusini olamiz o'yin yangi mavzu bayonida o'tkaziladi.

Avval matn yaxshilab ifodali o'qib beriladi.

1-guruh:

- a) Nurmat muallimadan nima uchun dakki eshitdi?
- b) Siz Nurmatni o'rnida bo'lganida nima qilgan bo'lar edingiz?
- c) Odobli bola deganda qanday bolani tushunasiz?

2-guruh:

- a) Muallima nima sababdan Nurmatdan xafa bo'ldi?
- b) Nurmat muallimasini so'zidan keyin qanday ahvolga tushdi?
- c) Qanday o'quvchilarni odobsiz bolalar deymiz?

3-guruh:

- a) Sizning ham do'stlaringiz bormi?
- b) Bola nimasi bilan ko'rkam?
- c) Siz o'rtog'ingizni ko'rmasdan turtib yuborsangiz nima qilasiz?

4-guruh

- a) Muallima Nurmatga to'g'ri tanbeh berdimi?
- b) Sizlar bir-birlangiz bilan janjallashmaysizmi?
- c) odobli bola elga manzur diyilganda nima tushunasiz.

Ushbu savollarga javobni o'quvchilardan to'liq, aniq talab qilib olinadi. O'quvchilar notog'ri javob bersa, g'isht olib tashlanadi. Baholash ham oson, chunki g'ishtchalar soniga qarab ham bilsa bo'ladi.

¹ G'afforova T. Boshlang'ich sinf o'qish va ona tilidan didaktik materiallar. T.: Ilm-Ziyo, 2004. 5-bet.

Ma'lumki, kichik maktab yoshdagi bolalar foliyatiga o'yin asosiy o'rinni egallaydi. O'quvchilarning yosh psixologik hususiyatidan kelib chiqadigan bo'lsak, u dunyoni va o'zligini aniqlashda ham asosiy vosita hisoblanadi. Mashg'ulotlar jarayonida qo'llaniladigan ta'limiy o'yinlar orqali mavzularni o'zlashtirish jarayonini yengillashtirish va o'yin orqali samarali bilim berish maqsadida yaratilgan bo'lib, o'quvchi faolligini oshirishda o'ziga xos o'ringa egadir.

Ta'lim jarayonida uyishtiriladigan didaktik o'yinlar ham o'quvchilar tafakkurini rivojlantirishda asosiy vosita sanaladi. Unga dam olish yoki vaqt o'tkazish vositasi emas, balki ta'lim beruvchi faoliyat sifatida qarash lozimdir. Quyidagi e'tiboringizga didaktik o'yinlarning ayrimlarini havola etaman.

"U kim? Bu nima?" stol ustida bir qancha predmetlar terib qo'yiladi. O'qituvchi shu predmetlardan birortasiga ta'rif beradi, o'quvchilar ta'lim asosida gap nima haqida borayotganligini topadilar. Bu o'yinning afzallik tomoni shundaki, uning dars davomida o'quvchilar diqqatini jamlash qo'llariga dam berish maqsadida yoki yangi tovushlar bilan tanishtirish yangi mavzuni bayon qilish jarayonida foydalanish mumkin. Bu o'yin o'quvchilarda ziyraklik, sinchkovlik va nutqiy qobiliyat va mustaqil fikrlash qobiliyatini shakllantirish imkonini beradi.

Masalan, 3-sinf "O'qish kitobi" darsligidagi Hamidulla Yoqubov "O'jar toshbaqa" hikoyasini dam olish daqiqasida stol ustida o'quvchilar uchun tanish bo'lgan uy va yovvoyi hayvonlarni qo'yib, hayvonlar to'g'risida ozgina ta'rif berib, qaysi hayvonni aytayotganimni topishlarini so'rayman. So'ngra o'quvchilardan ham qo'shimcha tarif aytishini so'rayman bu o'yin orqali o'quvchilarni hayvonlar haqidagi tushunchasi kengayadi nutq boyligi oshishini ta'minlayman.

"Bo'lishi mumkin emas" o'yini davomida o'qituvchi matinni o'qiydi. O'quvchilar bo'lishi mumkin bo'lmagan voqealar ifodalangan jumla yoki gapni topishlari lozim. Hazil-mutoyiba bilan o'tadigan bu o'yin boladan ziyraklik sinchkovlik va kuzatuvchanlikni talab qilish bilan birga, hikoya tinglash ko'nikmasini shakllantirishga ham yordam beradi: O'yin bir necha marta o'tkazilgandan so'ng o'quvchilar o'zlari mustaqil hikoyalar tuza boshlaydilar. Buning natijasida o'quvchilarning lug'at boyligi kengayadi. Bu o'yin Abdulla Avloniyning, "Yaxshilik yerda qolmas" hikoyasini o'tayotganda darsni mustahkamlash qismida foydalanamiz.

1-variant. Ari suvda suzib ketayotgan uni uchib ketayotgan mushik ko'rib qoldi. Bola fikrlay boshladi, ya'ni ari suvda suza olmaydi chunki qanotlari uchishga moslangan. Mushikni esa qanotlari yo'q, uning ko'zi, qulog'i, qo'l-o'yig'i, dumi, boshi bor, ammo u yuradi.

2-variant. Tuzoq qo'ygan bolaning qulog'ini kaptar tishlab oldi. Buning uchun baliq undan rozi bo'lib yana yo'lini davom ettirdi.

Bolalar javob berishdan oldin o'z bilimlariga tayanib fikrlaydilar kaptarning tishi yo'q u cho'qiy oladi, qanoti oyog'i yana bir necha azolari bor. Baliq esa faqat suv bilangina tirik u quruqlikka o'rgana olmaydi. Uni dengiz yoki ko'llarda, akvariumlarda, daryolarda uchratishimiz mumkin. Baholashda o'quvchilarning qanday fikrlash va isbotlab bera olishiga qaraymiz. Bu o'yin o'quvchilarning og'zaki nutqini rivojlanishiga olib keladi.

"Tez javob" bu o'yinni biz o'quvchilar biroz toliqib qolgan paytda, dam olish daqiqasida o'tkazamiz. Bu orqali sinfni jonlashtiramiz hozirjavoblik mustaqil fikrlash malakasini rivojlantiramiz. Mavzuga bog'liq savollar ko'proq bo'ladi. Tolib Yo'ldoshning "Hunarni sev" she'ri o'tilgan paytda dam olish vaqtida.

1-variant O'qituvchi: "Uy quruvchi"

O'quvchi: "Binokor"

O'qituvchi: "Gul"

O'quvchi: "Binafsha"

2-variant O'qituvchi: "Kuy yaratuvchi"

O'quvchi: "Bastakor"

O'qituvchi: "Fasl"

O'quvchi: "Bahor"

3-variant O'qituvchi: "Oy"

O'quvchi: "Mart"

O'qituvchi: "Shirinlik"

O'quvchi: "Konfet"

Bu o'yin tez javob berishni talab etadi. Bu o'yin barcha o'quvchilarni qiziqtiradi. O'yinda eng oxiri qolgan o'quvchini rag'batlantirib, "sinf yulduzi" deb e'lon qilinadi. Chunki, boshqa o'quvchilar ham bu nom uchun keyin ham harakat qiladilar.

Navbatdagi o'yinimiz, "Zanjir" o'yinida o'qituvchi so'z aytsa, o'quvchilar davom ettiradi. Bunday o'yinlarning o'tkazilishi o'quvchilarning xotirasini mustahkamlash vaqtida o'tkazamiz. Sababi mavzuni ham takrorlab olamiz, ham yangi mavzuni o'rganish uchun diqqatini jamlab olamiz. Agar so'z o'yinida kim hikoyada foydalangan so'zni aytsa, shu o'quvchi ko'p ball oladi. Hikoyadan tashqari aytsa ham bo'ladi. Zohir A'lamning "Soy suvi haqida ertak" hikoyasi.

1-variant: dehqon, boy, zulm, bola, joylashibdi

2-variant: qor, odam, yomg'ir, kuzda, daraxt, suv, ekibdi

O'quvchilar chegaralangan vaqtgacha davom ettirishlari mumkin. O'qituvchidan esa kuzatuvchan bo'lib, pastroq o'zlashtiruvchi o'quvchilarni ham jalb qila olish mahorati talab etiladi. Javoblarga qarab o'quvchilar baholanadi.

Xulosa qilib aytganda yuqoridagi didaktik o'yinlardan to'g'ri foydalana bilish bugungi kun o'qituvchining eng muhim vazifasidir. Albatta, dars loyihalalanayotganda o'sha darsga mos o'yin tanlab olinib, ishlab chiqiladi. Didaktik o'yinlar orqali bolalar ijtimoiy hayotini bilishga o'rganadi. Bu o'yinlar orqali ular atrof muhit va insoning bir-biriga

qanchalik bog'liqligi, tabiatga nisbatan noto'g'ri munosabatda bo'lish yomon oqibatlariga olib kelishi tabiatning ham o'z qonun qoidalari borligini aynan yoshlikdan his qila borishadi. Bu o'yinlar bolalarga xos bo'lgan pala-partishlik, e'tiborsizlik, hafsalasizlik kabi nuqsonlarni bartaraf etib, ularni intizomli bo'lishiga o'rgata boradi.

I.O. Афанасієвська, Я.О. Усова
(Херсон, Україна)

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ НАВІДНИХ ПИТАНЬ НА ЗАНЯТТЯХ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

На нашу думку, інтерактивні методи є працюючими методами, як в середині групи, так і за її межами. Хоча роль викладача в ході інтерактивних занять є другорядною, проте слід звернути увагу на процес підготовки та розподілення ролей для аудиторії. Найважливішим для студентів технічних спеціальностей є правильно сформоване технічне завдання. Завданням викладача є: створити сприятливі умови в групі для висловлювання власної думки кожного з учасників, ознайомити студентів з чітко сформованими правилами інтерактивної гри та направити студентів у правильну сторону розвитку подій. З групи студентів, які притримуються власних точок зору, необхідно зробити команду, частиною якої є викладач, поділити створену команду на групи, об'єднуючи студентів за інтересами або з власних міркувань викладача.

Як правило, працюючи в групі, у студентів виникає покращення. Як правило, працюючи в групі, у студентів виникає покращення комунікативних навичок, проявляється як командний дух, так і характеристики лідера окремих індивідуумів. Таким чином, створюється умови для індивідуального самовираження всередині групи, вміння працювати в команді, розвивається дух суперництва, який сприяє мотивації студентів до розширення знань для покращення комунікації та словесного закріплення своїх позицій. Даний метод вчить студента активному самостійному пошуку відповіді [5, с. 27]. Метод навідних питань допомагає студентам самостійно знайти відповіді на питання, які вони чують у перший раз. Існують переваги та недоліки навідних питань, і їх розгляд має допомогти як початковому вчителю, який ще не отримав досвід, так і досвідченому викладачу, який почав використовувати його автоматично, не думаючи про те, коли і як він має це зробити.

Назвімо переваги метода навідних питань.

Метод навідних питань тримає студентів у стані готовності.

Навіть найкращі студенти будуть часом відволікатись, якщо хтось доповідає перед аудиторією, особливо, якщо це те, про що говориться, - це граматичне пояснення на іноземній мові. Якщо вони сприяють цьому етапу уроку або, принаймні, знають, що їх можуть спитати в будь-який час, то шанс того, що відсутній елемент у списку покупок або те, що їх колишня подруга сказала їм, може відволікти їх, набагато менший. Способи досягнення цього включають в себе випадковий вибір людей, а не просто почергове опитування кожного та задавання загального питання для всього класу, коли кожен може відповідати з місця. Ви можете поєднати це, прийнявши відповідь одного студента і питаючи весь клас чи погоджуються вони з нею або мають щось додати [3, с. 8].

Опитування допомагає зрозуміти, чи слухають студенти та розуміють чи ні.

Якщо ви кажете, що «Теперішній доканий час використовується, щоб сказати про речі, що поєднують теперішнє та минуле», на цьому етапі не існує способу дізнатися, чи зрозуміли студенти, що ви сказали (навіть якщо вони слухали!) Проте, якщо ви скажете "Що мають спільного ці речення у Теперішньому доканий часі?" або "У чому різниця між цим реченням у Простому минулому і Теперішньому доканий часі?", відсутність відповіді робить імовірним те, що вони не слухають або не слідкують за вами (щоб побачити інші можливі причини - див. нижче), а правильна відповідь дає зрозуміти, що вони уважні та слідкують за вами. Якщо відповіла тільки одна людина, вам потрібно переконатися, що всі інші також зрозуміли, та задати питання з перевірки понять або подальшим наведенням прикладів речень тощо.

Навідні питання допомагає з'ясувати, що вони вже знають.

Починаючи з легких питань і поступово їх ускладнюючи, ви зможете підвищити їхню впевненість у перших і зрозуміти межі їхніх знань, коли їх відповіді почнуть ставати неповними або неправильними. З'ясування того, що студенти знають і не знають, також допоможе вам витратити час уроку на найважливіші речі та з урахуванням цього спланувати майбутні заняття. Існує небезпека, що ви тільки знайдете межі знання деяких студентів, або що ви будете недооцінювати їхні знання, тому що вони знають, але не кажуть, або вони знають, але не добре висловились. Ви можете частково подолати ці проблеми, спостерігаючи за мовою тіла та переконавшись, що кожен висловлюється.

Опитування може означати більше часу спілкування студентів (ЧСС) / скорочення часу спілкування вчителя (ЧСВ).

Той факт, що студенти реагують майже на все, що ви говорите практично на кожному етапі уроку, має означати, що вони говорять частіше, ніж говорили б, якщо вони просто слухають пояснення вчителя. Цей ефект можна збільшити, якщо ви зможете зробити так, щоб вони коментували те, що говорять інші студенти під час опитування. Правильний вибір ваших питань також може допомогти, наприклад, використовуючи "чому/як/де/коли-питання", а не "Так / Ні-питання", і задаючи питання, які мають багато

правильних відповідей ("Відкриті питання"), а не ті, в яких ви просто шукаєте одну конкретну відповідь. Ця остання підказка повинна також скоротити ваш час виступу, маючи на увазі, що вам не потрібно говорити "Добре, але я шукав інше слово. Що ти маєш на увазі...?" Одним із прикладів цього є мозковий штурм усього словарного запасу, який вони знають у певній категорії, а не просто визначення того слова, яке ви шукаєте. Ще один спосіб - запитати: "Що означає другий умовний тип речень"? а не "чи використовується другий умовний тип речень для обговорення справжніх речей, які існують насправді?"

Навідні питання допомагають студентам навчитися надавати припущення.

Спілкування в реальному часі - це постійний процес припущення - спроба передбачити, що люди скажуть, спроба проаналізувати їх ставлення по їхньому тону голосу та мові тіла тощо. Багато студентів не мають цього вміння або соромляться його використовувати в аудиторії іноземної мови, і якщо ви будете питати їх стосовно того, що говорите, то це може допомогти їм висловлювати більше припущень. Щоб переконатися, що вони з задоволенням говорять, коли ви питаєте, вам потрібно буде позитивно відреагувати на будь-яку учать, що вони приймають ("Дуже творче уявлення, але я мав на увазі щось трохи повсякденні"); ви можете стояти поруч з людьми, які тихо говорять, коли вони дають відповідь, щоб вони не помилялися, не чуючи їх як нерозуміння, і задають питання, які мають багато можливих правильних відповідей.

Вони можуть навчатися / піддаватися корисній випадковій мові під час вияву [1].

Властива мова - це мова, якій ви не навчаєте, але все одно сподіваєтесь, що студенти її зрозуміють під час спілкування у класі. Фрази, які вони повинні вивчити та зрозуміти, а потім, можливо, продовжувати користуватися ними (або, принаймні, бути готовими свідомо вивчити, коли вони з'являються у навчальному плані) під час допитування, включають "Що... означає"? "Як пишеться...?" "Що це за звук?" і "Яка різниця між... і...?"

Допитування може показати їм, як розібратися в деяких речах самостійно.

Це лише один аспект вищезазначеного пункту. Якщо сказати учням, що «Перешкода - це іменник від слова 'перешкоджати'», то учні це можуть почути і навіть зрозуміти, особливо якщо ви напишете його на дошці в певний спосіб та одночасно з тим, як це скажете. Тим не менш, часто буде досить добре, щоб витратити трохи часу та провести допитування, "Слово 'дія' - це яка частина мови?... Іменник, добре. І з якого слова воно походить? Я маю на увазі, чи є подібне слово, яке є прикметником, прислівником, дієсловом і т. д., що є схоже до нього? Спробуйте додати декілька літер в кінці... 'Діяти', добре! Що таке дієслово 'діяти'? Ми говоримо 'він діє', так який вид слова в цьому реченні?... 'V'. Звичайно, це правильно, це те, про що говориться у вашому словнику, 'V' означає 'дієслово'. Таким чином, 'діяти' - це дієслово та 'дія' це іменник. Добре, так давайте повернемося до 'перешкоджати' та 'перешкода'..." Це доволі довгий приклад, але я вважаю, що навіть це може бути цінним, оскільки він навчив студентів корисній граматичній термінології та, що навіть більш важливо, показав їм, як аналізувати формування слів самостійно.

Можливі недоліки допитування на заняттях.

Навідні питання можуть зайняти багато часу

Як видно з вищезазначеного прикладу, часом допитування слова чи пояснення може зайняти в десять разів більше часу, ніж просто пояснення. Якщо студенти починають більше спілкуватися під час допитування і вивчають корисні навички аналізу мови та властиву мову, це не повинно стати причиною відмови від допитування, але це все одно може означати, що студенти забули про те, про чим повинно бути слухання (таким чином зробити вашу чудову доповідь на перед аудиторією марною тратою часу) до того часу, коли попередньо вивчена лексика закінчиться. Шляхи уникнення цієї проблеми такі: плануйте своє допитування та переконайтеся, що ви знайшли найшвидший спосіб, використовуйте малюнки та інші допоміжні речі, якщо це зменшить кількість часу допитування, і навчите їх граматичному жаргону тощо, який їм знадобиться щоб зрозуміти, коли ви допитуєте (можливо, треба буде присвятити йому цілий розділ уроку). Якщо тривалість вашого допитування є просто ознакою того, що ви ще не відчули цей процес, ви можете спробувати дізнатися про цю мову у вчителя перед уроком, щоб попрактикуватись та отримати зворотній зв'язок, використовуючи визначення у початковому словнику учня, щоб скоротити час та складність ваших власних пояснень, ви можете зробити щось схоже з граматичними поясненнями з підручників по граматиці для студентів, або дати студентам перелік словників для наступного уроку, щоб самостійно вивчити напередодні заняття [2, с. 7]. Крім того, можна надати письмові етапи допитування, наприклад, визначенням лексики, якій ви хочете їх навчити (можливо, дозвольте їм користуватися двомовними словниками або дайте їм список словників, де можна знайти необхідні визначення) або граматичних завдань з послідовністю виконання.

Допитування не завжди призводить до більшої кількості ЧСС.

Якщо процес допитування є набагато довшим, ніж те, що ви намагаєтесь дізнатись, це може означати більше ЧСВ, ніж якщо б ви просто дали їм відповідь. Загальне правило полягає у тому, щоб зробити запитання коротшим, ніж відповіді (використовуючи поради в іншому місці цієї статті). Якщо це неможливо, пояснення може бути краще, ніж допитування на цьому етапі.

Один студент може відповідати більше, ніж інші, на ваші питання.

Вирішення включають в себе: висування певних кандидатів для відповідей, дати їм записаний план допитування, щоб пройти по ньому з партнером, після всіх їхніх відповідей дати питання від інших студентів щодо додаткових ідей, або іноді говорити, що ви хочете, щоб відповів хтось інший.

Навідні питання можуть стати автоматичними.

Це одна з найбільш розповсюджених скарг від людей, які відвідують семінари для вчителів - людина, яка проводить семінар, не може відмовитись від своєї манери і тому проводить весь час, допитуючись про те, що вчителі, які відвідують семінари, вже знають і не надають нової інформації, яку вони очікували почути. Гарною загальною підказкою щодо балансу на ваших заняттях є: коли ви знаєте, як щось зробити, спробуйте перейти на щось інше. У цьому випадку це означає, що коли ви зможете надати приклади речень, фрагментів словника та граматичних пояснень практично за бажанням, тоді ви будете готові подивитись, які інші варіанти можуть бути на кожному етапі. Деякі варіанти: зробіть міні-презентацію як завдання до того, щоб вони зробили свої власні міні-презентації з майбутніх мовних тем; дайте їм їх завдання з послідовністю виконання на робочому аркуші чи підручнику в групах, та зробіть так, щоб вони звикли запитувати вас про пояснення: для цього навчіть їх типовим питанням ("Що це означає?" тощо) та давайте їм такі завдання, які неможливо вирішити без етапу "Питань та відповідей".

Метод навідних питань може зустріти тишу.

Це може означати, що студенти не знають відповіді, що вони знають відповідь, але не впевнені, що вони можливо знають відповідь, але не зрозуміють ваше питання, що люди, які знають відповідь соромляться говорити, що людина, яка знає відповідь намагається уникнути бути домінуючою у класі, що дати правильну відповідь раніше за всіх може здатися хвастощами, що вони не здатні дати відповіді, тому що попередні відповіді були неправильними, що вони знають, що ви завжди даєте відповідь, якщо вони будуть чекати досить довго, що вони будуть ставити індивідуально, що вони не розуміють, що ви дійсно хочете, щоб люди, щоб говорити, або навіть, що вони відмовляються від участі, тому що вони незадоволені методикою викладання вчителя [4, с. 4]. Знаючи, як зменшити проблему мовчання залежить в першу чергу від вас бути в змозі визначити, яка з цих причин найбільш важлива для вашого класу або конкретного учня.

Мова навідних питань не схожа на звичайну

Це не обов'язково означає, що його слід уникати, але проводячи заняття з англійської мови так само природно, як можна буде, допоможе студентам. Таким чином, ви можете працювати над цим, щоб продумати всі пропозиції, які ви могли б використовувати для навідних питань і вибрати ті, які є найбільш природним. Типи питань, які абсолютно природні для носія мови, але часто нехтують викладачі на заняттях, включають в себе заяви з тегом питання, заяви як питання (просто міняючи інтонації), незакінчені пропозиції, тощо.

Навідні питання можуть здатися дитячими або поблажливими.

Природна мова, емоційна та експресивна панує на заняттях з англійської мови, але іноді викладач має бути обережним. Треба не перестаратися свідомо або несвідомо у похвалі, коли студенти відповідають на навідні питання влучно та граматично вірно.

Деякі студенти звикли, що учитель дає відповіді на всі питання і тому не очікують, що викладач буде чекати в тиші, коли студенти самі виконають завдання. З такими учнями, занадто багато навідних питань можуть призвести до мовчання і навіть думки про те, що вчитель не бере на себе відповідальність і, можливо, навіть не вчить. Якесь обґрунтування таким методам можуть дати питання в анкетах зворотного зв'язку, які прагнуть проаналізувати ставлення студентів до методу навідних запитань і причини для такої поведінки. Якщо ви не зустрічали опору або думаєте, що можете починати з більш традиційного стиля викладання, а потім рухатися назустріч студентам, методи навідних питань все більше і більше зможуть допомогти. Можна надавати цим факторам дуже велике значення, оскільки студентам повинно бути зручно, так щоб вони могли звикнути до подібних речей. Є також шанс, що навіть студенти, які не відповідають, але ви зможете викликати у них хоча б привід придумати відповіді в головах, і тим самим підготуватися до того, щоб дізнатися, що ви і інші учні скажуть. Немає сенсу ставити питання, на які ви вже знаєте відповідь. Це є одним з факторів неприродності укладення питання. Треба задавати питання, на які існує безліч різних способів відповідей, мозковий штурм, а не запитувати про конкретні речі, а також пропонувати студентам, щоб вони надавали приклад пропозиції, що насправді правда про них. Однак найголовніше, щоб завжди реагували на речі, які вони говорять в першу чергу за їх зміст і тільки після того, що викладач їх запитав, наприклад: « Надайте приклад речення теперішнього доконаного часу, але для вас вірного, про ваше життя» « Я перебував у Парижі минулого тижня» «Так насправді, тільки на тому тижні? Так довго! Минулого тижня – це доконана, минула дія, тому якщо ти тільки-но зміниш дієслово.....»

Існує шанс, що неправильна річ буде більш пам'ятною, ніж правильна. Існує чимало суперечок про те, чи написання чогось не так, на дошці, може змусити їх запам'ятати, і ми маємо особистий досвід на заняттях з іноземних мовах, що думають "Я пам'ятаю є дві відповіді, і одна з них правильна, а інша - неправильна, але я не можу на все життя пам'ятати правильну". Однак, будучи в змозі запам'ятати, це принаймні, прогрес. Якщо студенти достатньо добре можуть навчатися один у одного, що вони починають збирати помилки один одного, це також є доказом того, що працює інтерактивний, комунікативний клас, де всі вони співпрацюють. Деякі чіткі корекції помилок повинні (зрештою) розбити будь-які сумніви [4, с. 3].

Позитивний зворотній зв'язок може означати, що правильна відповідь не виділяється. Це пов'язано з тим, що ви відповідаєте на всі пропозиції студента зі словами "Гарна ідея, "Дуже фантастично", "Це правильно англійською мовою, але не те, що я шукав" і т. д. відповідна відповідь не могла б утримуватися у свідомості студентів, і те, що це була правильна відповідь, навіть може бути повністю втрачена відвернутими студентами. Одним з методів є не тільки надати позитивного відгуку на всі вклади, а лише написати той, який ви шукали, на дошці.

Література:

1. Багиев Г. Л. Наумов. Руководство к практическим занятиям по маркетингу с использованием кейс-метода [Электронный ресурс] / Г. Л. Багиев, В. Н. Наумов. – Режим доступа: <http://www.marketing.spb.ru>
2. Гін А. Безкровна атака: Технологія проведення навчального мозкового штурму / А. Гін // Цікава і проста форма навчальної діяльності. – 2000. – № 8. – С. 7-11.
3. Крамаренко С. Г. Інтерактивні техніки навчання як засіб розвитку творчого потенціалу учнів // Відкритий урок. – 2002. – № 5-6. – С. 7-10.
4. Пометун О. Як оцінити діяльність учнів на інтерактивному уроці // Доба. – 2002. – № 2. – С. 2-6.
5. Пометун О. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання / О. Пометун, Л. Пироженко. – К.: А.С.К., 2004. – 192 с.

Алмагул Мамбетниязова, Гулзира Бабаева, Минайим Палўанова
(Узбекистан)

АЖРАТИЛГАН БЎЛАКЛАРНИ ГАПНИНГ КОММУНИКАТИВ АЪЗОЛАРИ ТЕМА-РЕМА БИЛАН ИЗОХЛАНИШИ

Мураккаб гап тузилишига тегишли бўлган гапнинг ажратилган бўлаклари рема-тема бўлакларига бўлиб ўрганиш бугунги кунда тилшунос олимларнинг асосий эътиборини ўзига қаратган масалаларнинг бири бўлиб топилди.

Дарҳақиқат биз, қандайда бир маълумотни ифода этганимизда гапнинг қайсидир бўлагига алоҳида эътибор бериб, ушбу бўлакни гапнинг янгилик қисми сифатида урғу бериб бўлиб айтамыз. Гапнинг ажратилган бўлакларини янгилик сифатида бўлиб ўрганиш, аниқроғи рема функциясида ўрганиш ўзининг маълум бир тарихига эга. М.Е. Шафиро гапнинг актуал аъзоси сифатида алоҳида эътибор билан бўлиниб ифода этилган бўлагини гапнинг асосий бўлагига янги маъно касб этувчи бўлак деб кўрсатади ва ўз фикрини қўйидагиша изоҳлайди:

- 1) "-Письмо надо передать, от соседа по госпиталю, его жене.
- 2) "Без пистолета тебе плохо...-А у меня есть пистолет, и тальянский, и две обоймы Полние".

№1-рақамли мисолда келтирилган ажратилган бўлаklar асосий ифодага параллел равишда бирикканлигини кузатиш мумкин. №2-рақамли мисолда эса биз икки хил муносабатга дуч келамиз, бу ерда биринчи ва иккинчи ажратилган бўлак асосий ифодага, аниқроғи "пистолет" компонентида параллел бирикиб келса, учинчи ажратилган бўлак эса иккинчи ажратилган бўлакка кетма-кет бириккан, сабаб учинчи ажратилган бўлак функциясида келувчи "полные" аниқловчиси фақатгина иккинчи ажратилган бўлак, яъни "и две обоймы" талаби билан вужудга келган. Гапнинг актуал аъзоларга бўлиниши назарияси нуқтай назаридан №1-2-рақамли мисолларда келтирилган ажратилган бўлаklarнинг биринчи қисмини "тема" ва иккинчи қисмларини "ремалар" деб номлаш мақсадга мувофиқдир.

Гапнинг ажратилган бўлаklarга нисбатан немис тилшунослари томонидан қўлланилган "Restglied des Satzes", "Satzbruch", "Satzapposition" каби терминологик тушунчалар айрим германшунос олимларнинг илмий тадқиқот ишларида қисман конкретлаштирилади. Масалан, М.П. Савцова ажратилган гап бўлаklarига нисбатан қуйидагича тушунтириш ёки аниқлик киритади: «тугалланган, бироқ гапнинг грамматик нормаси асосида тузилиши жиҳатдан шаклланмаган, янги фикрнинг семантик ва синтактик ядросидир». М.П. Савцованинг ажратилган гап бўлаklarига нисбатан берган бундай баҳоси, уларга хос бўлган барча синтактик ва семантик хусусиятларни қамраб олади. Ҳақиқатдан ҳам ажратилган гап бўлагибу янги сифатга эга бўлган, китобхоннинг диққат эътиборини ўзига жалб қиладиган, таҳлилга мойил бўлган коммуникатив ядродир.

Демак, ажратилган бўлаklar атрофида юзага келаётган "ажратилган аъзо" "ортиқ бўлак" каби терминологик тушунчалар, "тема" ва "рема", "тил материалларига «қўшимча маъно бериш», «эътиборни қаратиш» каби бир қатор тушунчалар билан бойиб бориб, ажратилган бўлаklar тўғрисидаги билимларимизни янада чуқурлаштиради, кенгайтиради, натижада пайдо булаётган бундай муаммолар янги изланишлар учун тадқиқот объекти сифатида тадқиқ этилади.

Германшунос олимлар Е.В. Гулыга ва М.Д. Натансонлар ўзларининг немис тили синтаксиси соҳасида олиб борган илмий-тадқиқот ишларида ажратилган гап бўлаklarига нисбатан қуйидагича фикр билдиришган: «Ажратилган гап бўлаklари ўз табиатида кўра коммуникатив маъно жиҳатдан энг муҳим компонентдир, чунки улар доимо мантиқий ўрғуга эга бўлади». К.Г. Крущельницкая ва Т.А. Свибловаларнинг фикрларича ажратилган гап бўлаklари бу- «янги қўшимча маъно берувчи компонентдир». Т.А. Свиблова ўзининг «Ажратилган аниқловчиларнинг шунга ўхшаш грамматик конструкциялардан фарқлаш масаласи» га доир номли илмий мақоласида, юқорида баён қилинган фикрларни такрорлаш билан бир қаторда, ажратилган гап бўлаklarининг структуравий гуруҳларини бир-биридан ажратиш, фарқлаш учун ҳаракат қилган. Жумладан, ажратилган аниқловчили конструкцияларни ажратилган предикативли - аниқловчили конструкциядан фарқлаш мақсадида қуйидаги мисолларнинг таҳлилига таянган:

«Otto und Cäcilie sahen die Feuer an den Leuchttürmen und Kugelbalken aufleuchten, rote, grüne, blassgelbe»

Г.Н. Эйхбаумнинг таъкидлашича **«rote, grüne, blassgelbe»** ажратилган аниқловчиларнинг ҳақиқий намунаси, чунки улар биринчидан, ўзлари бевосита боғлиқ бўлган асосий компонент **«die Feuer»** га нисбатан анча узоқ масофада туриб, унинг асосий маъносини кучайтирипти; иккинчи-дан, аниқланмиш функциясида келувчи **«die Feuer»** га нисбатан одатдан ташқари ҳолатда турибди; учинчидан, мазмунан ва интонация нуқтаи назардан нисбий мустақил ҳисобланади. Қисқаси, ана шундай композицияга эга бўлган ажратилган аниқловчилар ажратилган гап бўлақларининг наъмунавий тузилиши ҳисобланиши мумкин.

Ажратилган гап бўлақларига хос бўлган айрим хусусиятлар йирик германшунос олим В.Г. Адмонининг илмий концепцияларида оддийгина такрорланиб қолмасдан, балки ўз ривожига ҳам эга бўлади. В.Г. Адмони ажратилган гап бўлақларига нисбатан қуйидагича фикр билдиради: «Ажратилган гап бўлақлари бу «қўшиб» ёзиш ёки «қўшимча» қилишнинг маҳсулидир. Тил унсурларининг қўшимча сифатида киритилиши сўз ва сўз бирикмалари орасида синтактик муносабатларнинг мавжудлигига боғлиқ». Ҳақиқатдан ҳам ҳудди шундай, синтактик муносабатлар бор жойда албатта синтактик ўзгаришлар содир бўлиб туради. Бундай ўзгаришлар айрим гап бўлақларининг фақат ажратилиш жараёнига эмас, балки ана шу ажратилиш имкониятига эга бўлган гап бўлақларининг матн доирасида кенгайтириш даражасига ҳам таъсир кўрсатади. Шунга биноан ажратилган гап бўлақларининг кенгайтириш даражаси ҳам ҳар хил бўлиши мумкин.

Ўзбек тили материаллари асосида ажратилган гап бўлақлари соҳасида олиб борилган баъзи бир илмий ишларнинг хулосаларида ўз ечимига эга бўлади. Ўзбек тилида ушбу мавзу бўйича яратилган илмий ишлар ўртасида академик Ф. Абдурахмоновнинг ўзбек тили синтаксисини ўрганишга бағишлаб ёзган «Ўзбек тили грамматикаси» номли йирик асари алоҳида ўрин тутди, чунки ушбу асарда мураккаб гап синтаксиснинг мустақил бўлими сифатида содда ва қўшма гаплар синтаксиси билан биргаликда тилда тенг ҳолатда ўрганилади. Академик Ф.Абдурахмонов мураккаб гап синтаксисининг предмети гапнинг ажратилган бўлақларини, ундалмаларни ва кириш бўлақларини киритиб, уларнинг ҳар бирининг ўрганилиш соҳасини белгилаб берган. Жумладан, гапнинг ажратилган бўлақларига ажратилган сифатловчилар, ажратилган предикатив қурилма (равишдош, шартли феъл бирикмалари) махсус ажратилган кўмакчили бирикмаларни киритган. Ажратилиш характери гапга эга бўлган кўп сонли мисолларни таҳлил қилиб, ажратилган гап бўлақларига хос бўлган хусусиятларни қуйидагича изоҳлаб беради: «Ажратилган бўлакнинг ўзига хос маъновий вазифаси (семантик функцияси) бўлади. Бу вазифа шундан иборатки, ажратиш орқали маълум бўлакнинг маъноси бўрттириб кўрсатилади. Бу мантикий ажратиш оҳангда ҳам ўз ифодасини топади: ажратилган бўлак бошқа гап бўлақларидан фарқланувчи алоҳида оҳанг билан талаффуз қилинади....ажратилган бўлак орқали, бошқа **қўшимча** маъно ҳам ифодаланади» (Ф. Абдурахмонов 1996, 48-бет). Ф. Абдурахмонов бу ерда фақат ажратилган гап бўлақларига хос бўлган ва уларни юзага келтиришда бевосита таъсир қилувчи синтактик омилларни оддий такрорлабгина қолмасдан, шу билан бирга, улардан ҳам муҳимроқ бўлган стилистик омилга алоҳида ўрғу беради ва стилистик омил тўғрисида шундай ёзади: «Гапнинг тема-рема алоқаларимухим услуб воситаларидан биридир. Мураккаб фикрни содда, ихчам ва таъсирли ифодалаш усуллари билан бири ажратилган бўлақлардан фойдаланишдир. Шунинг учун ҳам ажратилган бўлак масаласи грамматика билангина эмас, услуб, оҳанг, тиниш белгилари масаласи билан ҳам боғланади» (Ф. Абдурахмонов, 1996, 47-бет). Ф. Абдурахмоновнинг ушбу хулосасида том маъно бор, чунки фақат ажратилган гап бўлақларининггина эмас, балки «бизларни қизиқтирадиган, барча ҳодисаларнинг юзага келишида стилистик омил муҳим, етакчи омил бўлиб ҳисобланади»- деб ёзади Б. Турсунов (Б. Турсунов, 2001, 119-бет). Синтактик омиллар эса тайёр ҳолга келтирилган қўрилмаларни изоҳлаш воситасидир.

Мураккаб гап синтаксиси ва унинг таркибий қисмларидан бири бўлмиш гапнинг тема-рема алоқалари ва уларга хос бўлган синтактик хусусиятлар тўғрисида ҳинд-европа ва бошқа тилларда яратилган илмий ишларни, уларда келтирилган тилшунос олимларнинг фикр ва мулоҳазаларини ўрганиш, шунингдек, илмий ишлар юзасидан чиқарилган хулосаларни тасдиқлаш мақсадида намойиш этилган мисоллар таҳлилига алоҳида эътибор бериш, қуйидаги хулосаларни келтиришга омил бўлиши мумкин:

1) Мураккаб гап синтаксиси содда ва қўшма гаплар синтаксиси каби ҳар қандай тил системасида синтаксиснинг мустақил бўлими сифатида алоҳида таъкидланиши лозим, чунки унинг таркибий қисмлари ҳисобланмиш гапнинг ажратилган бўлақлари, гапнинг уюшқ бўлақлари, кириш гаплар ва ундалмалар ҳозиргача у ёки бу илмий-тадқиқот ишларининг текшириш объекти қилиб етарлича ўрганилмаган.

2) Гапнинг ажратилган бўлақларининг ўрганиш жараёнида муаллифлар ва олимлар томонидан уларга нисбатан қўлланилган: “Apposition”, “Satzapposition”, “Restglied eines Satzes”, “Satzbruch”, “Einschübe”, “Zusätze”, “Verselbständigung”, «туғалланган, бироқ гапнинг грамматик нормаси асосида структуравий жиҳатдан шаклланмаган янги фикрнинг семантик ва синтактик ядроси», «янги қўшимча маъно берувчи компонент», каби терминологик тушинчаларнинг барчаси (қандай шаклда ифодаланиб келишидан қатъий назар) маълум даражада гапнинг ажратилган бўлақларининг лингвистик моҳиятини изоҳлаб беришга хизмат қилган;

3) Гапнинг ажратилган бўлақларининг юзага келишида таъсир этувчи синтактик восита омилларини қуйидагича тақдим этамиз Улар интонация, пауза, алоҳида таъкидлаш (яъни мантикий ўрғу), талаффуз темпи, сўз тартиби, ёрдамчи сўзлар, синтактик алоқа воситалари ва ниҳоят тиниш белгилари ва бошқалар;

4) Иккинчи даражали бўлақларда гапнинг тема-рема алоқалари функциясида ифодаланилиши ҳар хил характерга эга бўлганлиги, шунингдек, ажратилган гап бўлақларининг матн доирасида ёйилиш даражаси ҳам бир хил эмаслиги тўғрисида муаллифлар томонидан чиқарилган хулосалар синтактик характерга эга. Бундай характерга эга бўлган хулосаларни ўзгартиришнинг бирдан-бир йули бу ёзувчиларнинг индивидуал услубига мурожаат қилишдан иборат бўлмоғи лозим;

5) Гапнинг ажратилган бўлақларини ўрганишга бағишланган барча турдаги илмий ишларнинг мазмуни ва ёзилиш тарихи яна бир қизиқ хулосани келтириб чиқаришга сабаб бўлди, у ҳам бўлса, ушбу бобда муҳокама қилинган ишларнинг барчаси маълум бир давр оралигида (50-70-йиллар) юзага келган. Ўйлаймизки, бизнинг ушбу илмий тадқиқат ишимиз узулишга барҳам берадиган муҳим омиллардан бири бўлиб қолишига ишончимиз комил.

Адабиётлар:

1. Адмони В. Г. Синтаксис современного немецкого языка. Л., 1973. - С. 366.
2. Маскопов Б. Ўзбек тилидаги илова конструкциялар ҳақида. – Журнал: «Ўзбек тили ва адабиёти», 1970, №6, 50-53-б.
3. Морару Ю. С. Присоединительные конструкции семантического исследования с антецедентом глагольного типа. Сб.: Прагматико- функциональное исследование языков. – Кишинев: «Штиинца», 1987, - С. 58- 63.
4. Турсунов Б.Т. Обособление и присоединение. Илмий тадқиқотлар ахборотномаси (Илмий-назарий, услубий журнал. –Самарқанд: СамДУ, 2005, № 2 –б. 57-59

Наталія Марченко
(Суми, Україна)

ІНОЗЕМНА МОВА ТА РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ

Знання іноземної мови впливає на широту мислення. З іноземних мов приходять поняття, які неможливо перевести, і яких немає в нашій дійсності, так що їх вивчення істотно розширює світогляд. На розумові здібності воно теж, безумовно, впливає позитивно. Мови необхідні тим, хто займається наукою, оскільки багато матеріалів тепер не перекладаються, та й ніколи не перекладались повністю. В світі є безліч понять, які у нас відсутні і приходять в українську мову спочатку у вигляді варваризмів, а пізніше стають його частиною і в результаті розширюють його. Можна взяти будь-який науковий словник, і ви побачите, скільки слів ми просто запозичили.

Володіння іноземними мовами стає все більш актуальним через низку факторів:

стрімкий зріст мобільності населення та пов'язана з цим зростаюча потреба у опануванні декількох іноземних мов серед представників різних спеціальностей;

перехід на Болонський процес, який веде до скорочення академічних годин та зростанню важливості самостійної роботи студента;

інформаційний простір Інтернету, який створює безпрецедентні можливості самостійного доступу до різноманітних аудіо- та відеоматеріалів будь-якою іноземною мовою.

Питання полягає не тільки в тому, щоб навчитися самому використовувати ці нові комунікативно-інформаційні ресурси, але і в тому, як дорослій людині, що вивчає мову, навчитися оптимально використовувати ресурси власної особистості.

Чому ж так корисно вивчати іноземні мови? Що краще – знати декілька мов, але погано, чи одну – але бездоганно? Виявляється, для розвитку нашого мозку вигіднішим є перший варіант.

Ми вчимо іноземні мови, щоб досягти успіху в кар'єрі, виїхати в іншу країну або просто тому, що нам подобається ця мова і культура його носіїв. Але виявляється, що вивчення мов несе в собі величезну користь для нашої психіки і для розвитку мозку. Цікаво, що з цієї точки зору краще володіти кількома мовами не досконало, ніж вивчити одну досконало.

Вивчення мов змушує мозок збільшуватися

Будь-яке навчання змінює мозок. А коли мозок вчиться, в ньому збільшується кількість і якість нервових зв'язків, ефективність сірої і білої речовини зростає. Тому незалежно від того, чим цей мозок зайнятий, чи вирішує він прості кросворди, що конкретній людині здається важким завданням, чи доводить складні теореми, які в якості розумової роботи підходять зовсім для інших людей, це покращує мозок. Це актуально в будь-якому віці, оскільки нейронна сітка розвивається кожну секунду. Мозок змінюється завжди, навіть в 90 років. Вивчення іноземних мов в цьому сенсі надзвичайно ефективно завдяки переключенню кодів. Коли ви переходите з однієї мови на іншу, для мозку це дуже важка робота. А важка - отже добра. Звичайно, чим молодший мозок, тим він пластичніший, тобто, тим більше здатний до навчання і зміни, - тому чим раніше людина що би там не було починає вивчати, тим більше від цього толку. Відносно іноземних мов це втричі так. Це не означає, що в дорослому віці цим не варто або не можна займатися, - просто в дитинстві такі заняття набагато ефективніше. Канадські вчені провели експерименти, які показали, що люди, які знають більше ніж одну мову, відсувають втрату пам'яті на кілька років за рахунок розвитку нейронних зв'язків. Коли людина володіє декількома мовами, у нього

інтенсивніше працює нейронна мережа. Мозок в такому випадку буде більш збережений. Це відсуває теоретично можливе зниження інтелектуальних здібностей, в тому числі, зниження пам'яті.

Якщо ви вивчайте іноземні мови, ваш мозок зростає, причому в буквальному розумінні слова. Дослідники, що опублікували результати вивчення мозку у професійних перекладачів, відзначали зростання обсягу сірої речовини у тих з них, хто протягом як мінімум трьох місяців займався поглибленим вивченням мови - причому чим більше зусиль докладав конкретний учасник дослідження, тим більш помітно було збільшення обсягу сірої речовини.

Іноземні мови рятують від синдрому Альцгеймера

Для тих, хто володіє двома або більше мовами характерне в середньому п'ятирічне відтермінування деменції, спричиненої синдромом Альцгеймера. До такого дивного висновку прийшла команда нейропсихологів, які порівнювали перебіг хвороби у людей, що освоїли іноземні мови і, навпаки, які не володіють ними. З 211 учасників дослідження 102 пацієнта володіли як мінімум двома мовами, а решта 109 не змогли вивчити ніякої мови, крім рідної. Вивчивши перебіг хвороби у представників цих двох категорій, вчені дійшли висновку, що в першій категорії перші ознаки синдрому діагностували в середньому на 4,3 роки пізніше, а стан деменції, до якого призводив його розвиток, - на 5,1 роки пізніше, ніж у другій категорії. Ще раніше медики висловлювали думку, що посилений розвиток мозку (не обов'язково вивчення мов, але також заняття математикою, регулярне рішення складних головоломок, логічні ігри) уповільнюють розвиток синдрому Альцгеймера - згадане дослідження стало одним з перших підтверджень цієї гіпотези. Треба відзначити, що профілактичний ефект, який чинить вивчення мов, набагато сильніший за будь-які лікарські засоби терапії цієї недуги.

У білінгвів кращі здібності до музики

Вивчення іноземної мови змушує мозок відкривати для себе розмаїття звуків, які він раніше не намагався виділяти і розмежовувати. Людина, яка опановує іноземну мову, вчиться куди краще розпізнавати звуки - і надалі робить більш помітні успіхи в оволодінні музичними інструментами. Втім, не слід дякувати за поліпшення здібностей до музики своїй вуха - основну роботу по розпізнаванню звуків виконує мозок, а не органи слуху.

Знавці мов відрізняються здібностями до багатозадачності

Ті, хто володіє кількома мовами, здатні легше переключатися між завданнями і паралельно вирішувати кілька різних проблем. Крім того, вони швидше і легше пристосовуються до несподіваних змін обставин. Автори дослідження, які встановили цей факт, провели два експерименти. У першому білінгвам і людям, які знають тільки рідну мову, була запропонована серія тестів, за підсумками яких з'ясувалося, що білінгви краще справляються з одночасним виконанням декількох завдань і переходом від завдань одного типу до завдань зовсім іншого, нового. Другий експеримент був складніше: в ньому тести були запропоновані монолінгвам та білінгвам різних вікових груп. Цілком очікуваним був результат, що молодь краще вирішувала логічні завдання, ніж люди 45-50 років і старше. Однак у білінгвів різниця між юними, зрілими і людьми похилого віку була не настільки яскраво вираженою: як з'ясувалося, білінгви з віком краще зберігають вміння одночасно вирішувати складні завдання. Щоправда, щоб домогтися таких здібностей, мови бажано вчити з дитинства, відзначають дослідники.

Мови покращують пам'ять

Діти, які виростили в багатомовному оточенні, відрізняються набагато кращою пам'яттю, ніж ті, хто з дитинства чув тільки рідну мову. Більш того, як встановили дослідники, це, як правило, означає і те, що вони краще рахують про себе, відрізняються кращими здібностями до читання і іншими подібними навичками. Діти-білінгви також краще запам'ятовують послідовність будь-яких предметів і подій - що дозволяє їм, наприклад, набагато впевненіше орієнтуватися на знайомій місцевості, а також міцніше утримувати в голові список справ, які потрібно зробити. Різниця проявляється вже в 5-7 років, а зберігається, мабуть, на все життя.

У білінгвів кращі здібності до концентрації

Суспільство часто представляє знавців іноземних мов якимись неухважними «ботаніками», однак цей стереотип, здається, дуже далекий від істини. Навпаки, саме білінгви відрізняються більш сильною увагою як до основної суті будь-якого важливого явища, так і до його деталей. Наприклад, вони схоплюють на льоту суть взаємодії між людьми в новому колективі, в який вони щойно потрапили. Ще один стереотип - люди, які вчать кілька мов, гірше знають свою рідну - не зовсім несправедливий: виявляється, словник рідної мови у них в середньому дійсно більш вузький, ніж у тих, хто не знає іншої мови, крім рідної (принаймні, якщо мова йде про людей без вищої освіти, які вивчили чужу мову просто через мультикультурне оточення). Однак у білінгвів в будь-якому випадку виявляється більш розвиненим розуміння логіки рідної мови - зокрема, граматики і способів словотворення.

Крім того, відповідно до гіпотези лінгвістичної відносності, мова впливає на наше мислення і процес пізнання. Тому, коли людина знає більше, ніж одну мову, у нього є кілька картин світу. Вивчати іноземні мови потрібно не тому, що це корисно для подорожей, а тому що, проникаючи в іншу мову, ви проникаєте в інші світи.

Література:

1. Глухов В.П. Основы психолінгвістики. / В.П.Глухов. – М., 2004. – 416 с.
2. Гуннемарк Э. Искусство изучать иностранные языки. / Э. Гуннемарк. – С-Пб., Тесса, 2001. – 106 с.

3. Никуличева Д.Б. Говорим, читаем, пишем: Лингвистические и психологические стратегии полиглотов: учебно-методическое пособие. / Д.Б.Никуличева. – М.: Флинта: Наука, 2013. – 288 с.
4. Фрумкина Р.М. Психолінгвістика. / Фрумкина Р.М. – М.: Академия, - 320 с.
5. Mårtensson J. Growth of language-related brain areas after foreign language learning. / J. Mårtensson. – NeuroImage, 2012.
6. Craik F. Delaying the onset of Alzheimer disease: Bilingualism as a form of cognitive reserve. / F. Craik, E. Bialystok, M. Freedman. – Neurology, 2010.
7. Krizman J. Subcortical encoding of sound is enhanced in bilinguals and relates to executive function advantages./ J. Krizman – Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America, 2012.
8. Goldet B. Lifelong Bilingualism Maintains Neural Efficiency for Cognitive Control in Aging. / B. Goldet – The Journal of Neuroscience, 2013.
9. Morales J. Working memory development in monolingual and bilingual children. / J. Morales – Journal of Experimental Child Psychology, 2013.
10. Bialystok E. Cognitive and Linguistic Processing in the Bilingual Mind. / E. Bialystok, F. Craik – International Journal of Bilingualism, 2014.

Анастасія Ніколаєва
(Біла Церква, Україна)

РОЗВИТОК ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Поняття «зв'язне мовлення» – багатоаспектне. Воно вживається в лінгвістичний, психологічний, методичний літературі, бо мова як єдність структури функції, будови і використання, мови і мовлення може бути визначена з різних сторін. Ще Марк Туллій Цицерон говорив, що «вміти правильно говорити – ще не заслуга, а не вміти – вже ганьба, тому що правильне мовлення – ...не стільки достоїнство вправного оратора, скільки властивість кожного громадянина» [1, с. 200]. Програма початкової школи сьогодні по-новому ставить мету вивчення пропедевтичного курсу української мови, яка полягає в «оволодінні молодшими школярами знаннями про зв'язне висловлювання (текст) та сукупність мовленнєвих умінь, необхідних для спілкування в усній і писемній формах». Отже, сьогодні всі уроки української мови треба будувати так, щоб вони створювали умови для спілкування – для складання учнями монологів, діалогів, полілогів на різні теми, з різною метою.

В умовах розбудови Нової української школи, коли ми хочемо перейти від школи, що дає дітям знання, які дуже швидко втрачають свою актуальність, до школи компетентностей, особливо гостро постає проблема розвитку особистості, здатної критично мислити, уникати стереотипних способів вирішення проблем, приймати нестандартні рішення та використовувати свої знання та навички якомога ефективніше [2, с. 8-9]. Це потребує чітко сформованих навичок зі зв'язного мовлення, оскільки молодші школярі не завжди можуть чітко висловити свої думки, їм бракує активного словникового запасу. Отже, завдання школи полягає у забезпеченні можливості розвивати своє мовлення на уроках.

Мета дослідження – визначити педагогічні умови, методи, прийоми роботи та розробити дидактичне забезпечення уроків розвитку зв'язного мовлення.

Робота з розвитку мовлення молодших школярів включає такі основні напрямки:

– удосконалення звуковимови учнів і підвищення їхньої вимовної культури;

– збагачення, уточнення й активізація словникового запасу молодших школярів, умінь вживати слова у властивому для них значенні, користуватися виражальними засобами мови залежно від ситуації та теми висловлювання;

– розвиток умінь послідовно і логічно викладати думку;

– удосконалення граматичного мовлення дітей, оволодіння нормами українського літературного мовлення, засвоєння найважливіших етичних правил спілкування.

Усі ці перелічені напрямки роботи із розвитку мовлення становлять основу для формування у молодших школярів умінь сприймати, відтворювати і будувати зв'язні висловлювання.

Робота з розвитку зв'язного мовлення реалізується (незалежно від типу шкіл) поетапно:

- при вивченні основ науки про рідну мову;

- на спеціальних уроках (розвитку зв'язного мовлення).

Ці етапи взаємопов'язані і взаємозумовлені структурою і змістом чинної програми з мови, що складається з трьох частин, відповідно до цього, здійснюється робота над розвитком мовлення в трьох напрямках:

1) оволодіння нормами літературної мови;

2) збагачення словникового запасу і розвиток граматичної будови мовлення учнів;

3) формування умінь і навичок зв'язного мовлення (оволодіння різними видами мовленнєвої діяльності).

Робота з розвитку зв'язного мовлення проводиться на основі глибокого засвоєння всіх програмових питань шкільного курсу мови. Система вправ із граматики, правопису, лексики й інших розділів передбачає аналіз усвідомлюваних мовних явищ у тексті і включення їх у зв'язні висловлювання [5, с. 37].

Зв'язне мовлення розглядається в методиці як особлива галузь роботи із розвитку мовлення – процес говоріння, діяльність мовця, продукт діяльності, текст, висловлювання. Основною одиницею зв'язного мовлення є розгорнуте висловлювання, текст [3, с. 24]. Формувати уміння розширювати і уточнювати висловлювання можна за допомогою таких вправ:

1. «Доповни речення»

Ми працюємо.

Ми працюємо на городі.

Ми працюємо на своєму городі.

Влітку ми працюємо на своєму городі.

2. «Закінчи речення»

Дівчинка йшла...

Під лежачий камінь і ...

3. «Запитай-відповідай»

У лісі діти знайшли їжачка.

Кого знайшли діти в лісі? (Їжачка).

Де знайшли діти їжачка? (У лісі).

Основне завдання розвитку зв'язного мовлення–формування умінь аналізувати і конструювати тексти усіх типів і стилів мовлення.

У будь-якому зв'язному мовленні вирішується комплекс завдань, що стосуються змісту, побудови і мовного оформлення висловлювання. Щоб розв'язати їх, необхідно вводити в освітній процес такі види роботи, які б формували певне комунікативне уміння. Для цього можна використовувати:

1) аналіз текстів (усних і писемних, зразкових і деформованих);

2) складання структурних схем, плану, робочих матеріалів;

3) виконання завдань на основі створеної мовленнєвої ситуації;

4) обговорення перших варіантів усних і письмових висловлювань тощо [4, с. 50].

Основне завдання з розвитку зв'язного мовлення – забезпечити засвоєння літературної норми. Такі вправи проводяться на всіх уроках української мови. Вони передбачають спостереження над мовними явищами, визначення їх у тексті, характеристику порівняння й зіставлення одних мовних явищ з іншими, аналіз тексту і доцільність використаних у ньому мовних одиниць, в їх співвіднесеності зі змістом і стилем висловлювання.

Найбільш поширеними видами роботи над усним і писемним мовленням учнів є перекази і твори, які (як і інші види робіт) розрізняються за метою –навчальні і контрольні; за місцем оформлення – класні і домашні; за формою словесного вираження – усні і писемні.

Із метою удосконалення навичок переказу використовують такі завдання:

• *Правильно вживай у переказі слова....*

• *Є прислів'я.... Про що говорить це прислів'я? Подумай, чому навчило тебе це оповідання?*

• *Підготуйся до переказу тексту. Згадай, як він починається.*

• *Як ти будеш говорити, щоб передати правильну інтонацію кожного героя?*

• *Прочитай, що відбулося.... Підготуйся до переказу двох останніх абзаців тексту близько до тексту.*

Серйозним гальмом в оволодінні навичок творення тексту є також недосконалість граматичної структури мовлення молодших школярів. У їхньому мовленні переважають непоширені речення одноманітної структури. Усі ознаки предмета діти у молодшому шкільному віці передають здебільшого за допомогою присудка (зайчик сірий, зайчик біжить). Їм важко об'єднати в одному судженні про предмет дві ознаки – дану (означення) і нову (присудок): *Сірий зайчик біжить*. Вони недостатньо володіють мовними засобами вираження означальних, причинових, наслідкових відношень. Ці недосконалості граматичної структури дитячого мовлення свідчать про обмежений обсяг оперативної пам'яті [5, с. 39].

Досвід показує, що робота з розвитку зв'язного мовлення навчає молодших школярів слухати, бачити, відчувати, сприяє розвиткові творчої уяви, допомагає оволодівати загальномовленнєвими та загальнонавчальними вміннями й навичками. Запропоновані вправи формують уміння слухати і говорити:

1. «Скороти речення до 4-х, 2-х слів»

Біля річки ростуть високі верби.

Біля річки ростуть верби.

Ростуть верби.

2. «Заміни одне слово»

Першокласники повернулися зі школи.

Дівчатка повернулися зі школи.

Учні повернулися зі школи.

Надзвичайно ефективними щодо формування навичок зв'язного мовлення є вправи на усвідомлення змісту, наприклад, вправа «Так чи не так?»:

Влітку Миколка катався на ковзанах.

У сосновому лісі ми зібрали моркву.

Ведмідь живе у нірці.

Крім того, можна використовувати такі завдання, що сприяють розвитку мовлення та мислення:

- як назвати речі одним словом?;
- скласти речення за поданою схемою і малюнком;
- вікторини «З якої казки?»;
- впізнати слова за їх ознаками (*руда, хитра, пухнаста, хвостата-лисиця*);
- розподіл предметів на групи;
- інсценізації уривків з казок;
- продовжити казку («Лисиця і Журавель»);
- роздуми над прослуханими творами;
- гра «Склад загубився» (із «загублених» складів скласти слово і пояснити його лексичне значення);
- скласти казку за серією ілюстрацій;
- пояснити лексичне значення багатозначних слів (лисички), скласти з ними речення;
- словесне малювання до творів;
- відтворити ситуації типу «У магазині» тощо;
- відгадування загадок і об'єднання слів-відгадок одним поняттям;
- доповнення речень;

Пес Бровко пішов на став,

Вудкою ляца... (спіймає),

Вдома він уху зварив,

Всіх до столу... (запросив).

- ігри типу «Ми – ввічливі діти»;
- ігри типу «Знайди «зайве»слово», «Знайди «зайвий» предмет»;
- характеристики казкових героїв;
- закінчити речення за поданим початком:

Галинка та Сашко прибирають у... (класі).

Сашко поливає... (квіти). Галинка підмітає... (підлогу).

Діти гарно... (працюють).

Із перших днів перебування дитини в школі перед нею стоїть завдання навчитися висловлювати свої думки правильно, послідовно, точно і виразно. Тому навчальними ситуаціями слід спонукати учнів до безпосередніх висловлювань (створення власних текстів), заохочувати до складання казок, віршів, придумування своїх фіналів до казок і оповідань. А оскільки у дітей різний мовленнєвий розвиток, то ініціатором і творчим лідером стає саме вчитель. Метою роботи було визначити педагогічні умови, методи, прийоми роботи та розробити дидактичне забезпечення розвитку зв'язного мовлення.

У процесі шкільного навчання розширюються функції мовлення, яке виникає і розвивається як засіб засвоєння і передачі знань. Мовлення виявляє себе і як засіб формування особистості, самоутвердження її в колективі. На уроках і під час громадської діяльності учні сприймають зразки усного і писемного монологічного мовлення – наукового, публіцистичного, ділового. Опановують читання, письмо, вивчають систему рідної мови.

Таким чином, при оптимальному поєднанні різних методів та прийомів, які урізноманітнюють роботу, та з урахуванням індивідуальних особливостей учнів, досягається підвищення рівня умінь та навичок молодших школярів зв'язного мовлення.

Література:

1. Варзацька Л.О. Методика розвитку зв'язного мовлення молодших школярів: навчально-методичний посібник для вчителів, студентів, методистів / Л. О. Варзацька. – Кам'янець-Подільський: Абетка, 2001. – 203 с.
2. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / Під загальною редакцією Бібік Н. М. – К.: ТОВ «Видавничий дім «Глеяда», 2017. – 206 с.
3. Дідук Г.І. Система роботи з розвитку зв'язного мовлення відповідно до нових концепцій викладання рідної мови // Українська мова і література в школі. – 2000. – №5. – С. 24 - 28.
4. Захарова Н.М. Посилити розвиваючий ефект уроку // Початкова школа. – 1992. – № 2. – С.47-52.
5. Токань Г. Сучасні навчальні технології та методи викладання літератури // Дивослово. – 2002. – №10. – С. 31-39.

Науковий керівник:

викладач української мови та літератури, Косяк Оксана Валентинівна.

КОМУНІКАТИВНИЙ ПІДХІД У НАВЧАННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В НЕМОВНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

Тенденції розвитку методики навчання іноземної мови в світі свідчать на користь вибору комунікативних підходів до викладання англійської мови як іноземної. Дослідженням та розробкою комунікативної методики викладання іноземної мови займалися багато світових та вітчизняних науковців.

Серед розробників ідеї комунікативності навчання англійської мови (communicative language teaching) відомі імена таких дослідників, як W. Littlewood, J. Richards, T. Rodgers, J. Harmer, C. Brumfit, M. Beaumont, K.-S. Chang, H. Widdowson, Г. Китайгородська, Ю. Пассов, В. Вдовін, С. Стойко, С. Король, Т. Бесараб та ін. [1-7].

Представлена праця має метою виявлення специфіки та основних характеристик комунікативного підходу, застосованого для викладання англійської мови в немовному університеті.

Із робіт дослідників відомо, що комунікативний підхід оснований на ідеї про ефективність вивчення іноземної мови за умови реального комунікативного значення [6-10]. Вимоги до фахівців динамічно оновлюються, що є наслідком зростання ролі володіння іноземною, зокрема, англійською мовою в сучасному глобалізованому світі.

Для реалізації подібних ідей найважливішим є залучення до реальної комунікації, необхідної тим, хто навчається. За таких умов природні стратегії засвоєння мови застосовуватимуться для оволодіння іншомовним спілкуванням.

Таким чином висвітлюється комунікативний підхід, зокрема і в методичних начерках British Council: "The communicative approach is based on the idea that learning language successfully comes through having to communicate real meaning. When learners are involved in real communication, their natural strategies for language acquisition will be used, and this will allow them to learn to use the language" [7].

Як пише в своїй праці «Комунікативне навчання сьогодні» (Communicative teaching today) Дж. Ричардз, комунікативний підхід становить складну категорію, яка визначає стратегічні орієнтири, вибір методів, варіативність методик: "Today CLT can be seen as describing a set of core principles about language learning and teaching, as summarized above, assumptions which can be applied in different ways and which address different aspects of the processes of teaching and learning" [1, с. 45].

Так, кожні конкретні умови впровадження комунікативного підходу у викладання англійської мови як іноземної в нелінгвістичному виші визначають її особливості. Специфічними для проведення заняття за комунікативною методикою в немовних університетах є досягнення більшої активності студентів, їх співпраці з викладачем щодо засвоєння необхідного контенту, важливого для майбутньої практичної діяльності, вмотивованість тих, хто навчається [9]. Так, Т. Бесараб називає такі умови і фактори активізації роботи на занятті при комунікативному підході до викладання англійської мови у немовному виші, як те, що студенти повинні брати «активну участь в дискусіях; вміти виражати та відстоювати свою точку зору; рецензувати відповіді своїх одногрупників; вміти пояснювати матеріал слабким одногрупникам; мати мотивацію до навчання та намагатися підвищити свій рівень знань; поважати викладача та бути готовими до співпраці з ним; вміти працювати самостійно» [9, с. 176].

Аналіз практичного застосування комунікативного підходу для викладання англійської мови в нелінгвістичному університеті свідчить, що «комунікативний метод вивчення іноземної мови є ефективним у разі проведення як групових, так і індивідуальних занять зі студентами, де, у першому випадку, суб'єктами спілкування є викладач, група, студент, а у другому – викладач та студент» [6, с. 316].

Базові стратегії у застосуванні комунікативного підходу мають бути зрозумілими власне і для самого викладача немовного університету, оскільки він призначений бути рушійною силою впровадження прогресивної методики в навчання та переконання студентів у перевагах такого підходу.

Характерними особливостями навчання англійської мови таким способом є активізація обміну між викладачем та студентом. Доволі часто викладачеві іноземної мови, який працює за студентами немовних університетів, приходиться навчати їх взаємодії з іншими людьми, жанровій специфіці мовленнєвої діяльності в обраній галузі.

Так, як відзначає О.Б. Петрова, комунікативний підхід передбачає, що студенти немовних університетів залучаються в реальну комунікацію для вивчення іноземної мови професійного спрямування, і цей професійно спрямований функціональний підхід, який має відповідати вимогам навчання англійської мови для спеціальних потреб, включає стимулювання мовленнєвих інтеракцій, розуміння інтенцій співрозмовників, що дозволяє, в остаточному підсумку, створювати сприятливі умови для професійної та соціальної комунікації іноземною мовою: "This communicative functional approach, developed to meet the current requirements for training English for specific purposes, includes simulation of speech interactions, understanding intentions of interlocutors and, thus, realizing the foreign language available for professional and social communication" [7, с. 76].

Дослідники відзначають, що «проблеми обміну культурною та науковою інформацією також можуть бути вирішені в повному обсязі тільки завдяки спілкуванню (особистому та у письмовій формі), як на рівні держави, так і на рівні її науковців, діячів культури, журналістів та інших фахівців» [10, с. 68].

Автономізація навчальної діяльності студента немовного університету передбачає застосування різного роду комунікативних типів діяльності, зокрема, рольових ігор професійної тематики. Така діяльність впродовж курсу вивчення англійської мови в університеті сприяє розвитку професійної іншомовної компетенції, а отже – і особистості майбутнього фахівця.

Особливе значення для успіху студента, який вивчає іноземну мову, має достатній рівень фонових знань, які визначають як суттєву інформацію для розуміння проблеми або ситуації, що нею володіє особа. Наявність адекватних фонових знань створює сприятливе тло для розвитку професійної та загальномовної компетенції щодо англійської мови.

Хоча можна припустити, що роль фонових знань є частковою, і достатньо важливу роль відіграють такі фактори, як майстерність педагога, обсяг знань самого викладача, зацікавленість студентів навчанням, рівень складності начального матеріалу та подібні, все ж ключовим для досягнення ефективності є обсяг фонових знань, рівень загальної освіченості, сформованість навичок трудитися і навчатися, ставити і досягати мету у навчанні, тощо. Тобто, існує певний взаємозв'язок між фоновими знаннями студента та його досягненнями.

Отже, виявляється дуже важливим активізувати фонові знання студентів немовних університетів, особливо в інтерактивному форматі навчання іноземної мови, впродовж функціонування систем «викладач-студент», «студент-студент», «викладач-студентська група». Майстерність викладача виявляється в здатності враховувати індивідуальні особливості студентів і дієво співпрацювати.

Викладачеві необхідно застосовувати фонові знання, наявні в студентів на початку навчання у виші, розширюючи те уявлення про їх майбутню професію, яке в них сформувалося ще зі шкільних років.

Такі фонові знання, наприклад, стануть базою для того, щоб розпочати бесіди перед текстом у комунікативному курсі іноземної мови за професійним спрямуванням.

Курс вивчення англійської мови в немовному вищому навчальному закладі, який базується на комунікативному підході, дозволяє студентам сформувати для подальшої професійної діяльності навички застосування англійської мови з реальною метою для розширення власного горизонту, для поповнення багажу знань, для отримання оригінальної інформації з перших джерел, та ін.

Таким чином, «вивчаючи іноземну мову за допомогою комунікативного підходу, студенти у подальшому мають можливість користуватися нею у конкретних ситуаціях, з конкретною практичною метою» [6, с. 316].

Як показано в працях вітчизняних дослідників комунікативного підходу до викладання іноземної мови, зміст сучасної методики в немовних університетах має бути сфокусований на застосування англійської мови як засобу для досягнення професійної, або іншої суміжної мети завдяки отриманій можливості спілкуватися англійською, яка стала міжнародною, глобальною мовою в найрізноманітніших галузях життя у всьому світі.

Тому в нелінгвістичних вишах все більш важливим виявляється антропоцентричний зсув у мовній царині, який наближає навчання до потреб людини, її мислення, практичної діяльності.

Цілеспрямованість комунікативного курсу визначає те, що його складовою стає розвиток культури іноземного письмового мовлення, як академічного, так і ділового. Оволодіння іншомовною картиною світу спрямоване на підхід до розуміння іншої культур та здатності відповідно спілкуватися іноземною мовою в межах професійної, наукової та інших аспектів комунікації.

Впродовж спілкування засобами іноземної мови тренується і письмова складова іншомовної компетентності. Студенти навчаються представляти повідомлення, які відповідають ustalеним нормам іншомовної дискурсивної спільноти, тобто практикуються в письмовій комунікації, до якої входить написання різних видів письмових творів, зокрема, анотації, резюме, реферату статті англійською мовою, тощо.

Розуміння соціокультурних особливостей, основ жанрової культури іншомовної наукової комунікації, оволодіння навичками риторики та стилістики теж є важливими аспектами, що вимагають достойної уваги в університетському курсі іноземної мови, оскільки метою навчання є оволодіння іноземною мовою для міжкультурної комунікації, що нині надзвичайно актуально.

Отже, сучасний кваліфікований спеціаліст будь-якої галузі має бути цілеспрямованим на постійне навчання, розширення кола професійних якостей, що може досягатися, зокрема і засобами англійської мови, яка стала міжнародною в сучасному глобалізованому світі. Щоб стати учасником міжкультурної комунікації, треба мати певну компетентність, мати необхідні комунікативні навички професійного спілкування, бути спроможним оволодіти фаховою інформацією за допомогою автентичних іншомовних джерел.

Це підкреслює важливість застосування саме комунікативного підходу до викладання англійської мови, який є найефективнішим за умови правильного визначення мети і цілеспрямованого використання, сприяє поліпшенню якості отриманих знань з іноземної мови в нелінгвістичному університеті.

Література:

1. Richards J. Communicative teaching today/ J. Richards. – Cambridge, 2006. – 42 p.
2. Littlewood W. Communicative language teaching: An introduction. – Cambridge: Cambridge University Press, 1981. – 108 p.
3. Harmer J. The practice of English language teaching – 4th ed. – London: Longman, 2007. – 449 p.

4. Beaumont M., Chang K.S. Challenging the traditional/communicative dichotomy // *ELT Journal*. – 2011. – Vol. 65 (3). – P. 291–299.
5. Widdowson H. G. *Teaching language as communication*. Oxford: Oxford University Press, 1978. – 168 p.
6. Бесараб Т. П. Переваги комунікативного підходу при вивченні іноземних мов у ВНЗ / Т. П. Бесараб // Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія: Філологічна. - 2015. - Вип. 58. - С. 315-317.
7. Петрова О.Б. Foreign language communicative competence in the professional competence structure // Викладання європейських мов та євроінтеграція: Матеріали міжвузівської науково-практичної конференції з міжнародною участю (7 грудня 2017 року). – Харків: Національна академія Національної гвардії України, 2017. – С. 76-78. <http://repo.knmu.edu.ua/handle/123456789/1870610>.
8. Communicative approach – <https://www.teachingenglish.org.uk/article/communicative-approach> – Retrieved: [06.05.2018].
9. Бесараб Т. П. Організація активної роботи студентів на заняттях з англійської мови / Т. П. Бесараб // Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія: Філологічна. – 2016. – Вип. 61. – С. 174-176. [PDF] с сайта oa.edu.ua Retrieved: [06.05.2018].
10. Голубнича Л.О. Технології навчання іноземним мовам у немовних вищих навчальних закладах / Л.О. Голубнича // Іншомовна підготовка працівників ОВС та фахівців із права: зб. матеріалів II Всеукр. наук.-практ. конф. – К., 2014. – С. 68–70. dspace.nulau.edu.ua Retrieved: [06.05.2018].

Олена Савченко, Анна Волкова
(Херсон, Україна)

ЗАСОБИ ПОДОЛАННЯ МОВНОГО БАР'ЄРУ У НАВЧАННІ ГОВОРІННЮ СТУДЕНТІВ З НИЗЬКИМ РІВНЕМ ВОЛОДІННЯ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ

Особливістю вивчення будь-якої іноземної мови постає подолання мовного бар'єру під час навчання говорінню. Особливо це слід враховувати під час роботи із студентами з низьким рівнем володіння іноземною мовою, так званими «початківцями» (beginners). Мовний бар'єр – це передусім перешкода вільному мовленнєвому висловленню, зокрема у цьому випадку – висловлюванню іноземною мовою. Ці складнощі у спілкуванні можуть бути зумовлені недостатнім арсеналом мовних засобів та лексичних одиниць, якими користується студент, а можуть бути зумовлені психологічними перепонами, що формуються із страху робити помилки або спираються вже на існуючий негативний досвід у комунікації іноземною мовою. Складнощі із подоланням у студентів такого роду бар'єрів часто призводять до фрустраційних станів, а це, у свою чергу, має негативний вплив на рівень засвоєння ними знань з іноземної мови [2, с. 177]. Тож проблема подолання мовного бар'єру має суттєве значення не лише під час навчання говорінню іноземною мовою, а взагалі при оволодінні іноземною мовою.

Мета статті – розглянути ефективні засоби подолання мовного бар'єру у навчанні говорінню студентів з низьким рівнем володіння іноземною мовою.

Як свідчить досвід, навіть серед студентів вищих навчальних закладів є категорія студентів із низьким рівнем володіння іноземною мовою. До цієї категорії студентів відносяться ті, хто лише починає вивчати іноземну мову саме у вищому навчальному закладі або студенти з дуже слабкою мотивацією. І в першому, і в другому випадку доводиться працювати над мотивацією студентів. Адже перша група студентів початкового рівня володіння іноземною мовою може бути дуже мотивованою, та з першими складнощами у засвоєнні лексичного та граматичного матеріалу може втрачати більшу долю мотивації. А із групою недостатньо мотивованих студентів ми маємо справу із продуктом негативного сприйняття комунікації іноземною мовою. У більшості груп є студенти, які уникають брати участь в інтерактивних завданнях і залишаються мовчазними навіть тоді, коли перед ними стоїть необхідність дати відповідь на запитання. Вони ухиляються від можливості виступити перед іншими студентами і в кращому разі уважно слухають інших, коли ті розмовляють іноземною мовою, а в гіршому разі відсторонюються від навчальної комунікації. Такі студенти не користуються можливістю практикувати усне мовлення у комунікативних ситуаціях в класі і, таким чином, обмежують шляхи засвоєння іноземної мови. Така поведінка вимагає уваги та аналізу, щоб визначитися із засобами, які б створювали сприятливу атмосферу для такої категорії студентів у класі. Страх перед необхідністю висловлюватися іноземною мовою може значною мірою посилювати мовний бар'єр. У одних студентів зумовлений вибагливим ставленням до демонстрації своїх мовленнєвих навичок – вони занадто зосереджені на враженні, яке справляють, вважають, що їхні мовленнєві уміння слабші, ніж у інших і відсторонюються від необхідності говорити перед аудиторією.

Іншим чинником, що цементує мовний бар'єр, може бути спосіб, в який вчитель надає інструкції та коментує висловлювання студентів у комунікативних ситуаціях. Деякі педагоги мають тенденцію домінувати над аудиторією, постійно надають інструкції, коментують інших, часто поспішають виправляти кожну зроблену помилку, що може спантеличувати студентів і перешкоджає їх вільному говорінню.

Таким чином маємо ситуацію, коли мовний бар'єр будується з обох сторін. З обох сторін його слід долати, розбираючи по цеглинкам, як вчителю – слідкуючи за власним стилем викладання, а може і корегуючи його, так і студентів – позбуваючись страхів, дозволяючи собі робити помилки та беручи до

уваги той факт, що виправлена, в цьому випадку, мовленнєва помилка – це напрямок на вдосконалення власного мовлення.

Задача вчителя полягає в тому, щоб створити сприятливі умови для подолання мовного бар'єру з обох сторін. Першочерговою буде робота із мотивацією [1, с. 420].

Виділяють два типи мотивації: інтегровану і інструментальну. Інтегрована мотивація може бути визначена як внутрішня, при якій студенти вчать тому, що їх захоплює, що вони вважають за нове та цікаве, усвідомлюють свій розвиток завдяки цим знанням. Інструментальна мотивація зумовлена більш зовнішніми факторами, вона спонукає студента вивчати іноземну мову, керуючись такими переконаннями, як наприклад, отримання гарної оцінки. Така мотивація може мати тимчасовий ефект – активність багатьох студентів зосереджена саме на отриманні оцінки, яка б їх влаштувала, і така активність може бути непослідовною.

Спираючись на інтегровану, внутрішню мотивацію студентів, вчителю слід залучати до комунікації саме ті засоби, які справді захоплюють їх студентів. Комп'ютер та цифрові технології вже стали невід'ємними засобами в нашому житті – вони полегшують, прискорюють багато процесів, і передусім дуже захоплюють молодь. А це можна вдало використати в навчальному процесі. Навіть студентів з низьким рівнем володіння іноземною мовою можна залучати до скайп-конференцій та дзвінків – «доручень», «інструкцій». Діалогічне мовлення – найкращий засіб спонукати говоріння, та долати мовний бар'єр. Та діалогічне мовлення нерозривно пов'язане із аудіюванням, що дуже вдало тренується в одній з комунікативних ситуацій - інструкції з мобільного телефону. Наприклад, студент із кращим рівнем володіння іноземною мовою перебуває за межами класу, та надає конкретні інструкції щодо виконання якихось дій, використовуючи лексику, яка відома тому, кого інструктують, а в цьому випадку це буде студент із низьким рівнем володіння іноземною мовою. Інші студенти, що перебували у класі, та слідували за діями свого одногрупника, можуть потім переказати про що йшлося в мовленні «інструктора». Така ситуація із використанням реалії з життя, пересуванням по класу, необхідністю здогадатися має дуже потужний момент залучення студентів у ситуацію та здатна відволікти від страху, суто психологічних бар'єрів і, звичайно ж, така подія не залишить байдужим та млявим найнемотивованих студентів. Тож сучасні технології можуть бути одним з найефективніших засобів, що допомагає не лише мотивувати та долати мовний бар'єр, але й значно урізноманітнити процес навчання.

Серед наочності вчителю слід мати велику добірку ілюстрацій, яка б спонукала студентів висловлюватися. Наприклад, дві ілюстрації, на яких зображено предмети, процеси, групи людей, що мають ряд спільних та від'ємних властивостей. Створюється комунікативна ситуація, в якій навіть наймовчазному студентові буде цікаво проводити аналогії та знаходити розбіжності. Доречним буде брати і фрагменти ілюстрацій, тоді перед студентом повстане завдання висловлюватися стосовно своїх здогадок.

Не можна оминути можливості демонстрації студентами презентацій в Power Point, що дуже доречно супроводжує монологічні висловлювання на задану тему. Та й вчителю слід пам'ятати про принцип роботи із студентами із низьким рівнем володіння іноземною мовою – вчителю слід більше демонструвати, ніж пояснювати. Ще однією з особливостей роботи із студентами цієї категорії є необхідність надання їм шаблонів, маленьких порцій інформації, що дуже зручно можна організувати саме за допомогою Power Point

Для залучення студентів з низькою мотивацією існує цілий ряд прийомів, які спрямовані на створення емоційно сприятливої атмосфери в аудиторії, щоб допомогти студентам долати можливо існуючі страхи, зокрема, перед викладачем, страх зробити помилку тощо. Вдалим способом позбутися напруження є початок заняття з коротенького жарту або гри. Інколи може бути доцільним самому викладачу навмисно зробити помилку на дошці, і запропонувати студентам виправити її, такий випадок продемонструє, що викладач здатний толерантно ставитися до помилок, навіть може продемонструвати свою помилку і тому студентам теж не слід занадто боятися робити помилки чи замовчувати через них.

Ставлення викладача до помилок є важливим фактором створення спокійної дружньої атмосфери під час комунікації іноземною мовою. Вчителю не слід жалкувати слів схвалення намаганням студентів висловитися, підтримка вчителя саме з цією категорією студентів дуже важлива, слід мати терпіння не перебивати студента, ухопившись за його помилку. Це значно сприяє покращенню самооцінки студентів, викликає в них почуття безпеки.

Зрозуміло, що сором'язливі й мовчазні студенти мають тенденцію брати меншу участь в інтерактивних видах роботи. Вчителю слід бути більш дружнім і наполегливим, заохочуючи їх до комунікативної діяльності. Зокрема, мовчазним, але кмітливим та стараним студентам слід надавати більше можливостей відповідати на питання інших студентів під час інтерактивної діяльності. Саме їх потрібно хвалити незалежно від успішності їх усного мовлення. Вчителю слід надавати однаковий шанс висловлювати свою думку, як студентам, які мають тенденцію домінувати в групі, так і студентам, які відмовчуються. Відчуття взаємної участі стимулюватиме їх подальшу участь у комунікації.

Викладачам, які працюють саме з цією категорією студентів слід бачити успіхи і не зосереджуватися на невдачі. Адже невдача дуже часто призводить до розчарування – розчарування веде до браку мотивації – брак мотивації веде до ухиляння зробити ще одну спробу. І навпаки, ситуація успіху веде до перемоги, перемога веде до мотивації, мотивація веде до бажання перемагати – і до нових успіхів. Отже з цією категорією і в цьому випадку слід обирати завдання, які б забезпечували ситуацію успіху. Бажано давати завдання, подібні тим, з якими вони справлялися, – для підняття у них упевненості у власних силах.

Слід також розвивати і мотивацію колективних досягнень, що здійснюється, коли вчитель залучає студентів в парну та групову роботу. Слід давати слабким студентам відчувати, що результат колективної діяльності залежить від активності кожного члена колективу. Це також є мотиваційним чинником [1, с. 425].

Слід зазначити, що дуже важливим для успішного процесу навчання, зокрема говоріння, та подолання мовного бар'єру є ставлення вчителя до студента. Невмотивований учень стане мотивованим, якщо вчитель стане спілкуватися з ним, сприймаючи його в позитивному світлі, програмуючи його на успіх.

У висновок слід зазначити, що подолання мовного бар'єру є співпрацею викладача і студента. Віра в потенціал студента, підтримання його мотивації, врахування особливостей роботи із студентами з низьким рівнем володіння іноземною мовою створюють сприятливі умови для подолання мовного бар'єру. Не можна оминати необхідність будувати завдання, використовуючи актуальну, захоплюючу для студентів інформацію, використовуючи комп'ютерні технології, спонукаючи до говоріння ситуації та візуальні засоби.

Важливо враховувати особистісні якості кожного з студентів з низьким рівнем володіння іноземною мовою. Причини чому деякі з них втратили мотивацію брати активну участь у комунікативних ситуаціях англійською мовою у кожного з них можуть бути абсолютно різними. Виявлення цих причин збудує для викладача підґрунтя створювати більше можливостей для подібних студентів брати активну участь у говорінні, вчитися вільно висловлювати свою думку іноземною мовою, підвищувати власну самооцінку. Кожен мовчазний студент потребує індивідуального підходу, підбору різноманітних стратегій на занятті. Це дуже непросте завдання, але розвиток комунікативних умінь студентів, їх прагнення висловлюватися іноземною мовою, вдосконалення мовлення не лише допомагає опанувати іноземну мову, але й будує позитивне ставлення до здатності вчитися та засвоювати нове, ламає внутрішні бар'єри, що перешкождали комунікації в цілому.

Література:

1. Сопілко Н.В. Психологічний аналіз ефективності подолання психологічних бар'єрів у студентів на заняттях з іноземної мови в умовах експериментального навчання / Н.В. Сопілко // Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / за ред. С.Д. Максименка. – К.: ГНОЗІС, 2008. – Т.Х, ч.2. – С. 417 – 425.
2. Сопілко Н.В. Емпіричне дослідження стратегій подолання психологічних бар'єрів у студентів при вивченні іноземної мови та аналіз його результатів / Н.В. Сопілко // Сучасні психолого-педагогічні тенденції розвитку освіти у вищих навчальних закладах України: матеріали Всеукраїнської наук.-теорет. конф., 18-19 жовт. 2007 р. – Хмельницький: Вид-во Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Б. Хмельницького, 2007. – С. 177.
3. Brown, H D Principles of Language Learning and Teaching – Longman, 2000. – 354 p.
4. Huimin, Z Teaching Quieter Students // English Teaching Professional. - Issue 42. – January. – 2006

Мурат Джумашев, Людмила Пак, Бахытлы Сердалиева
(Нукус, Узбекистан)

ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПРИСОЕДИНИТЕЛЬНЫХ СВЯЗЕЙ НА ОСНОВЕ СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧЕСКОГО ФАКТОРА

Определение присоединительных связей на основе семантико - синтаксического фактора сводится к смысловой и структурной зависимости между присоединительным элементом и главным высказыванием. Смысловому выделению присоединяемых элементов из основного высказывания способствует их постоянная постпозиция в любых присоединительных конструкциях. Благодаря логическому интонационному выделению присоединяемый элемент приобретает больший синтаксический вес и стилистическую выразительность.

Что касается структуры, то присоединяемый элемент находится в грамматической зависимости от своего присоединяющего предложения. Структурная зависимость проявляется, прежде всего, в полной невозможности изоляции присоединяемого элемента от основной части присоединительного единства.

Ознакомление лингвистической литературы показывает, что в отдельных источниках при определении присоединительных связей исходят исключительно из семантического анализа. Например, в Академической грамматике русского языка, в частности, отмечается: «Присоединением называется такая связь двух предложений в составе сложного, при которой содержание второго предложения является дополнительным сообщением, вызванным содержанием первого предложения или возникшим по поводу него» [1, с. 257]. Более того, именно через присоединительный элемент зачастую выражается более важное семантическое значение. Свидетельством этого является следующее значение Ю.В. Ванникова: «Подобно тому, как в сложноподчиненном предложении основную смысловую нагрузку может нести придаточная часть, так и в предложении с присоединением смысловая центр высказывания сплошь и рядом находится именно в присоединительной части» [6, с. 165].

Однако определение присоединительных связей на семантической основе, по мнению отдельных лингвистов, следует считать недостаточным. Условность, ненадежность семантического анализа, положенного в основу определения присоединительных отношений, обычно хорошо видна

исследователям, которые его применяют. Поэтому Ю. В. Ванников в анализируемой здесь работе, предлагает подкреплять семантический анализ возникновения присоединительных связей логическим. Логическое своеобразие присоединения, по мнению Ю. В. Ванникова, обнаруживается, как правило, в том, что в предложениях с присоединительными связями выражаются два суждения, второе из которых имеет «дополнительный характер». Добавочный, дополнительный признак присоединяемого элемента был подтвержден еще в первоначальных исследованиях по синтактико - стилистическому присоединению. Об этом писал С. Е. Крючков следующее: «при присоединении второй элемент возникает в сознании как бы в самом процессе высказывания - дополнительно» [15, с. 13].

При определении возникновения присоединительных связей между компонентами сложного синтаксического присоединительных связей между компонентами сложного синтаксического целого на первый план выдвигается анализ союзов. Иными словами, союзы рассматриваются также одним из факторов выделения присоединительных связей. При присоединении выбор союза с определенным значением не регламентируется характером логико - смысловых отношений между частями предложения, соединяемыми соответствующими союзами. Именно этим объясняется отмеченная академиком В. В. Виноградовым свободная замена одного союза другим в присоединительных конструкциях: «В системе присоединительных сочетаний союзы – соединительные и противительные могут свободно менять места и этим резко изменять значение тех фраз, которые они сцепляют» [7, с. 327]. Глубокий смысл этой теоретической концепции выражается, по нашему мнению, в том, что отдельные союзы (количество их достаточно велико) имеют омонимичный характер, то есть они могут употребляться как в функциях сочинения и подчинения, так и в присоединительной функции.

Присоединение рассматривается не только как особый вид синтаксической связи, но и как форма нейтрализации различий между гипотаксисом и паратаксисом. Так, например, А. Бэн, анализируя те случаи, «когда придаточное предложение почему - либо приобретает такую важность, что выделяется в самостоятельное предложение и может отделяться от своего главного точкой» усматривает в этом возможность перехода «подчинения в сочинение» [5, с. 123].

О возможности трансформации различных подчинительных союзов в сочинительные можно наблюдать и в работе других авторов. Например, Н. Н. Раевская отмечает, что оппозиция между сочинением и подчинением нейтрализуется у таких союзов, как - for, - though, так как они способны вводить самостоятельные предложения [19, с. 163].

Н. А. Кобрин указывает, что в роли сочинительных могут выступать подчинительные союзы though, wherever, while, because, so that [12, с. 11].

На переосмысление значений сочинительных и подчинительных союзов в присоединительных конструкциях указывают многие лингвисты, исследующие присоединительные конструкции на материале различных языков: Л. М. Лосева - союзы mais, et, ou, car, par consequent, puisque, sicut в французском языке; Т. М. Тимошенко, союзы - and, but, if, while в английском языке. Изложенные факты об образовании простого относительно самостоятельного предложения от гипотаксиса в рамках сложного синтаксического целого находят свое применение во многих первоначальных исследованиях о присоединении. Так, например, С. Е. Крючков отличает, что «элемент с подчинительным союзом является зависимым, несамостоятельным, поэтому он отрывается от главной части в особых условиях» [14, с. 17]. Анализируя аналогичную конструкцию, С. Г. Ильенко утверждает, что «придаточная часть приобретает лишь интонационную самостоятельность, сохраняя грамматическую зависимость от предшествующего предложения» [11, с. 88]. Логично примыкает сюда и вывод Г. П. Уханова о возможности образования простого предложения из придаточной части сложного [20, с. 74 – 87].

Среди выделенных факторов возникновения присоединительных связей, особый интерес вызывает стилистический фактор. Несомненно, что использование различных присоединительных конструкций зависит от стилистической манеры писателя. Поэтому существуют многочисленные работы, в которых анализируются стилистические функции сложного синтаксического целого не только в языке художественной литературы [21, с. 75 - 90; 23, с. 35 - 54; 9, с. 66-69; 4, 15-16], публицистики [15, с. 66-73], прессы [22, с. 49-60; 16, с. 85-92], но и в языке отдельных писателей [17, с. 93-101; 13, с. 207-217; 8, с. 47-59; 3, с. 21].

Некоторые лингвисты, в частности, И. Р. Гальперин, склонны считать, что само понятие «присоединительная конструкция» является понятием стилистическим, это - определенный стилистический прием, используемый главным образом как средство стилистической связи метод отдельными частями высказывания и в определенных целях высказывания [10, с. 252].

Использование всевозможных присоединительных конструкций в различных, конкретных языках и жанрах стало особым стилистическим приемом, сущность которого заключается в намеренном расчленении синтаксического настроения предложения, в актуализации и акцентировании выделенной за точку части сложного синтаксического целого, в индивидуальности, динамичности и многогранности стиля писателя. К этому приему прибегают, когда требуется передать личный мир героев, их отношения к действительности, к происходящим событиям, их взгляды, философские размышления и отношения к ним самого автора. С помощью присоединяемых элементов выражаются контрастные, комические и цинические значения.

Стилистические функции присоединительных конструкций многогранны. Их трудно здесь перечислить. Отметим лишь, что индивидуальный стиль писателя, как один из многочисленных факторов,

безусловно, оказывает значительное влияние на возникновение в тексте присоединяемых элементов. Об этом свидетельствует и следующее замечание, сделанное Платоновой М.С. при изучении присоединительных конструкций в языке Л. Н. Толстого. «Присоединение, отмечает автор, один из синтаксических компонентов, выражающих индивидуальность стиля писателя, где ощущается постоянное, активное присутствие авторского «Я» в повествовании» [18, с. 117].

Анализ научно - исследовательских работ, посвященных выделению присоединительных связей позволяет сделать следующие выводы:

1. При возникновении присоединительных связей оказывают благоприятное влияние такие факторы, как: интонационный, психологический, структурный, семантический, союзный и стилистический. Факторы, способствующие выделению присоединительных связей, не ограничиваются вышеизложенными. Их может быть и больше, и они могут быть разнообразны, но об этом будет идти речь в наших дальнейших исследованиях.

2. Среди выделенных факторов наиболее релевантными, существенными, и притом главными факторами, как называет анализ вышеперечисленных работ, и наши наблюдения над конкретным материалом, является стилистический, а не интонационный, как утверждается в ряде анализируемых исследований. Стилистический фактор выделения присоединительных связей обуславливается не только характером частотности одних и тех же присоединяемых элементов, но и одновременно индивидуальностью использования отдельных структурных типов присоединительных конструкций.

3. Основные мотивы присоединительных элементов, как главная стилистическая фигура в контексте, выделить, подчеркнуть, дополнить, конкретизировать, детализировать, распространять и акцентировать внимание говорящего (слушающего) на элементах, изложенных в первой части сложного синтаксического целого.

Литература:

1. Академическая грамматика, 1954, с. 257
2. Авалиани Ю. Ю. К стилистической роли присоединительных конструкций в романе А. Зегерс «Седьмой крест». Самарканд: Тр. СамГУ, 1972, вып. 222, с. 40 - 48.
3. Ахмедова Б. М. Лион Фейхтвангер ижодида илова ходисаси. Филология фанлари нозоди илмий даражасини олиш учун такдим этилаётган диссертация авторефераты. - Тошкент, 1998, 21 бет.
4. Батанова В.В. Некоторые наблюдения над стилистическим использованием присоединительных конструкций в современной немецкой прозе // Межвузовская конференция по вопросам методики преподавания и теории иностранных языков. Тезисы докладов. – Алма - Аты, 1966, - с. 15 - 16.
5. Бэн А. Стилистика и теория устной и письменной речи. М., 1977. - 123 с.
6. Ванников Ю. В. существует ли присоединительная связь предложения? // Тр., ун-та дружбы народов. М., 1965, Т. 8, вып., 2. с. 163 - 183.
7. Виноградов В. В., «Стиль Пушкина». М.; 1941, с. 327
8. Гаврилова В. В. Особенности присоединительной конструкции в романе Томаса Манна «Буден Броки» // В кн.: Языковой стиль Томаса Манна. Л., 1973, ч. 1. - с. 47 - 59.
9. Гаибова М. Т. Присоединительные конструкции и их стилистические функции в художественной прозе // Автореф. дисс. на соисн. учен, степ. канд. филол. наук. М., 1973, - 66-69 с.
10. Гальперин И. Р. Очерки по стилистике английского языка. М., 1958, - 252 с.
Грамматика русского языка. М.: Изд - во АН СССР, 1954, ч.2. - 444 с.
11. Ильенко С. Г. Вопросы теории сложноподчиненного предложения // Вопросы языкознания, 1963, №7. - с. 84 - 93.
12. Кобрин Н. А. Синтаксические средства связи между самостоятельными предложениями в английском языке. Автореф. дисс. на соисн. учен. степ. канд. филол. наук. Л., 1953, - 11 с.
13. Котиашвили Л. Структура, семантические особенности и стилистические функции присоединительных конструкций в языке Л. Н. Толстого и А. П. Чехова // Тр. Тбил. Гос. Ун - та, 1959, т. 83, вып. 2. - с. 207 - 217.
14. Крючков С.Е. О присоединительных связях в современном русском языке. Русский язык в школе, 1950, №2, с. 12-20
15. Левашова Р. Присоединенное сказуемое сложная и его стилистическая роль в публицистике М. Кольцова // Ученые записки латв. гос. ун - та. - Рига, 1975, Т. 214. - с. 66 - 76.
16. Ломов А. М. О некоторых особенностях присоединительных конструкций в языке газет // В кн.: Научная сессия вузов Центрально - Черноземной зоны. - Воронеж, 1967, - с. 85 - 92.
17. Платонова М. О. О некоторых стилистических функциях присоединения в языке Л. Н. Толстого // в кн.: язык и стиль Л. Н. Толстого, вып. 1. - Тула, 1976. - с. 93 - 101.
18. Платонова М.С. Присоединение в синтаксисе Л.Н. Толстого. Вестник. Ленинградского Гос. Университета. 1973, вып. 1, 116-123 с.
19. Раевская Н. Н. Rayevskaya N. N. Present Day English Syntax. - Киев: «Выша школа», 1970, - 163 с.
20. Уханов Г. П. О грамматической природе придаточного предложения // Вопросы языкознания, 1961, №2. - с. 74 - 87.
21. Цыганова К. Л. Присоединительные конструкции в художественном тексте // В кн.: Стилистика художественной речи. - Саранск. 1979, - с. 75 - 90.

22. Шалимова Г. С. Присоединительные конструкции в языке газеты. Вестник МГУ. Журналистика. М., 1972, №5. 49-60 с.
23. Шафиро М. Е. Стилистическое использование присоединительных конструкций в языке художественных произведений // В кн.: Язык и стиль русских писателей и публицистов (XIX - XX вв.). - Куйбышев, 1963, - с. 35 - 54.

Анна Убоженко
(Карши, Узбекистан)

ПРИМЕНЕНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ МЕТОДОВ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ

Сегодня становится очевидным, что молодежь более чем когда-либо должна уметь решать сложные задачи, критически анализировать обстоятельства и принимать продуманные решения на основе анализа соответствующей информации. Способность мыслить критически должна формироваться в определенной учебной среде. Уроки русского языка и литературы предоставляют для этого прекрасную возможность. И современный преподаватель русского языка и литературы должен понимать, что главное в уроке — видеть и знать его основные законы. Зная основные законы урока, можно «обрастать» новыми приемами и методами. Они, как зёрна прекрасного, приживаются в этой почве и дают замечательные плоды.

Основные законы современного урока — это:

- 1) единство обучения, воспитания и развития;
- 2) общая функция урока — целостное формирование личности;
- 3) триединая цель урока (обучение, воспитание, развитие), направленная на достижение учебно-воспитательных задач урока.

Важнейшим средством реализации новых целей образования являются инновационные, личностно-ориентированные технологии и технологии развития критического мышления, реализующие исследовательские, контекстные, диалогические, имитационно-игровые модели обучения, основанные на субъектно-рефлексивной позиции обучающегося. Эти технологии нацелены на развитие субъектной позиции, мировоззрения, способности к самостоятельному выбору и определению смысла деятельности, ответственности за принимаемые решения, творческих способностей, рефлексии своего поведения и развития, вырабатывая умения адаптироваться в быстро меняющихся социальных, экономических и технологических условиях.

Чтобы достичь нужных целей, студента необходимо поставить в условия, где он будет действовать, учиться способам работы, сам вырабатывать знания, служащие ему средством разрешения проблемы и преодоления трудностей в учебной ситуации.

Современные учащиеся должны владеть новейшими технологиями в накоплении знаний, используя аудио, видео и компьютеры, получать из разных источников информацию, поэтому учителю уже невозможно использовать уроки по традиционной сложившейся практике, в которой главное место занимали больше информационно-развивающие методы (лекция, беседа, рассказ, объяснение). В них учитель всегда играл более активную роль, чем ученик. Для закрепления знаний и совершенствования умений часто использовались репродуктивные методы (пересказ – воспроизведение учащимися учебного материала, выполнение заданий по образцу). Чаще всего эти методы были ориентированы на запоминание и воспроизведение учебного материала, менее – на развитие творческого мышления, активизацию самостоятельной познавательной деятельности. Этим и отличаются старые, традиционные формы и методы проведения урока и подачи материала от нестандартных, новейших принципов преподавания. Нетрадиционно – значит, более интересно, живо, эффективно и разнообразно: в виде КВН или тематического спектакля, в виде игр (деловых, ролевых или дидактических) и конкурсов, путешествий или аукционов, конференций или диспутов и т.д.

Инновационные технологии позволяют реализовать одну из основных целей обучения русскому языку и литературе - дать возможность перейти от изучения предмета как системно-структурного образования к изучению его как средства общения и мышления, а учебно-познавательную деятельность перевести на продуктивно-творческий уровень.

На занятиях следует применять перспективные методические приемы для развития креативных способностей учащихся: кластеры, инсерт (при самостоятельном изучении теоретического материала), заполнение таблиц, двухчастный дневник, чтение с остановками, совместный поиск, перекрестную дискуссию, круглый стол; применять элементы ТРИЗ (технологии решения изобретательских задач): «Удивляй!» (при знакомстве с биографией писателя), «Лови ошибку!»; классическое лекционное обучение, обучение с помощью аудиовизуальных технических средств, тесты, метод проектов. Такие занятия воплощают идеи педагогики сотрудничества, пробуждают интерес к занятиям, привлекают их своей необычностью и полезны массовой занятостью учащихся. А новые методические приемы (дерево решений, мозговой штурм, пластическая импровизация, коллаж, синквейн, кластер и т.д.) помогают учащимся самостоятельно приобретать знания, помогать в этом друг другу, чувствовать свою ответственность перед товарищами. В этом состоит «гуманизация» преподавания: свободное общение в

виде диалога, уважительное отношение к мнению другого человека, выражение гражданской активности, развитие мышления, инициативности и самостоятельности.

Мы, например, очень часто на практике их применяем не изолировано, а в сочетании (мозговой штурм + аукцион, пластическая импровизация + решение кроссворда; работа по опорным сигналам + кластер и др.). Стараемся использовать приёмы, при помощи которых наиболее эффективно достигаются поставленные задачи. Например, работу в малых группах. Она позволяет студентам генерировать и обсуждать новые идеи, соотносить их с собственным опытом и ситуацией, узнавать друг друга ближе, учиться действовать слаженно и сообща, получая радость от вклада в общую копилку достижений частицы своего труда и знаний.

Таким образом, занятия с применением инновационных методов нравятся студентам, кажутся им не просто интересными и увлекательными, но и дают несомненную пользу и помогают более качественно усваивать поданный материал, стимулируют студентов думать, размышлять, анализировать, обсуждать, применять знания на практике. Использование этих подходов позволяет не только достигать образовательных и воспитательных целей, но и способствует сохранению физического, психического, эмоционального и нравственного здоровья как преподавателя, так и студентов.

Литература:

1. Вахрушева Л.М. Применение проектного метода на уроках русского языка //Русский язык. – 2007. - №14. – С. 35-36.
2. Соколова Ю.А. Учебный проект и возможности его реализации на уроках русского языка / Русский язык в школе. – 2008. – №3. –с. 3-10
3. Ступницкая М.А. Новые педагогические технологии: учимся работать над проектами: рекомендации для учащихся, учителей и родителей. – Ярославль: Академия развития, 2008. С. 7- 197.
4. Яковлева Е. Л. Методические рекомендации учителям по развитию творческого потенциала учащихся / Под ред. В. И. Панова. – М.: Молодая гвардия, 1997

Анна Убоженко
(Карши, Узбекистан)

ПРИМЕНЕНИЕ ТЕХНОЛОГИИ РАЗВИТИЯ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ

В настоящее время возникла необходимость использования в педагогической деятельности новые приёмы и современные общеобразовательные технологии. Одной из таких передовых технологий, имеющей очень высокую эффективность, является технология развития критического мышления.

Критическое мышление - ведущее современное педагогическое понятие, актуальное для развития преподавания и обучения. Это очень важная и нужная форма мышления. Жизненно необходимая. Критическое мышление - это своеобразный интеллектуальный «фильтр», который позволяет нам спастись не только от неизбежных информационных ошибок, но и от возможных интеллектуальных неприятностей. Критическое мышление - это самонаправляемое, самодисциплинируемое, самооценивающее и самокорректирующее мышление. Критическое мышление – дисциплинарный подход к осмыслению, оценке, анализу и синтезу информации, полученной в результате наблюдения, опыта, размышления.

На базовом уровне процесс критического мышления включает:

- Отбор информации
- Оценка и критический анализ доказательств;
- Гарантированные выводы и обобщения;
- Пересмотр предположений и гипотез на основе опыта.

Технология развития критического мышления ориентируется не только на сотрудничестве учителя и учащихся, деятельностном участии самого обучаемого, а также на создании комфортных условий, снимающих психологическое напряжение.

Я считаю, что цель использования технологии развития критического мышления в том, что учащиеся реализуют свои потребности и возможности учиться решать свои проблемы самостоятельно, а также обучаются способам оценки своей собственной деятельности, развивают мыслительные навыки, необходимые не только в учёбе, но и в обычной жизни. Учатся принимать взвешенные решения, работать с информацией, анализировать различные стороны явлений и так далее. Данная стратегия направлена на развитие ученика, основными показателями которого являются открытость новым идеям, собственное мнение и рефлексия собственных суждений.

Как же использовать данную технологию на практике? Использование критического мышления на уроках русского языка проявляется наиболее ярко, потому что каждый учащийся должен критически относиться к определениям и правилам, понимать их, давать оценку.

Ранее в своей практике я использовала методы данной стратегии, но не задумывалась над результатом. Мне это просто нравилось. Применение стратегии проходило на уровне «нравится – не

нравится», а теперь, чётко вижу и понимаю, что это необходимо, это интересно учащимся, это развивает их мышление.

Мои студенты воспринимали методические приемы технологии развития критического мышления, которые я применяла на уроках, позитивно. На мой взгляд, их интерес к изучению предмета значительно вырос, а главное, они стали более свободны в своих размышлениях, учатся давать оценки, высказывать и аргументировать свою точку зрения. Практически на каждом уроке они пытались самостоятельно ставить учебные задачи, а это уже формирование умения планировать, организовать свой труд. У некоторых это получалось, другие же внимательно пока только слушали. Но, выслушав своих однокурсников, у них всё равно «откладывалось» что-то в голове.

Приведу пример использования приемов технологии развития критического мышления на занятиях по русскому языку.

Студенты должны были определить тему и цели урока. Такой приём позволяет учителю сразу же с первых минут урока пробудить к новой теме интерес, актуализировать и проанализировать имеющиеся знания по изучаемой теме; даёт им возможность целенаправленно думать, выражая свои мысли собственными словами.

На этапе осмысления я использую групповую форму работы, метод делегирования. В группе учащиеся изучают тему, составляют кластер. Чаще всего на традиционном занятии мы наблюдаем такую картину, что при изучении новой темы активно участвуют учащиеся с высокой степенью мотивации. А при применении новых подходов я увидела, что при групповой работе в обсуждении участвуют студенты с разным уровнем мотивации, с разным типом мышления. Спикерами выбирались учащиеся, которые никогда раньше не были активны на уроке. Неговорящие студенты начали говорить, и это мой успех и моих учеников.

На этапе рефлексии я дала студентам задание на заполнение таблицы "Знал-Узнал-Хочу Узнать", заполнение "листа успеха", "рефлексивный экран", что позволяло развивать критическое мышление через анализ своей деятельности и анализ деятельности группы.

Учащиеся самостоятельно анализировали учебный материал, рефлексировали свою деятельность, критически подходили к осмыслению своей работы. Этот прием способствует развитию самоконтроля, повышает ответственность учащихся во время занятия.

Таким образом, технология развития критического мышления отвечает основным принципам компетентностного подхода в обучении. Данный подход позволяет активно формировать такие учебно-познавательные компетенции, как умение организовывать планирование и рефлексия, самооценку своей учебно-познавательной деятельности, задавать вопросы и отыскивать причины явлений, формулировать выводы, выступать устно и письменно о результатах своей работы с использованием компьютерных средств и технологий (презентации) и т.д.

Литература:

1. Заир-Бек С.И., Муштавинская И.В. Развитие критического мышления на уроке. – М.: Просвещение, 2011.
2. Кластер Д. Что такое критическое мышление? //М: Русский язык, 2002, №29 с. 3
3. Столбунова С.В. Развитие критического мышления. Апробация технологии. М.: Русский язык, 2003, №27-28 с. 3.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ / СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ

- Haydarova Zulfiya** – Namangan davlat universiteti qoshidagi XTXQTMOHM Pedagogika, psixologiya va ta'lim texnologiyalari kafedراسи katta o'qituvchilari.
- Jumaboyev Abdulxamid** – Namangan davlat universiteti qoshidagi XTXQTMOHM Aniq va tabiiy fanlar metodikasi kafedراسи o'qituvchisi.
- Nussupov Miras Sanatovich** – Zhetysu State University named after I. Zhansugurov.
- Rasulova Zamira Sirojiddinovna** – NamDU huzuridagi XTXQTMOM katta o'qituvchisi.
- SHamsieva Mahfuza** – Namangan davlat universiteti qoshidagi XTXQTMOHM Pedagogika, psixologiya va ta'lim texnologiyalari kafedراسи katta o'qituvchilari.
- Uzdenbaev Zhanbaj Shujnshalievich** – Zhetysu State University named after I. Zhansugurov. Head of Information Technologies Department. Candidate of Technical Sciences, Docent.
- Агапова Галина Владимировна** – старший преподаватель кафедры физической культуры и спорта Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева.
- Алдабергенова Айгуль Оналбековна** – кандидат педагогических наук, доцент кафедры Информационных технологий Жетысуский государственный университет им. И. Жансугурова.
- Алдабергенова Айгуль Оналбековна** – кандидат педагогических наук, доцент кафедры Информационных технологий Жетысуский государственный университет имени И. Жансугурова.
- Антонченко Марія Олексіївна** – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри освітніх та інформаційних технологій КЗ «Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти».
- Балаценко Кирило Ігорович** – студент Сумського державного університету.
- Барановська Галина Григорівна** – кандидат фізико-математичних наук, доцент, Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського».
- Барсукова Олена Анатоліївна** – кандидат географічних наук, доцент кафедри агрометеорології та агроєкології Одеський державний екологічний університет.
- Бияшев Биржан Кадырович** – доктор ветеринарних наук, професор (Алматы, Казахстан).
- Більовська Ганна Сергіївна** – аспірантка кафедри автоматизованих систем і моделювання в економіці Хмельницького національного університету.
- Богдан Владислав Віталійович** – студент Харківського національного автомобільно-дорожнього університету.
- Бондаренко Зоя Петрівна** – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та спеціальної освіти, заступник декана факультету психології та спеціальної освіти з виховної роботи, керівник Центру соціальних ініціатив і волонтерства ДНУ, Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.
- Боровик Петро Миколайович** – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування Уманського національного університету садівництва.
- Бровдій Євгеній Юрійович** – студент Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського».
- Булаєвська Марина Олександрівна** – PhD студент кафедри біоінформатики ФБТ Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського».
- Буяк Марина Анатольевна** – студентка УО «Гомельский государственный университет имени Ф. Скорины».
- Васильєва Аліна Сергіївна** – студентка Харківського національного автомобільно-дорожнього університету.

- Волков Олег Александрович** – старший преподаватель кафедры физической культуры и спорта Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева.
- Вольвач Оксана Василівна** – кандидат географічних наук, доцент кафедри агрометеорології та агрометпрогнозів Одеського державного екологічного університету.
- Гарькавець Марина Володимирівна** – студентка Харківського державного автомобільно-дорожнього коледжу.
- Гетманенко Ксенія Анатоліївна** – Інженер кафедри біоінформатики ФБТ Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського».
- Горобець Світлана Василівна** – доктор технічних наук, професор, завідувач кафедри біоінформатики ФБТ, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського».
- Гребенчук Катерина Михайловна** – студентка УО «Гомельский государственный университет имени Ф. Скорины».
- Давіденко Ірина** – студентка Харківського державного автомобільно-дорожнього коледжу.
- Дорофієнко Вікторія Сергіївна** – Приватний вищий навчальний заклад Пирятинська філія Європейський університет.
- Дьоміна Тетяна Михайлівна** – старший викладач кафедри диригентсько-хорової підготовки факультету музичної та хореографічної освіти Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського.
- Ермагамбетова Светлана Емлсовна** – кандидат ветеринарных наук, профессор (Алматы, Казахстан).
- Євжик Любов Андріївна** – студент Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського».
- Жиленко Тетяна Іванівна** – старший викладач, кандидат фізико-математичних наук, доцент. Сумський державний університет.
- Жуманов Кайрат Токсанбаевич** – доктор философии, PhD (Алматы, Казахстан).
- Завтур Анастасія Юріївна** – студентка Уманського національного університету садівництва.
- Зелінська Олена Михайлівна** – студентка Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського».
- Зюзько Андрій Олегович** – студент Харківського державного автомобільно-дорожнього коледжу.
- Іванов Алексей Олегович** – магистрант первого года обучения УО «Гомельский государственный университет имени Франциска Скорины».
- Бияшев Кадыр Бияшевич** – доктор ветеринарных наук, профессор, Алматы, Казахстан.
- Канатбекова Диана Жанатовна** – студентка Жетысуский государственный университет имени И. Жансугурова.
- Катерло Олександр Миколайович** – магістр Одеського державного екологічного університету.
- Кафтуненкова Яна** – Харківський національний автомобільно-дорожній університет.
- Киркимбаева Жумагул Слямбековна** – доктор ветеринарных наук, профессор (Алматы, Казахстан).
- Клімова Ганна Олександрівна** – студент Харківського національного автомобільно-дорожнього університету.
- Кононенко Світлана Леонідівна** – студентка Уманського національного університету садівництва.
- Коробейникова Ярослава Степанівна** – кандидат геологічних наук, доцент кафедри туризму Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу.
- Косяк Оксана Валентинівна** – викладач української мови і літератури КВНЗ КОР «Білоцерківський гуманітарно-педагогічний коледж».

- Кошкимбаев Серик Сейдимханович** – магістр ветеринарних наук, Алмати, Казахстан.
- Мазарчук Андрій Юрійович** – кандидат економічних наук, доцент кафедри автоматизованих систем і моделювання в економіці Хмельницького національного університету.
- Макаренко Татьяна Викторовна** – кандидат біологічних наук доцент кафедри хімії УО «Гомельський державний університет імені Франціска Скорины».
- Макаренко Татьяна Викторовна** – кандидат біологічних наук, доцент кафедри хімії УО «Гомельський державний університет імені Ф. Скорины».
- Мартінова Наталія Сергіївна** – кандидат технічних наук, доцент. Сумський державний університет.
- Марченко Наталія Владиславівна** – викладач кафедри іноземних мов Сумського національного аграрного університету.
- Машков Кирилл Николаевич** – УО «Минський ГПТК залізничного транспорту імені Е.П.Юшкевича».
- Мейта Олександр Вячеславович** – кандидат технічних наук, доцент кафедри Електромеханічного обладнання енергоємних виробництв Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського».
- Мельник Олександр Дмитрович** – кандидат геол.-мін. н., доцент кафедри хімії Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу.
- Мукашева Алія Кенжебековна** – кандидат хімічних наук, доцент Євразійський національний університет імені Л.Н. Гумілева.
- Неплях Олександр Вікторович** – студент Харківського національного медичного університету.
- Никитин Олександр Николаевич** – кандидат сільськогосподарських наук, завідувач лабораторією радіоекології ГНУ «Інститут радіобіології Національної академії наук Білорусі».
- Ніколаєва Анастасія Андріївна** – студентка КВНЗ КОР «Білоцерківський гуманітарно-педагогічний коледж».
- Нургожаєва Гулсин Макенбаєвна** – кандидат ветеринарних наук, професор, Алмати, Казахстан.
- Нуркасымова Сауле Нуркасымовна** – доктор педагогічних наук, професор Євразійський національний університет імені Л.Н. Гумілева.
- Олійник Олександр Валерійович** – студент Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського».
- Омельячук Юлія Федорівна** – студентка Київського кооперативного інституту бізнесу і права.
- Остапенко Олена Геннадіївна** – кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародної економіки Харківського національного автомобільно-дорожнього університету.
- Пендерецький Орест Володимирович** – кандидат технічних наук. Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу.
- Перевозник Дмитро Олександрович** – студент Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського».
- Перунова Олена Миколаївна** – кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародної економіки Харківського національного автомобільно-дорожнього університету.
- Петрова Ольга Борисівна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов Харківського національного медичного університету.
- Пивовар Анастасія Володимирівна** – студентка Одеського державного екологічного університету.
- Підпригора Лариса** – Харківський національний автомобільно-дорожній університет.
- Попова Наталія Олександрівна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов № 3 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

- Попруга Анастасія Сергіївна** – студентка Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.
- Радіонов Олег Анатолійович** – студент Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського».
- Радченко Яна Володимирівна** – студентка ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди».
- Рекеда Володимир Валерійович** – студент Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського».
- Романюк Інна** – студент Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.
- Сарыбаева Динара Амангельдиевна** – доктор філософії, PhD, Алмати, Казахстан.
- Сахно Андрій Сергійович** – студент Харківського національного автомобільно-дорожнього університету.
- Селезень Світлана Володимирівна** – Харківський національний автомобільно-дорожній університет.
- Сіренко Ірина Євгеніївна** – студентка Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського».
- Сірик Світлана Федорівна** – асистент кафедри комп'ютерних технологій, заступник декана з виховної роботи факультету прикладної математики Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.
- Смірнов Олег** – студент Харківського національного автомобільно-дорожнього університету.
- Стасіневич Світлана Анатоліївна** – старший науковий співробітник, кандидат економічних наук, доцент кафедри підприємництва, торгівлі та біржової діяльності Київського кооперативного інституту бізнесу і права,
- Сушкевич Анжела Сергеевна** – Преподаватель інформатики УО «Минский ГПТК залізничного транспорту ім. Е.П. Юшкевича».
- Тимошенко Дар'я Василівна** – студентка Харківського національного медичного університету.
- Ткачик Владислав Владиславович** – студент Пирятинської філії ПВНЗ «Європейський університет».
- Тодорова Марина Анатоліївна** – викладач вищої кваліфікаційної категорії, голова методичної комісії дисциплін соціально-гуманітарного циклу. Комунальний заклад «Костянтинівський медичний коледж», викладач іноземної мови вищої кваліфікаційної категорії.
- Турчин Олена Михайлівна** – студентка Львівського державного університету фізичної культури.
- Убоженко Анна Станиславовна** – преподаватель кафедри російського мови і літератури Каршинський державний університет, Узбекистан.
- Удуденко Ганна Сергіївна** – студентка Одеського державного екологічного університету.
- Ціпун Владислав Юрійович** – студент Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського».
- Черепанова Наталія** – Харківський національний автомобільно-дорожній університет.
- Шавель Христина Євгенівна** – кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент кафедри біохімії та гігієни Львівського державного університету фізичної культури.
- Шарибжан Асыл Айдынұлы** – студент Жетісуський державний університет ім. І. Жансугурова.
- Шептовицька Анна Артурівна** – студентка Інституту підготовки кадрів для органів юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.
- Шептун Ніна Петрівна** – магістрант Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського.

Шоба Анастасія Сергеевна – студентка УО «Гомельский государственный университет имени Ф. Скорины».

Щербаков Михайл – Харківський національний автомобільно-дорожній університет.

Якобчук Денис Сергійович – студент Харківського національного автомобільно-дорожнього університету.

НАСТУПНІ КОНФЕРЕНЦІЇ / СЛЕДУЮЩИЕ КОНФЕРЕНЦИИ

Уважаемые преподаватели, аспиранты, студенты!

Государственное высшее учебное заведение

«Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет имени Григория Сковороды»,
молодежная общественная организация «Независимая ассоциация молодежи»,

студенческое научное общество исторического факультета «Комитет исследования истории и современности»

Информируют Вас, что 30 июня 2018 г. проводится V Международная научно-практическая интернет-конференция
«Проблемы и перспективы развития современной науки в странах Европы и Азии».

Планируется работа по секциям:

I. БИОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

1. Систематика и география высших растений.
2. Структурная ботаника и биохимия растений.
3. Микология и альгология.
4. Ресурсоведение и интродукция растений.
5. Молекулярная биология, микробиология.
6. Зоология.
7. Физиология человека и животных.
8. Биохимия и биофизика.
9. Генетика и цитология.
10. Биоинженерия и биоинформатика.

II. ГЕОГРАФИЯ И ГЕОЛОГИЯ

1. Регионоведение и региональная организация общества.
2. Наблюдение, анализ и прогноз метеорологических условий.
3. Гидрология и водные ресурсы.
4. Биогеография, биоресурсоведение, биоразнообразие.
5. Картография и геоинформатика.
6. Природопользование и экологический мониторинг.
7. Техника и технологии геологоразведочных работ.
8. Почвоведение.

9. Экономическая география.**III. ГОСУДАРСТВЕННОЕ УПРАВЛЕНИЕ**

1. Повышение роли государственного служащего на современном этапе развития общества.
2. Современные технологии управления.
3. Взаимодействие различных ветвей власти.
4. Подготовка государственных служащих.

IV. ЭКОЛОГИЯ

1. Состояние биосферы и его влияние на здоровье людей.
2. Экологические и метеорологические проблемы больших городов и промышленных зон.
3. Радиационная безопасность и социально-экологические проблемы.
4. Промышленная экология и медицина труда.
5. Проблемы экологического воспитания молодежи.
6. Экологический мониторинг.

V. ЭКОНОМИКА

1. Банки и банковская система.
2. Внешнеэкономическая деятельность.
3. Финансовые отношения.
4. Инвестиционная деятельность и фондовые рынки.
5. Управление трудовыми ресурсами.
6. Маркетинг и менеджмент.
7. Учет и аудит.
8. Математические методы в экономике.
9. Экономика промышленности.
10. Экономика предприятия.
11. Логистика.
12. Экономика АПК.
13. Региональная экономика.
14. Экономическая теория.
15. Государственное регулирование экономикой.
16. Макроэкономика.

VI. ИСТОРИЯ

1. История Украины.
2. Всемирная история.
3. История науки и техники.
4. Этнография.
5. Устная история.
6. История стран СНГ.

VII. МАТЕМАТИКА

1. Дифференциальные и интегральные уравнения.
2. Перспективы систем информатики.
3. Теория вероятностей и математическая статистика.
4. Прикладная математика.
5. Математическое моделирование.

VIII. ИСКУССТВО

1. Музыкальное искусство.
2. Искусство танца.
3. Театральное искусство.
4. Фото и киноискусство.
5. Искусство дизайна.

XIX. ПЕДАГОГИКА

1. Дистанционное образование в высшей школе.
2. Проблемы подготовки специалистов.
3. Методические основы воспитательного процесса.
4. Стратегические направления реформирования системы образования.
5. Современные методы преподавания.
6. Социальная педагогика.

X. ПОЛИТОЛОГИЯ

1. Избирательные технологии.
2. Проблемы интеграции Украины в мировое сообщество.
3. Отношения Украины с НАТО.
4. Отношения Украины со странами СНГ.

XI. ПРАВО

1. История государства и права.
2. Административное и финансовое право.
3. Охрана авторских прав.
4. Трудовое право и право социального обеспечения.
5. Уголовное право и криминология.
6. Борьба с экономическими преступлениями.
7. Экологическое, земельное и аграрное право.
8. Конституционное право.
9. Гражданское право.
10. Хозяйственное право.
11. Криминалистика и судебная медицина.
12. Предпринимательское и банковское право.
13. Уголовно-процессуальное право.

XII. ПСИХОЛОГИЯ

1. Место психолога на производстве.
2. Формы работы психолога-практика.
3. Современные тенденции в методологии психологических исследований.
4. Психология терроризма.
5. Психолого-педагогические проблемы развития личности в современных условиях.
6. Клиническая психология.
7. Общая психология.
8. Педагогическая психология.
9. Психология развития.
10. Психология труда.
11. Психофизиология.
12. Социальная психология.

XIII. СОЦИОЛОГИЯ

1. Кадровый менеджмент.
2. Современные технологии социального опроса.

XIV. СОВРЕМЕННЫЕ ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ

1. Компьютерная инженерия.
2. Вычислительная техника и программирование.
3. Программное обеспечение.
4. Информационная безопасность.

XV. ФИЗИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА И ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЙ СПОРТ

1. Физическая культура и спорт: проблемы исследования, предложения.
2. Развитие физкультуры и спорта в современных условиях.

XVI. ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

1. Методика преподавания языка и литературы.
2. Риторика и стилистика.
3. Теоретические и методологические проблемы исследования языка.
4. Синтаксис: структура, семантика, функция.
5. Методы и приемы контроля уровня владения иностранным языком.
6. Актуальные проблемы перевода.
7. Язык, речь, речевая коммуникация.
8. Украинский язык и литература.
9. Русский язык и литература.
10. Этно-, социо- и психолингвистика.

XVII. ФИЛОСОФИЯ

1. Философия литературы и искусства.
2. Социальная философия.
3. История философии.
4. Философия культуры.
5. Философия религии.
6. Философия науки.

XVIII. ТЕХНИЧЕСКИЕ НАУКИ

1. Metallurgy.
2. Горное.
3. Литейная Дело.
4. Машиноведение.
5. Электротехника
6. Теплотехника.
7. Гидротехника.
8. Радиотехника.
9. Строительство

XIX. СОЦИАЛЬНЫЕ КОММУНИКАЦИИ. МЕДИА.

1. Журналистика. Теория и история журналистики.
2. Книговедение, библиотековедение, библиографоведение.
3. Социальная информатика. Прикладные социально-коммуникационные технологии.

Оргкомитет конференції планує розміщати доповіді на Web-сторінці по адресу: <http://conferences.neasmo.org.ua>.

По результатам конференції буде сформований електронний збірник матеріалів, який можна буде завантажити в PDF-форматі на головній сторінці конференції по адресу: <http://conferences.neasmo.org.ua/>.

Робочі мови конференції – український, польський, російський, англійський, французький, білоруський, грузинський, армянський, азербайджанський, казахський, узбекський, таджицький, киргизський, молдавський, туркменський.

Останній термін подання матеріалів – 29 червня 2018 г. (включительно).

Вартість участя в конференції та розміщення статті в електронному збірнику становить:

Організаційні збори - 10 USD США або 10 Євро (переклад в гривні – 500 гривень). (в організаційні збори входить оплата за розміщення на сайті, верстка макета, редактування текстів).

Обсяг статті – не більше 7 сторінок. Завантажити збірник можна буде **через тиждень** на головній сторінці конференції.

Для учасників країн Європи та Азії (за виключенням України) засоби перераховуються наступним чином:

ВНИМАНИЕ!!! В Україні працюють тільки такі системи перекладу.

1. СПОСОБ ПЕРЕВОДА

Або поштовою перекладом на Ф.І.О.: Бобровник Юрій Вікторович, 08401, Україна, Київська обл., г. Переяслав-Хмельницький, ул. Сухомлинського, 34, к. 908. **РЕКОМЕНДУЕМ поштовою перекладом!**

2. СПОСОБ ПЕРЕВОДА MEEST Transfer Бобровник Юрій Вікторович (BOBROVNIK JURIY VIKTOROVICH) (вказуйте код перекладу Ф.І.О того, хто перекладає організаційні збори)

3. СПОСОБ ПЕРЕВОДА Sigue Бобровник Юрій Вікторович (BOBROVNIK JURIY VIKTOROVICH) (вказуйте код перекладу Ф.І.О того, хто перекладає організаційні збори)

4. СПОСОБ ПЕРЕВОДА RIA Бобровник Юрій Вікторович (BOBROVNIK JURIY VIKTOROVICH) (вказуйте код перекладу Ф.І.О того, хто перекладає організаційні збори)

5. СПОСОБ ПЕРЕВОДА Moneygram на Бобровник Юрій Вікторович (BOBROVNIK JURIY VIKTOROVICH) (вказуйте код перекладу Ф.І.О того, хто перекладає організаційні збори)

ОБРАЗЕЦ ОФОРМЛЕНИЯ СТАТЕЙ

Научная степень и ФИО автора
по образцу Иван Петренко (Киев, Украина)

**Секция, подсекция по образцу (Филологические науки
Методика преподавания языка и литературы.)**

НАЗВАНИЕ СТАТЬИ (БОЛЬШИМИ БУКВАМИ)

Текст статьи

(Ссылки на литературу по тексту в квадратных скобках по образцу [1, с. 23])

Литература:

1. Евремов С. Михаил Коцюбинский / / Ефремов С. Избранное: Ст. науч. разведки. Монографии - К.:
Наук. мысль, 2002. – 760 с.

Научный руководитель:

кандидат исторических наук Бобровник Юрий Викторович

Внимание!

После литературы (в правом углу указывается научный руководитель (для студентов и аспирантов)) подаются сведения об авторах (Ф.И.О. (полностью), телефон, E-mail, место работы или учебы, должность, ученое звание, ученая степень.

К участию в конференции принимаются статьи объемом до 7 страниц набранных в редакторе **WORD** в виде компьютерного файла с расширением *. doc. Шрифт Times New Roman 14. Междустрочный интервал 1,5. Поля со всех сторон 20 мм. Материалы на конференцию принимаются по электронной почте по адресу: neasmo@gmail.com (тема сообщения: 30.06.2018 г.) (в случае если Ваш почтовик выбрасывает **ошибка не отправления** отправляйте на адрес neasmo@ukr.net) или на CD-дисках (дискеты не принимаются) с добавлением печатных материалов + отсканированную копию или ксерокс квитанции об оплате оргвзноса. **В случае отправки научной статьи по электронной почте**, печатные материалы присылать не надо, а к статье, нужно прикрепить отсканированную копию квитанции об оплате оргвзноса.

Адрес оргкомитета:

08401, Украина, Киевская обл., г. Переяслав-Хмельницкий, ул. Сухомлинского, 34, к. 908.

Контактное лицо в Украине и за рубежом: Бобровник Юрий Викторович

Контактные телефоны: **+38 (097) 923 16 58:**

E-mail: neasmo@gmail.com

ВНИМАНИЕ!

После того, как мы получили от Вас статью, Вы обязательно должны получить ответное сообщение: **«Вашу статью получили и приняли»**. Если такой ответ не поступил, через день после отправки, тогда обязательно позвоните в оргкомитет и сообщите о ситуации.

ВНИМАНИЕ! В случае если Вам нужен электронный сертификат, то в сведениях об авторе, укажите об этом. И мы Вам его вышлем по электронной почте в течение двух недель после завершения проведения конференции.

РАБОТЫ ОБЪЕМОМ более 7 страниц не принимаются!

Тексты, набранные межстрочным интервалом 1,0 **НЕ ПРИНИМАЮТСЯ!**

С результатами и форматом проведения подобных мероприятий можно ознакомиться по адресу <http://conferences.neasmo.org.ua/>

Участие в конференции – это отличная возможность осветить свои научные работы для студентов, аспирантов и преподавателей!

ІНФОРМАЦІЯ ДЛЯ УЧАСНИКІВ З УКРАЇНИ

Шановні викладачі, аспіранти, студенти!

Державний вищий навчальний заклад

«Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»,
молодіжна громадська організація «Незалежна асоціація молоді»,

студентське наукове товариство історичного факультету «Комітет дослідження історії та сучасності»

Інформують Вас, що 30 червня 2018 р. проводиться V Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки в країнах Європи та Азії».

Планується робота за секціями:

I. БІОЛОГІЧНІ НАУКИ

1. Систематика та географія вищих рослин.
2. Структурна ботаніка та біохімія рослин.
3. Мікологія та альгологія.
4. Ресурсоведення та інтродукція рослин.
5. Молекулярна біологія мікробіологія.
6. Зоологія.
7. Фізіологія людини та тварин.
8. Біохімія та біофізика.
9. Генетика та цитологія.
10. Біоінженерія та біоінформатика.

II. ГЕОГРАФІЯ ТА ГЕОЛОГІЯ

1. Регіоноведення і регіональна організація суспільства.
2. Спостереження, аналіз та прогноз метеорологічних умов.
3. Гідрологія та водні ресурси.
4. Біогеографія, біоресурсоведення, біорізноманітність.
5. Картографія та геоінформатика.
6. Природокористування та екологічний моніторинг.
7. Техніка та технологія геологорозвідувальних робіт.
8. Грунтознавство.
9. Економічна географія.

III. ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ

1. Підвищення ролі державного службовця на сучасному етапі розвитку суспільства.
2. Сучасні технології управління.
3. Взаємодія різних гілок влади.
4. Підготовка державних службовців.

IV. ЕКОЛОГІЯ

1. Стан біосфери та його вплив на здоров'я людей.
2. Екологічні та метеорологічні проблеми великих міст і промислових зон.
3. Радіаційна безпека та соціально-екологічні проблеми.
4. Промислова екологія і медицина праці.
5. Проблеми екологічного виховання молоді.
6. Екологічний моніторинг.

V. ЕКОНОМІКА

1. Банки та банківська система.
2. Зовнішньоекономічна діяльність.
3. Фінансові відносини.
4. Інвестиційна діяльність та фондові ринки.
5. Управління трудовими ресурсами.
6. Маркетинг та менеджмент.
7. Облік та аудит.
8. Математичні методи в економіці.
9. Економіка промисловості.
10. Економіка підприємства.
11. Логістика.
12. Економіка АПК.
13. Регіональна економіка.
14. Економічна теорія.
15. Державне регулювання економіки.
16. Макроекономіка.

VI. ІСТОРІЯ

1. Історія України.
2. Загальна історія.
3. Історія науки і техніки.
4. Етнографія.
5. Усна історія.

VII. МАТЕМАТИКА

1. Диференціальні та інтегральні рівняння.
2. Перспективи систем інформатики.
3. Теорія ймовірностей та математична статистика.
4. Прикладна математика.
5. Математичне моделювання.

VIII. МИСТЕЦТВО

1. Музичне мистецтво.
2. Мистецтво танцю.
3. Театральне мистецтво.
4. Фото і кіномистецтво.
5. Мистецтво дизайну.

IX. ПЕДАГОГІКА

1. Дистанційна освіта у вищій школі.
2. Проблеми підготовки фахівців.
3. Методичні основи виховного процесу.
4. Стратегічні напрями реформування системи освіти.
5. Сучасні методи викладання.
6. Соціальна педагогіка.

X. ПОЛІТОЛОГІЯ

1. Виборчі технології.
2. Проблеми інтеграції України у світове співтовариство.
3. Відносини України з НАТО.
4. Відносини України з країнами СНД.

XI. ПРАВО

1. Історія держави та права.
2. Адміністративне і фінансове право.
3. Охорона авторських прав.
4. Трудове право та право соціального забезпечення.
5. Карне право та кримінологія.
6. Боротьба з економічними злочинами.
7. Екологічне, земельне та аграрне право.
8. Конституційне право.
9. Цивільне право.
10. Господарське право.
11. Криміналістика та судова медицина.
12. Підприємницьке та банківське право.
13. Кримінально-процесуальне право.

XII. ПСИХОЛОГІЯ

1. Місце психолога на виробництві.
2. Форми роботи психолога-практика.
3. Сучасні тенденції в методології психологічних досліджень.
4. Психологія тероризму.
5. Психолого-виховні проблеми розвитку особистості в сучасних умовах.
6. Клінічна психологія.
7. Загальна психологія.
8. Педагогічна психологія.
9. Психологія розвитку.
10. Психологія праці.
11. Психофізіологія.
12. Соціальна психологія.

XIII. СОЦІОЛОГІЯ

1. Кадровий менеджмент.
2. Сучасні технології соціального опитування.

XIV. СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

1. Комп'ютерна інженерія.
2. Обчислювальна техніка та програмування.
3. Програмне забезпечення.
4. Інформаційна безпека.

XV. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ТА ПРОФЕСІЙНИЙ СПОРТ

1. Фізична культура і спорт: проблеми дослідження, пропозиції.
2. Розвиток фізкультури і спорту в сучасних умовах.

XVI. ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

1. Методика викладання мови та літератури.
2. Риторика і стилістика.
3. Теоретичні та методологічні проблеми дослідження мови.
4. Синтаксис: структура, семантика, функція.
5. Методи та прийоми контролю рівня володіння іноземною мовою.
6. Актуальні проблеми перекладу.
7. Мова, мовлення, мовна комунікація.
8. Українська мова та література.
9. Російська мова і література.
10. Етно-, соціо- та психолінгвістика.

XVII. ФІЛОСОФІЯ

1. Філософія літератури та мистецтва.
2. Соціальна філософія.
3. Історія філософії.
4. Філософія культури.
5. Філософія релігії.
6. Філософія науки.

XVIII. ТЕХНІЧНІ НАУКИ

1. Металургія
2. Гірництво
3. Ливарна справа
4. Машинознавство
5. Електротехніка
6. Теплотехніка
7. Гідротехніка
8. Радіотехніка
9. Будівництво

XIX. СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ. МЕДІА.

1. Журналістика. Теорія та історія журналістики
2. Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство.
3. Соціальна інформатика. Прикладні соціально-комунікаційні технології

Оргкомітет конференції планує розмішувати доповіді на web-сторінці за адресою: <http://conferences.neasmo.org.ua/>

Робочі мови конференції: українська, польська, російська, англійська, французька, білоруська, грузинська, вірменська, азербайджанська, казахська, узбецька, таджицька, киргизька, молдавська, туркменська.

Останній термін подання статей – 29 червня 2018 р. (включно).

Вартість участі в конференції та розміщення статті в електронному збірнику складає:

Оргвнесок – 100 грн. (в оргвнесок входить оплата за розміщення на сайті, верстака макету, редагування текстів, електронний сертифікат). Об'єм статті – не більше 7 сторінок. Скачати збірник можна буде через тиждень після закінчення роботи конференції за адресою <http://conferences.neasmo.org.ua/> натиснувши на слово.

Увага! Реквізити змінено. Кошти перераховуються на:

Картку Приват банку 5168 7456 0127 4365 (одержувач – Бобровнік Юрій Вікторович) та відправити SMS підтвердження про оплату на моб. 097 923 16 58 у повідомленні вказати прізвище учасника конференції.

Або на карту карту **МОНОВАНК 5375 4141 0209 6293** (одержувач – Бобровнік Юрій Вікторович) (переказ через термінали **ІВОХ БЕЗ КОМІСІЇ**, для цього потрібно вибрати в меню **МОНОВАНК вказати номер карти та номер телефону 097 923 16 58**) після переказу орг. внеску потрібно відправити **SMS** підтвердження про оплату на цей же номер, у повідомленні вказати **ЛИШЕ** прізвище учасника конференції.

ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

ПІБ автора
Місто
за зразком Іван Петренко
(Київ, Україна)

Секція, підсекція за зразком **ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ**
(Методика викладання мови та літератури)

Назва статті (великими літерами)

Текст статті

(посилання на літературу по тексту у квадратичних дужках за зразком [1, с. 23])

Література:

1. Коцур В.П. Історія середніх віків: [у 2-х т.]. – Т.1. Раннє середньовіччя: курс лекцій. / В.П. Коцур, В.О. Балух. – Чернівці: Наші книги, 2009. – 496 с.
2. Пангелов Б.П. Організація і проведення туристсько-краєзнавчих подорожей: навч. посіб. / Б.П. Пангелов. – К.: Академвидав, 2010. – 248 с.

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, Петренко Іван Петрович

Увага!

Після літератури (у правому куті вказується науковий керівник (для студентів та аспірантів)) подаються відомості про авторів (П.І.П. (повністю) телефон, Е-mail, місце роботи або навчання, посада, вчене звання, науковий ступінь).

До участі у конференції приймаються статті **обсягом від 5 до 7 сторінок** набраних у редакторі WORD у вигляді комп'ютерного файлу з розширенням *.doc. Шрифт Times New Roman 14. Міжрядковий інтервал 1,5. Поля з усіх сторін 20 мм. Матеріали на конференцію приймаються електронною поштою за адресою: neasmo@gmail.com (тема повідомлення: **30 червня 2018 р.** (у разі якщо Ваш поштовик викидає помилку не відправлення відправляйте на адресу neasmo@ukr.net)) або на CD-дисках (**дискети не приймаються**) із додаванням друківаних матеріалів + відскановану копію або ксерокс квитанції про сплату оргвнеску. У разі відправки коштів оргвнеску на картку Приватбанку ксерокопію квитанції не надсилається (достатньо відправити **SMS** вказавши прізвище автора доповіді).

Увага! У разі відправки статті та квитанції про оплату оргвнеску електронною поштою, надсилати друковані матеріали Укрпоштою не потрібно!

Увага! Після того, як ми отримали від Вас статтю, Ви обов'язково маєте отримати повідомлення-відповідь: **«Вашу статтю отримано та зараховано»**. Якщо така відповідь не надійшла через день після надсилання, тоді обов'язково зателефонуйте оргкомітету і повідомте про ситуацію.

Увага! У разі якщо Вам потрібний електронний сертифікат, то у відомостях про автора, вкажіть про це. І ми Вам його надішлемо електронною поштою на протязі двох тижнів після завершення проведення конференції.

Адреса оргкомітету:

08401, Київська обл. м. Переяслав-Хмельницький, вул. Сухомлинського, 32, гурт. 1, кім. 108.

Координатор – Бобровнік Юрій Вікторович

Контактний телефон: (097) 923 16 58.

РОБОТИ ОБ'ЄМОМ менше 3 сторінок НЕ ПРИЙМАЮТЬСЯ!

ТЕКСТИ, НАБРАНІ МІЖРЯДКОВИМ ІНТЕРВАЛОМ 1,0 НЕ ПРИЙМАЮТЬСЯ!!!

З результатами та форматом проведення попередніх конференцій можна ознайомитися за адресою <http://conferences.neasmo.org.ua/>

ЗМІСТ / СОДЕРЖАНИЕ

СЕКЦІЯ: БІОЛОГІЧНІ НАУКИ

Кадыр Бияшев, Жумагул Киркимбаева, Биржан Бияшев, Светлана Ермагамбетова, Серик Кошкимбаев, (Алматы, Казахстан) БИОЛОГИЧЕСКИЕ СВОЙСТВА САЛЬМОНЕЛЛ, ВЫДЕЛЕННЫХ ПРИ КИШЕЧНЫХ ЗАБОЛЕВАНИЯХ МОЛОДНЯКА ЖИВОТНЫХ.....	6
Кадыр Бияшев, Жумагул Киркимбаева, Биржан Бияшев, Светлана Ермагамбетова, Динара Сарыбаева (Алматы, Казахстан) ИДЕНТИФИКАЦИЯ ЭШЕРИХИИ, ВЫДЕЛЕННЫХ ПРИ ЖЕЛУДОЧНО-КИШЕЧНЫХ ЗАБОЛЕВАНИЯХ МОЛОДНЯКА ЖИВОТНЫХ.....	8
Кадыр Бияшев, Жумагул Киркимбаева, Биржан Бияшев, Гулсин Нургожаева, Кайрат Жуманов (Алматы, Казахстан) ВИДОВОЙ СОСТАВ ПАТОГЕННОЙ МИКРОФЛОРЫ ПРИ ЖЕЛУДОЧНО-КИШЕЧНЫХ ЗАБОЛЕВАНИЯХ НОВОРОЖДЕННОГО МОЛОДНЯКА ЖИВОТНЫХ.....	10
Горобець С.В., Гетманенко К.А., Євжик Л.А. (Київ, Україна) ОТРИМАННЯ МАГНІТОКЕРОВАНОГО БІОСОРБЕНТУ НА ОСНОВІ ГРИБА <i>AGARICUS BISPORUS</i>	13
Горобець С.В., Гетманенко К.А., Радіонов О.А. (Київ, Україна) ОТРИМАННЯ МАГНІТОКЕРОВАНОГО БІОСОРБЕНТУ НА ОСНОВІ ГРИБА <i>PLEUROTUS OSTREATUS</i>	16
Тетяна Замазій, Олександр Неплях (Харків Україна) ФІЗІОЛОГІЯ СИСТЕМИ ТРАВЛЕННЯ.....	19
Світлана Горобець, Марина Булаєвська, Олена Зелінська (Київ, Україна) МЕТОД ДЕТЕКЦІЇ БІОГЕННИХ МАГНІТНИХ НАНОЧАСТИНОК У ПРЕДСТАВНИКІВ ЦАРСТВА РОСЛИН.....	21

СЕКЦІЯ: ГЕОГРАФІЯ ТА ГЕОЛОГІЯ

Олена Барсукова, Анастасія Пивовар (Одеса, Україна) ОЦІНКА АГРОМЕТЕОРОЛОГІЧНИХ УМОВ ВИРОЩУВАННЯ КАРТОПЛІ В ПОЛТАВСЬКІЙ ОБЛАСТІ	25
Оксана Вольвач, Ганна Удуденко (Одеса, Україна) ВПЛИВ ЗМІН КЛІМАТУ НА АГРОКЛІМАТИЧНІ УМОВИ ВЕГЕТАЦІЙНОГО ПЕРІОДУ ТА ПРОДУКТИВНІСТЬ МІСКАНТУСУ В СТЕПУ УКРАЇНИ.....	26
Олександр Катерло, Оксана Вольвач (Одеса, Україна) ДОСЛІДЖЕННЯ ЗМІН БІОЛОГІЧНОГО МІНІМУМУ РОЗВИТКУ КУКУРУДЗИ ВПРОДОВЖ ВЕГЕТАЦІЇ НА ТЕРИТОРІЇ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	29
Олександр Мельник, Ярослава Коробейникова (Івано-Франківськ, Україна) КОМПЛЕКСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАБРУДНЕННЯ ҐРУНТІВ ВАЖКИМИ МЕТАЛАМИ ТЕРИТОРІЙ НАФТОВИДОБУТКУ.....	31
Орест Пендерецький (Івано-Франківський, Україна) ЗЕЛЕНИЙ ТУРИЗМ.....	33

СЕКЦІЯ: ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ

Анастасія Попруга (Дніпро, Україна) ПІДГОТОВКА ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ.....	35
--	----

СЕКЦІЯ: ЕКОЛОГІЯ

Татьяна Макаренко, Алексей Иванов, Александр Никитин (Беларусь, Гомель) ОПРЕДЕЛЕНИЕ СОДЕРЖАНИЯ МЕДИ И ХРОМА В ВОДНЫХ РАСТЕНИЯХ ВОДОЕМОВ Г. ГОМЕЛЯ И ПРИЛЕГАЮЩЕЙ ТЕРРИТОРИИ.....	37
Татьяна Макаренко, Екатерина Гребенчук (Гомель, Беларусь) СОДЕРЖАНИЕ ТЯЖЕЛЫХ МЕТАЛЛОВ В ВЫСШИХ ВОДНЫХ РАСТЕНИЯХ Г. ГОМЕЛЯ.....	39

СЕКЦІЯ: ЕКОНОМІКА

Ганна Більовська (Хмельницький, Україна) ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ УПРАВЛІННЯ ЛОГІСТИКОЮ ТОРГОВЕЛЬНИХ МЕРЕЖ	42
Петро Боровик, Анастасія Завтур, Світлана Кононенко (Умань, Україна) ПЕНСІЙНА РЕФОРМА В УКРАЇНІ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	44
Світлана Стасіневич, Юлія Омелянчук (Київ, Україна) ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ БІРЖОВОГО ТОВАРНОГО РИНКУ УКРАЇНИ....	46

СЕКЦІЯ: МАТЕМАТИКА

Галина Барановська, Юля Молід, Анастасія Ніколаєва (Київ, Україна) АКАДЕМІК ГЛУШКОВ В. М. – ВИДАТНИЙ МАТЕМАТИК І КІБЕРНЕТИК. ДО 95-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ.....	49
--	----

Євгеній Бровдій, Олександр Олійник, Володимир Рекеда (Київ, Україна) СУТЬ МЕТОДУ ЗВОРОТНІХ МІРКУВАНЬ.....	51
Владислав Ціпун, Ірина Сіренко (Київ, Україна) НЕЙРОННІ МЕРЕЖІ.....	54
СЕКЦІЯ: МИСТЕЦТВО	
Ніна Шептун, Тетяна Дьоміна (Одеса, Україна) ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ПРОЦЕСА ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ САМООСВІТИ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА-МУЗИКАНТА.....	58
СЕКЦІЯ: ПЕДАГОГІКА	
Abdulxamid Jumaboyev (Namangan, Uzbekistan) TA'LIM TIZIMIDA SMART TA'LIMINING O'RNI.....	61
Zulfiya Haydarova, Maxfuza SHamsieva (Namangan, Uzbekistan) YOSHLARDA MAFKURAVIY IMMUNITETNI SHAKLLANTIRISHDA ISLOM TA'LIMOTINING O'RNI.....	62
Mahfuza SHamsieva, Zulfiya Haydarova (Namangan, Uzbekistan) YOSHLAR HUQUQIY ONGINI SHAKLLANTIRISHDA AXBOROT KUTUBXONA XIZMATINING O'RNI....	63
Айгуль Алдабергенова, Диана Канатбекова (Талдықорған, Қазақстан) БІЛІМ БЕРУ ПРОЦЕСІНДЕ ИНФОГРАФИКАНЫ ҚОЛДАНУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	64
Марія Антонченко (Суми, Україна) РОЗВИТОК ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ.....	66
Тарас Башинський (Переяслав-Хмельницький, Україна) ІННОВАЦІЙНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТІ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ.....	68
Марина Бюак (Гомель, Республика Беларусь) ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ ПРОВЕДЕНИЯ УРОКОВ ХИМИИ С УЧЕТОМ ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ ОСОБЕННОСТЕЙ УЧАЩИХСЯ.....	70
Наталія Гавриленко (Переяслав-Хмельницький, Україна) СИСТЕМА І ПОВНОВАЖЕННЯ ЦЕНТРАЛЬНИХ І МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ, ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В ГАЛУЗІ ОСВІТИ.....	73
Тетяна Жиленко, Наталія Мартинова, Кирило Балаценко (Суми, Україна) ЗМІШАНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ ФУНКЦІЇ БАГАТЬОХ ЗМІННИХ.....	76
Кирилл Машков, Анжела Сушкевич (Минск, Беларусь) ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МОБИЛЬНЫХ ПРИЛОЖЕНИЙ ВОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОСТРАНСТВЕ УО «МИНСКИЙ ГПТК ЖЕЛЕЗНОДОРОЖНОГО ТРАНСПОРТА им. Е.П. ЮШКЕВИЧА».....	78
Сауле Нуркасымова, Алия Мукашева (Астана, Казахстан) ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОБРАЗОВАНИИ.....	82
Яна Радченко (Переяслав-Хмельницький, Україна) МЕНЕДЖМЕНТ В ОСВІТІ.....	84
Замира Расулова (Наманган, Узбекистан) VOLALARNI O'ZLIGINI ANGLASHDA BADIY ADABIYOT BILAN TANISHTIRISHNING AYRIM JIHATLARI.....	85
Інна Романюк (Дніпро, Україна) КАЗКОТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ ВПЛИВУ НА РОЗВИТОК КОМУНІКАБЕЛЬНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	86
Світлана Сірик (Дніпро, Україна) ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ ЯК ОДНЕ ІЗ ГОЛОВНИХ ЗАВДАНЬ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	88
Ася Сучану, Марія Константинова (Ізмаїл, Україна) ТАНЦЮВАЛЬНА ТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ...	90
Ірина Терещук, Вікторія Дорофіїнко (Пирятин, Україна) ДИСТАНЦІЙНА ОСВІТА У ВИЩІЙ ШКОЛІ.....	92
Марина Тодорова (Костянтинівка, Україна) САМОВИХОВАННЯ – ЦЕ НЕ ЩОСЬ ДОПОМІЖНЕ У ВИХОВАННІ, А ЙОГО ФУНДАМЕНТ.....	94
Хаданович А.В., Иванчикова Т.В. (Гомель, Беларусь) РОЛЬ ВНЕКЛАССНЫХ МЕРОПРИЯТИЙ В ПОВЫШЕНИИ ПОЗНАВАТЕЛЬНОГО ИНТЕРЕСА УЧАЩИХСЯ ВОСЬМЫХ КЛАССОВ.....	97
Тетяна Шевченко (Суми, Україна) ІНТЕНСИФІКАЦІЯ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ ЗАСОБАМИ КЕЙС – ТЕХНОЛОГІЇ.....	98
Тетяна Шевченко (Суми, Україна) ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО - ЦИФРОВИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ВЧИТЕЛЯ НА УРОКАХ ІНФОРМАТИКИ.....	100
Анастасія Шоба (Гомель, Республика Беларусь) ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТЕХНОЛОГИИ ПРОБЛЕМНОГО ОБУЧЕНИЯ НА УРОКАХ ХИМИИ.....	102

СЕКЦІЯ: ПРАВО

Олександр Абрамов, Світлана Селезень (Харків, Україна) ЩОДО ЗАХИСТУ ТОРГОВИХ МАРОК В УКРАЇНІ.....	106
Владислав Бóгдан (Харків, Україна) ПРОБЛЕМИ ВИЗНАННЯ ПРАВОЧИНІВ НЕДІЙСНИМИ.....	107
Аліна Васильєва, Олена Остапенко (Харків, Україна) МАЙНОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЛІСОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА.....	109
Марина Гарькавець (Харків, Україна) ПРОБЛЕМНІСТЬ ЕКОЛОГІЧНОЇ СИТУАЦІЇ ХАРКІВЩИНИ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ.....	112
Ірина Давіденко (Харків, Україна) СИСТЕМА ГОСПОДАРСЬКИХ СУДІВ УКРАЇНИ.....	113
Андрій Зюзько (Харків, Україна) БАНКРУТСТВО СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	115
Яна Кафтуненкова, Світлана Селезень (Харків, Україна) ЩОДО УКЛАДАННЯ ТРУДОВОГО КОНТРАКТУ.....	116
Лариса Підпригора, Світлана Селезень (Харків, Україна) РОЗРВАННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ З ІНІЦІАТИВИ ВЛАСНИКА АБО УПОВНОВАЖЕНОГО НИМ ОРГАНУ.....	118
Олена Перунова, Андрій Сахно (Харків, Україна) ЗНАЧЕННЯ ЗЕМЕЛЬ РЕКРЕАЦІЙНОГО ТА ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ.....	120
Олена Перунова, Ганна Клімова (Харків, Україна) ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛЮ.....	122
Олена Перунова, Денис Якобчук (Харків, Україна) ВИЗНАЧЕННЯ ЗЕМЕЛЬ ЛІСОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ, ВЛАСНІСТЬ НА НИХ ТА ЇХ ВИКОРИСТАННЯ.....	125
Павел Ревека (Харків, Україна) ЩОДО РОЗВИТКУ АВТОМОБІЛЬНОГО ТРАНСПОРТУ В УКРАЇНІ.....	127
Юлія Свіріна (Харків, Україна) ПРАВОВИЙ СТАТУС ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ.....	129
Олег Смірнов (Харьков, Украина) ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ ОХРАНЫ АВТОРСКИХ ПРАВ В СЕТИ ИНТЕРНЕТ.....	130
Черепанова Наталія, Світлана Селезень (Харків, Україна) РОЗВИТОК ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	132
Анна Шептовицька (Харків, Україна) ДОГОВІР ДАРУВАННЯ.....	134
Михаїл Щербаков, Світлана Селезень (Харків, Україна) ЩОДО СТАТУСУ БЕЗРОБІТНОГО В УКРАЇНІ.....	137

СЕКЦІЯ: ПСИХОЛОГІЯ

Ігор Лантух (Харків, Україна) ВПЛИВ ПРОФЕСІЙНОЇ ДЕФОРМАЦІЇ ПІДПРИЄМЦЯ НА ПОРУШЕННЯ ЙОГО НАДІЙНОСТІ.....	139
Дар'я Тимошенко (Харків, Україна) ВПЛИВ УЧЕННЯ ПРО ДИНАМІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ МОЗКУ РОЯ БАУМАЙСТЕРА І ЙОГО ПОСЛІДОВНИКІВ НА СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ЛІКАРЯ.....	140

СЕКЦІЯ: СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Miras Nussupov, Zhanbaj Uzdenbaev (Taldykorgan, Kazakhstan) REASONS TO CHOOSE LINUX IN TERMS OF SECURITY.....	143
Айгуль Алдабергенова, Диана Канатбекова (Талдықорған, Қазақстан) ИНТЕРАКТИВТИ КАРТАЛАР – ЗАМАН ТАЛАБЫ.....	144
Динмухамбет Каирбеков (Астана, Казахстан), Мадина Самбетбаева (Новосибирск, Россия), Гульмира Мырзагалиева ОНТОЛОГИЧЕСКОЕ МОДЕЛИРОВАНИЕ ПРЕДМЕТНОЙ ОБЛАСТИ НАУЧНЫХ ТРУДОВ ППС.....	146
Владислав Ткачик, Ірина Терещук (Пирятин, Україна) БЕЗПЕКА ІНФОРМАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА: ОСНОВНІ ЗАГРОЗИ ТА ЗАСОБИ ЗАПОБІГАННЯ.....	149

СЕКЦІЯ: ТЕХНІЧНІ НАУКИ

Олександр Мейта, Дмитро Перевозник (Київ, Україна) МОДЕРНІЗАЦІЯ ТРАНСФОРМАТОРНОЇ ПІДСТАНЦІЇ «ІВАНІВКА».....	152
---	-----

СЕКЦІЯ: ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ТА ПРОФЕСІЙНИЙ СПОРТ

Галина Агапова, Олег Волков (Астана, Казахстан) МЕТОДИКА ОБУЧЕНИЯ УПРАЖНЕНИЯМ В ПЕРЕПОЛЗАНИИ И ПРОСТЫМ ПРЫЖКАМ НА ЗАНЯТИЯХ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРОЙ.....	155
---	-----

Галина Агапова, Олег Волков (Астана, Казахстан) МЕТОДИКА ОБУЧЕНИЯ УПРАЖНЕНИЯМ В ПОДНИМАНИИ И ПЕРЕНОСКЕ ГРУЗА НА ЗАНЯТИЯХ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРОЙ.....	157
Олег Волков, Галина Агапова (Астана, Казахстан) ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ САБАҒЫНДА ТЕПЕ-ТЕНДІК, ҚАҒУ ЖӘНЕ ЛАҚТЫРУ ЖАТТЫҒУЛАРЫН ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ.....	158
Олег Волков, Галина Агапова (Астана, Казахстан) ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ САБАҒЫНДА ЖҮРУ, ЖҮГІРУ, ӨРМЕЛЕУ ЖАТТЫҒУЛАРЫН ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ.....	160
Рахым Баялиев (Тараз, Казахстан) ҚИМЫЛ-ҚОЗҒАЛЫС ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖӘНЕ ДЕНЕ ҚАСИЕТТЕРІН ТӨРБИЕЛЕУ...	161
Рахым Баялиев (Тараз, Казахстан) ОТБАСЫНДАҒЫ ӘЛЕУМЕТТІК ТӨРБИЕ.....	162
Тансу Исмаилова (Астана, Казахстан) ФИЗИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА И СПОРТ: ПРОБЛЕМЫ ИССЛЕДОВАНИЯ, ПРЕДЛОЖЕНИЯ.....	163
Мамырқұлов Р.Қ., Мамырқұлов Қ.Қ. (Тараз, Казахстан) ДЕНЕ ТӨРБИЕСІ ПӘНІНІҢ ОҚЫТУШЫЛАРЫ МЕН ЖАТТЫҚТЫРУШЫЛАРЫНЫҢ ТӨРБИЕ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ШЕБЕРЛІГІ.....	165
Мамырқұлов Р.Қ., Мамырқұлов Қ.Қ. (Тараз, Казахстан) ҚАЗАҚТЫҢ ҰЛТТЫҚ ОЙЫНЫ- ТОҒЫЗҚҰМАЛАҚ.....	166
Христина Шавель, Олена Турчин (Львів, Україна) ДО ПИТАННЯ ПРО ФІЗИЧНУ РЕАБІЛІТАЦІЮ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ВАДАМИ СЛУХУ.....	167

СЕКЦІЯ: ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

Gulmira Jalolova (Toshkent, O'zbekiston) O'QUVCHILARNING LUG'AT BOYLIKLARINI O'STIRISHDA INTERAKTIV USULLARDAN FOYDALANISH.....	170
Olga Petrova (Kharkiv, Ukraine) INTEGRATED INNOVATIONS CHANGE TRADITIONAL TECHNOLOGIES IN TRAINING FOREIGN LANGUAGE.....	171
Nazira Razzoqova (Namangan, Uzbekistan) DIDAKTIK O'YINLAR VOSITASIDA NUTQ O'STIRISH ISHLARINI TASHKIL ETISH.....	174
Афанасієвська І.О., Усова Я.О. (Херсон, Україна) ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ НАВІДНИХ ПИТАНЬ НА ЗАНЯТТЯХ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....	176
Алмагул Мамбетниязова, Гулзира Бабаева, Минайим Палъанова (Ўзбекистан) АЖРАТИЛГАН БҰЛАКЛАРНИ ГАПНИНГ КОММУНИКАТИВ АЪЗОЛАРИ ТЕМА-РЕМА БИЛАН ИЗОҶЛАНИШИ.....	179
Наталія Марченко (Суми, Україна) ІНОЗЕМНА МОВА ТА РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ.....	181
Анастасія Ніколаєва (Біла Церква, Україна) РОЗВИТОК ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	183
Наталія Попова (Харків, Україна) КОМУНІКАТИВНИЙ ПІДХІД У НАВЧАННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В НЕМОВНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ.....	186
Олена Савченко, Анна Волкова (Херсон, Україна) ЗАСОБИ ПОДОЛАННЯ МОВНОГО БАР'ЄРУ У НАВЧАННІ ГОВОРІННЮ СТУДЕНТІВ З НИЗЬКИМ РІВНЕМ ВОЛОДІННЯ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ.....	188
Мурат Джумашев, Людмила Пак, Бахытлы Сердалиева (Нукус, Узбекистан) ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПРИСОЕДИНИТЕЛЬНЫХ СВЯЗЕЙ НА ОСНОВЕ СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧЕСКОГО ФАКТОРА.....	190
Анна Убоженко (Карши, Узбекистан) ПРИМЕНЕНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ МЕТОДОВ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ...	193
Анна Убоженко (Карши, Узбекистан) ПРИМЕНЕНИЕ ТЕХНОЛОГИИ РАЗВИТИЯ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ.....	194
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ / СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ.....	196
НАСТУПНІ КОНФЕРЕНЦІЇ / СЛЕДУЮЩИЕ КОНФЕРЕНЦИИ	
Информация для участников из зарубежных стран.....	201
Информация для учасників з України.....	204

Українською, польською, російською, англійською, французькою, білоруською, грузинською, вірменською, азербайджанською, казахською, узбецькою, таджицькою, киргизькою, молдавською, туркменською мовами

Матеріали IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції **«Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки в країнах Європи та Азії»** // Збірник наукових праць. – Переяслав-Хмельницький, 2018 р. – 210 с.

Материалы IV Международной научно-практической интернет-конференции **«Проблемы и перспективы развития современной науки в странах Европы и Азии»** // Сборник научных трудов. – Переяслав-Хмельницкий, 2018 г. – 210 с.

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

В.П. Коцур,

доктор історичних наук, професор, дійсний член НАПН України,
ректор ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

Упорядники: І.В. Тиха, А.М. Вовкодав

Верстка та дизайн: І.В. Тиха, А.М. Вовкодав

Проведення IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції **«Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки в країнах Європи та Азії»** та видання збірника наукових матеріалів стало можливим завдяки організаційній підтримці **молодіжної громадської організації «Незалежна асоціація молоді»**

Відповідальність за достовірність матеріалів несуть автори публікацій.

Матеріали конференції розміщені на сайті МГО «Незалежна асоціація молоді»
за адресою <http://conferences.neasmo.org.ua>

Адреса оргкомітету конференції:

08401, Київська обл. м. Переяслав-Хмельницький, вул. Сухомлинського, 32, кім. 108.

